

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Slav 9097.135(1)

HARVARD
COLLEGE
LIBRARY

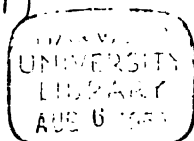

МБСІ

КНИЖАР

ВЪ ВЪЛГІ

59x2vK

СЪДЪРЖАНИЕ

НА 1-ТА ГОДИШНИНА НА „ДЕННИЦА“

Раскази и повѣсти.

	Стр.
<i>Дѣдо Нисторъ</i> , Иванъ Вазовъ	1
<i>Ангелътъ</i> , отъ Сенкевича, прѣвелъ Д-ръ Кр. Кесяковъ	42
<i>Златната планина</i> , И. Вазовъ	50 и 108
<i>Буреносци</i> , отъ Святополка Чеха, прѣв. И.	88
<i>Изъ Кривинитъ</i> , И. Вазовъ	97
<i>Талерътъ</i> , отъ М. Миличевича, прѣвелъ С. Вацовъ	130
<i>Въ двореца</i> , отъ М. Миличевича, прѣвелъ Ц-въ	133
<i>Изборъ * *</i>	146, 211 и 251
<i>Бартекъ-повѣдоносецъ</i> , отъ Сенкевича, прѣвелъ Д-ръ Хр. Кесяковъ	180, 227 и 267
<i>Кърваво прѣмирие</i> , М. Георгиевъ	183
<i>На морския брѣгъ</i> , отъ Светополка Чеха, прѣ. Д-ръ Д-човъ	276
<i>Младенъ</i> , И. Вазовъ	290
<i>Слѣдъ войната</i> , картини. М. Георгиевъ	315
<i>Листъе картини</i> , отъ Франца Мажуранича, прѣв. С. Вацовъ	363
<i>Епоха кърмачка на велики хора</i> , И. Вазовъ	386 и 434
<i>Иона Дивакътъ</i> , отъ Янъ Неруда, прѣв. Ц-въ	402
<i>Сънъ и наявъ</i> , отъ Костелецки, прѣв. С. Вацовъ	406
<i>Ловъ по школския ми другаръ</i> , отъ Струнежницки, прѣв. Ц-въ	462
<i>Цончовата мѣстъ</i> , И. Вазовъ	482
<i>Мечти и дѣйствителностъ</i> , Веселинъ	494
<i>Страхътъ на дѣда Йована</i> , отъ Миличевича, прѣв. Ц-въ	496
<i>Коледенъ даръ</i> , И. Вазовъ	429
<i>Една сѣбна на св. Кралската площадь</i> , И. В.	550

Пѣтешествия.

	Стр.
<i>Писма отъ Римъ</i> , К. Величковъ:	13, 63, 101, 153, 202, 204 и 300
<i>Отъ Марица до Тунджа</i> , И. Вазовъ	28 и 71
<i>Непознатата България</i> , отъ Луи Леже, прѣв. Ц-въ	281 и 365
<i>Расходка до Искъръ</i> , И. Вазовъ	454 и 480

Свихотворения.

	Стр.
<i>Вчера настѣпи нова година</i> , И. Вазовъ	12
<i>Жаннета</i> , Ев. Перовъ	26
<i>Защо плачешъ?</i> К. Величковъ	35
<i>Епиграмми</i> , Д-ръ И. Д. Ш.	41
<i>Изъ „Бури и мелодии“</i> И. Вазовъ	79
<i>До родния брѣгъ</i> , отъ К. Величковъ	87

О често спомнямъ азъ. П. П. Славейковъ	509
Просякиня, С.	510
На агнето си, изъ Хайне, прѣв. А. Ялпуховъ	511
Димитровче, Ст. Михайловски.	533
Афоризми, Ст. Михайловски	534
Уломъкъ, В.	538
Морето и народа, А. Ялпуховъ	549

Разни студии и статии.

Любенъ Каравеловъ, К. Величковъ	36, 118, 171	Стр. 221
нашитъ периодически списания, Д-ръ Ив. Шишмановъ		81
българяването на Св. Богородица Ив. Ев. Гешовъ		163
Важна задача на бълг. учители, Д-ръ И. Д. Шишмановъ		188
Тѣщо за нашитъ ветерани, Д-ръ И. Д. Шишмановъ		262
Галисий и Руссо, Д-ръ И. Д. Шишмановъ		353
Израелъ Санци А. Митовъ.		354
Рангация и естетически вкусъ у младежитъ, отъ Д-ръ Дурдика, прѣв. И.		410

итература, прѣводъ . . . . .
). Ивановъ . . . . .
 и македонското възраждане Ю. Ивановъ

ИКА И БИБЛИОГРАФИЯ.

творения, наука и книжнина, издава за Народ. Просвѣщение, кника І. Д.	
творения, обичаи и др. събралъ Ат. Т.	
отъ К. Иричекъ. Д.	94
ня отъ Шиллера, прѣв. И. М. Д-ръ	137
	142
	142
	190
	249
ѣводъ на Ромесо и Жулиета Д-ръ К.	375
и, прѣв. Д-ръ К. Кръстевъ.	382
и К. Кръстевъ.	422
" " "	427
" " "	429
" " "	131
на въ Европа, отъ Гизо, прѣв. П. Н.	473
рги	474
гъ Д. Бъчварева	475
и на Иисуса Христа, отъ архиепископа	
Ив. Везировъ	476
гова, прѣв. А. Константиновъ и П. П.	478
орения, наука и книжнина, книга IV. X.	512
Веселинъ	515
ионици, драма отъ П. Андрѣевъ	516
и, отъ Д. Писаревъ прѣводъ отъ русски.	517
ъ Д. " "	518
	519
тавления на „Ижнния“ трагедия отъ	
и на „Женидба“ комедия отъ Гоголя,	520
в. „Свобода“ върху „Старата История“	562
Георги Дерманчева. Г. Дерманчевъ	165
К. Кръстевъ	566

И ИЗЪ КНИЖОВНИЙ СВѢТЪ.

Стр.

106, 143, 191, 139, 383, 431, 479, 527 и 572

ДЕННИЦА

ДѢДО НИСТОРЪ

(ОЧЕРКЪ ИЗЪ НОВИТЪ НИ ПОЛИТИЧЕСКИ ПРАВИ)

ОТЪ

Ивана Вазовъ

Дѣдо Нисторъ не бѣше до тамъ доволенъ отъ освобождена България. Не че той милѣше, както нѣкои ръждиви чорбаджии, за блаженното врѣме, когато мѡжахъ свободно да грабать сиромашъта; не че не бѣше си въздъхналъ и той радостно когато видѣ, че вѣтърътъ помете паши и заптнета изъ България; не че не бѣше плакалъ, като дѣте, когато първи пѣтъ срѣща изъ вѣнъ Стара-Загора авангардията на Гурка, нито пъкъ, че нужда или грижи го гризяхъ изъ вѣтрѣ, та му не давахъ да се порадва мирно на свободата на отечеството; — напротивъ, дѣдо Нисторъ бѣше спокоенъ сега, на старинитѣ си, и честитъ домашно. Баба Нисторица — здрава и подмладѣла, четире сина, като соколи, и сѣ на служба, които го не оставяха да оскудува. Отъ хората почетъ и отъ Бога здраве. Какво имаше повече да желае дѣдо Нисторъ? Той благодареше Бога и благославяше името на Царя Освободителя.

Но, казахме, дѣдо Нисторъ не бѣше съвсѣмъ благодаренъ отъ положението. Великий прѣвратъ бѣ донесълъ велики промѣни. Ножъ и огнь бѣхъ минали надъ родний му градъ и истребили, заедно съ гнѣздото му, много стари врѣстници, приятели, и привязанности, и оставили много пуси катове въ сърдцето му. Новитѣ хора, които поникнахъ кой знай какъ, му бѣха непознати, а новитѣ наредби, които замѣниха старѣ — нѣкакъ си опаки и противни. Той, човѣкъ на миналото, се вижне чужденецъ въ тая нова България, създаване на единъ политически устъ. Тя бѣше за него, като единъ непознатъ брѣгъ, на който го е схвърлила една буря. Мѣчно се привиква на новото въ стари години. Ему му бѣше особено шуто въ В. дѣто сега живѣше при най-старий синъ, окруженъ управитель, далеко отъ родното пепелище, отъ приичкитѣ си, отъ въспоминанията си, и отъ широкитѣ зелени ливади . . .

Той се огорчаваше, че градината съ овощитѣ и миндаловитѣ дръвета, садени отъ него въ младини, стоеше нерасчистена и буренясала; че дворътъ му сега стои разграденъ и изъ грамадитѣ лазати жеби и влечуги. Едно врѣме той ечеше отъ многобройната му челядь, и благодать Божию царуваше тамъ. . . Гнѣздото го струполи бурята, пилцитѣ ся прѣнахъ по четири страни. . . .

— Отгледахме синове и сега не можемъ да ги видимъ въ очитѣ, сѣ едно е, като че ги нѣмаме. . . Тѣ спраци безъ насъ, и ние сираци безъ тѣхъ. Каква файда, че се освободихме? Въ турско врѣме челякъ знаеше, че има челядь. . . . сега сме съ тебе двѣ кукувици безъ свое гнѣздо, казваше той горчиво на жена си, прѣди още да бѣхъ повикани отъ стария си синъ.

Послѣ, дѣдо Нистору не харесваха демократическитѣ нрави, които ся въцарихъ подиръ истикваннето на турцитѣ. Кой е господарь сега и кой слуга не можешъ позна, мислеше си той. Нашъ Никола, който се чете по-горне отъ каймакамина, ожива да се черпе въ Костовата кръчма съ градинаритѣ, а на Стоенчовата свадба игра ржченици! . . . Той още се мисли, че е синъ на ракаджи Нистора! . . . Прилично ли е това? Дѣ остая голѣмството? Дѣ му остая почитанието на царски човѣкъ? Ехъ, на турцитѣ, да ги порази, е дадено и салтанатъ и господарлъкъ. А намъ дай слава — и на свиня звѣнецъ.

При тие причини за незадоволство отъ новий редъ се притуряхъ и други — пакъ важни. На дѣда Нистора се вардеше, че нѣма милость вече. Новитѣ закони сж люти, и гаче и хората станахъ такива. За малка кривда те впримчатъ, даджъ те на сждъ, на адвокати, и Господъ да ти е на помощъ. Не минуватъ молби, не гледатъ на човѣка. . . . Не съсипахъ ли така Тодорча Коевъ, ковчежникътъ, за дѣто нашли малко кусуръ въ касата? Оставихъ го на пята съ шестъ дѣца! Гаче царщината щеше да пропадне отъ дваисетина лири. . . . При турцитѣ бѣше лошо, наистина, но като паднешъ на аманъ, като пустнешъ нѣщо подъ седжедето, намирашъ милость и прошка — ако ще би и човѣкъ да си утрепатъ. Не, не, имаше човѣщина у турцитѣ. Бияхъ, ама и милувахъ. . . . Милостивъ народъ бѣхъ. Ние сме звѣрове, Боже прости!

Още, дѣдо Нисторъ намираше, че и правда нѣмаше вече. Хлапетни, не видѣли и не патили нищо, дѣто нѣматъ колъ побитъ тукъ, изведнажъ ги турихъ на високо, да бждатъ министри и голѣмци, а старитѣ ритнахъ задъ вратата. . . . Дойдохъ готовановци, които не сж рѣкли едно охъ отъ турцитѣ, и ни сѣднахъ на вратътъ! . . . . За тѣхъ ли се само бихъ руситѣ?

Като се поставяше на тая точка, почтенний старецъ виждаше о единъ купъ работи криви и неприлични, които не се миряхъ съ неговото неопрѣдѣлено и мъгливо понятие за свободата. На всяка стѣп срѣщаше противорѣчие на дълбоко срасналитѣ се съ душата му мнѣ възражня и привычки. Пустотата, която ставаше около му, и товарътъ годинитѣ, усилвахъ въ него враждебното чувство, и го раздражавахъ.

противъ тоя новъ свѣтъ, който не разбираше, и въ който нѣмаше какво да прави! Животътъ тежеше.

— Не, азъ трѣба да идж да си гледамъ имането и мюлка, тукъ нѣмамъ работа, казваше си той и въздъхваше за зеленитѣ си ниви и ливади подъ Сръдня-Гора.

Една важна точка стоеше още въ обвинителний актъ на стареца противъ нова България. Той намираше, че веселбата бѣ изчезнала. Нѣмаше вече весели хора. Свѣтътъ е станалъ угриженъ, завзетъ въ работа и сѣ бърза. Дору и дѣцата захвърлихъ игралкитѣ си и хванахъ да мислятъ, като дърти . . . Петименъ съмъ станалъ да видж пиянъ човѣкъ . . . Прѣди имаше врѣме и за работа, и за почивка, па и за веселба. Сега политиката не оставя никого да спи и трови кръвта и на стари и на млади . . . Това ли имъ е свободата?

* * *

Но дѣдо Нисторъ избѣгваше сѣкакви разговори по политиката, или поне не влизаше въ прѣспирия съ никого. Споредъ него, само чиновници и кокалановци боравятъ съ политиката и искатъ да управатъ свѣта. Почтеннитѣ хора гледатъ своята работа . . . Но колко сж тѣ?

Синъ му често го закачаше на трапезата.

— Тате, ти коя партия държишъ?

— Съ никоя, синко, когато ми се доще да глождж кокалъ, щж видж коя е моята партия.

— Но ти сѣ си имашъ едно убѣждение, не крий де!

— Нѣмамъ никакво убѣждение, избра старецътъ.

— Какъ, безцвѣтенъ? Не е добро . . . изсмѣ се управительтъ и му налѣ чашата съ вино.

— Нѣма типърва да цвѣтж, ти ме прати да си ги гледамъ мюлка, азъ тукъ щж се поболж.

— Това е невъзможно.

— И майка ти иска да си иде, ти не ѝ давашъ да си тече . . .

— Ние сме четири души, и печелимъ за васъ: починете си на старо врѣме.

Баща му дигна глава отрицателно.

— Тогава да ти намѣримъ нѣкоя работа, да се залисвашъ. . . .

— Каква работа?

— Да те прокарамъ членъ въ градский съвѣтъ, напимѣръ, каза управительтъ, като помисли малко.

— Каква му е работата?

— Работа? . . нѣма . . . повече се почива. . . .

Дѣдо Нисторъ се намръщи.

— Омръзна праздно да се стои, па и отъ Бога е грѣхъ. . . Ти напролѣтъ ни испроводи въ Стара-Загора, Никола, скочи ни тамъ една кашурка да не стои пустъ двора: азъ да си гледамъ земята, а ти си гледай службата.

Другъ пѣтъ разговорѣтъ между стареца и управителя ставаше поживѣ, и ги докарваше до спречкване. Никола бѣше съ характеръ коравичѣкъ, а въ изпълнене на служебнитѣ обязанности неотстъпчивъ. Старецѣтъ ся сѣрдеше и косеше, когато му не минеше думата.

Често се обръщахъ до него нѣкои граждани за ходатайство прѣдъ строгий управитель. Дѣдо Нисторъ, сѣрдце милостиво, ги изслушваше и обѣщаваше сичко. Той не смѣеше никого да върне неутѣшенъ и необнадежденъ. Отъ тамъ много неспоразумѣния съ сина му, който едно ходатайство отъ десетъ удовлетворяваше.

Еднажъ влѣзе баба Павлевица при стареца, трѣшна ся да плаче и да расправя, че синъ ѝ побѣгналъ изъ войската и го хванали, и сега управительтъ ще го ладе да го сѣдѣтъ, и тежко ще си пати момчето.

— Умилостови го, Нисторе, нека опрости дѣтето ми, и Богъ да поживи и тебе, и сина ти. Ако съсипатъ дѣтето ми и азъ нѣма да живѣѣж.

И бѣдната майка хлѣпаше съ гласъ.

Дѣдо Нисторъ я слуша съ наведени очи и когато ги дигна тѣ бѣхъ мокри.

— Бабо Павлевице, не грижи се, момчето ти ще го упростимъ, глупаво е . . . Хай иди си сбогомъ и за момчето се не бой.

Бабичката изгѣзе съ благословии и съ измокрени бузи.

Дѣдо Нисторъ мина при сина си.

— Никола, дохожда при мене баба Павлевица . . .

— За сина си ли? попита троснато управительтъ.

— Плаче горката, разскѣса ми се сѣрдцето . . .

Широкото мургаво чело на управительтъ ся набѣрчи.

— Моли се за сина си? Той е дезертиръ и трѣбва строго да се накаже за примѣръ на другитѣ солдати, отговори той сурово и пакъ затопи перото си да пише.

— Азъ щѣ те молѣ, Никола, да го упростимъ и да го не давамъ на сѣдѣ . . . Язѣкъ е за младежѣтъ, па и баба Павлевица може да умре отъ жалость, да ѝ не беремъ грѣхѣтъ. Отпусни го, Никола.

— Азъ съмъ длѣженъ да го прѣдамъ на военното началство, възрази рѣшително управительтъ, като желаше да прѣкрати разговора.

— А азъ ти казвамъ, че си длѣженъ да го пустнешъ, защото азъ се обрѣкохъ на майка му, че щѣ го измолѣ, изговори дѣдо Нисторъ разгорещено.

— Ти мигаръ пакъ обѣща?

— Какъ, да изгонѣ жената ли?

— Тебе ли да слушамъ, тате, или длѣжността си?

— Разбира се, баща си, отговори дѣдо Нисторъ развълнуванъ.

Управительтъ въздѣхна и удари двѣтъ си рацѣ по масата. Баща му го гледаше вторачено и чакаше.

— Тате, не се мѣси въ работитѣ ми, каза той тихичко и почти умолително.

— Ами азъ за какви спѣри съмъ тука? Когато палѣ прѣдъ свѣ-

теца свѣщъ, азъ знамъ, че той ще занесе молбата ми на Бога . . . .
Така и тая жена . . . Чувай, синко, ти отпусни дѣтето.

— Но ти какъ общаваши на хората безъ да ме питаши мож ли да удовлетвориш желанието имъ? . . . Ти туряши и себе си и мене въ мъчно положение. Ако го отпусна, азъ мож да подпадна подъ сѣдъ. Законътъ е строгъ.

— Законътъ е строгъ и мекъ, както вие го направите. . . . На всѣко нѣщо се намира клупа. А сега, за мой хатхръ, направи добро. Бъди милостивъ и Богъ да е милостивъ за тебе.

Никола се замисли. . . . Баща му се успокои: той видѣ, като че Никола умеква.

— Не! азъ щъ прѣдамъ солдата на началството му! отсѣче рѣшително управителтъ и стана.

Дѣдо Нисторъ го изгледа втрещенъ.

— Нещенъ да чуенъ молбата на баща си?

— Ако да би ме молилъ, не за Павлювичиния синъ, а за брата ми, пакъ не можахъ да те чуя!

— Па ако не помажете едно сираче и не убийте майка му, една вдовица. ще загине ли вашето царство? То видиши ли, правдата кипи въ него!

Старецътъ трепереше отъ ядъ.

— Не мож!

— Утрѣ щъ си трѣгна за Стара-Загора, исфуча старецътъ и яката хлопна вратата задъ себе си.

Той заслазя брѣзо изъ стѣлбитѣ и викаше високо, щото се чуваше въ стаята на сина му:

— Правда! милость! Има ли такова нѣщо у Българи? Звѣрове и тигрове! . . . .

Синътъ и бащата, обаче, се примириха и послѣдний склони да до-
стон до пролѣтъ на гости у Никола. Той писа още отъ сега на единъ
свой роднина въ Стара-Загора да недава нивитѣ и ливадитѣ му въ наемъ.

* * *

Пролѣтъта настана, природата се подмлади. Срѣзницитѣ хѣлмове се
покриха съ зелена тревица; ручейкитѣ весело шуртахъ изъ долинкитѣ,
дѣто вакли агънца блѣяхъ и подскачахъ около майкитѣ си. Овошкитѣ въ
града се прѣмѣнихъ съ бѣли и румени цвѣтове и липитѣ размирисахъ..
Паствичкитѣ, весели другарки на пролѣтъта, се стрѣляхъ ниско надъ
ривитѣ и цвѣртахъ радостно около гнѣздата си. Дѣдо Нисторъ голо-
въ, съ чибукъ въ ржка, гледаше отъ балкона въ градината, разцѣф-
ла и разшумѣла, и въздишаше за своитѣ зелени ливади. . Колко сега
е е буйна тревата имъ! Той поимаше силно утрѣнния прѣсенъ въздухъ
му се чинеше, че усѣща и сладкий дѣхъ на новото сѣнце въ ливадяка си.

Въ тоя мигъ чу нѣкаква глѣчка изъ стаята на Никола, на която
на врата вѣеше къмъ балкона. Той се услуша. По гласовѣтъ угади,

че синъ му се разговаря съ селяне и, види се, разбра що е, защото лицето му се очуди най-напрѣдъ, постъ се начумери. Скоро селянетъ излѣвохъ и той остави балкона.

— Тате, ти пакъ ли ще ме сѣдишъ нѣщо? попита насмехнато синъ му, като забѣлѣжи сърдитий видъ на баща си.

— Никола, срамъ е отъ хората, дѣто го правишъ! Азъ чухъ сичкото, каза дѣдо Нисторъ.

— Че какво? Изборитѣ приближаватъ. . . . .

— Защо совѣтовашъ кметоветѣ да избиратъ за депутати такива кюлханета, като Нача Лазътъ?

— Лазовъ, както и другитѣ, които имъ прѣпоръчамъ за депутати, сж членове отъ либералната партия, отъ която сжмъ и азъ. . . . . Ама ти се не мѣшашъ въ политиката, и малко може това да те интересува.

— Какъ, Лазътъ? Та азъ завчера го чухъ, че псуваше твоя министръ на срѣдъ улицата!

— Лазътъ има право, и за това желаж да влѣзе въ народното събрание. Дѣдо Нисторъ го гледаше замаянъ.

— Какъ? Ти работишъ противъ господаря си? Ти си невѣрниятъ рабъ, дѣто го има въ евангелието?

— Министрътъ не е ми господаръ, нито азъ му съмъ слуга, тате. И той и азъ слугуваме на държавата. Това е всичко.

— Е, нека е така; а какво ти вади очитѣ та му копейшъ гробъ? Хлѣбътъ ли ти отне, или си послободнѣлъ? Или свинята, като се паяде обръща коритото? . . . .

Никола пламна.

— Ти като си рѣкълъ хлѣбъ, хлѣбъ. . . . Човѣкъ, тате, има и убѣждения, които му сж по-сжжни отъ сичко.

— То ми не вляза въ работа. . . Ти отговори, дѣто те питамъ: какво ти е сторилъ министрътъ?

— Той е врагъ на конституцията.

— Какъ врагъ, сирѣчь?

— Той иска ограничението ѝ, какъ да ти кажж. . . . . намаляването правата на народа.

— А намаляването на твоята мѣсечина иска ли?

— Не, но това малко значи. . . Конституцията, то е главното. . Но тие въпроси те неинтересуватъ тебе, защо ме распитвашъ?

— Да кажемъ, че пропадна конституцията, какво ще стане? Ще се върнатъ турцитѣ ли?

— О, то е невъзможно. Но народътъ се лишава отъ правото самъ да се управлява. Отнеми правото му да си избира депутати и ти мѣ врѣзвашъ рѣцѣтъ и запушашъ устата. . . . . Едно ново робство.

— И Лазътъ ще го избави? Знаишъ ли какво бихъ сторилъ, сжмъ твой министръ? Бихъ те изриталъ въ единъ часъ вжтрѣ. . . . . Никола, азъ те сякахъ по-умень. . . . Я ми кажи, мигаръ и другитъ трима сж на твоя умъ? Има хасъ.

— И тритѣ ми братя сж либерали сжщо.

— Магарскитѣ синове!

Никола стана правѣ и приоблѣднятъ.

— Ти, тате, не се бъркай не въ твоя работа, не кряскай. . . . Сѣки човѣкъ има начала, за които се бори; гледамъ сега, че и ти ги имашъ, но ръждиви.

Баща му го изгледа възмутенъ.

— Баща ти е ръжда, а твоятъ Лазъ е чисто злато? Не, азъ нѣма да се тровж тука. . . Азъ утрѣ тръгвамъ за Стара-Загора. . . .

Единъ разсиленъ влѣзе, подаде писмо на управителя и излѣзе. Той раскѣса нетърпѣливо плика, на който сега прѣдъ обикновенний официаленъ надписъ, В-скому Окрѣжному Упнавителю, стоеше и името: Г-ну Николу Н. Брабойкову. Той прѣоблѣднѣ и захвърли писмото на масата.

— Ето твоятъ любезенъ министръ какви безобразия върши! извика управительтъ.

— Какво?

— Отчислява ме!

Дѣдо Нисторъ запна.

— Отчислява ме, подзе управительтъ, като зема пакъ писмото, „по неблагонадежностъ и за партизански дѣйствия.“ Види се, нѣкой интригантъ ме е нахлопатъ. . . Да! партизански дѣйствувания, а сега ми разрѣзватъ рѣцѣтъ и щж дѣйствувамъ архипартизански! Ще видишъ какъ отмѣщавамъ азъ на подобни красти. . . Щж вдигна цѣлото окръжие! Щж ги смажж, като черви! Тѣмъ не трѣбать хора съ независими мнѣния, хора, които да служатъ на благородни принципи, а не на глупави идоли, като тѣхна милостъ, министритѣ. . . . Щж имъ кажж азъ тѣмъ! Първиятъ ми отговоръ ще бѣде единъ страшенъ митингъ утрѣ, който ще имъ падне, като грѣмъ отъ вѣдро небе!

Дѣдо Нисторъ излѣзе безъ да гѣкне нѣщо.

— „На трънъ задоени, на трънъ задоени“ казваше си той, като славяше изъ стълбитѣ. Слава Богу, че щж се очисти пѣ-скоро отъ тука, да идж да си гледамъ ливадитѣ и нивитѣ. . . Ячемикътъ трѣбва да е до колене сега — и косидба наближава. . . .

И въображението му плуваше надъ великолѣпното Старо-Загорско поле, цѣто се зеленѣяхж ниви и ливади кадифени, растяхж гигантски орѣхъ, шумолѣхж колониясти явори и миндалеви дървета, а въ градинитѣ се смѣяхж олеандри.

* * *

Дѣйствително, на утрѣшний день, който бѣше празникъ, цѣлий градъ бѣ се размърдатъ. Духоветѣ, отдавна вълнувани отъ вѣстници и агитатори, кипѣхж. Недоволството противъ правителството растеше. Множеството винаги бѣга къмъ куна на оние, които сж противъ властѣта. Слѣкитѣ правителства иматъ единъ голѣмъ порокъ: то е че сж такива. На тѣлпата е приятно да изрѣжкоплѣщи на едно струполявание, да потѣпче

единъ разбитъ кумиръ... По това познава силата си. Ето защо демагогията е царъ днесъ. . . . Отчислението на окръжния управителъ, енергиченъ и усерденъ чиновникъ, но върлъ либералъ, запали повече главитѣ на опозицията и хвърли главня въ начинающия се пожаръ. Още вчера, Брайковъ, както се бѣше и закарналъ, пригласи съ приятелитѣ си митингъ за днесъ. По вратитѣ на кафенетата и по много зидове на улицитѣ стояхъ ръкописни покани за него. Народътъ съ жажда четеше тие въззвания противъ правителството и съ нетърпѣние очакваше митинга. Той бѣ назначенъ въ горнекрайското училище, подиръ отпуща на черквата Св. Богородица. Още отъ сутрѣшната голѣма тълпа се трупаше подъ прозорцитѣ на зданието. Въ тоя доста заглъхналъ градъ митингътъ се явяваше едно събитие знаменито.

Привърженцитѣ на правителството, които, естествено, бѣхъ малобройни, се стреснахъ; тѣ незнаехъ какъ да попрѣчатъ на неприятното сборище. Растичахъ се жандари да держатъ поканитѣ, но тая мѣрка бѣше безполезна и смѣшна: въ града и годинацитѣ знаехъ вече, че стая митингъ. Най-послѣ правителственната партия имѣ едно вдѣхновение: рѣши да направи контръ-митингъ, въ долнекрайското училище, въ сѣщия часъ, подиръ отпуща на черквата Св. Никола. Случайно нѣкакъ, сѣверната и по-голѣмата частъ отъ града, която се черкуваше въ Св. Богородица, бѣше опозиция; южната частъ, която се черкуваше въ Св. Никола, бѣше за правителството. Прочее, и отъ двѣтѣ страни ставашъ трескави приготовления за събиране по-многоброенъ митингъ. Долнекрайцитѣ си служахъ съ жандаритѣ, които пращашъ да свикватъ едноименниците, а горнекрайцитѣ, освѣнъ другитѣ срѣдства, пакарахъ свещеника-литургияшъ отъ олтаря да пригласи народа на тазъ сутрѣшното събрание, което ще осѣди „варварщинитѣ“ на правителството.

Народътъ рукна, като буенъ потокъ, къмъ училището. Въ нѣколко минути тълпата го изпълни, набра се на чердака отъ вѣнъ, накачи се по пармакляка, покатери се по прозорцитѣ.

Дѣдо Нисторъ излѣзе изъ черкова, погледна навалицата съ прѣвръщане, плюна и отмина. Той негодуваше отъ вчера на сина си; той не можеше да си обясни нито неговата вироглавщина и черна неблагодарностъ, за която изгуби хлѣба си, нито, какво кара тоя народъ, между който познаваше и почтени хора, да реве и да бърника работитѣ. . . . „На трънъ задоени, на трънъ задоени“ казваше си той, като вървеше изъ улицитѣ на посока, само да се отдалечи отъ това шумно мѣсто. Снощи, прѣди да си легне, той написа три еднкви писма, три циркуляра, до синоветѣ си, дѣто ги съвѣтвашъ да почитатъ началницитѣ си и въ политиката да се не мѣшатъ. „за депутати, притуряше добросовѣстно, да гледате да се избератъ добри вѣрни люди, а не делибаши, като тукашния Лазъ“ . . . Той се сѣти, че трѣба да испрати окръжнитѣ си, и се запъти къмъ пощата, въ южната част на града. На връщане, той съгледа прѣдъ долнекрайското училище купъ граждани. Тѣ разпалило ся разговаряхъ и правяхъ силни движе-

ния съ рѣцѣ, знакъ че бѣхъ растревожени. Старецътъ се отби въ близкото кафене за да си пие утрѣнното кафе. Купътъ на улицата растеше, и дѣдо Нисторъ забѣлѣжи, че хората, които го съставлявахъ, бѣхъ пѣ-чистичко облѣчени и пѣ-солидни на гледъ. Това имъ спечели благо-воленieto му. Влѣзохъ нѣколкомина въ кафенето, посшушукахъ се нѣщо, послѣ се обърнахъ къмъ другитѣ. — Хайде, господа, на събранието, врѣме е . . . Хай, господинъ Нисторе, елате и вие . . . Сичкитѣ честни хора сж длѣжни да помогнатъ за укрѣпление на правителството, иначе ще паднемъ подъ краката на вагабонтитѣ и царвуланитѣ. . . .

Тие думи се харесахъ на стареца. Това сжщо и той писа на си-новетѣ си: въ политика да се не мѣшатъ и да крѣпятъ началството си. Той стана и добросѣвѣстно излѣзе съ другитѣ, за да види какво ще стане. Купътъ прѣдъ училището бѣше нарасълъ вече, но недостатъчно, за да състави единъ внушителенъ митингъ. Привърженцитѣ на прави-телството единъ по единъ се влачахъ, и безъ особна охота. Нѣмаше тукъ въодушевлението на горнекрайцитѣ. При това, и едно друго обсто-ятелство попрѣче: чорбаджи Хаджи-Недѣлчо вѣнчаваше днесъ сина си. и повечето народъ отъ св. Никола бѣше се повлѣкълъ по свадбата. Голѣмата рода на чорбаджиятъ, и многото му връски бѣхъ причина на това. Устроителитѣ на митинга си скубяхъ космитѣ отъ ядъ.

— Тие разбойници долнекрайчане ще завлѣкжтъ на митинга си и дърварскитѣ магарета, а нашитѣ — кой по свадба, кой по гости, кой се крие у тѣхъ си. Иди съ такива повлекановци да работишъ.

Но нѣмаше що да се прави. Много, малко — трѣбаше да направатъ митинга си, ако не искатъ да станатъ за джурджуна на противницитѣ си. Па кой имъ прѣчи, вмѣсто шейсетъ да туратъ шестстотинъ въ резо-люцията си? Но както и да е — неловко. Стана прѣдложение да на-влѣзатъ въ училището. Въ това врѣме зачу се военната музика. Хаджи-Недѣлчовата свадба се подаваше изъ срѣщната улица. На чело идехъ му-зикантитѣ, подиръ нихъ се протакаше една длѣга и гѣста колона отъ свадбари, която заприщяше тѣсната улица и на която краисе не виж-даше. Тая чел-вѣшка колона се измѣкваше, като една исполинска гѣ-сеница, на площада, дѣто е училището. Имаше нѣколко стотинъ мъже и жени. Митингаджийтѣ съ завистъ и злоба гледахъ на тая нещастна свадба, която опропастваше дѣлото имъ. Бояхъ се даже, че тя ще привлече и нѣкои отъ самитѣ тѣхъ, за това нахълтахъ въ училището. Но случи се съвсѣмъ противното. Хванахъ да се откъсватъ свадбари отъ колоната и те се присѣдиняватъ къмъ купътъ. Очевидно бѣ, че нѣкаква силна лтация заработи изъ колоната. Дезертиритѣ се умножавахъ на всѣки гъ и колоната истъняваше и ставаше прозрачна. Скоро цѣли групи разоткъсвахъ отъ нея, и тя отъ стройна и грандиозна, каквато бѣше, прѣобърна на единъ разбитъ баталионъ, безъ флангове и безъ цен-тъ, въ който останахъ вѣрни на длѣжността си само музикантитѣ, же-лтѣ и новобрачните, прошарени съ десетина старци — генерали на а испарена армия . . .

Благодарение на тази неочаквана помощ купътъ се увеличи съ триста души, число, което една нищожна нула въ резолюцията щеше да умножи на три хиляди. Долнекрайци сдобиха духъ, довѣрието имъ ся повърна.

— Народътъ е събранъ, бюро, бюро! раздадохъ се викове.

— Най-напрѣдъ прѣдсѣдателъ да изберемъ.

— Казвайте кого?

Една къса шумотевница. Послѣ пакъ гласове:

— Данча Първовъ

— Нѣма него!

— Кого други?

— Най-стария, да не губимъ врѣме.

— Най-стария и най-неутралния; господа, извика единъ високъ гласъ; — азъ прѣдлагамъ г-на Нистора Брабойковъ, който нарочно е почелъ нашето събрание.

— Ура! Браво! Браво! Той! Прието! . . .

Единодушни гласове цѣпяхъ воздуха.

Докатъ се усѣти дѣдо Нисторъ се намѣри на прѣдсѣдателския столъ, дѣто го извлѣкохъ и положихъ нѣколко силни рѣцѣ. Той бѣше изгубилъ лицето си и гледаше плахо-плахо. Мислеше, че сънува. Всички погледи се вперихъ въ него съчувствено. Присѣтствието му, като прѣдсѣдателъ на митинга, имаше значение: то подкърташе авторитета на другия митингъ, устроенъ отъ сина му. Събрането ржкоплѣщеше съ въсторгъ на прѣдсѣдателя. Ласкателни отзиви и хвалби се чувахъ за него. „Ето честенъ човѣкъ, който стои за убѣжденията си“ — „Ето патриотъ истински, който всенародно порицава сина си и удобрява наказанието му! — „Ако имахме повече такива честни души, България нѣмаше да плуе въ това радикално блато“, обаждахъ се други.

— Да живѣй българскій здравъ разумъ!

— Долу нихилиститѣ!

А въ тоя сѣщи часъ горнекрайскій митингъ избираше за свой прѣдсѣдателъ сваления окръженъ управителъ.

— Почтени граждани, митингътъ ся отваря, ораторитѣ могатъ да говорятъ! обади секретарьтъ, който бѣше натоваренъ да ржководи митинга и прѣдсѣдателя му.

Дѣдо Нисторъ отъ височината на своето прѣдсѣдателско мѣсто пазеше олимпийско мълчание. Той глодаше богобоязнено и благочинно на публиката. Сегисъ тогисъ само клюмваше удобрително глава на ораторитѣ, които се обръщахъ сѣ къмъ него. Очевидно, това положение ся хареса. То гждѣличкаше неговото честолюбие. Той се ободри повече и щомъ видѣше, че ржкоплѣщатъ, ржкоплѣщеше и той.

— Ето примѣренъ патриотъ, мълвяхъ около.

Митингътъ ся свърши благополучно. Резолюцията му пристиг до министерството и редакциитѣ въ столицата още сѣщата вечеръ, за

едно съ резлюцията на горнекрайският митингъ. Първата бѣше подписана: Нисторъ Н. Брабойковъ; втората носеше подписа на сина му Никола.

Това бѣше до тамъ невѣроятно нѣщо, щото прѣди да приематъ подтвърждението му, счетохъ го въ София за мистификация.

На сутрѣнната, Никола не задържа повече баща си.

Старецътъ си тръгна за Стара Загора.

* * *

Слѣдъ двѣ недѣли дѣдо Нисторъ съ врьстника и приятеля си, дѣда Наня, отивахъ по полето, на коне, да обикалятъ нивитѣ и ливадитѣ си. Това бѣше утромъ. Слънцето, подиръ нощната буря, грѣеше весело отъ лазурното небе. Кристалната Бедечка истичаше изъ хладното гърло на Срѣдня-Гора и сладко румолеше покрай Чаджръ-Могила изъ гжстата орѣхова гора. Безкрайното поле се простираше до оризонта на югъ, като едно зелено море. Широки ливади и вълнующи се нивя зимахъ очитѣ съ блѣсъка на прѣсената си зеленина. Въздухътъ звѣнтеше отъ птичи гласове; миризми и благоухания пролѣтни упивахъ гжрдитѣ. Дѣдо Нисторъ съ чибукъ въ ржка, съ довольно и подмладѣло лице, гълчеше весело съ другаря си, дѣда Наня. Разгорорътъ имъ отъ най-напрѣдъ за плодородието на тая година, бѣше миналъ неусѣтно на политиката. Дѣдо Нисторъ дорасправяше краснорѣчиво вироглавството на сина си Никола, което го накарало да напусне В. Въспоминанията за Николовото метежно поведение противъ началството му и мѣшането му въ политиката и сега го ядосваше.

— „На трънъ задоени, на трънъ задоени“! бѣбреше той и сърдито дупчеше коня си.

— Ами и ти, старъ човѣкъ, да ставашъ прѣдсѣдател на митингъ! . . . Луда глава на край врѣме! . . . чудеше се дѣдо Наню.

Дѣдо Нисторъ се засмѣ подъ мустакъ и нищо не отговори.

Вчера настъпи нова година....

Сурова година.
Весела година!

Вчера настъпи нова година.
Сухо и ледно срѣцнахъ я азъ:
Както и тая, дѣто замина,
Нищо не носи ново за насъ.

Нищо тя ново за насъ не носи
На свойто черно, младо крило,
Ни отвѣтъ ясенъ на зли въпроси,
Ни лѣкъ врачовенъ на старо зло.

Кривди жестоки пакъ вредъ царувать:
Голото възне, гладното мре;
Вражди, умрази свѣта бунтувать —
Простата дата не ще ги спре.

И човѣкъ щастье сѣ ожидава
Съ здравици, съ пѣсни, съ въсторгъ голямъ,
А рѣчта: „миръ вамъ“! пусть звукъ остава
Отъ осемнайсетъ вѣка на самъ.

И. Вазовъ.

ПИСМА ОТЪ РИМЪ

пише

Константинъ Величковъ.

ПИСМО I.

По пътя за Римъ. — Първи впечатления — Развалини. — Стари и нови разрушители — Дрѣвний Римъ, папскій Римъ и новий Римъ.

Рѣдко, навѣрно, може да има радостъ по-чиста, по-искренна отъ оная, която испытва човекъ когато отива пръвъ пътъ въ Римъ. Чувствата, които те вълнуватъ сж тъй разнообразни и силни, щото е съвсѣмъ трудно да ги прѣдадешъ. Обладава те неволно, неотразимо благоговѣние като онова, което трѣбва да испытатъ вѣрующій, когато отива тамъ на поклонение, и това чувство прониква, колорира всичкитѣ ти мисли.

Бѣхъ видѣлъ въ Флоренция, на отиванieto имъ и на завръщанieto имъ, ония безчисленни тълпи отъ поклонници отъ всички народи, и съсловия, които се стекохъ лани въ Римъ за юбилея на папата. При всичко, че не бѣхъ ни най малко наклоненъ да се въсхищавамъ отъ очарованieto, което папството е запазило и до днесъ въ католическій свѣтъ, не можахъ да се не трогна, като мислехъ какво дълбоко вътрѣшно доволство трѣбва да усѣщатъ. Всички тия люде, жени, мъже дѣца, старци, богати, бѣдни, които, прѣдводими отъ своитѣ попове, отивахъ на тълпи пѣшкомъ или съ кола по всичкитѣ църкви и свети мѣста, които се събирахъ съ запнали уста прѣдъ великолѣпната фасада на съборний храмъ, които се надваряхъ подъ портицитѣ на църквата да си купатъ бройници, кръстчета, иконки, нобожни книжчета, молитви, въ паметъ отъ посѣтениитѣ светини, носяхъ на лицата си изражение на люде честити, които съзнаватъ, че сж изпълнили единъ великъ дългъ. Бунтувахъ се, почти, противъ себе си, че ги коримъ за вѣрата, която ги съгрѣва, и често, като се спирахъ и ги гледахъ, казвахъ въ себе-си: на мѣсто да ги осждаме и съжالياме нѣмаме ли повече причини да имъ завиж-
ие и да скърбимъ, че въ насъ е угаснала тая вѣра, която носятъ въ
дцата си? Тя гори въ гърдитѣ имъ, като запалена лампада, която
освѣтлява пътя къмъ другъ единъ по-добъръ свѣтъ, и съ надеждитѣ,
что имъ обѣщаватъ въ единъ вѣченъ животъ, дава имъ възможность
леко да прѣнесатъ бѣди тѣ на земний мимолѣтенъ животъ. . . .

Други цѣли, други идеали носятъ мене въ Римъ, но благоговѣйното
ство, което е придружавало всички тие поклонници по пътя, придру-
ва и мене. Забравямъ почти да се простя съ Флоренция, да гледамъ

хубавитѣ ѣ околности, кичаститѣ хълмове, срѣдѣ които лежи раскошно, петжнала въ цвѣтя и благовонни миризми, тая овѣдѣла одалиска, обработенитѣ ѣ полета засмѣнитѣ вили, които се подаватъ прѣзъ гѣсти боскетѣ. минавамъ равнодушно нескончаемата върволица отъ станции, градове. паланки и села, които лежатъ на пътя, хвърлямъ едва единъ бѣгълъ погледъ на Тразименското езеро, пустотата на римскитѣ голи и не здрави полета едва успѣва да обърне вниманието ми. Мисля за Римъ само. Така почти трѣбва да сж мислили за него варваритѣ, които сж се спущали прѣзъ Алпитѣ. Увлечени отъ богатствата му и великолѣпието му, едва сж се спирали по пъти да отблъснатъ прѣпятствията, които сж срѣщали. обладани отъ една единствена мисль—да стигнатъ въ Римъ.

Захващатъ да ся видатъ вече руини. Приближаваме до Римъ. Когато най сетнѣ се вѣстива въ въздуха групата на Спасителя и на св. Ивана кръстителя надъ лютеранската църква, като едно вкаменено видѣние, което ви привѣтствува отъ далеко съ добръ дошълъ въ вѣчный градъ. трепвашъ отъ радостъ и въсторгъ, като да виждашъ, че се сбѣдва изведнжъ най въжделенний сънь въ живота ти.

(Слушали сме за Римъ отъ малки дѣца, и когато стигашъ тамъ същашъ нѣщо отъ ония сладки ощущения, които си испытвалъ когато, въ честитата впечатлителна възраст на дѣтинство. си слѣдвалъ разказитѣ на историята за славата. за борбитѣ и величието на тоя градъ, който, основанъ отъ разбойници и нехранимайковци, достига да стане властитель на цѣль свѣтъ и. слѣдъ като вкушава до дѣно опивателното сладострастие на всесилюето, рухва се, като едно здание овхѣтело и подкрано въ основата си подъ единъ порой отъ диваци. Въ историята нѣма епопея под-голѣма. Римъ, дѣто тая епопея е израстнала и се е развила до дѣто е обгърнала цѣль свѣтъ въ широкитѣ си страници, е запазилъ днесъ само сѣсиции отъ нея, но тие сѣсиции сж тѣй грамадни, тѣй величественни, щото, като ги видишъ, усѣщашъ, че заедно съ тѣхъ се е разрушилъ тука цѣль миръ. За първи пътъ ми се струва да разбирамъ римската история, та и не знамъ дали би могла да се изучи и почувствана нѣкъдѣ другадѣ освѣнъ тука. Тя загубва за мене всяки отвлечень характеръ и става една жива реалность, ощущителна за умътъ и за сърдцето. Кръгзорьтъ се расширява на всѣка стѣпка, която правишъ, при всѣка руина, която срѣщашъ. Не видишъ нищо, което да не възбуди въ умътъ ти цѣль рой въспоминания. Всичко, което срѣщашъ, ти служи за ръководитель, благодарение на който историята ти открива своитѣ най-съкровени тайни, подобно на единъ лабиринтъ, който се освѣтлява изведнжъ и можемъ да видимъ всичкитѣ му криволици и го изходимъ до най-затѣнитѣ му жгли. История, нравн, вѣра, учредения, искусства. цѣлий животъ на римлянетѣ, политически, дохове, домашень, въ минутитѣ на величието му и послѣ на падението му, починаитѣ, които обясняватъ и едното и другото, всичко това изстѣпва прѣ тебе ясно, обаятелно. като въ една жива и безмѣрна картина, която постоянно се расширява прѣдъ тебе и която не се насищашъ да гледа

Надъ руинитѣ на старий Римъ, като надъ каменна основа изградена отъ изчезнали исполини, сж изникнали и сж се развили нови цивилизации, нѣкои отъ които сж искали да се сравнятъ по блѣсъкъ съ цивилизацията, която сж замѣстили. Грамаднитѣ слѣди, които е оставила тая послѣдната, не сж се заличили, обаче, въпрѣки всичко, което е могълъ да направи разрушителний бѣсъ на врѣмето и на хората, и окършени, осакатѣли, сринати, свидѣтелствуватъ и до днесъ за великото минало, което ги е въздигнало. Отъ палатитѣ, храмоветѣ, банитѣ, театрата, които римлянинътъ е въздигналъ за да наумѣватъ на вѣчни врѣмена името му и величието му, сж направени нови храмове за една нова вѣра, дворци за нови властители, паметници за нови нужди и идеали. Всѣки е рушилъ, всѣки е къртилъ, всѣки е изнесълъ по нѣщо. Въ продължение на десетъ вѣка и повече не се прави нищо, въ което да не влиза материалъ откъртенъ отъ ония каменни гиганти. Царски дворци, крѣпости, послѣднитѣ хижни се строятъ съ камене, мермери, стѣлпове, мозайки, немилостиво къртени отъ тамъ. Често, за да могатъ да се изнесжтъ нѣколко стѣлпа, прѣдава се на разрушение цѣлъ храмъ. Мраморни и мозайчни украшения привлѣчжтъ очитѣ на нѣкой благороденъ, на нѣкой всемогъщъ папски внукъ, за да ги вземе и украси съ тѣхъ дворецъ си, и заповѣда студено да свалжтъ цѣлъ сводъ. Ако е нѣщо останало още отъ старий Римъ, вината не е, навѣрно, въ разрушителитѣ, а въ здравината на градежитѣ, които е имало да се разрушаватъ. Въпрѣки най-напрегнатитѣ усилия не е имало достатѣчна сила въ разрушителитѣ за да досѣспатъ всичко. Почитъ се е указала само къмъ рѣдки здания единствено за това, защото разрушителитѣ сж могли да ги пригоджтъ на своитѣ най-неминуеми нужди. Единъ храмъ, едни гробници, избѣгватъ отъ общата участь, защото могатъ да се прѣвърнатъ въ църква или въ крѣпость, двѣ нѣща, които сж съставлявали прѣзъ срѣднитѣ вѣкове и до най-новитѣ врѣмена главнитѣ, почти, единственитѣ нужди на новото общество. Благодарение единствено на това обстоятелство сж се запазили и до днесъ Пантеонътъ, прѣвърнатъ въ църква, Адриановата гробница, прѣвърната въ крѣпость. Защо не сж могли да се запазятъ по сжщий начинъ още и други паметници?

Разрушението на старий Римъ е почнало съ дохожданието на варваритѣ. Но ни Аларикъ съ своитѣ готи, ни Женсерикъ съ своитѣ вандали, ни Одоакръ съ своитѣ херули, и всички други варвари, които послѣдователно сж нападали на Римъ, не му сж нанесли толкова пакость, колкото папитѣ и тѣхнитѣ внуци. Римъ, въ навѣчерието на своето падение, съ едно население почти двумилионно, е ималъ повече отъ 400 храма, 17 хиляди дворци, 13 хиляди чешми, 40 театра и амфитеатра, 11 бани, 70 хиляди статуи, отъ които 4 хиляди сж били бронзови. По тия цифри може човѣкъ лесно да си прѣдстави какво ослѣпително впечатление трѣба да е произвеждалъ Римъ на варваритѣ. То е било достатѣчно да укроти разрушителний бѣсъ, отъ който сж могли да се въодушевяватъ. Поразени отъ блѣсъкътъ, който сж намирали тука и кой-

то не сж могли ни на сънѣ да бълнуватъ въ пуститѣ степи и диви лѣсове, отъ дѣто сж дохождали, тѣ сж се задоволявали повечето пѣти съ богатствата, които сж могли да изнесжтъ, и сж оставяли, въобще, паметниците непожтнати. Систематическото и най-страшно разрушение на старитѣ паметници захваща, особено, слѣдъ завръщанието на папитѣ отъ Авиньонъ. Новий папски Римъ захваща да се строи и украсава съ развалинитѣ на старий Римъ. По историята на съгражданието на църквитѣ и дворцитѣ, които украсяватъ днешний Римъ, можете почти да възсъздадете старий Римъ. Три отъ най-голѣмитѣ и великолѣпни дворци, венецианский, фарнезский и дворецътъ на канцеларията сж построени съ камъне, мермери и стълпове извлечени отъ Колизея. Фамилията Пиерлоли е прѣбобрнала въ срѣднитѣ вѣкове великолѣпний Марчелловий театъръ, съграденъ отъ Юлиа Цезара, който е събиралъ 30 хиляди души, въ крѣпостъ и жилище. Фамилията Савели, на която е прѣминалъ по завѣщание, го е окончателно разрушила и между съсипнитѣ е съградила дворецъ. Отъ тоя театъръ, който е билъ единъ отъ най-чуднитѣ здания на старий Римъ и е послужилъ за моделъ на съврѣменнитѣ архитекти, по виящнитѣ размѣри на своитѣ стълпове, сж останалъ днесъ само нѣколко арки, подъ които стожтъ ковачи. Грамадний балдахинъ, който стои надъ главний олтаръ на св. Петръ, подпрѣнъ съ четири бронзови вити стълпове съ тяжесть 63 хиляди килограма, е направенъ цѣлъ съ металь извлеченъ отъ Пантеона. Църквата св. Никола in carcere е построена върху развалинитѣ на три храма. Павелъ V Боргезе е съсипалъ палладиева храмъ, въздигнатъ отъ императора Нерва, и е употрѣбилъ колонитѣ му въ чешмата, която е построилъ на Яникулский хълмъ. Сикстъ V е съборилъ прѣкрасний Septirsonium, построенъ отъ Септима Севера, великолѣпенъ портикъ на три ката подпрѣни съ стълпове отъ разнovidни мермери, който е служалъ, като фасада и входъ на цезарский палатъ, за да употрѣби стълповетѣ му въ св. Петъръ. Тоя пала, единъ отъ най-чуднитѣ образи въ историята на папството, който е направилъ твърдѣ много за украшението на новий Римъ, е билъ въодушевенъ отъ безпощадна умраза противъ всичко, което е наумѣвало языческитѣ врѣмена, и малко е останало да прѣдаде на разрушение, къмъ края на XVI вѣкъ, и Колизея и Пантеона.

Когато мислишъ за всички тия разрушения, почнати отъ варвари и продължающи се цѣли десетъ вѣка до врѣмена, въ които е могло да се цѣнжтъ значението и светостъта на старинитѣ, не можешъ да се начудишъ какъ сж достигнали пакъ до насъ толкова паметници, и когато отивашъ и ги гледашъ усѣщашъ двойно едю чувство отъ благочестия и удивление за великитѣ въспоминания, които наумѣватъ, и за диритѣ, които носятъ отъ светотатственитѣ ржцѣ на своитѣ разрушители!

Ако папитѣ не сж уважили старитѣ паметници и сж ги прѣдали на немилостиво разрушение, историята има причини да имъ прости много за това, че сж дали на Римъ други паметници, еднакво достойни за почитъ и удивление. Ако въ Римъ да би имало само св. Петъръ и Си

стинската капела, пакъ би заслужвало да дойде челоувѣкъ отъ край свѣтътъ за да ги види. Папитѣ сж искали да се покажатъ достойни наслѣдници на цезаритѣ и като тѣхъ сж се надваряли кой повече блѣсъкъ и великолѣпие да даде на вѣчний градъ. И у еднитѣ и у другитѣ сжщото съзнание за великото значение на Римъ — столица на вселенната — ги е карало съ еднаква рѣвностъ да го направатъ центръ на всичкитѣ чудеса, на всичкитѣ великолѣпия. При строението и украсението на никой градъ не се е располагало съ по-грамадни сръдства. За украсението на старий Римъ съдѣйствуватъ всички народи подчинени на политическото ту владичество. Папский Римъ се украсава съ съдѣйствието и помощта на всички народи, които припознаватъ духовното владичество на папитѣ. Църквата св. Петръ е коствала нѣколко милиарда франка, и ако би се правила днесъ би коствала двойно повече. Въ тие милиарди нѣма католикъ който да не е принесълъ своята лепта. Това сжщото може да се важе почти за всичкитѣ църкви и дворци. Филипъ IV е испратилъ въ Римъ първото злато, което е приелъ отъ Америка. Съ него е билъ украсенъ потонѣтъ на голѣма света Богородица. Тая готовност на католицитѣ да съдѣйствуватъ съ помощитѣ си за украсението на папский Римъ не се е загубила и до днешно врѣме.

Подобно на цезаритѣ, папитѣ сж искали да ослѣпѣтъ съ великолѣпнието си народитѣ, които сж признавали владичеството имъ, и сж постигнали цѣльта си. Колко вѣкове наредъ католишкий свѣтъ се е пълнилъ съ страхопочитание само като е мислилъ за Римъ! Въ тоя чуденъ блѣсъкъ, съ който папството е успѣло да се обиколи, има нѣщо оболстително, примамливо, както и въ самата власть, която прѣдставлява, власть, основана върху едно повече или по-малко приемливо тълкувание на единъ пасажъ отъ евангелието, упражнявана въ повечето случаи отъ човѣкъ съ единъ кракъ въ гроба, стремяща се да подчини подъ себе си цѣлий миръ, имѣюща за владѣние съвѣститѣ, която се прогласява непогрѣшима и, като такава, единствено способна да ръководи разумѣтъ и човѣшкитѣ дѣла по пътя на истината на Божието провидѣние. Блѣсъкътъ напълно съотвѣтствува на властѣта, която окръжава. Както има дни тука, когато ставашъ язичникъ, така има сжщо дни, когато се чувствуващъ папистъ. Когато посѣщавашъ тия многобройни църкви, които изгледватъ, като музеи, когато, особено, влѣзешъ въ Ватиканъ и видишъ безбройнитѣ и неоцѣними богатства събрани тамъ, едно чувство на признателностъ, една неволно симпатия те влече къмъ това учреждение, което е направило отъ Римъ единъ храмъ святъ, неподражаемъ, ненадоемъ по искусството. Могатъ ли да се подложатъ на споръ грамадни услуги принесени отъ папството на цивилизацията и на искусства? За благополучие, политическата история на папството туря една сителна граница на увлечението ви. Нѣма защо да се скърби, че нощенъ духъ на врѣмената успѣ най-сетнѣ да направи проломъ въ твърдиата, дѣто се бѣше укрѣпило папството, и го накара да сложи оружия на свѣтската власть. Папството не се е отказало още отъ своитѣ

притезания и то работи съ изумителна енергия за да си възвърне властта, която е запазило, и желѣзната организация на духовенството, съ което разполага, крѣпѣтъ го въ надеждитѣ му и му помагатъ чудесно въ борбата, която води. Ще ли успѣе? Вѣрата, която имамъ въ прогресѣтъ, не ми допуща да мислѣ, че е възможно такава случайностъ, която би ритнала челоувѣчеството нѣколко вѣка назадъ. Когато носите тая вѣра въ сърдцето си, каквото и удивление да възбуждатъ въ васъ паметниците, въздигнати тука отъ папѣтъ, черкви, дворци, музеи, виждатъ ви се, като страници отъ историята на едно минало. Папството ви се прѣдставява подобно на Емилъ Золовий старецъ, който се мъчи още да живѣе, и, когато чуете да задрѣнкатъ надъ васъ камбанитѣ надъ църквитѣ, глухитѣ и задрѣзѣли звукове звѣнтатъ на ушитѣ ви, като погребаленъ звонъ. Това е погребалний звонъ на единъ миръ, който изчезва. Тогавъ мислите за другия изчезналъ миръ, върху развалинитѣ на който папството е въздигало своята, властъ и тие двѣ нѣща ви се вѣстятъ въ далечнитѣ глѣбини на историята, като двѣ развалени грамади, рухнали една надъ друга.

Исповѣдамъ, обаче, че бихъ желалъ да се намѣрѣ въ Римъ, когато е принадлежалъ на папѣтъ. За любителя, за художника, за историка, папскій Римъ е прѣдставлявалъ несъмнено повече интересъ отъ днешний Римъ, който се развива по подобieto на всички други градове; оригиналниятъ характеръ на папскій Римъ изчезва полека лека по срдѣтъ тие плоски здания, изградени безъ никаква архитектура, нанизани едно по друго съ отчаятелна монотонностъ на правитѣ линии, правени съ единственна цѣль да принесатъ повече приходи, достойни паметници на борсовитѣ рицари, които ги строятъ. Днесъ има повече въздухъ и чистота въ градътъ, гигиенически той е спечелилъ, но прѣдпочелъ бихъ тѣснитѣ и кални улици на старий Римъ, съ малкитѣ му и разноцвѣтнѣ къщи. . . Монументалний Римъ е испаквалъ тамъ релефно, нищо не е прѣчило на впечатлението, което е произвождалъ съ своитѣ безбройни църкви, съ своитѣ дворци — крѣпости, съ своитѣ широки пѣяци.

Италианцитѣ искатъ да иматъ столица, която да не отстапва на другитѣ столици въ Европа. Срѣдствата, обаче, които употребяватъ за тая цѣль, не отговарятъ на желанията, които ги въодушевяватъ. Тѣ сж бѣдни и искусствени, и такива сж и резултатитѣ, които сж постигнати поне до сега. Голѣмитѣ и хубави европейски столици сж се развили и достигнали сж до днешний си блѣсъкъ вслѣдствие на естествени исторически процеси, които сж направили отъ тѣхъ центрове не само на политическиятъ, но и на духовний и економическиятъ животъ на цѣли народи, и сж натрупали тамъ заедно съ това извънредни и грамадни градежи. Италия нѣма причини да завижда на никоя друга държава ни за числото, ни за хубостта на градоветѣ, и историята на всичкитѣ ѣ градове потвърждава горнята истина. За жалость, великолѣпното на чуждитѣ столици и особено на нѣкои отъ тѣхъ, смущава сънищата имъ, и не имъ дава възможностъ да я разбератъ. И тука, както въ почти

всичкитѣ други явления на политически имѣ животѣ, виждатѣ се печалнитѣ резултати на една погрѣшно изпълнена идея.

Околното римско население, което би могло да направи нѣщо за украшението на градътѣ, прѣдадено духомѣ и тѣломѣ на папата, се отнася враждебно къмъ всичко, което се стреми къмъ тая цѣль. За него новий Римъ не е ли сѣ едно да помага на узурпаторитѣ, които сж го отнели отъ законний му владѣтель, да се закоренятѣ повече въ него? Би било грѣхъ да се иска подобно нѣщо отъ люде, които се отричатѣ отъ всичкитѣ облаги, що може да имѣ даде участието въ управлението, които не стѣпатѣ въ двора, които усѣшатѣ, че дишатѣ и живѣятѣ само тогава, когато въ нѣкое християнско тържество, ватиканский затворникъ ги повика да заобиколятѣ прѣстола му съ блѣсъкътъ на своитѣ гербове. Правителството е зело почти на своя само грижа строенieto и украшението на градътѣ и върши това чрезъ спекулации, искусственоста и недостатъчността на които се проявяватѣ често чрезъ легални и отвратителни кризи. Строенията, несотвѣтствующи на положителни нужди, спиратѣ внезапно, и хиляди работници оставатѣ изведнажъ на улицата безъ работа, безъ хлѣбъ. Когато пристигамъ въ Римъ, магазинитѣ и кафенетата по главнитѣ улици носатѣ на себе си диритѣ отъ единъ работнически бунтъ, прѣдизвиканъ отъ внезапно спиране строителнитѣ работи.

Неможе положително да се разбере защо е това желание да се направи една голѣма столица. На каква нужда отговаря то? Римъ нѣма никаква, или почти на каква индустрия и мѣчно е да се прѣдположи че нѣкога ще има. Единъ голѣмъ Римъ неможе да има друга перспектива освѣтъ да стане единъ центръ на мизерия, който ще се прибави при толковато други съществуващи вече, за жалостъ, въ Италия. Римъ живѣе отъ бюджета и отъ чужденцитѣ. Това сж главнитѣ, може би, единствени извори за него. Злото би било още търпимо ако би се ограничило въ това. Римъ безъ самъ да печели много, лишенъ отъ възможноста, по самото географическо положение на Италия, да бѣде истински духовенъ и икономически центръ на държавата, погубва другитѣ градове, които сж били тѣй дълго врѣме огнища на образованность, и на които Италия дължи своето величие. Всички тие градове се пожертвуватѣ по лека-лека и се задушава въ тѣхъ всяка искра отъ духовенъ животъ, за да се пристѣдва единъ пустъ и неосществимъ сънь. И тука имашъ случай да се убѣдѣшъ колко е била велика и права идеята на ония, които, искали да направатѣ отъ Италия една федерация, която би я сторила една и би запазила всички тия стари и славни огнища на образованность. Бъдащето ще покаже още повече, може-би, колко Италия е загубила дѣто не е знаела или не е могла да прѣгърне и приложи тая идея.

ПИСМО II.

Колизей. — Архитектоническия гений у римлянитѣ. — Общъ видъ на Колизея. — Игри. — Римъ подъ цезаритѣ. — Римското общество — Християнството и варваритѣ. — Прѣвращение на игритѣ въ Колизей.

Първото нѣщо, което отивате да видите, когато стигате въ Римъ, сж старитѣ паметници. Ни черквитѣ, ни музеитѣ, нищо не може да ви отвлече отъ желанието, което усѣщате неволно да направите, първото си поклонение на старий Римъ. Искать да видж прѣди всичко Колизея. Отъ пияца Венеция трамваятъ ви завожда тамъ, безъ да видите почти други паметници, освѣнь трояновий форумъ. Благодарение на това обстоятелство остава непокатнато впечатлението, което ви произвежда Колизеятъ. Това впечатление е неизгладимо и немислимо е да се прѣдаде съ думи. Умътъ, буквално поразенъ, незнае на какво най-първо да се чуди — на грамадниятъ размѣри на паметника, на здравината му, или на художественото съвършенство на постройката. Очитѣ се скитатъ омаяни по тие грамади отъ камъне, тука запазили своята форма, тамъ раскъртени, разнесени, като да сж нахвърляни случайно отъ нѣкоя невѣдома, нечеловѣшка сила; по съборенитѣ арки, по изрутенитѣ стѣпала, по строшенитѣ стѣлпове, по зяпналитѣ отверстия въ зидоветѣ, по плѣсенясалитѣ и улизани стѣлби, по мрачнитѣ сводови, които зѣбятъ въ подземията. Нemoжете да разберете, че е възможно да има толкова величие въ една руина. Усилието, което правите неволно за да възсздадете въ въображението си онова, което сж биле въ старо врѣме, се овсуетява отъ удивлението, съ което ви поражаватъ. Когато походите нѣколко врѣме изъ арената и се искачите на първий, постѣ на вторий и на третий катъ, и се спрете на всѣкъждѣ да погледате по нѣколко врѣме отъ разни точки общий имъ видъ, впечатленията, мислитѣ, които възбуждатъ въ васъ, сгжстяватъ се, получаватъ форма и разбирате въ пълната му смисълъ това чудо на архитектурното искусство. Римскій народъ не е оставилъ паметникъ, който да въплотшава по-осязателно величието му. Идеята, която е ималъ за трайността на държавата, за своето могущество, не е могла да са прѣдаде на бѣдѣщитѣ поколения по начинъ по-грандиозенъ, и врѣмето, което е разрушило паметника, е искало, сѣкашъ, да ни даде най-великий урокъ, който може да се види за прѣвратността на сѣдбата.

Строението на Колизей, почнато при Веспасиана и свършено при Тита, е траяло четири години. Разрушението му, почнато съ дохожданието на варваритѣ, продължава се до XVII вѣкъ и не успѣва да го съсипе. Осакатенъ, обезобразенъ отъ врѣмето и отъ хората, изглеждъ като нѣкоя великанъ отъ баснословнитѣ врѣмена, който носи по тѣло си дири отъ най-ужасни рани и при сѣ това се крѣпи на новѣтъ си и ви поражаява съ своя сурово резигниранъ видъ.

Отъ искусствата архитектурата е достигнала до най-висока степен на развитие у римлянетѣ. Това искусство се е съвокулявало чудесно

гениятъ на тоя народъ, наклоненъ къмъ смѣлитѣ и велики прѣдприятія. Гърцитѣ, които му сж биле въ всичко майстори, сж му дали въ архитектурата само елементи за украшение. Римлянетѣ сж заимствovali отъ гръцката архитектура само сръдства да придадѣтъ повече красота и изящност на своитѣ здания. Грандиозний характеръ, който ги отличава, е тѣхно дѣло. Скулптурата остана, и подиръ завоеванието на Гърция, чисто гръцко искусство. Статуитѣ, които имаме отъ римско врѣме, сж изваяни отъ гръцки художници. Историята на искуството не споменува името ни на единъ ваятель римлянинъ и Виргилий съ пълно право е казалъ на своитѣ съотечественници:

Encudent alii spirantia mollius aera;

*Tu regere imperio populos, Romane, memento*¹⁾.

За да се разбере хубостъта на една статуя изисква се високо развитъ умъ и истънченъ вкусъ, двѣ нѣща, които гърцитѣ сж притежавали до такава висока степенъ и които единственно сж направили величието имъ и славата имъ. За римлянитѣ, които не сж успѣли да свлѣкѣтъ отъ себе си първобитната си грубостъ, било е потрѣбно едно искусство, на което хубостъта да бѣде по-осязателна, по-материялна, което да поражавя очитѣ прѣди да порази умътъ. Архитектоническото искусство е отговаряло при това у тѣхъ на повелителни нужди, които не сж могли да сжществуватъ у гърцитѣ. По сжщитѣ причини не е могло да се развие у тѣхъ живописъта, или поне да достигне до онова съвършенство, което може да се прѣдполага, че е имало у гърцитѣ, и което постигнахъ въ новитѣ врѣмена. Тие три искусства, по високата степенъ на съвършенство, до която сж достигнали въ разни врѣмена, характеризиратъ три славни епохи въ историята: скулптурата — гръцката епоха, архитектурата — римската епоха, живописъта — възрождението.

Всѣки паметникъ въ Римъ, билъ той малъкъ или голѣмъ, театръ, храмъ, баня, дворецъ или портикъ, е едно свидѣтелство за архитектуронический гений на римлянитѣ. Колизеятъ е несъмнено най-величественний паметникъ, който е издигналъ тоя гений. Както всички амфитеатри, назначени за кървавитѣ игри на звѣроветѣ и гладиаторитѣ, той има формата на два театра съединени. Тая форма, която е може-би твърдѣ стара, е добила окончателно право на гражданство слѣдъ сыгражданieto на знаменитий двоенъ театръ на Куриола. Куриолъ, въ врѣмето когато е изпълнявалъ длъжностъта на народенъ трибунъ, за да привлѣче народа къмъ Цезаря, съ средствата на тоя послѣдний е въдигналъ два театра, положени единъ противъ други, въ които сж се давали сжщеврѣменно злични прѣдставления. Слѣдъ свръшванието на прѣдставленията, двата тра сж се съединявали посрѣдствомъ грамадни подземни машини и сж разували амфитеатръ, дѣто зрителитѣ и на двата театра, безъ да шавтъ отъ мѣстата си, сж продължавали да гледатъ гладиаторски игри.

¹⁾ Други утѣжтъ повече отъ тебе да дадѣтъ на туча прѣлестигъ на живота; ти, Римляно, мисли, че си роденъ да управлявашъ и подчинявашъ.

Елиптическата форма е прилѣгала за тия игри по просторѣтъ, който е прѣдставлявала, както за зрителитѣ, тъй и за актеритѣ. Елиптическата окръжност на Колизея е отъ 569 метра, най-дълъгъ диаметръ има 183 метра, най-късий 158 метра. Зданието, високо 57 метра, се състои отъ три реда арки и единъ редъ пиластри отъ различни стилове. Първий редъ арки сѣ отъ дорически стилъ, вторий редъ отъ ионически, третий отъ коринтийски. Пиластритѣ на четвъртий катъ сѣ биле сѣщо отъ коринтийски стилъ. Всѣки катъ състои отъ осемдесетъ арки. Аркитѣ на първий катъ сѣ служили за входиове, които прѣзъ двайсетъ стълби сѣ водили въ горнитѣ портици и по разнитѣ стѣпала, така щото стотѣ хиляди, които приблизително е събиралъ Колизеятъ, сѣ могли, при свършването на игритѣ, да излѣзатъ безъ никаква мѣнотия и въ твърдѣ малко врѣме.

Грамаднитѣ размѣри на Колизея не трѣбва да удивляватъ. Такива размѣри, и още по-големъ, сѣ имали всичкитѣ здания назначени за публични увеселения. Увеселенията, както въ Римъ така и въ Гърция, отъ каквѣто видъ и да сѣ били, сѣ имали народенъ характеръ. Тѣ сѣ се произвеждали не съ спекулативна цѣль, а да доставятъ наслаждение на цѣлий народъ. Голѣмий циркъ, съграденъ отъ Тарквиний Старий между Палатинский и Авентинский хълмъ, на мѣстото, дѣто е станало грабването на Сабинкитѣ, прѣправянъ и уголѣмаванъ отпослѣ, е достигалъ да събира при Трояна, — когато, спорѣдъ Плиния Младий, е билъ направенъ достоенъ за римский народъ — до 300 хиляди зрители. Уголѣменъ още повече при Константина Великий той е събиралъ близо 400 хиляди зрители. Отъ него сѣ останали днесъ, за жалость, само нѣкои слѣди, по които едва може да се познае мѣстото, дѣто е билъ. Сѣ отъ подобни размѣри е имало въ Римъ повече отъ петдесетъ цирка, театра и амфитеатра, така щото цѣлий Римъ е можѣлъ сѣщеврѣменно да се прѣдава на своитѣ любими увеселения. Много пѣти тие увеселения сѣ траяли цѣли дни наредъ и прѣзъ всичкото това врѣме се е испращало войска да пази градѣтъ, защото къщитѣ сѣ оставали всички праздни. Вътрѣшното великолѣпие на Колизея е надминувало всичко, което може днесъ да се въобрази подобно. Билъ е украсенъ съ 3000 статуи, съ стѣлпове отъ най-скъпи и разни мермери и стилове, съ безбройни картини, съ най-скъпи и изящни мозаики. Чрезъ машини сѣ се искаждали разни благовонни миризми и сѣ се прѣскали върху зрителитѣ въ видъ на роса, която е расхлаждавала въздуха. За защита отъ жегата, когато игритѣ сѣ се произвеждали, както обикновенно, денѣ, се е простирало надъ зданието дебело платно. Чини ми се, че Неронъ си е доставилъ единъ день безчеловѣчното удоволствие да заповѣда да дигнатъ платното верѣдъ най-лѣжа жегата, като е пригласилъ сѣщеврѣменно подъ страхъ на смърт наказаніе да не пава никой зритель отъ мѣстото си.

Зашемятава ви се умѣтъ, когато се искачите на третий катъ Колизея и си прѣдставите съ въображението зрѣлището, което трѣба да е прѣдставлявалъ, когато отъ обширнитѣ тие стѣпала, портици и раси, въздигающи се наоколо едни надъ други, украсени съ невъобраз

роскошъ, стотъ хиляди зрители сж слѣдили нѣми, запхтени, кървавитѣ игри, които сж произлизали долу въ широката арена. Тука сж биле всичкитѣ съсловия, отъ императора до послѣдний свободенъ гражданинъ. Нѣжната весталка е ржкоплѣскала* съ бѣлитѣ ржцѣ съ сжщий бѣсенъ вѣс-торгъ, както и най-грубий ковачъ, когато нещастний гладиаторъ е падалъ раскжсанъ отъ нубийскій левъ, съ който се е борилъ. Околоврѣстъ надъ арената се е простиралъ подиума, заграденъ съ позлатени прѣчки за за-щита отъ звѣроветѣ. Тамъ е сѣдѣлъ императорътъ, заобиколенъ отъ сенаторитѣ, високитѣ сановници на империята, и весталкитѣ; по слѣду-ющитѣ стъпала сж сѣдѣли по редъ на съсловията, на които сж прина-длежали, другитѣ зрители. Тълпата се е помѣщавала на най-високитѣ стъ-пала, които сж биле увѣнчани съ единъ отворенъ портикъ богато укра-сенъ. Робитѣ сж биле исклучени отъ зрѣлищата, както сж биле исклю-чени и отъ храмоветѣ и отъ политическій животъ и отъ всичкитѣ рели-гиозни и народни празненства. Тѣ сж доставлявали гладиатори за аре-ната. Тѣхното назначение е било да работатъ, за да хранатъ господаритѣ си, и да мржтъ, за да ги забавляватъ. Никждѣ тѣй нагледно и осязателно неможете да си съставите идея за римското общество при цезаритѣ му, за характера му, за вкусоветѣ му, за нравитѣ му. Тука то ви се прѣд-ставява, като въ една жива панорама, за фондъ на която служжтъ раз-валинитѣ на Колизей. Това общество не е искало друго освѣтъ да се наслаждава и колкото по-диви и крѣвнишки сж биле увеселенията, съ толкова по-голѣмо остервенение е тичало въ тѣхъ. Театрътъ не е можѣлъ да го задоволи. Въ него е търсило прѣимущественно груби комедии и панто-мини. Високото истынчено общество е търсило удовлетворение на своитѣ естетически потребности въ старитѣ гръцки пиеси, прѣдставявани на гръцки въ частнитѣ театра на богатитѣ дворци. Цирковетѣ и амфитеат-ритѣ сж доставлявали най-вжжеленнитѣ развлечения на обществото. Цирковетѣ, назначени първоначално за тѣлесни упражнения, се прѣобръ-щатъ при империята на зрѣлища, дѣто се е търсило само едно развле-чение за прѣпровождение на врѣмето. Императоритѣ, които въ упадѣкътъ на нравитѣ и въ забвението на всичкитѣ длжжности сж намирали най-голѣмата здравина за своята власть, сж имали за най-главна грижа да удовлетворяватъ тая жажда за наслаждение, отъ която е горѣло цѣлото общество. Тѣ сж мислили само да граджтъ паметници и да устройватъ увеселения и колкото по-щедри сж биле, толкова повече сж биле увѣрени да спечелятъ благоволенieto на народа и да намѣрятъ безнаказанность за своитѣ своеволия и безчинства. Нѣкои отъ тѣхъ сж устройвали цѣли военни сухопжтни и морски сражения. Калигула е разсипалъ само въ една година, почти исклучително за увеселения, два милиярда и седемъ-стотинъ хиляди сестерции¹⁾. Когато въ игритѣ на цирка сж зимали участие сена-тори и сенаторски синове, арената се е посипвала съ златенъ пѣ-сѣкъ. За образуванieto на добри гладиатори сж се подържжали особни

*] Единъ сестерций е струвалъ 20 стотинки.

школи, за които сж се прѣскали безсмисленни сумми. Игритѣ при откриванieto на Колизей сж се продължавали цѣли сто дена и сж падали въ тѣхъ петъ хиляди звѣра и нѣколко хиляди гладиатори. Когато въ 248 г. сл. хр. императоръ Филипъ е отпразднувалъ хилядо годишнината отъ основанието на Римъ, зели сж участие въ игритѣ двѣ хиляди гладиатори, 32 слона, 10 тигра, 30 леопарда, 10 хиени, 10 жирафа и 40 диви коня.

Това е било просто касапница на говеждо месо и такива касапници е имало почти въ всѣки по-голямъ градъ на империята. Ни единъ народъ въ историята не е търсилъ наслаждение въ по-звѣрски и безчеловѣчни увеселения. За щастие, това сж биле наслажденията, диви, невѣроятни, на едно общество умирающе. Нищо неможе да се прѣдстави по-жестоко и по-отвратително отъ него. Никое общество не е падало по-заслужено. То прѣдставлява едно блато отъ пороци, въ което изчезва съзнанието на всѣки дългъ, на всѣка челоуѣколюбива идея. Всѣки живѣе за да пирува, да развратничествува и да удовлетворява безпрѣпятвенно своитѣ най-звѣрски инстинкти. Звѣрове, расточители, развратници, паразити и низкопоклонни раби, друго нѣма въ него. Растлѣнието е вредъ, въ двора и въ послѣдната хижа. Историкитѣ отъ тая епоха и посланията на апостолитѣ, особено на апостола Павла, сж пълни съ свѣдения за свирѣпствующий и общий развратъ. Челоуѣкообразни звѣрове означаватъ се на цезарскій прѣстолъ съ неимовѣрни безчиния и жестокости, разсишничеството царува въ богатитѣ съсловия, нѣкогашнитѣ римски матрони се проституиратъ явно съ гладиаторитѣ, провинциитѣ се продаватъ на оние, които прѣдложатъ повече пари, проконсулитѣ отиватъ въ тѣхъ не за да ги управляватъ, а да ги ограбятъ, тѣлната ржкоплѣска на звѣрствата и боготвори оние, които ги праватъ, стига да удовлетворятъ грубитѣ ѣ инстинкти. Въспоминанията на миналото не трогатъ никого. Никой даже не мисли за тѣхъ. Народътъ е единъ испаднатъ царъ, доволенъ отъ състоянието си, и честитъ се счита щомъ може да намѣри хлѣбъ за да се нахрани, и увеселения за да прѣкара лѣниво и приятно врѣмето. Цезаритѣ го чужтъ, като вика подъ дворцитѣ имъ: *rapem et circendes!* и сж довольни, че могатъ съ толкова малко да държатъ въ почитъ тоя звѣръ, тѣй страшенъ едно врѣме, тѣй смѣшенъ сега.

Римското общество бѣше проѣдено отъ живеница, която не прощава.

Великолѣпното здание, дигнато съ толкова усилия, съ напращенieto на вѣкове, на всичкитѣ жизненни сили на единъ исключителенъ народъ, се клатеше вече въ основитѣ си, застрашено отвѣтрѣ отъ нови идеї, които, за да излѣзатъ на бѣлъ свѣтъ и да въстѣржествуватъ, бѣха длъжни да разрушятъ всичко старо, отвѣнъ — отъ нови народи, които се стремятъ къмъ Римъ, поманени отъ богатствата му, съ всичката буйность на младежъ и сега развивающа се организми. Римъ сѣщаше, сѣкашъ, че е настаналъ послѣдний часъ и бързаше да исчерпе до банка чашата на наслажденията, които бѣше възбудилъ въ него шеметътъ на всесилнето му.

Бѣше врѣме да се махне това прогнило общество отъ сцената

Жаннета

I

Дѣте прѣкрасно, живо,
Нагиздено, игриво —
Азъ въ тебе се влюбихъ!
Жаннето, ти си малка,
Кат' пролѣтна фIALKA
Съ благоуханенъ дихъ.

Въвъ твойтѣ очи ухни
Огънь отъ страсти шумни
Тревожно не пламти;
По твое чело бяло
Не е минало рало
На горкитѣ мечти.

Ти смѣйшъ се ясно, дѣтски,
И рокля си кокетски
Поправяшъ всѣки часъ . . .
И нашата цалувка
Приимашъ безъ приструвка,
Безъ стидъ лъжливъ, безъ страсть.

Кога въ тревата мека
Играйшъ крилата, лека,
Въвъ пѣстро облѣкло,
Личишъ на пеперуда,
Що бѣга, хвърка луда,
Съсъ шарено крило;

Или на радостъ ясна,
Приела форма красна
Прѣдъ нашитѣ очи;
Или на ангелъ, дребенъ,
Слѣзналъ въ товъ миръ поднебенъ
Съ цвѣтата да гълчи . . .

II

Жаннето! До-ще врѣме
Кога сърдцето веке
Смутено да тупти,
И твоя ликъ дѣтински,
Кат' шишока градински,
Разцѣфне, запламти. . . .

И колко страсти скрити,
 Желания развити
 Ще бухнатъ въ тебъ тогасъ!
 И колко слъзи сладки
 Мечти, въдишки кратки . . .
 И стонове безъ гласъ!

Ехъ, кой ще ми обади
 Кои ли гърди млади
 Ще да запалишъ ти?
 Чие ли сърдце стрѣно,
 До твоего опрѣно,
 Блаженно ще тупти?

На чий ли устни жежки,
 Въ желанія лудешки,
 Ти твойтъ ще дадешъ!
 И въ колко души ясни
 Пожаръ и мжки страсти
 И бури ще внесешъ!

Но ти сега, Жаннето,
 Си свѣжа, кат' небето;
 Сънь ангелски и чистъ
 Плѣнява твойтъ ноци,
 И твойто сърдце йоще
 Е ненаписанъ листъ. . . .

III

Дѣте прѣкрасно, живо,
 Нагиздено, игриво,
 Авъ въ тебе се влюбихъ.
 Жаннето! Ти си малка,
 Кат' пролѣтна фиалка
 Съ благоуханенъ дихъ.

Ев. Перовъ.

Априлнй 1882.

ОТЪ МАРИЦА ДО ТУНДЖА.

пѣтни бѣлѣжки

отъ

И. Вазова.

. . . o qui me gelidis in vallibus Haemi
Sistat et ingenti ramorum protegat umbra?
Virgilius, Georgica II v. 488—9.

Рано рано на 2 май, тазъ пролѣтъ,*) по хладовината, пѣтувахъ на истокъ отъ Пловдивъ, по онова ти равно, широко, голо Гладно-Поле. Видѣтъ отъ всякъдѣ е великолѣпенъ. Гориститѣ тъмновелени Родопи заграждатъ отъ югъ долната на Марица и живописно се откроява неравниятъ имъ гребенъ въ синето небе; на истокъ, тоя гигантски зидъ се снѣшава и потъва въ оризонта, а на западъ се сключава съ Рила, снѣжнитѣ пирамиди на която величаво се бѣлѣятъ на утрѣнното слънце. Далече на западъ и сѣверъ — хубава Сръдня-Гора дига и сваля невысокий си косматъ грѣбъ и красиво насамъ растила разлати родовити поли; само плѣшивий Богданъ и аджарскитѣ черни бърда се цалуватъ съ небето; между тѣхъ пѣкъ, въ дъното на оризонта, синѣе се величавата Стара-Планина и снѣговититѣ ѝ калоферски връхове се вовиратъ и губатъ въ бѣли облаци. Ето тамъ надъ Сопотъ и моята Амбарица, възъ голото теме на която тоя луди Крали-Марко е градилъ нѣкога амбаря си. Колко е хубава! . . . Въ тоя безкраенъ планински вѣнецъ, отворенъ само на истокъ, е долината на Марица, най-широката, най-богатата и най-величественната въ цѣлий балкански полуостровъ. Но сега цѣла не мож да я видж: затулятъ ми я отдирѣ пловдивскитѣ скалисти могили, увѣнчани съ бѣли сгради и прилични на малъкъ архипелагъ въ едно зелено море.

Каляската, що вози мене и другаря ми, челоуѣкъ съ почтенно име и възраст, весело се търкала по равното шосе, дълго, пусто, еднообразно, като живота на нѣкой гоголевски старосвѣтски помѣщикъ. Утрѣнний хладенъ вѣтрецъ полѣхва отъ истокъ и напълня гърдитѣ ни съ благодатна свѣжестъ и сила. Природата разбудена вече отъ животворнитѣ пролѣтни лучи бържѣ се киче съ зелената си прѣмѣна: разпумихъ се джбоветѣ и борикиѣ и размирисахъ люликитѣ на Родопитѣ; расклонихъ се орѣшациѣ и брѣстоветѣ долу. Хубавица е вече природата, но чака още едно труфило да си довърши пролѣтний нажитъ. Но пролѣтнитѣ цвѣта — карамфилитѣ и розитѣ въ нашитѣ градини, не сж се развили още! Къснитѣ студове и изобилинитѣ дъждове на тая пролѣтъ не оставихъ слънцето да ги разбуди и да имъ стопли

*) Тоя расказъ се пише на 1886 г. Ред.

душата. И долината на Тунджа, „Розовата долина“ която мислж да посѣтъ, навѣрно, не е се още расхубавила и облѣкла въ всичката си слава и лѣпота. А прочута е по цѣлий свѣтъ тая наша градина. Гюловото масло на нейнитѣ раскошни цвѣтове разнася джхтъ на българската природа въ най-далекитѣ крайща на земята. Думитѣ „Розова долина“ иматъ за европейца вълшебно значение: тѣ прѣдставятъ на нѣкои въображения цѣла една страна зимѣ и лѣтѣ покрита съ рози — нѣщо подобно на вѣсточна приказка. Разказвахъ за нѣкой кореспондентинъ, (американецъ или англичанинъ — добръ не помня), когото русско-турската война пръвъ пѣтъ привлѣкла на 1877 г. къмъ България, че когато параходътъ го носялъ по Дунава, той дълго врѣме се озѣрталь по пуститѣ и голи брѣгове на България и най-послѣ, докаранъ въ нетърпѣние, извикалъ съ божественно наивна досада: *Where are the roses?* (а дѣка сж тука розитѣ?) Разумѣва се, че тие рудовласи синове на сѣверний атлантически океанъ, които сж чели стотина пѣтешествия и знаятъ най-добръ географическитѣ и природни особености на Ванъ-Дименова земя и на молусскитѣ острови, не могатъ да бѣдять пѣ-силни отъ насъ въ познаването България, въ която сами ние живѣемъ и мремъ, като чужденци. Напраздно купъ учени: Реклю, Каницъ, Лежанъ, Иричекъ, Леже и други пишатъ томове за да запознаятъ Европа съ балканский полуостровъ: нито науката, нито гърмежътъ на Плѣзенъ и Шинка не огрѣхъ съ много яка свѣтлина вълшебний полумракъ, който затуля европейский вѣстокъ отъ западна Европа. Дори и завчера, вика се, по случай на 6 Септемврий, не видѣхме ли единъ личенъ френски вѣстникъ, че за да освѣтли читателитѣ си върху Румелия, дѣто избухна прѣврата, земѣ че описа правитѣ, историята и литературата на *Ромжния*? Който четеше тогави ромжски вѣстници помни какъвъ викъ отъ негодование наведе оскѣрбеното народно честолѣбие на нашитѣ винаги добри съсѣди!..

Но що да се чудимъ съ чужденцитѣ?... Ние сами не сме ли чужденци за нашата земя? България нѣма ни притезание, ни класическитѣ въспоминания на Елада и Италия, нито пѣкъ исключителната и дивна природа на тая постѣдната, за да служи за удивление на народитѣ, но тя има право да иска отъ своитѣ синове да я знаятъ, да я обичать и да ѣ се радвать. А познаваме ли ние България — научна и живописна България? Кой българинъ е изгледаль величественнитѣ ѣ красоти? Науката издирила ли е съкровениитѣ ѣ богатства? Искуството обезсмъртило ли е въ пластически сздания чудесната ѣ природа? Поезнята вдѣхновила ли се е отъ чуднитѣ мелодии на нейнитѣ гори и балкански зефири?....

шата завѣтна Стара-Планина, тайнственната непристъпна Рила, „дний планинский лабиринтъ, Родопитѣ -- тая малка Швейцария, медонитѣ долини на Стрѣма, Тунджа и Марица, и Македония съ синитѣ езера и зелени полета, кой българинъ ги е обиходилъ *за да ги види*, кой ни е написалъ двѣ думи за да ни ги раскаже?*) А всяко словце

*) Освѣтъ научнитѣ трудове на Г. г. Иречка, Шкорпила и Златарски ние почти нѣмаме работа по българското отечествознание.

за България ще бъде ново за насъ, всяки нейнъ долъ, скала, връхъ забѣлѣженъ, описанъ, ще бъде Коломбово откритие.. България — това е едана градина, изъ която вървимъ мижишкомъ, една обѣтованна земя, въ която живѣемъ оскудни. Нейнитѣ вънкашни богатства ги обезважава нашето нехайство, както невѣжеството ни — съкровищата, които се криятъ въ буйнитѣ ѝ гърди, и ние приличаме на оногова, за когото народната мъдрость на подсмивъ е казала: „вода газѣ — жѣденъ ходѣ“.

Да, ние сме чужденци въ България. Има у насъ едно невѣжество, което мѣнува за почетно: ние не познаваме България — и не се чървимъ; ние не се гордѣемъ съ земята си, ние не можемъ да обичаме истински, съзнателно, страстно България, както маджаринтъ своята Пуста, както бедуинтъ своя джезаиръ, както орелтъ своитѣ планини. А какъ е тя достойна за обичъ, за поклонение! Какъ българската душа може да намѣри въ тая чиста любовъ изворъ за неизразимо наслаждение и за вдѣхновение! Въ нашата книжевность, която се напълни съ политически помини, не се прозира благородний ликъ на отечеството; не вѣе въ поезията ни могущий духъ на балканската природа. Нѣкогашната българска интелигенция — хайдутитѣ, обичаше горитѣ, планинитѣ на България и пѣеше съ чувство: „Горо ле, горо зелена!“ Тогава тя познаваше, обожаваше поетическата България; днешната интелигенция познава друга: канцелярска България. . . . .

При всичката си голота, която лѣтно врѣме му придава тѣженъ видъ, Гладно-Поле сега е весело и приятно подъ кадифявата зеленина, съ която го е послалъ чародѣецтъ май. Жадно потѣва поглѣдътъ въ тая свободна и широка равнина, играе, тича по простора ѝ, додѣто се искачи по цвѣтушитѣ поли на Родопитѣ, които отъ тамъ до самий си връхъ сж напѣстрени съ горици, съ селца, ниви, пашѣ, лозя и приличатъ на една стрѣмна градина. въ противоположность на Балкана — голъ, дивъ и непристѣпенъ. Като гледашъ отъ тукъ високий родопски гребенъ, чини ти се, че единъ пѣтъ кацналъ на него, тебе ще се лѣсне на югъ Бѣло-Море, или поне картината на други равнини и крѣгзори, както отъ върховетѣ на Витоша, на Рила и Стара-Планина. Напраздно. Ти ще видишъ, други, по-високи върхове, задъ които се тъмнѣятъ други върхове, а погледнешъ ли отъ тѣхъ — око̀то ти ще потѣне въ цѣлъ развѣлнуванъ океанъ отъ други бърда, чукари, зѣбери, висове, единъ отъ други по-високи, по-диви и съ по-чудати форми! Само островрѣхий Персенкъ и баташкий Карлжкъ, като два великана, стѣрчатъ надъ сичкитѣ и владѣжтъ крѣгзора. Повечето отъ тие планини, тѣй разбъркано и хаотически натрупани дори до Бѣло-Море, сж покрити съ гѣсти гори отъ исполински букове борове и ели, дѣто хвѣркатъ по клоноветѣ милиони катерици; други сж покрити съ живописни зелени нивя, кой знай какъ създадени отъ чо вѣшкий трудъ по шемеднитѣ стрѣмнини; а други сж съвсѣмъ голи ил увѣичани съ грозни зѣбести скали, на които кацатъ орлитѣ и молнийтѣ Буйни потоци гѣрмѣтъ между тѣхъ, изъ хладнитѣ усои, и пѣлнатъ съ диво ехтене тие горски самотии. Въ самото срьдце на Родопитѣ бучи пѣе

които мечтателно надничатъ сурн елени, като че се упоаяватъ отъ дивашката мелодия на пѣсенята ѝ; а тукъ тамъ между тие висове и дивотин усмихватъ се очарователни долини, отъ които всяка е едно райче, закрито отъ свѣта съ крѣпости до облацитѣ. Чудно и страховито впечатление произвежда тоя новъ миръ, тая страшна и дѣвственна природа; човѣкъ се усѣща откъснатъ отъ свѣта, и съ настрѣхване се услушва въ мрачната поезия на тие планини. Тука нѣкога елинската митология била турпила сладкопоецѣтъ Орфей, който разигравалъ съ чуднитѣ звукове на лирата си лѣсоветѣ и скалитѣ, а дивитѣ звѣрове омагьосани идяли покорно прѣдъ краката му; но пѣснитѣ му слаби биле да обаятъ сърдцата на Менадитѣ, прабабитѣ на Тжмржплинатѣ, и единъ день тѣ го убили немилостиво съ камене, а главата му и лирата му хвърлили въ Марица, която ги отнесла до Лесбосъ. Отъ тогава вече никой поетъ не е смѣлъ да се засели въ тие негостопримни планини, но споменътъ за Орфея и днесъ живѣе и звуковетѣ на неговата лира още треператъ въ тихитѣ въздишки на редонскитѣ зефири. . . . .

Виждамъ че се заплѣснахъ: въспоминанията ме отвлѣкоха далеко отъ пътя ми. . . уви, защото крѣжилото на единъ расказъ на пѣтешествие има съблазнителна еластичностъ и може да се распѣва до умерително широки размѣри. Тукъ ми идатъ на ума Хайневитѣ думи, въ *Reisebilde*, че „нѣма на днешно врѣме по-досадно нѣщо отъ колкото да четешъ пѣтешествия, — ако не е това да ги пишешъ“. Въ дадения случай той не е правъ — поне въ отношение на нашата описателна литература, защото нейний багажъ и днесъ, слава Богу, е отъ перушинекъ по-лекъ. . . .

Скоро наближихме паметника на госпожа Скобелева, който се бѣлѣе на край шосето, на самото онова мѣсто, дѣто героевата майка въ 1880 г. падна жертва на звѣрчината на офицерина Узатисъ.

Ние слѣзохме да се поклонимъ на паметъта на мъченицата.

Паметникътъ е мраморенъ обелискъ, два метра високъ, на подножие отъ грапави шупливи камъне, и обиколенъ тѣсно съ ограда отъ желѣзни прѣчки. На лицето, къмъ пътя, е издълбана епитафия въ стихове, отъ другитѣ страни — датата на рождението и смъртъта на светицата. Тоя паметникъ е скроменъ приносъ отъ градъ Пловдивъ на паметъта на клетата Скобелева майка, дошла въ България да лѣе милости възъ нещастиятѣ, за които синъ ѝ лѣ кръвта си по-напрѣдъ. Не ми дава сърдце да разказвамъ тукъ подробно тая трагическа смъртъ, която на врѣмето потопи въ дълбока жалость цѣлий български народъ. Тие подробности сж много драматически и много мрачни за началото на единъ лекъ и непритезателенъ расказъ. Прѣдпочитамъ да прѣнеса читателтъ си въ туркестанскитѣ степи, дѣто ужасната вѣсть завари генерала Скобелева. Героятъ въ това врѣме усилено приготвяше похода противъ Гюкь-Тепе—Единъ офицеринъ отъ свитата му, (който и разказва тая сцена въ

„Вѣстникъ Европы“) приема депеша съ това кратко съдържание: „*Майката на генерала Скобелева убита при Пловдивъ.*“ Незабавно военний челоуѣкъ влиза въ шатъра на Скобелева, който се е захласналъ надъ картата.

— Генерале, готови ли сте да чуете една скръбна вѣстъ?

— Какъ, извикалъ стрѣснато Скобелевъ, да не би да се е запалилъ военний ми складъ въ Кхажлъ-Арватъ?

Офицеринътъ клюмналъ отрицателно, и мълчалъ.

— Та кажи де, що ме мѣчишъ? Ако складътъ ми е цѣлъ, то не знамъ какво друго извѣстие може да ме уплаши! . . . .

— Домашно нещастие, генерале.

— Майка ми! Да не е умрѣла майка ми? Тя е въ България! извикалъ Скобелевъ поразенъ отъ страшно прѣдчувствие.

Офицеринътъ му подаль депешата.

Нѣколко мигнования генералътъ стоялъ, като втрещенъ; изведнажъ скочилъ страшенъ, и съ гласътъ на единъ нараненъ левъ, изрекълъ:

— Ахъ, турцитѣ сж убили майка ми! Това знамъ навѣрно! Щомъ свърша войната, щж подамъ оставка и щж идж да поведж моитѣ българи къмъ Цариградъ, и щж изличж турската империя!.... Заклевамъ се!....

Отъ „Кемерътъ“ пѣтътъ напѣдѣва вече сѣ между плодни равнини покрити съ млади ниви; тъмозелената ржж и яснозеленитѣ ячемици приятно се вълнуватъ отъ слабий утрѣнний вѣтрецъ. Дрѣветата и овошкитѣ, рѣдки въ голитѣ околности на Пловдивъ, зачестиватъ тука и веселятъ погледа съ своитѣ шубрачести клонове, въ които ехтатъ звѣнливитѣ гласета на врачетата и орѣшковчетата; на лѣво, високи редове върба-лаци криватъ рѣвново отъ насъ Марица, а отъ югъ се виждатъ по-харно грубитѣ очертания на Родопитѣ, които при Станимака растварятъ широко скалиститѣ си гърди и даватъ пѣтъ на Станимашката рѣка. Въ дъното на тоя дълбокъ процѣпъ планински, върху остра усамотена скала, стърчи староврѣмска кула, съ истрѣканий Асеновъ надписъ на камъкътъ, за който говори Иречекъ; а по-насамъ, по голитѣ бърда надъ градътъ сж кацнали многобройни бѣли параклиси, отъ далечъ прилични на алпийски хотелчета. Ние нагазваме вече прѣвъ лѣскавъ зеленъ кадийавъ ливадякъ, по който се расхождатъ величаво философитѣ прѣкели и шумолжт гжсти куюове отъ джбове и други разлистнали дрѣвета. Между дънеритѣ имъ на дѣсно, възъ зелена височина, бѣлѣе се великолѣпенъ дворецъ. Това е землѣделческото училище въ Садово. То се построи на 1882 г. отъ правителството съ назначение да дава даромъ нужнитѣ теоретически и практически знания по земледѣлнето, и въобще, по селското ступанство на нащитѣ младежи. Мисль щастлива. Въ кѣсо врѣме училището опитомъ дрипавото полуциганско селце Чешнегирово, което прѣкрѣстихъ — Садово доведохъ учители агрономи вѣщи, които намѣрихъ вече стотина ученици жадни за наука; просторътъ прѣдъ училището се изравни, начърта геометрически и засѣя съ разни видове сѣмена на зеленчуци; дворътъ се напълни съ земледѣлчески орадия и машини, донесени отъ Европа; об-

рътъ се обогати съ различни породи добитъкъ: испански овце меринози, маджарски коне, крави и бикове. Когато българинътъ заминаше съ желѣзницата по край Садово, народна гордостъ раступваше сърдцето му прѣдъ тоя хубавъ край на Церера. Отъ тамъ българското рало щеше да излѣзе по-изострено, за да распори по-дълбоко земята и да истрѣгне изъ недрата ѳ богати жътви, които до сега по малко и пестеливо отпущаше на потѣтъ на орача.

За жалостъ, лани, това цвѣтущо учреждение го молепса прилѣпчива болѣстъ, която тоя пхтъ не отиде по добитѣцитѣ, а по ученицитѣ: политиката влѣзна въ училището! И веднага младото това създаване на народната самосвѣстъ зачезна: образцовитѣ рала рѣждяха, образцовитѣ градини задави ги буренъ, вѣстницитѣ изгониха учебницитѣ, а ученицитѣ — учителитѣ . . . .

Бързамъ да притурж, че днесъ вече дисциплината и мирътъ сж въдворени тамъ.

Изминахме очарователнитѣ ливади и се искачихме на полегатата рхтлива, първа издѣнка на Родопитѣ. Отъ връха ѳ видѣхме за прѣвъ пхтъ Марица, незатулена, и на нѣколко раскрача отъ насъ. Тя тукъ прави лакътъ, па завива бързо и се губи на татѣкъ. Сега тя е голѣма и мхтна и сърдито хвърля жълтитѣ си вълни изъ между зелени живописни брѣгове. Тая огромна масса вода много наумѣва Дунава. Петдесетина планински притоци и рѣки сж донесли тукъ буйнитѣ си талази, въ които сж растопени снѣжнитѣ корони на нѣколко Родопски, Старопланински и Рилски върхове. Между тѣхъ най-романтическа е Тополка, която извира отъ Срѣдня-Гора и тече на сѣверъ, минува прѣзъ Копривница, а отъ Душанци до Петричъ удара на западъ край Златишкополе, дѣто лордъ Биконсфилдъ я опозорява, като я направи граница на Румелия; отъ Петричъ Тополка се обрща на югъ, и, шумна и сърдита, разсича отъ край до край цѣла Срѣдня-Гора, и свършва своята одисея въ Марица, отгорѣ надъ Пазарджикъ. Другата рѣка отъ сѣверъ, и най-забѣлжителната, е Стрѣма. Стрѣма, на която цѣлото течение изъ плодовити зелени равнини прилича на една аркадска идилия, извира нѣкъдѣ си, както и бѣлий Витъ оттатѣкъ, изъ хълбоцитѣ на високий балкански връхъ Рибарица. Дълго врѣме лхкати Стрѣма край розороднитѣ сѣверни поли на Срѣдня-Гора, прѣзъ дължината на цѣлата оная прѣчудна долина, на която е дала името си и прибира притоцитѣ,*) послѣ, при Бания-Село извира сѣвѣмъ на югъ и прѣзъ лесний проходъ, който дава гората, опхтва се прѣзъ широката долина на Марица и се втичата рѣка, слѣдъ като напои много села и прѣобърне въ рай всичитѣ мѣста, които оросиха благодатнитѣ ѳ струи.

Скоро кръстосахме желѣзницата при Папазлий, и прѣзъ обширни орави. които отлѣво украшаваше вѣковна джбова горица, стигнахме и

*) Турцитѣ наричатъ нея и долината *Гюпса*, а по тѣхъ и европейцитѣ по картитѣ синатъ я така. Гюпса, споредъ г. Иречекъ, е искривеното *Кюписъ*, името на единъ сръдитъковекъ градъ въ тая долина, на който основитѣ личатъ и днесъ между Сопотъ и Карлово.

спрѣме до брѣга на Марица, за да минемъ отсрѣща ѳ. Тукъ лежатъ грамади наплѣстени камѣни и греди, приготвени за постройка на моста, но на тая хубава мисль въспрепятвува лани политически прѣвратъ. Сега ние трѣба да минемъ дълбоцитѣ и мѣтнѣ талази на Марица съ варка, която постоянно на това мѣсто прѣкарва пѣтници. Тя сега иде отъ другиятъ брѣгъ и кара купъ селяни и селянки въ свадбарска прѣмѣна, и нѣколко добитѣка. Чудна е картината на тая плавающа група: и чрвенобузитѣ невѣсти съ чрвени рокли и бѣли забрадѣи, и закротенитѣ и учудени животни, и запретнатитѣ гребци, които вмѣсто гребла забиватъ дълги прѣтове въ бързея, и старецътъ бѣловласий, който стои на прѣдницата и нагледва движението на кораба, всичко това плѣняваше въображението ми и му даваше работа. По едно врѣме старецътъ ми се прѣстори на Харона, който прѣкарва съ лодка прѣзъ мрачнитѣ ахероновски води душитъ на умрѣлитѣ. Ето той достигна на брѣга, растовари, и, по заповѣдъ на Харона, ние покорно се нагуркахме въ омеритически първобитната му варка, състояща просто отъ греди приковани на прѣки съ други греди, и се отдадохме напълно на волята на зачумеренний стиксовъ служителъ. Като искочихме на срѣща извадихме да му платимъ, но той съвсѣмъ не класически хвана да ся кара съ насъ за по-голѣмъ прѣвозенъ откупъ и да иска не дукато, ковано въ прѣисподнята Плутонова ковачница, а нови левове сѣчени въ петербургский монетенъ дворецъ. Ние удовлетвориохме користолюбieto на зловѣщия старецъ и, подъ ударѣтъ на жестоко разочарование, продължихме пѣтя си къмъ сѣверо-истокъ.

Три часа пѣтътъ върви сѣ по тая посока, по прѣкрасни вълнисти полени, издѣйки на Срѣдня-Гора, която приближаваме. На западний хълбокъ, на една дълга рѣтина видѣхме залѣпенъ Чирпанъ. Отъ далече тоя градецъ има много привлекателенъ изгледъ, но кога влѣзешъ вътрѣ, той е иди-доди турски градъ, каквито сѣ всичкитѣ ни градища: улици криви и тѣсни, постлани съ исхълмени калдѣрми, стѣрчащи надъ керамидени покриви минарета съ леяри стѣни, голѣмо запусѣло пространство срѣдъ града, наречено „площадъ“ но което е само едно вѣтхо турско гробище, населено сега съ дѣчурига турчета и магарета, сладостно налѣгали подъ скудната сѣнѣца на нѣкои върби. Общия видъ на Чирпанъ е пустъ, усърналъ и печаленъ: лавкитѣ и ханищата сѣ, като всички лавки и ханища въ нашето любезно отечество. Последнитѣ, особено, сѣ докарвали въ отчаяние европейския туристъ, за когото степенята на чистотата на чершава и голѣмото или малко количество бѣли сѣ служили за мѣрило на цивилизацията у насъ. При отсъствието на тѣ удобства, той е изнасялъ, въобще, скверни впечатления изъ Бѣлѣкари дошълъ нарочно да се въсхищава отъ нея. Така, обаянието отъ бѣлгарската природа се унищожава отъ гнусотата на бѣлгарския ханъ! О въ който сѣднахме да обѣдваме, минува за най-добрия между най-лошия. Сложихъ ни трапеза на дворекия чердакъ, и за да се възнаградимъ скудността на обѣда, поискахме отъ прочутото черно чирпанско вино.

несоха ни оцетъ. Другарьтъ ми се разлюти и навика слугата, който дойде та разби тъй нагло свѣтлата ни надежда. Незнаяхме ли ние, че чирпанското вино, знаменито у насъ, дѣби по-лани отличие на изложението въ Бордо и се награди съ медаль? Тукъ палѣе вѣрна поговорката: дѣто чуешъ много череша, не зимай голѣма кошница. Но ние смирихме гнѣвътъ на уязвенната си народна гордость и се задоволихме съ чашка бистра водица отъ политѣ на Срѣдня-Гора, вмѣсто нектара, който тя ни отказа.

(Слѣдва).

Защо плачешъ . . . .

— Защо плачешъ, Джузепелло,
Та сърдце си люто дробяшь?
Младость ли ти не остана,
Хубость ли ти се покрусил?
Твойтъ очи, черни очи,
Искри огънь ли не пушатъ?
Не е ли пакъ твойто лице
Нѣжно, бѣло и румяно,
Като кръвъ и прѣсно млѣко?
Твойтъ устни — два мърджана —
Не плѣхатъ ли кой ги види?
Дѣто идешъ, дѣто минешъ
Пакъ кѣмъ тебе не лѣтатъ ли
Погледитѣ отъ очитѣ,
Въздъшнитѣ отъ гърдитѣ?
Я прѣстани, Джузепелло,
Зарадъ либето да мислишь,
Зарадъ либето невѣрно.
Нека то за тебъ да плаче,
Нек' се нему сърдце кѣса.
Либе ли нече намѣришь
Да те люби, като него,
Денѣ китки да ти носи,
Нощѣ пѣсни да ти пѣе,
Денѣ тебе да приказва,
Нощѣ тебе да сънува?
— Либе ази ще намѣрѣ
Да ме люби, като него,
Но азъ нѣма като него
Вече друго да любя.
Само веднажъ роза цѣфти,
Първо либе се не връща
Дважъ въ живота се не любя.

Кастелланаре, 1889.

К. Величковъ.

ЛЮБЕНЪ КАРАВЕЛОВЪ.

Критическа студия

I.

Любенъ Каравеловъ се е ползувалъ до сега съ единъ видъ неприкосновенностъ, на която никой не е се осмѣлилъ да посѣгне. Всѣки, който е писалъ за него, считалъ се е длъженъ да се произнесе съ громки и безусловни похвали за таланта му и съчиненията му. Името му се е явявало всекога придружено съ титлитъ на голѣмъ поетъ писателъ и публицистъ, и ч то гений, но никой не е подлагалъ тия титли на критическо оцѣнение. Приемало се е като правило, че за него не може да се пише въ други тонъ, и това правило се е пазило строго.

Безусловното възвеличаване на починалитъ дѣйци, които сж заслужили на народа, било въ литературата, било въ друго поприще на общественната дѣятелностъ, е отговаряло дълго врѣме на една патриотическа и уважавана отъ всички нужда. То е внушавало гордостъ и въра въ сърцата и ободрявало е народния духъ. Петимпи за велики мъже, ние сме се старали да прѣдставяваме въ колкото е възможно по-свѣтълъ и ласкателенъ видъ всички ония имена, които сж олицетворявали нѣкоя идея, нѣкоя заслуга. Народното самолюбие е приемало безъ разискване всичкитъ тие панигириди и гълтало ги е съ жадностъ, колкото и прѣкалени да сж биле. Съчинителитъ имъ, било че сж ги назначавали за печатъ или за прочитъ въ общественни събрания, сж се старали да ги напечатъ съ повече громки и лирически фрази, безъ да се грижатъ за художественната или историческа истинна. Увлечени отъ искрено желание да покажатъ, че и ние като другитъ народи, имаме имена, съ които можемъ справедливо да се гордѣмъ, тѣ не сж и помислювали даже, че впаднатъ въ прѣкаленостъ и прѣувеличение. Любенъ Каравеловъ е ималъ право повече отъ всѣкого другия да се ползува отъ тая почитъ. Литературната му дѣятелностъ и влианието, което е упражнявалъ въ своето врѣме, и което не е прѣстало и до сега, сж го посочвали на вниманието на всички ония, които сж желали да възхваляватъ заслужилитъ дѣйци. Той е ималъ, при това, щастие да си създаде горещи поклонници, които сж се старали всячески да възбуждатъ уважение къмъ паметьта му и религиозно сж я пазили отъ всяко посѣгателство. Тѣ не сж позволявали да се каже за него едно слово, което сж мислили, че може да го снижи отъ висотата, дѣто сж искали да го държатъ. Литературната дѣятелностъ на Любена Каравеловъ не е имала никога нужда отъ подобна защита, защото никога не е била паллагана на нападение. Случай за борба въ защита на паметьта му се е явилъ само въ отношение на политическата му дѣятелностъ, която е ставала по нѣкога прѣдметъ на прави или криви осжждения.

Ние нѣма да говоримъ, освѣнъ за литературната дѣятелностъ на Любена Каравеловъ. Ако се коснемъ до него, като политически и общественъ дѣятелъ, то ще направимъ това, само до колкото е нужно, за да хвърлимъ свѣтлина върху писателя, който единствено ни интересува. Цѣлта ни е да дадемъ едно вѣрно и справедливо оцѣнение за литературнитъ му трудове. Неще дума, че, за да изпълнимъ задачата, която сме си прѣдначертали, до толкова поне до колкото

ни допускать силитѣ и материялитѣ, съ които разполагаме,*) ние ще се отбиемъ рѣшително отъ истаканитѣ пѣтища. които сж се слѣдвали до сега, като се е говорило за него, било въ качеството му на списателъ, било въ качеството му на политически дѣецъ. Ако за вѣсторженитѣ, искрени или неискрени, негови почитатели е приятно да слушатъ само похвали за него, па биле съвсѣмъ пусти, за паметта му е много по важно да се знае, какъ ще се пропадне за него критиката, която се въодушевлява прѣди всичко отъ истината и на която единственно прѣдлѣжи да опрѣдѣли мѣстото, което той заслужа да занимава въ литературата ни. Прѣдвзетата мисль да се говори за него въ похваленъ тонъ може да го постави въ редътъ на най-великитѣ гении, съ които се гордѣе всемирната лeтepaтypa, па дори и на тѣхъ. Полаза обаче отъ това мѣка да има за доброто му име, ако това възвеличавание е лишено отъ оная основа, която може да даде само безпристрастното оцѣнение на науката. Колкото и високо да го подигатъ безусловнитѣ му почитатели, той ще си остане пакъ дѣто му опрѣдѣли мѣсто критиката.

Любенъ Каравеловъ не се бои отъ хладното оцѣнение на критиката. Ни единъ отъ нашитѣ покойни писатели не занимава толкова широко мѣсто въ литературата, като него, никой не е оставилъ въ нея слѣди отъ по-крупенъ талантъ. Той е отъ родътъ на ония писатели, които като прѣминаватъ прѣзъ полето на една литература, оставятъ въ нея бразди, които не изчезватъ. Не всичко отъ онова, що е писалъ, ще остане, и не въ всичко се е отразилъ съ еднаква сила талантътъ му, за да оцѣлѣе. То ще се запази именно въ ония отъ произведенията му, въ които най силно сж се отпечатали заблѣжителнитѣ качества на духътъ му. Работата на критиката състои въ това, да покаже на тия части отъ творческата дѣятелность на единъ писателъ и да ги отдѣли отъ ония, които сж слаби и нѣматъ значение за репутацията му. Емилъ Зола, като критикува Викторъ Хюго, казва, че почитателитѣ му ще сторятъ добръ, ако искатъ да направятъ истинска заслуга на името му и паметьта му, да не прѣпечатватъ и изнасятъ прѣдъ публиката всичко що е написалъ, а отъ многобройнитѣ произведения, излѣзали отъ перото му, да извлѣкжтъ слѣдъ внимателенъ изборъ, само четире петъ тома. Тие пѣколко тома ще прѣдаджтъ на бѣдшиятъ поколение много по-блѣсково поразителната сила на гениятъ му и ще поднемятъ удивлението, което заслужва, много по-високо отъ колкото всикитѣ му произведения заемени въ купъ. Тоя възгледъ е краенъ въ отношение на Викторъ Хюго, но ако това може да се каже за единъ Викторъ Хюго, единъ гениинъ, никому не може да се види чудно онова, което казваме за Любена Каравеловъ. Не всичко писано отъ Любена Каравеловъ заслужва похвала и не всички титли, които му сж биле приписвани, иматъ право на гражданство въ оцѣнението на литературното му дѣло. Като се отстрани онова, което е слабо и вѣло, и нелѣпо, като се снесе отъ титлитѣ му онова, което не му се пада, ще му остане сѣ пакъ много, но то ще бѣде достатъчно да му запази значително и видно мѣсто въ българската литература.

II.

Ако бѣхме желали да прослѣдимъ развитието на таланта на единъ писателъ, нѣмахме могли да направимъ това, безъ помощта на биографията му. Творческата дѣятелностъ на единъ писателъ не може да бѣде освѣтлена и разбрана, безъ да се знаятъ ония влияния, на които е била подчинена, прѣдъ очакващата, въ която се е намиралъ, отъ сжбитията, които е прѣживявалъ борбата, неговото на идеи, които сж прѣобладавали въ разни епохи на неговия животъ. Само изъ подробна и вѣрна биография може да ни запознае съ тѣхъ увлечението си тѣ

*) Тая статия е писана прѣди издаването на свѣтъ пълното, сѣни отъ добритѣ страни
ния. Ред

сложни обстоятелства и съ начинътъ, по който сж се отраз му и произведенията му. Такава биография ние нѣмаме, за Каравеловъ, а лишени сме така сжщо и отъ необходимитѣ материали въ известна мѣрка поне тоя недостатъкъ. Ние сме пр служилъ съ ония общи данни за живота му, които сж извест съвременници. Цѣльта ни нѣма да бже да прослѣдимъ развитието му дѣятелностъ въ отдѣлно и подробно оцѣнение на работи, а да надпиримъ характерическитѣ черти на таланта, който се е изразилъ въ цѣлото му дѣло изобщо. Ние искаме елементитѣ, които сж съставлявали неговото мировъзрѣние, който тѣ сж се слѣли съ духътъ му и темперамента му, влиянията, които сж го ръководили, и най-сетитѣ, на влияние нилъ. Желанието ни е да се възползуваме отъ литературното изучение само до колкото е нужно за да възпроизведемъ, тъй както ни се прѣдставлява въ него, нравствения и умствения обликъ на писателя.

Любенъ Каравеловъ се появи на публицистическото и литературно поле, когато мисълта за политическото освобождение на България занимаваше всичкитѣ духове. Той намери почвата готова. Нему оставаше само да даде, съ други дѣйци заедно, една по-опредѣлена посока на общата мисль и да я разгори до степенъ на прѣобладающа и неодолима страсть. Черковния въпросъ бже рѣшенъ, или почти рѣшенъ. Учреждението на Екзархията бже само въпросъ на време и се увѣнчаваше окончателно съ пълненъ и блѣскавъ успѣхъ великото дѣло на народното и духовно възраждане. Борбата, прѣдприета съ страхъ, съ колебание, прѣслѣдвана съ неуморни трудове и усилия, въ които нарастна и се кали народното самосъзнание, се свърши съ сполука, каквато едва може да се мечтае. Нравствената побѣда, която нанесохме, допълняване се съ единъ актъ, изтръгнатъ отъ рацѣтъ на самитѣ ни неприятели, който очертаваше тържествено и безвъзвратно етнографическитѣ и историческитѣ граници на земята ни и даваше една юридическа основа на народнитѣ ни стремления. Любенъ Каравеловъ не е можалъ да разбере, или по-право, да признае великото значение на тая борба, която исправи българския народъ на ногѣтъ му, внуши му съзнание въ силитѣ и приготви почвата за политическото му освобождение. Тя му се е прѣдставлявала едва ли не като борба, която се докосва само до интереситѣ на една каста. Съ таквъ отрицателенъ и кривъ възгледъ се е относилъ както къмъ борбата за духовното освобождение на България, така и къмъ дѣйцитѣ по нея. Може-би Любенъ Каравеловъ е принесълъ известна полза по рѣшенieto на черковния въпросъ, но тая полза е била косвена. Той е повлиялъ чрѣзъ упреката, която е проповѣдвалъ противъ циническото и лакомо гръцко духовенство. Врагъ на всяко притѣснение, въ каквато форма и да се проявява, той е въставалъ противъ духовната тирания, която гръцкото духовенство се е домогвало да упражнява надъ българския народъ. Той, обаче, се е спиралъ тамъ. Дѣятелитѣ по черковния въпросъ не сж искали само да отърватъ България отъ игото на патриаршията. Тѣхний идеалъ е стоялъ още по-високо. Черковния въпросъ е билъ за тѣхъ една заря, изскърнала отъ миналото за да огрѣе бъдещето, едно прѣродително сътресение, една рѣшителна стъпка къмъ самостоятелния животъ, едно побѣдно и твърдо утвърждение на правото на народа да се развива съобразно съ своя дуа. Любенъ Каравеловъ е оставалъ равнодушенъ и то ще направимъ, като на черковната независимостъ. Той е гледалъ на тѣхъ, как писателя, който е ималъ религиозенъ и калугерски характеръ, и които отгизнали и справедливо отъ вниманието на интеллигенцията и на народа въ вредъ изпълнителната задача, която освобождение. Дългото му отстранение отъ собственото дѣло душата му отъ високий интересъ на тая борба, която а цѣло едно поколение. Той не е схващалъ

тѣсна свѣзъ, която сжестествува между борбата за духовна независимостъ, и политическата; нему, види се, не бѣхъ понятни ни усилията на цѣль български народъ, на скжпитѣ и незащѣнни жертви дадени въ тая дѣйствително обща национална борба, и ето какъ е можалъ да тури въ едно отъ своитѣ стихотворения такива страни стихове, които даже видохме че се цитиратъ:

Свободата нече екзархъ, —
Иска Караджата.

Любенъ Каравеловъ е билъ краенъ въ своитѣ възгледи и сжждения, а тая крайностъ е проистичала отъ друга обща чѣрта, която прониква и прѣобладава въ цѣлата му дѣятелностъ: абсолютното отрицание. Отрицанието съставлява главний характеръ на мировъзрѣнието му. Ние го намираме въ всичкитѣ му политически и социални въззрѣния, въ всичкитѣ му произведения. Причинитѣ съ които може да се обясни, трѣбва да се търсятъ въ самия темпераментъ на писателя, и въ влиянието, упражнено надъ него отъ срѣдата, въ която се е развилъ и възпиталъ, и въ идеитѣ, които е почерпналъ изъ тая срѣда.

Той е живѣлъ и се училъ въ Росия въ онова врѣме, когато революционний духъ, гениално прѣдставляванъ отъ силни и енергични умове, въ буйността на първий поривъ, търсеше изпълнението на своитѣ мечтания въ събарянпета на всички начала, поиятия и форми, на които се крѣпи общественний строй. Революционеритѣ не искаха реформи. Тѣ не ограничавахъ своитѣ стремления въ рамкитѣ на единъ политически прѣвратъ. Идеалътъ имъ бѣше да разрушятъ изъ дѣно всичкитѣ учрѣждения политически, социални, религиозни и на тѣхнитѣ развалини да издигнатъ новото обществено здание, както го мечтаяхъ. За тѣхъ не се прѣдставляваше срѣда. Тѣ не допускаха никаквъ компромисъ. Или всичко или нищо. Въ всичко, което историческото развитие на народитѣ и челоуѣчеството е създадо, тѣ виждаха закоренѣли, гнили и врѣдни прѣдрасждѣци, които не издържатъ критика, които разумътъ отрича и които трѣбва да паднатъ, за да въстѣржествуватъ новитѣ идеи, носители на истинско, трайно и всеобщо щастие. Ако революционний духъ е такъвъ остъръ и краенъ видъ въ Росия, то е, може би, за тоза, че бѣше голѣма силата на съпротивление, която посрѣщаше. Новитѣ идеи имаха на срѣща си неодолими прѣпятствия и изискваше се голѣма енергия за да се мисли за успѣшна борба. Тая енергия революционеритѣ неможеха да я намѣрятъ и да я внушатъ около себе-си освѣнъ въ неумолимата крайностъ на убѣжденията. Тая е една отъ главнитѣ причини, съ които може да се обясни психологически появлението въ Русия на нихилизмътъ. Никждѣ социално-революционний духъ не е достигалъ до тоя краенъ прѣдѣлъ, но и никждѣ той не е ималъ да рачита съ такъвъ силенъ отпоръ както въ Росия. Другадѣ той може, ако не друго, то поне да се изказва, и само това е достатъчно за да му даде единъ характеръ по-умѣренъ. Нихилизмътъ се роди въ Росия и си създаде почва за развитие и дѣйствие, защото само въ него революционнитѣ идеи можеха да намѣрятъ достатъчно интензивна сила за борба противъ мжнотинитѣ, които се прѣдставлявахъ на срѣща имъ и прѣзъ които търсеха да си пробиятъ пътъ.

Ето подъ влиянието на каква атмосфера се е намѣрилъ Каравеловъ въ Росия. Великодушната страна на идеитѣ, които я съставлявахъ, самиятъ краенъ и буенъ характеръ, които носяхъ, трѣбваше до увлѣкжтъ, както него, така и другитѣ българи, които сж се възпитавали въ Росия и сж имали случай да се запознаятъ съ тѣхъ. Течението ги увлече толкова по-лесно, че въ него тѣ намирахъ нѣщо съотвѣтствующе съ дѣятелността, която ги очаква подиръ завръщанието имъ отъ Росия. Патриотизмътъ имъ отождествяваше борбата, която имъ прѣдлѣжи да водятъ за освобождението на България, съ оная, на която се бѣхъ посветили рускитѣ революционери. Въ увлечението си тѣ неможеха да виджтъ, че борбата не е еднаква. Прѣлестени отъ добритѣ страни

на учението, отъ което се бѣхъ проникнали, отъ неумовѣрната енергия, съ която то се проповѣдваше. тѣ не съзирахъ разницата и обръщахъ внимание само на ония точки, които улудоблявахъ тѣхната собствена задача съ оная на руската революционна школа. За тѣхъ важеше само това, че и тукъ и тамъ се касаше да се избави човѣкътъ отъ неправдѣтъ и страдащията, на които е паложень, да се разрушѣтъ прѣпятствията, които прѣчатъ за въдворение на свободата и щастieto. Заблудженieto, което ги караше да смѣсватъ двѣ борби различни, бѣше неотразимо за умове, които горѣхъ за работа и обширна дѣятелностъ и не намирахъ въ своето отечество възможностъ да употрѣбятъ пълно и всестранно своитѣ качества. То утоляваше тая жажда за работа и даваше въ сѣщото врѣме единъ по-широкъ просторъ на любовта имъ къмъ страдающето и притѣснено отечество.

България не прѣдставляваше никакви условия за социално-революционнитѣ идеи. За българитѣ прѣдстоеше само една чисто национално-революционна борба за освобождение на отечеството отъ чуждо иго. Подиръ освобождението една съвсѣмъ дѣйствиелна почва очакваше нашата интелигенция, на която щѣше да се яви работа не да разрушава, а да създава. Тя нѣмаше да намѣри други неприятели, съ които да се сражава, освѣнъ невѣжеството и суевѣрието, и за борба противъ тия неприятели не е нужно да се прибѣгва ни до идеитѣ на революционний социализмъ, ни до срѣдства, съ които си той служи. Други неприятели неможехъ и да съществуватъ въ една страна, дѣто отсъствува дори идеята на съсловни различия и на кастови интереси, дѣто едно вѣковно робство е изравнило и състоянията и умоветѣ, дѣто не сж могли да се родитъ и развиятъ такива социални и политически течения. По нѣмание на неприятели, каквито социалистическитѣ теории въ истина срѣщатъ другадѣ и то въ разнѣръ на колоси, по нужда трѣбваше да се създадатъ и поставятъ на тѣхно мѣсто блѣдни и лилипутски призраци. Едно учение, лишено отъ реална основа, несъотвѣтствующе на истински и съществуващи нужди, неможе да се истълкува у ония, които го бѣхъ възприели и принесли отъ чужда срѣда, освѣнъ чрѣзъ подражателностъ или дилетантизмъ. Такъвъ характеръ носятъ социалистическитѣ идеи на Л. Каравелова. Той не ги е формулиралъ никога въ ясни програми, нито е показвалъ какви цѣли гони. Той е живѣлъ въ тѣхъ, подчинявалъ имъ се е, служилъ си е съ тѣхъ, дѣ както може и както се случи, като е мижалъ прѣдъ дѣйствителното състояние на отечеството си. Защото сж се правили и сж прилягали на уштѣтъ му, наклоненъ къмъ сарказмъ, къмъ крайни сжждения и абсолютни отрицания. Така се обяснява, прочее, това неразбиране негово на борбата ни за независима екзархия и безусловното му гонение противъ всичкото българско духовенство, изъ недрата на което сж излѣзли такива велики дѣятели, като Паисий, Софроний, Неофитовци, Иларионъ, Левски и толкова други.

Всяко едно ново учение, било то политическо, религиозно или социално, за да успѣе, трѣбва да отговаря на една нужда и да посрѣщне едно съпротивление. Нуждата го поражда, съпротивлението го разработва и прѣчиства, и тия два фактори заедно му съобщаватъ необходимата енергия за да си проправи пътъ и да въстѣржествува. Така е могло християнството да въстѣржествува надъ явнѣството. Свободата се явава крѣпка и плодотворна тамъ, дѣто е възникнала и се е въдворила подъ двойното влияние на една нужда и на едно съпротивление. Нѣма ли тие двѣ условия, или даже и само едно отъ тѣхъ, никоя идея, никое учение, колкото и да бѣждѣ хубави, неможе да се развие и да хване корень. Ако социалистическитѣ идеи не сж могли и не могатъ и сега да вирѣятъ и да се проявяватъ другояче, освѣнъ въ форма на дилетантизмъ смутенъ и неопрѣдѣленъ, то причината на това трѣбва да се търси въ отсъствието на горнитѣ двѣ условия. Тоя дилетантизмъ може да увлѣче много умове, защото той освобождава ония, които го усвояватъ, отъ нуждата на зрѣли и дълбоки убѣждения, но и за това той вноса тамъ дѣто прониква, не идеи, а заблудения

Тужь, пѣтниче, почива
Жена ми, ангелъ сжши!
Отъ какъ упрѣ (да ѣ жива!)
И азъ почивамъ — *въ кѣщи*.

2. Утѣха.

Ако нѣкой те испеува,
Че не си достатъчно узрѣлъ,
Зло сѣрдце недѣй си струва:
На свѣта освѣтъ лимони ѣ дунѣ,
Зрѣятъ доста *тикви и крастунѣ*.

3. Какъ се отива най-лесно въ рай.

„Учитель славенъ в' науки хытьръ
Заспива вѣчно даскалъ Димитъръ...
И тѣй утира прѣвъ мѣсяцъ Майѣ
Че тѣй утѣва право въ рай!**)“

* *

Да би блаженниятъ се казвалъ Тодъръ
Навѣрно, билъ би в' науки бодъръ
И да не бѣ починалъ „в' мѣсяцъ Майѣ“
Едва л' би поширисалъ нѣвганъ рай.

Д-ръ И. Д. Ш.

---

*) Ср. Цариградск. Вѣстникъ. Година В. Четъ. 38. 26 Февр. 1889. „Мѣсенъ на учителя Еленскаго“.

на учението, отъ което се бѣхъ проникнали, отъ неумовѣрната енергия, съ която то се проповѣдваше. тѣ не съзирахъ разницата и обръщахъ вниманіе само на ония точки, които уподобявахъ тѣхната собствена задача съ оная на руската революционна школа. За тѣхъ важеше само това, че и тукъ и тамъ се касае да се избави чловѣкътъ отъ неправдѣтъ и страдащата, на които е наложентъ, да се разрушатъ прѣпятствіята, които прѣчатъ за въдворение на свободата и щастіето. Заблужденіето, което ги караше да смѣсватъ двѣ борби различни, бѣше неотразимо за умове, които горѣхъ за работа и обширна дѣятелностъ и не намирахъ въ своето отечество възможностъ да употрѣбятъ пълно и всестранно своитѣ качества. То утоляваше тая жажда за работа и даваше въ сжщото врѣме единъ по-широкъ просторъ на любовта имъ къмъ страдающето и притѣснено отечество.

България не прѣдставляваше никакви условия за социално-революционнитѣ идеи. За българитѣ прѣдстоеше само една чисто национално-революционна борба за освобождение на отечеството отъ чуждо иго. Подиръ освобождението една съвсѣмъ дѣйствиелна почва очакваше нашата интелигенция, на която щѣше да се яви работа не да разрушава, а да създава. Тя нѣмаше да намѣри други неприятели, съ които да се сражава, освѣнъ невѣжеството и суевѣрието, и за борба противъ тия неприятели не е нужно да се прибѣгва ни до идеитѣ на революционний социализмъ, ни до срѣдства, съ които си той служи. Други неприятели неможехъ и да сѣществуватъ въ една страна, дѣто отсѣтствува дори идеята на съсловни различія и на кастови интереси, дѣто едно въкввно робство е изравнило и състоянията и умоветѣ, дѣто не сж могли да се родитъ и развиятъ такива социални и политически течения. По нѣманіе на неприятели, каквито социалистическитѣ теории въ истина срѣщатъ другадѣ и то въ размѣръ на колосси, по нужда трѣбваше да се създадѣтъ и поставятъ на тѣхно мѣсто блѣдни и лилипутски призраци. Едно учение, лишено отъ реална основа, несъотвѣтствующе на истински и сѣществующи нужди, неможе да се истѣлкува у ония, които го бѣхъ възприели и принесли отъ чужда срѣда, освѣнъ чрѣзъ подражателностъ или дилетантизмъ. Такъвъ характеръ носѣтъ социалистическитѣ идеи на Л. Каравелова. Той не ги е формулиралъ никога въ ясни програми, нито е показвалъ какви цѣли гони. Той е живѣлъ въ тѣхъ, подчинявалъ имъ се е, служилъ си е съ тѣхъ, дѣ както може и както се случи, като е мижалъ прѣдъ дѣйствителното състояние на отечеството си. Защото сж се правили и сж прилягали на умѣтъ му, наклоненъ къмъ сарказмъ, къмъ крайни сжждения и абсолютни отрицания. Така се обяснява, прочее, това неразбиране негово на борбата ни за независима екзархия и безусловното му гонение противъ всичкото българско духовенство, изъ недрата на което сж излѣзали такива велики дѣятели, като Паисій, Софроній, Неофитовци, Иларионъ, Левски и толкова други.

Всяко едно ново учение, било то политическо, религиозно или социално, за да успѣе, трѣбва да отговаря на една нужда и да посрѣщне едно съпротивление. Нуждата го поражда, съпротивлението го разработва и прѣчиства, и тия два фактори заедно му съобщаватъ необходимата енергия за да си пропрати пътъ и да въстѣржествува. Така е могло християнството да въстѣржествува надъ явнчеството. Свободата се явава крѣпка и плодотворна тамъ, дѣто е възникнала и се е въдворила подъ двойното влияние на една нужда и на едно съпротивление. Нѣма ли тие двѣ условия, или даже и само едно отъ тѣхъ, никоя идея, никое учение, колкото и да бѣдѣтъ хубави, неможе да се развие и да хване коренъ. Ако социалистическитѣ идеи не сж могли и не могатъ и сега да вирѣятъ и да се проявяватъ другояче, освѣнъ въ форма на дилетантизмъ смутенъ и неопрѣдѣленъ, то причината на това трѣбва да се търси въ отсѣтствието на горнитѣ двѣ условия. Тоя дилетантизмъ може да увлѣче много умове, защото той освобождава сния, които го усвояватъ, отъ нуждата на арѣли и дълбоки убѣждения, но и за това той вноса тамъ дѣто прониква, не идеи, а заблуждения

Идеи́тъ, прѣнесени насилственнo на една почва, непригoтвени да ги приеме, умира́тъ, и на тѣхно мѣсто пониква́тъ и израства́тъ заблужденія. Доброто и свѣтлото, което може да има въ идеи́тъ, изчезва безъ никаква дѣля, и остава да вирѣе само буренътъ. Така́въ е процесъ́тъ, който се извърши и вслѣдствие на това се получаватъ съвсѣмъ отрицателни резултати. Ако Любенъ Каравеловъ е упражнилъ какво-годѣ влияние, като привърженикъ на крайни́тъ идеи на социализма, то съмнѣваме се, че нѣкой ще може да докаже, че това влияние е било полезно.

[Слѣдва]

ЭПИГРАМЫ

1. Епитафъ

Тукъ, пѣтниче, почива
Жена ми, ангелъ сѣщи!
Отъ какъ умрѣ (да ѣ жива!)
И азъ почивамъ — *въ кѣлици.*

2. Утѣха.

Ако нѣкой те испсува,
Че не си достатѣчно узрѣлъ,
Зло сѣрдце недѣй си струва:
На свѣта освѣтъ лимони ѣ дунѣ,
Зрѣятъ доста *тихои и кратуни.*

3. Какъ се отива най-лесно въ рай.

„Учитель славенъ в' науки хытъръ
Заспива вѣчно даскалъ Димитъръ.....
И тѣй умира прѣвъ мѣсяцъ Майъ
Че тѣй утива право въ рай!“*)

* *

Да би блаженниятъ се казвалъ Тодъръ
Навѣрно, билъ би в' науки бодъръ
И да не бѣ починалъ „в' мѣсяцъ Майъ“
Едва л' би помирисалъ нѣвгамъ рай.

Д-ръ И. Д. Ш.

*) Ср. Царигра. Вѣстникъ. Година В. Четъ. 38. 26 Февр. 1889. „Нѣсенъ на учителя М. Елевскаго“.

АНГЕЛЪТЪ

селска картина

отъ

Хенриха Сенкевичъ*)

Въ градеца Дупискурово, слѣдъ погребението на баба Калистовица, нечете се вечерня, а слѣдъ вечернята останахъ нѣколко бабички въ черкова да доиспѣятъ пѣсенъта за мрътвитѣ.

Часътъ бѣше четири слѣдъ пладнѣ, ала зимѣ на четири часътъ се смръква, та въ черковата бѣше тъмно. Олтарѣтъ най бѣше потъналъ въ тъмнина. Двѣ свѣщи горѣхъ прѣдъ олтарѣтъ, а пламкитѣ имъ едважъ освѣтляваше позлатата на двѣрлѣтъ и позетѣ на распятието, пробиги съ дебелъ широнѣ. Главичката на тоя широнѣ приличаше въ олтаря на голѣма лѣскава топка. Отъ другитѣ недавно изгасени свѣщи подигаше се димъ, кълбо слѣдъ кълбо, и пълнеше храма съ чисто черковна восчена миризма. Старецъ и момче шѣтахъ около олтаря. Старецѣтъ метеше, а момчето вдигаше килижѣтъ прѣдъ олтаря. Щомъ бабитѣ спирахъ да пѣятъ, чуваше се сърдитото бѣбрене на стареца, който се караше на момчето, или пъкъ човканието на изгладѣлитѣ и помръзнали врани по засинанитѣ съ снѣгъ прозорци. Бабичкитѣ сѣдѣхъ въ тронове близо до вратата. Тамъ би било още по-тъмно, ако да не бѣхъ тънкитѣ вощеници, съ чиято помощъ бабитѣ си улеснявахъ прочитанието въ молитвеникчетата. Една восченица освѣтляваше хубаво привързанната до близкия тронѣ хоржѣва, която изобразяваше грѣшници въ пламъци, помежду дяволи. Изображенията на другитѣ хоржѣви не можахъ да се разпознаятъ.

Бабитѣ не пѣяхъ, ами бърборяхъ безъ редъ, съ сънливъ и уморенъ гласъ, молитва, въ която постоянно се повтаряхъ думитѣ:

А каг' дойде нашата кончина,
Измоля Господа, Твоего Сина...

Тъмната черкова, увисналитѣ надъ троноветѣ хоржѣви, гърбавитѣ пожълтѣли баби, ясната, обиколена отъ мракъ свѣтлина, всичко туй бѣше извънъ жѣрка печално, даже страшно, и жалнитѣ гласове за кончина и за мръло бѣхъ си съвѣмъ на мѣстото. Отъ врѣме на врѣме мѣкваша... Една бабичка се неправаше въ тронѣтъ и зимаше да дума съ треперливъ гласъ: „Богородице Дѣво“, а другитѣ подизмахъ: ... „Господь съ тобою,“ а понеже него день заровихъ

*) Въ задачата на „Деница“ като литературно списание, въ широкъ смисълъ на дуклази и запознаването българитѣ съ литературното движение у славянитѣ, (прѣимущественно западнитѣ и южнитѣ), чийто умственъ напредѣкъ, твърдѣ значителенъ въ днешно врѣме е осталь почти съвѣмъ неизвѣстенъ. Съ тая цѣль, въ всѣхъ книжнѣ на „Деница“ се появяватъ прѣводи отъ преизведенията на по-личнитѣ прѣдставители на литературата славянскій миръ.

Ние захващаме съ Сенкевича, забѣлжителенъ съвремененъ полски романистъ и повѣстателъ, авторъ на знаменитъ романъ „Съ огънь и съ мечъ“ и на купъ други образцови пѣзети изъ полскій животъ и история. (Ред.).

листовета, слѣдъ всяко „Богородице“, „притуряхъ и „вѣчна ѝ паметъ“, „Богъ да я прости“.

Калистовичиното момиче сѣдѣше въ тронъ при една бабичка. На прѣснѣиѣ ѝ майчинъ гробъ сега валѣше снѣгъ мекитѣкъ и ситенъ, но момиченцето едважъ бѣше подкарало десетъ години, та се видеше, че не разбира загубата си и милостта, която възбуждаше у хората. Лицето ѝ, съ голѣми сини очи, искаваше дѣтинско спокойствие и нѣкаква равнодушна веселина. Тамъ се исписваше малко зачудване, и повече нищо.

Съ отворени уста то гледаше хоржвата съ исписанитѣ по нея грѣшници, сетиѣ на вѣтрѣ въ черковата, а най послѣ прозореца, дѣто врани човкахъ. Очитѣ ѝ бѣхъ безъ мисль.

Въ сѣщото врѣме бабитѣ повтаряхъ сънливо десетий пѣтъ:

А какъ дойде нашата кончина ...

Момичето играеше съ русата си косица. сплетена на два плетенника не по-голѣми отъ миши опашници, очевидно, то не знаеше що да чини. Сетиѣ забѣлѣжи стареца.

Старецѣтъ се спрѣ верѣдъ черковата и зе да опиная възловитото закачено на потона вѣже. Той заклена за душата на Калистовица, но вършеше туй мрътвешката, навѣрно, мислеше съвсѣмъ за друго нѣщо. Това клепание бѣше тѣй сѣщо знакъ, че вечернята е свършена. Бабитѣ повторихъ за постѣденъ пѣтъ молбата за лека смрътъ и излѣзохъ на пѣтя.

Една отъ тѣхъ поведе Мина за рѣка.

— Куликовице, попита друга, що ще сторите момичето?

— Та що ще сторжъ? Войтѣхъ Маргула, пощаджиятъ. ще иде на Лещинецъ, той ще го води. Та що има?

— Ами що ще чини въ Лещинецъ?

— Та що ще чини? Каквото тукъ, това и тамъ. Отъ дѣто е тамъ да връви. . . . Нѣкой богаташъ, може-би, прибра-ще сирачето, па и въ нѣкой ханъ да-щѣтъ му да прѣспи.

Тѣй бърбряхъ бабитѣ, като тръгнахъ прѣзъ пазаря къмъ кръчмата.

Стѣмни се вече. Врѣмето бѣше студено, тихо, небето облачно, а въздухѣтъ напоенъ съ влажина и съ мокъръ снѣгъ. Отъ покривитѣ капеше вода, на пазарѣтъ калъ отъ снѣгъ и мацокъ до колѣне. Селото съ бѣднитѣ си позакърпени кѣщици бѣше прилично на черковата. Нѣйдѣ, нѣйдѣ свѣтѣше изъ прозорцитѣ. На всѣдѣ бѣше вече тихо, въ кръчмата само свиреше гайда на хоро, свиреше на примамка, понеже вѣтрѣ нѣмаше никого. Бабичкитѣ влѣзохъ, пийнахъ ракийка, а Куликовица даде и на Мина половинъ чашка, като каза:

— Пийни, защото си сираче, пийни. . . Добро нѣма да видишъ. Думата сираче припомни на бабитѣ умиралката на Калистовица.... Капустиница рѣче: — Наздраве, Куликовице!... ха, да пийнемъ. Ахъ, мои милички, тѣй я дамлата растресе, та нито шавна, нито се мръдна. Прѣди да дойде попѣтъ да я исповѣда тя вкочеляса. Куликовица каза:

— Отдавна думахъ азъ, че не я бива. Оная недѣля бѣше дошта, и азъ ѝ викамъ: хей Калистовице, Калистовице, дайте по-добрѣ Мина у богаташа, а тя ми дума: Едничката си дѣщерница нѣма да дамъ.... Ала бѣше кахърна и зе да реве и да скимти, сетиѣ отиде въ стаята при кмета, та да тури въ редъ книгитѣ и тапиритѣ си. Дала за това десетина гроша, ала, каже, азъ не жалж за дѣтето си. А очитѣ ѝ бѣхъ опулени, опулени, а слѣдъ смрътъта си по ги опули. Мжчехъ се да ѝ ги затворатъ и не можахъ. Думахъ, че и слѣдъ смрътъта си гледала дѣтенцето си.

— Да испраднимъ зарадъ тоя кахъръ едно петдесетиче!....

Гайдата сѣ свиреше на хоро. Бабичкитѣ станахъ весели, много весели.

Куликовица повтаряше тѣжно: мжничко, дребничко. . . . .

А на Капустиница дойде на умъ смъртта на жжа ѝ:

— Кога береше душа, думаше тя, той охкаше, пъшкаше, пъшкаше, охкаше... и Капустиница зе да си протака гласа, щото го докара на пѣсенъ, послѣ захвана истинската да пѣе и да си извива гласътъ по свирята на гайдата, най послѣ скокна, подпрѣ рѣцѣ на хълбоци и подкачи да пѣе споредъ гайдата:

„Охкаше, леле, пъшкаше,
Пъшкаше, леле, охкаше“.....

Изведнѣжъ се расплака, даде на гайдаря десетина пари, и пакъ срѣбна ракийка. Куликовица се обърна къмъ Миня:

— Помни, сирото, рече тя, що ти каза полѣтъ, кога майка ти заривахъ съ снѣгъ: че Ангелъ стои надъ тебе..... Тукъ се срѣ изведнѣжъ, погледна на около си зачудена и притури съ сила:

— Ангелъ, думашъ, чуешъ ли? Ангелъ пазителъ...! Момичето мигаше съ глупавитѣ си очици и вгледваше се въ бабичката.

Куликовица прибави:

— Ти си сираче, зло нѣма да те срѣщне, нѣ ти десетъ гроша и пѣшѣ да тръгнешъ: ангелътъ ще те заведе на Лещинецъ.

Капустиница запѣ:

Подъ крилото си ще те скрие,
Съ перушняка си ще те завие.

— Млѣкъ, млѣкъ, с-съ! извика Куликовица, па се обърна къмъ момичето:

— Ей, ти дивачко, знаешъ ли кой е надъ тебе?

— Ангелъ! рѣче съ тънѣкъ гласъ момичето.

— Ай ти миличко, сираченце, ай ти галенко, ангелъ хвъркатъ, ангелъ крилатъ! извика умилена Куликовица, грабна момичето, и го притисна до почтитѣ си, макаръ и пненешки, гърди.

Момичето сега се расплака; може би че въ тъмната му главица и въ сърдцето, което не можеше да разбере още нищо, събуди се нѣкакво съзнание. Кръчмарьтъ бѣ заспалъ вече добръ задъ тежгяха, фитилитѣ на свѣщитѣ гурелясахъ, свирачътъ прѣстана да свири, защото бѣ запналъ въ бабитѣ. Настѣпи тишина, която скоро прѣкъсна конски топотъ въ калъта прѣдъ вратата.

Нѣкой извика на конетѣ: — Пррѣ.

Въ механата влѣзе Войтъхъ Маргула съ запалено фенерче въ рѣка; той остави фенерчето и зе да си удря рѣцѣтъ за да ги сгрѣе, па каза на кръчмаря:

— Я ми нелѣй ракийка!

— Ей, ти Маргула, ей, ти дъртаку, ще заведешъ ли момичето на Лещиницъ? искряска Капустиница.

— То се види, че ще го вземъ, тѣй ми казахъ, отговори Маргула, па, като изгледа двѣтъ бабички, притури:

— Ала пакъ сте му чукнали а..... Насвѣткали сте се, като.....

— Ай да пукнешъ, избра Куликовица. Нали ти рѣкохъ варди хубавѣ дѣтето? Нали ти рѣкохъ? Сираче е; знаешъ ли, гламо, кой е надъ него?

Вжѣсто отговоръ Войтъхъ дигна чашата и каза:

— Ай да ви поразя..... давно да.... ко не довърши, па гаврътна чашата искриви си лицето, плюна и каза:

— Та тове е гола вода.... Налѣй ми отъ другото стѣкло! Кръчмарьтъ и сина отъ другото — спиртъ.

Маргула заплашваше същата опасностъ, която заплашваше и бабитѣ, а понеже въ сѣщото врѣме богатшътъ въ Лупискурово готвеше до единъ о-

вѣстницитѣ обширна и исчерпателна дописка, за „пропинационното право“)“, като основа на общественния строй, заради туй и Войтъхъ спомагаше безъ да ще за закрѣвяване и усиление общественитѣ основи, и то толкозъ повече, че пропинацията, макаръ въ градеца, служеше на Лупискуровския богаташъ.

Слѣдъ като помогна петъ пѣти на редъ, той забрави фенерчето, въ което свѣщъта изгасна, па грабна за ръка на половинъ заспалото момиче и каза: — Хайде, чумо.

Бабицкитѣ спяхъ въ кѣтътъ, и никой не испрати Мина.

И тѣй майка ѝ остана ка гробищата въ Лупискурово, а тя отважда на Лещинецъ. Маргула извика на конетѣ:

— Деее уйшъ!, и тръгнахъ.

Шейната се пързалаше доста тежко по калъта, ала скоро излѣзнахъ на бѣло и широко поле. Возеннето ставаше леко, сиѣгътъ подъ шейната хрущеше, сегнѣ тогнѣсъ ту конь прѣхнуваше, ту отъ далечъ кучешки лай се чуваше. И тѣ отивахъ, отивахъ. Войтъхъ караше конетѣ и си подесвирваше подъ мустакъ:

„Поминишъ ли, деле, кучешка рожба, що ми думаше, деле, думаше“?

Скоро той млѣкна и подкачи да се клати, килка на дѣсно и на лѣво. Той сънуваше, че на Лещинецъ го биятъ и трепать за дѣто изгубилъ чантата съ писмата. будеше се често и повтаряше: — Ай да ви поразя, проклет....

Мина не спеше, студено ѝ бѣше; съ широко отворенитѣ си оценца тя гледаше бѣлизаниквитѣ полета, прѣзъ тѣмнитѣ Маргулеви плещи, които често затуляхъ ливадето отъ прѣдъ очитѣ ѝ; послѣ же да мисли за майка си: въображаваше си добръ блѣдното и костеливо майчино лице, съ опулени очи, и усѣщаше на половинъ съзнателно, че това лице бѣше много обичано, че го нѣма, и че нѣма да го има вече никогда въ Лещинецъ: тя съ очитѣ си видѣ, какъ я заровихъ въ Лупискурово. Щомъ си припомни туй, щѣше да се расплаче отъ жалъ, он понеже ѝ намѣрзнихъ коленетѣ, расплака се отъ студъ. Напестина, не бѣше много зима, ала въздухътъ стана бодливъ, както бива често въ влажно врѣме. Войтъхъ божемъ имаше въ корема си доста топлина почерпена въ Лупискуровската кръчма; та и богаташтъ Лупискуровский праведно забѣлѣжаваше, че ракията зимѣ стоплюва, а понеже тя е единчкото утѣшеніе на простиятъ народъ, то като се отнима на богаташитѣ правото да утѣняватъ съ нитѣ, отнима нѣтъ се и влиянието надъ тѣхъ. Войтъхъ сега бѣше толкова утѣшенъ, щото нищо не можеше да го окахъри. Не окахъри го и туй, дѣто конетѣ щомъ влѣзохъ въ гората, испървомъ съвсѣмъ ослабихъ вървежа, а сетнѣ потеглихъ на страна и прѣвѣрнихъ шейната въ крайнѣтния хендекъ. Тогова той се събуди, напестина, но не разбра добръ що е станало.

Мина же да го бута:

— Войтъхъ! . . .

— Какво речешъ?

— Прѣвѣрнихъ. . . .

Войтъхъ попита:

— Нишето ли? и заспа.

Мина събди край шейната сви се колкото можѣ, и чака; ала лицето ѝ слѣдъ малко съвсѣмъ помѣрзана, тя пакъ забута заспалнѣтъ:

— Войтъхъ! той не отговори.

— Войтъхъ! искамъ дома! Иакъ млѣчаніе.

— Щъ идъ нѣшъ!

Най послѣ тръгна.

*) Пропинация и пропинационно право е правото за исклучително продаване всякакви та въ нѣкое село, градъ, община. Въ селата туй право иматъ голѣмцитѣ — богатши, въ дшщата често служи то на Градскитѣ свѣтъ. Този остатѣкъ отъ сръднѣвѣковни привилегии блатороднитѣ се е упазилъ въ Полша.

Ней се чинеше, че Лещинецъ не е далечъ, па и всѣка нощъ бѣ ходила съ майка си на черква по тоя пѣтъ, та го знаеше; но сега трѣбваше самѣ да иде. Въ гората бѣше мокро, дебелия снѣгъ бѣше навалѣло, а нощта стоеше ясна; блѣсъкътъ отъ снѣга се собираше съ блѣсъка на облацитѣ, та пѣтътъ се виждаше като деиѣ. Мина си развождаше погледа изъ тъмната гора и можеше на далече да съгледа по бѣлата постелка фигуритѣ на пѣнища черни и тихи; виждаше тъй сѣщо снѣжнитѣ прѣси прилѣпени отъ горѣ до долу на пѣнищата. Нѣкаква си голѣма тишина владѣеше въ гората, та даваше подпорка на дѣтето. На кло-нищата висѣше ледъ, а отъ него капеше вода и падаше отъ клонъ на клонъ съ слабъ шумъ. Това бѣше единичното шумтение, всичко друго — тихо, тихо, бѣло, мълчаливо, глухо. Вѣтръ не вѣеше; снѣжнитѣ китки по дървѣта никакъ не се клатяхъ; всичко спеше зпменъ сънъ: снѣжната пелена на земята, цѣлата гора — нѣкаква си еднаквост... мртвешка... Тѣй бива кога е влажно и мокро. Единичко живо сѣщество, което шаваше, като мѣничка точица верѣдъ тие величини, бѣше Мина. Добрата и другарска гора! Капкитѣ, които ровеше стопения ледъ, бѣха сълзи надъ сирачето; дървесата толкова голѣми и толкова милостиви надъ сирачето; ей, самичко, едно, слабичко, сиромашко, по срѣдъ нощъ, снѣгъ и гора, върви и върви съ надежда, като че нищо не станало!.... Ясната нощъ се струва, че го пази. Голѣма сладостъ и приятностъ бива тогазъ, когато малкото и безсилното се повѣрѣва на таквази грамадна сила. Но такъвъ начинъ сичко става съ волята Божия. Момичето вървѣ доста, най сетѣ се умори. Спѣнвахъ го тежкитѣ му и много широки обувки, изъ които малкитѣ му крачета непрѣстанно се измѣквахъ; мѣчно му бѣше да си клати свободно рѣцѣтъ, понеже въ едната си простата и вдървена, стискаше десетѣтъ гроша, дадени нему отъ Куликовица, страхъ го бѣше да не ги и-пустне въ снѣга.

Не веднажъ земаше да плаче съ гласъ, па спираше бързо, като че искаше да се увѣри дали нѣкой плачѣтъ му не слуша.

Тѣй, тѣй! гората шумоли; стопениятъ ледъ шуми еднообразно и нѣкакъ жаловито; може и другъ нѣкой да е чулъ!....

Дѣтето върви се по-полека. Дали не побърка пѣтъ? Не; пѣтътъ бѣлъ, широкъ, извиа, върти се и кривуличи, като смокъ, помежду двѣ стѣни тъмни дървета.

На дѣтето зе да дохожда сънъ необоримъ. Мина се отби и сѣдна подъ едно дърво. Клепачитѣ ѣ натегнахъ.

Въ сѣщата минута стори ѣ се, че по снѣжната бѣлина иде майка ѣ отъ гробищата.... Никой не дохождаше, а дѣтето бѣше увѣрено, че нѣкой трѣбва да дойде. Кой ще бѣде? — Ангелъ. Та и старата Куликовица му каза, че Ангелъ пазителъ стои надъ него. Мина го познаваше: въ колибата на майка ѣ се нахождаше единъ исписанъ съ бѣлъ кремъ въ рѣка и крилатъ. Безъ друго ще дойде. Ледѣтъ зима нѣкакъ си по-силно да шуми; може-би ангеловитѣ криле събарятъ повече капки.... С съ! мирно! Иде нѣкой, иде! снѣгѣтъ, макаръ мекъ, ясно хрущи; стѣпки се приближаватъ, тихъ и бързъ ходъ. Дѣтето си подига съ надежда съливитѣ клепахи. Що е туй? Какво? Нѣкаква си тъмно-черна, троекатна глава съ щъркнали уши изгледва дѣтето...

Глава страшна..... грозна!

Прѣвелъ Д-ръ Хр. Неспиковъ

БИБЛИОГРАФИЯ

Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина, издава Министерството на Народното Просвѣщеніе. Книга I. София, държавна печатница, 1889. —

Тая обемиста книга, състояща отъ 49 печатани коли, въ голѣмъ форматъ и съ 7 картини, е едно отъ най-ѣдритѣ и забѣлжителни книжни явления, въ миналата година, плодovitа, въобще, съ литературна дѣятелностъ. Покрай единъ прѣдговоръ, въ който кратко и ясно се очертава цѣльта на сборника, на читателитѣ се прѣдлага богато съдържаніе, по горнитѣ прѣдмѣти, въ три отдѣла. Първитѣ два сж особено важни, поради богатия си, новъ и любопитенъ материалъ отъ народни умотворения, събрани отъ най-различни краища на България, и по напечатването специални статии, които съставляватъ цѣненъ вкладъ въ българската наука.

Сборникътъ ще излезе четири пѣти въ годината.

Сборникъ отъ народни умотворения, обичаи и др. събрани изъ разни български покрайнини. Нареджа Атанасъ Т. Илиевъ. Първи отдѣлъ. Народни пѣсни. Книга I 1889. София. 398 стр 8°.

Цѣнителитѣ на българската етнография, филология и история ще посрѣщнатъ съ радостъ и горията книга. Въ нея сж събрани масса нови обредни пѣсни отъ триесетина български говора, и почти всѣка отъ тѣхъ е придружена съ пояснителни бѣлжки. Отъ обширний и интересенъ прѣдговоръ виждаме, че г. Илиевъ има собранъ голѣмъ материалъ още отъ народни умотворения, които ще съставятъ още три тома подобни на тоя.

Cesty po Bulharsku popisuje Konst. Jireček, professor všcobecného dějepisu na universitě české (spisu musejních číslo CLX), v Praze 1888. Стр. 370, съ една малка карта за България.

Това е заглавието на едно забѣлжително съчинение за България, извадено на бѣлъ свѣтъ отъ добръ извѣстния у насъ историкографъ на българския народъ, г. д-ръ Конст. Иречекъ. Въпрѣки скромното си заглавие: „Пѣтувания“, книгата се отличава въ много отношения отъ обикновеннитѣ описания на разни туристи и кореспонденти, които постоянно кръстосватъ разнитѣ краища на свѣта, и съ повърхни свѣдѣния заблуждаватъ читателитѣ си.

Въ 29 глави почтенниятъ ученъ описва България съ такива подробности и тънкости, каквито само една рѣдка наблюдателностъ може да схване и прѣдаде. Още въ първата глава за София се забѣлжва методътъ, който последователно е прокаранъ въ цѣлата книга: авторътъ гледа върху нашето настояще въ историческа перспектива, на всждѣ сегашното се освѣтлява отъ миналото. Много малко нѣща достойни за забѣлжване сж избѣгнали отъ окоето на пѣтувателя. Неговитѣ пѣтувания сж единъ богатъ изворъ на познания за България въ отношение етнографическо, археологическо, историческо и проч.—Съ една дума, книгата на г. Иречка е важенъ и рѣдкъ приносъ за нашето отечествовѣдние.

Ние съ благодарение се научихме, че казаній трудъ се прѣвожда вече на български, така щото въ скоро врѣме, всѣки българинъ ще може да се ползува отъ това богато съкровище отъ вѣрни свѣдѣния за България.

ВЪСТИ ИЗЪ КНИЖОВНИЙ СВѢТЪ

М. Е. Щедринъ. Една незабѣстима загуба прѣтърпѣ руската книжнина лани въ сърцѣта на наменитий сатирикъ Щедрина (Салтиковъ). Покойний писателъ до самата си прѣклонна възраст работи съ еднакъвъ успѣхъ и дарование по руската сатирическа литература, която надари съ редъ дълбоки, остроумни и правдиви сатири върху съврѣменнитѣ нравствени недѣли на руското общество. Между по-виднитѣ сатири на Щедрина сж: „Помехонская старина“ „Губернскіе очерки“, „Господа Ташкентци“ и др.

Изучението на Мицкевича. Въ Львовъ, (Галиция), е е основало дружество отъ известни полски писатели, което си е поставило за цѣль да изучи всестранно животътъ, дѣятелността и творенията на полския поетъ Адама Мицкевича. (Towarzystwo imienia Adama Mickiewicza). То издава за сжщата цѣль свой годишенъ сборникъ отъ учени статии, любопитни студии, критики и др. — Въ II годишенъ сборникъ на това дружество намираме една статия, въ която се описва всичко — колкото незначително и да е то — което е писано у българитѣ за Мицкевича, или пъкъ прѣведено отъ неговитѣ творения. Таково дружество, покрай дружеството на Гете въ Нѣмско, е единственото у славянитѣ.

Юбилей на Урбански. На 14-й декември н. с., поляцитѣ празнувахъ 25 годишния юбилей на тѣхния извѣстенъ народенъ драматически писателъ Аврелий Урбански, който между друго е написалъ прѣди двѣ години драматически прѣкрасни сцени изъ живота и борбитѣ на българитѣ, подъ насловъ „Шуми Марица“.

Полски романъ за България. Г. Ежъ (полковникъ Зигмундъ Милковски), е написалъ романъ изъ новий животъ на българитѣ, именно, изъ епохата на въстанието въ 1876 г. подъ название: *На расъзмислуване*. Както е извѣстно, на перото на Ежа се държи и прѣкрасната историческа повѣсть *Асенъ и Цепръ*. Сегашниятъ му романъ се превежда на руски въ *Вѣстникъ Европы*.

Wybor z básni Ivana Vazova z bulharského preložil J. A. Voracek, Mlada Boleslav 1889. Подъ това насловие е излязла миналата година въ чешки прѣводъ сборка отъ разни стихотворения на Ив. Вазова, пробрани изъ неговитѣ излизали до днесъ лирически сборици. Много отъ казанитѣ стихотворения сж биле прѣдварително о изродвани въ чешкитѣ периодически списания: „Osveta“ „Slovanský sborník“ „Ruch“ и др. Прѣводътъ е извършенъ художествено и вѣрно съ оригинала, тъй като г-нъ Ворачекъ е запознатъ добръ съ българскій языкъ. Казаната сборка, падаща въ раскошно издание, е прѣдшествувана отъ биографически бѣлѣжки за Ив. Вазова и отъ портрета му.

Русскій журналъ „Трудъ“ е напечаталъ любопитенъ очеркъ, подъ название „Мотивы поэзии болгарскихъ поэтовъ“. При със авяннето на оцѣнката сж, авторътъ е ималъ прѣдъ очи нѣколкото прѣведени на руски отъ Г. Каплуновски стихотворения на нѣколцина български поети. Прѣвода на тая статия ще се даде въ една отъ книжкитѣ на „Денница“.

Ц-въ

ДЕННИЦА

ЗЛАТНАТА ПЛАНИНА.

отъ

Ивана Вазовъ.

I.

Докторъ Карло рано бѣ миналъ въ кабинета си. Той бѣ дълбоко занятъ. Утрѣнното слънце грѣеше прѣвъ прозорцитѣ и правеше да лъска въ масата купчета разнообразни и разноцвѣтни камъчета, донесени отъ всичкитѣ планини на Южна България. Това бѣхъ драгоцѣннитѣ колекции на почтений професоръ по геологията и минералогията въ мѣстната гимназия.

Докторъ Карло, както и много други чужденци, бѣше дошълъ въ областта на-скоро слѣдъ войната. Като мжжъ на науката, той се занимаваше само съ нея и отъ нищо друго не щеше да знае. Неговий миръ се заключаваеше въ училищний класъ и въ кабинета му. Кабинетътъ, особено, поглѣщаше врѣмето му, дѣто класифицираше геолого-минералогическия си материалъ: камъчета, кремици, руди, кристализации, раковини, сталактити, соли и други произведения отъ ископаемото царство. Освѣнъ по масата, подобни купчета пълняхъ полицитѣ и дулапитѣ на стаята, а сжщо и много прѣградки на областний музей, въ зародишъ още. Всичко това бѣше плодъ на многотрудни учени расходки изъ страната, на които докторътъ посвещаваеше всичкитѣ си празнични дни и ваканции.

Очевидно, тие занятия не влизахъ въ кръга на строго-професорската му длъжностъ. Но докторътъ се бѣше страстно прѣдалъ къмъ тѣхъ, и безкористно — единствено, изъ любовъ къмъ науката, която сжщо има свитѣ маниаци. . . . Той доработваше единъ свой ученъ трудъ за Источна-Румелия, който трѣбваше да му отвори вратата на едно сциентифическо дружество въ Европа, на което ламтеше да бѣде членъ. Но неговото честолюбие се спираше до тамъ; отъ нѣколко врѣме, обаче, у него бѣше оживѣлъ тщеславенъ червекъ, и той съ завистъ слѣдеше растящето значение на нѣкои учени чужденци въ България.

— Тоя неблагодаренъ прѣдидѣтъ, надъ който старѣхъ, нѣма да ме изведе на никадѣ, каза си той горчиво днесъ. Други вдигнахъ шумъ съ таква бездѣлицы, като описанието на Траяновий друмъ, изравяне класически статуи изъ разсипани градове, нищожни археологически открития и сумнителни исторически документи. Гледашъ ги — едва ли не Коломби на България! А азъ гнижъ гърди надъ моята бездушна специалностъ, отъ която никой не се интересува, даже и мишките, и глухѣхъ между тоя дивъ народецъ, дѣто ме е хвърлила съдбата. Да найдяхъ поне една руда на соль, на желѣзо, на срѣбро, та най-послѣ на каменни вжглища! А то, чопли земята, обикаляй дивитѣ кжрове, само да убогатишъ дулапчетата на музея съ тие глупави камъни, въ които никога нѣма да намѣржъ моя философски камъкъ . . И докторъ Карло бръсна сърдито камънетѣ.

Вратата скръцна, влѣзе жена му.

Тя бѣше въ домашно negliже, не твърдѣ млада личностъ, но твърдѣ окръглена и гойна, и съ лице завито съ дебелъ пластъ тлѣстина, благодушие и покой. Както повечето пхти бива, тя бѣше съвършенна противоположность на мжжката си половина. Защото Карло, както, навѣрно, си го въобразяватъ и читателитѣ, бѣше сухъ, костеливъ, пусталъ, съ голѣма прошарена, некултивирана, сирѣчь, учена, брада, нервень и разсѣянъ, а главно — пусталъ. Пусталъ, като камънетѣ, съ които се окръжаваше и — живѣеше. Той наумяваше въ това отношение нѣкои животни, които заприличаватъ на почвата, дѣто се навѣртатъ. Подъ тоя законъ още по-можеше да се подведе Карловица, която притежаваше пълнотата и флегмата на почтеннитѣ птици, що бѣхж спасили нѣкога Римъ отъ галлитѣ, отъ които тя всѣки пазаренъ день влачеше дома, на гърба на хамалина, по десетина, и цѣлата недѣля се занимаваше съ унищожението имъ.

— Карло, единъ селянинъ иска да влѣзе при тебе, каза супругата му.

— Защо му трѣбвамъ? попита нетърпеливо докторътъ.

— Щѣлъ да ти показва нѣщо.

— Какъ нѣкои шарени камъчета? Тие селяне ще ме уморятъ съ усърдието си. Антонио, кажи му да дойде другъ пхтъ, сега отивамъ на екзамена, каза професорътъ, като стана и се заоблача набързо.

Въ тоя мигъ селачътъ се вмъкна гологлавъ въ кабинета, безъ да дочака отговора, сгърна ржцѣ смирено и се поклони.

— Добрутро ви!

Лицето на професора се намръщи, но той се присили да бжде ласкавъ.

— Добрутро, чичо, какво желаете?

— Донесохъ ви една работа тука, каза селачътъ, като разгърна пазвата си, изъ която се видѣхж голи рунтави гърди, опалени отъ слѣцето. Той извади отъ тамъ единъ едъръ възелъ.

— Камънчета ли? попита професорътъ съ кисела усмивка.

— Камънчета го рѣчи, сгория го рѣчи, каквото щешъ, отгов. селачътъ и се мжчеше да развеже кърпата.

— Ти си отъ тѣдѣва?

— Отъ Дръмиградско идж: нарочно за ваша милость, отговори селачтъ съ зжбитѣ, съ които сега дръпаше възела.

Професорътъ се приближи съ любопитство.

Въ сжщия мигъ кърпата се отвърза и селачтъ прѣдпазливо сложи нѣкакви буци на стола.

— Вижъ какво е, да ли си струва труда.

Още изъ първо поглеждане професорътъ остана захласнатъ: прѣдъ него стоеше златна руда! Той неможеше да проговорѣ отъ възненіе. Очитѣ му свѣтнахъ необикновено и испититѣ му бузи нервно замграхъ.

Най-добъръ видѣ златна руда!

Слънчовитѣ лучи играяхъ по лѣскавитѣ златисти луспици, обилно налѣпени по чървеникавия минералъ. Нѣкои части отъ буцитѣ бѣхъ съ-всѣмъ злато, съ твърдѣ слаба примѣсъ пясъчинки. Тѣ твърдѣ тегняхъ, сравнително съ обема си, поради количеството на благородний металъ въ тѣхъ. Кристализиранитѣ златни трошици искряхъ се разноцвѣтно и зимахъ очитѣ на уплѣнени докторъ.

Селачтъ забѣлѣжи възненіето му.

— Какви сж тие свѣтливи буци, позна ли ги?

— Дѣка ги найдѣ? виѣсто да му отговори попита възхитенний професоръ.

— На ли ти казахъ: татѣкъ въ Дръмиградско, въ балкана. . . . то се вика тамъ цѣлата планина отъ самъ Камчията е такава. . . . А какви сж тие камъне, господине?

— На дълбоко ли бѣхъ?

— Че кажи на плитко: на двѣ и три педи нѣщо въ земята.

— Ти съ какво се занимавашъ?

— Овчаръ съмъ. Викатъ ме Иванъ Динковъ.

— Показва ли другиму тие камъне?

— Та кой ти отбира у пасъ? Имамъ чичовъ синъ Христо — даскалтѣ въ Доброли, та той ме научи да се допитамъ до ваша милость; — иди, каже, при докторъ Карлева, беки иалѣзе нѣщо. . . . Това какво е, господине, на злато мяза?

Професорътъ се любоваше на искрящитѣ се на слънцето златни луспи и трошици по рудата.

— Знай ли другъ мѣстото? попита пакъ докторътъ, комуто въ главата се рояхъ велики мисли.

— Кой ходи тамъ? само азъ знамъ.

Докторовото лице огрѣ самодоволна усмивка.

— Благодарж, бай Иване, азъ щж ти платж разноскитѣ и възнаграждение хубаво щж ти дамъ. . . . Ти ще останешъ у мене малко. Почакай да обѣдваме заедно. . . . Това е любопитна руда, но трѣбва да я изслѣдвамъ въ гимназията, схитрува професорътъ; — ти си почини тука, попуши едно-двѣ цигара, не се стѣснявай, бжди, като у дома си.

И докторътъ мина съ рудата въ стаята на жена си.

— Антонио, Антонио драга! извика той радостно и я цалуна по двѣтѣ буци. Знайшъ ли какво донесе тоя простъ селякъ? Той донесе, мила Антонио, моята фортуна, моята слава, да, славата на докторъ Карла! Гледай това нѣщо: тие буци сж злато, каквото може да се намѣри въ рудниците на Бразилия и Калифорния само. И една двѣ педи на плитко: съ прѣстъ да расчовъркашъ ще го набарапгъ! И това цѣла планина, мила Антонио! Цѣла планина, чувашъ ли? съ такава руда златно, чисто, красно злато! Та това е тайната златна Гвинея на ученигъ. . . Това е Голконда! цѣла Голконда! Дай да те цалуна пакъ, златна Антонио! . . . Азъ подозирахъ, моятъ гений ми напгъпваше нѣщо. Тая дѣвственна земя е пазила съкровищата си цѣли десетки вѣкове, тя чакá търпеливо да дойде единъ докторъ Карло да раствори недрата ѝ и да зачуди свѣта съ едно велико откритие . . .

Жена му слушаше зяпнала. Ако да не виждаше блестящигъ злато-рудни буци, тя би помислила, че професорътъ се е побъркалъ. Тя и сега се плашеше отъ такова нѣщо.

— Антонио драга, тоя човѣчецъ ще ме чака тука, бжди любезна съ него: той е нашето провидѣние . . . Но дръжъ се спокойна . . . Азъ щя обѣдвамъ съ него. Стответе най-хубаво.

— Имаме супъ, и тлѣстата гжска, пълнена съ оризъ и раказии стафиди, ама каква чудесна работа, Карло! и половината отъ вчерашний пуякъ, пгърженъ въ прѣсно крави масло, съ соусъ — паприкашъ и гарнитурa отъ хрѣнъ и розовъ чукундуръ, а за десертъ. . . .

— Добрѣ, добрѣ, прѣкъсна я Карло, като нещя да изслуша тоя сложенъ каталогъ на домашната кухня; — ние ще обѣдваме и ще тргнемъ. . . .

— Кадѣ? попита очудена Антония.

— Ще тргнемъ за нашата Голконда, Антонио. Азъ отивамъ да земж отпускъ тозъ часъ отъ директора на гимназията . . . Не забравяй, бжди ласкова съ тоя златенъ селянинъ, съ тая света овчица, и заключи задъ мене вратната съ ключъ.

И докторъ Карло въ двѣ минути се озова при директора.

— Господине директоре, идж да ви молж за тридневенъ отпускъ, отъ днесъ, отъ тоя часъ!

— Отпускъ? невъзможно, сега имаме экзамени.

— Отпускъ ми е необходимъ! повтори енергически професорътъ.

— Що ви принуждава?

— Жизненъ интересъ.

Директорътъ го изгледа зачудено.

— Да, жизненъ интересъ, прибави докторъ Карло; — повече да висший интересъ на страната, господинъ директоре!

— Прѣдъ такива високи интереси и азъ свалямъ шапката, отвори усмихнато директорътъ.

— Давате ли отпускъ, господине директоре?

— Имате го. Желаях ви едно велико откритие.

Професорът исконна на улицата..

— Тоя простахъ сега се подиграва, а слѣдъ двацѣдесетъ и четире часа ще се счита щастливъ да стисне ржката на докторъ Карла, бѣбреше си той, като вървеше разсѣяно изъ една тѣсна улица, цѣлъ обзетъ отъ щастливитѣ си вълнения и надежди.

На едно мѣсто той се спѣна въ едно голѣмо бунище отъ пера и перушинякъ — туалетътъ на цѣла куда щавени гжски . . . . Това го направи да се сѣти, че той се намира прѣдъ тѣхната порта. Той истропа яката.

Жена му отвори.

— Тукъ ли е селянинътъ? попита беспокоино.

— Тукъ е.

Професорътъ бързишката отиде при арестованитъ си гостъ.

II.

Слѣдъ три часа, докторъ Карло и Иванъ Динковъ се качвахъ заедно въ желѣзницата, въ вторий класъ.

Докторътъ имѣ грижа да влѣзе въ съвсѣмъ правенъ вагонъ. Той тури другаря си между себе и стѣната на вагона, за да му прѣсѣче всяко съобщение съ осталия свѣтъ. Затворътъ на бай Ивана се продължи.

Влакътъ трѣгна. Пожълтѣлитѣ равнини на обширното поле се замѣркахъ отъ прозорцитѣ. Жегата се усилваше. Еднообразното тропотене на колелата докарваше дрѣмка. Селачътъ, дѣйствително, задрѣма, подиръ ситий обѣдъ у професора. Той имаше видѣтъ на човѣкъ, който никакъ се недосѣща за важната роль, която играеше въ сѣдбата на професора и на цѣлата областъ. Карло часъ по часъ поглеждаше спокойното му попотено лице, по което никаква мисль се не отражаваше, и проговаряше състрадателно: *sancta simplicitas!* На станциитѣ, обаче, той го дѣбнеше неотстъпно, като единъ строгъ полицейски агентъ, и неоставяше никого да се доближи до другаря му. Единъ рѣвнивъ мжжъ не пази тѣй женѣ си. За щастие, никой пжтникъ не се случи да влѣзе въ вагона имъ, само отъ Каяджикъ, единъ гоенъ униатски патеръ, който пжтуваше за Одринъ, имъ стана другаръ. Духовний санъ на пжтника успокояваше боязливостта на доктора. Но понеже патерътъ често поглеждаше въ недоумѣние къмъ заспалитъ селянинъ, пооблегнатъ на рамото на доктора, то Карло, за да му не даде врѣме за догадки и подозрѣния, отвори на попа горещо прѣние, по латински, върху папската непоплимостъ, което трая до другата станция — Търново - Сейменъ, то се раздѣлихъ. Тамъ докторътъ и бай Иванъ прѣсѣднахъ на ямския влакъ, който потегли прѣзъ Марица, на сѣверъ. Тѣ бяхъ пакъ ш. Докторътъ едвамъ сега можѣ да се поотпусне и да си помечтае. държеше щастieto си за юздата, която се прѣдставляваше отъ байана. Нечутъ успѣхъ увѣнчаваше двацѣдесетъ годишни трудове. Геотта, каква велика наука! Съ това откритие той правеше цѣла ре-

волюция въ экономическото състояние на балканския полуостровъ. Той даваше на българската корона единъ брилянть, пд-многоцѣненъ отъ брилянта на Великий Моголъ. И какъ малко трѣбва сега да остане всичко това зарито въ неизвѣстността за години, може-би, и за вѣкове! Едно излазание на колелата изъ релситѣ, едно продъвяване на мостъ, което би умъртвило тия двама хора! . . . При тая мисль докторътъ потръпваше.

Влакътъ стигна благополучно въ Ямболъ, надвечеръ. Професорътъ и селякътъ слѣзохъ въ единичката добра гостилничка въ града.

— Пригответи една стая съ двѣ легла, заръча докторътъ на момчето.

— Този баю другаръ ли ви е?

— То не е твоя работа, избѣбра строго докторътъ; — изпълни каквото ти заповѣдвамъ.

— Азъ питахъ, защото стая съ два кревата нѣмаме сега, та неговата милость може да приспи на одъра, извънъ, сега е топло, обясни слугата, като гледаше дрипавитѣ дрѣхы и издѣнени царвули на селянина.

Професорътъ се навъси.

— Ти не разсуждавай, хлапетно, за топло и за студено, ами пригответи стаята.

— Ба, азъ спavamъ тукъ на това одърче, нашитѣ кокали меко не трѣпжтъ, обади се бай Иванъ. Очевидно, това грижливо внимание на професора му дотегваше. Той бѣше, като въ плѣтъ.

Но професорътъ не бѣше чловѣкъ да излага на глупави случайности едно сигорно щастие. Той настоя и неговата дума стана. Момчето сложи още едно легло въ тѣсната стаичка. Двамата пътника влѣзохъ вътрѣ, докторътъ заключи добръ вратата, не отъ страхъ да не влѣзе нѣкой тая нощъ, а да не би да излѣзе, и зе да се съблича. Той покани и Ивана да стори същото.

Но бай Иванъ вмѣсто да съблѣче себе си, съблѣче кревата. Той му свали пуховата възглавница, чистий чершавъ и завивка, и легна на сламений матрацъ.

— Ти мене не гледай, азъ съмъ овчаръ.

Професорътъ съ удовольствие чу, че бай Иванъ захърка. Никога хърканието не му се бѣ сторило тъй мелодично.

Желѣзницата се прѣкъсва до Ямболъ. Заранъта докторъ Карло се качи на файтонъ съ бай Ивана, който щеше да му покаже завѣтното мѣсто. Слѣдъ нѣколко часа пътъ достигнахъ до едно ханче на полето. Тамъ оставихъ файтона да ги чака и на два селски коня запътихъ се на сѣверъ, къмъ Стара-Планина. Карло поглѣщаше съ поглѣдъ тие ниссиникави връхове, дѣто се криеше златородния.

— Лигнитъ, кварцъ, аллувиумъ, гнейсъ, гранитъ, варовитъ камъ черноземъ, възлища пѣстратъ кората на Источна-Румелия. Сега на е крайче на геологическата ѣ карта щя турж думата: *злато*! Какъ интересно ще стои тамъ! помисли си той.

— Господинъ Иване, какъ се нарича тоя връхъ?

— Какъ го наричатъ? Планината; турцитѣ го викатъ балкантъ, и то си е по-право, чункимъ това е коджа-балканъ.

При тоя урокъ отъ географията професорътъ се ухили. — Значи, нѣма име: толкосъ по добръ.

Повървѣхъ малко. Професорътъ мечтаеше.

— Господинъ Иване, ти чувалъ ли си за Кристофа Коломба?

— Не го познавамъ.

— Удивително. Той едно врѣме изнамѣри цѣль свѣтъ и излѣзе хашлю та му не даде името си.

— Хашлю не, ами хашлю, потвърди Иванъ важно.

— Нашия връхъ ще се нарича за напредъ: Монте-Карло.

— Добръ, господине, както заръчате.

Наближавахъ връха. Той по-ясно и по-ясно се очертаваше на плещитѣ на главната планина, отъ която го дѣлеше Луда-Камчия. Стѣзохъ въ единъ сухъ и камънливъ долъ; отъ него нагорѣ захващаше златорудното бърдо. Докторътъ бѣше на прагътъ на своята Голконда! Ненадѣйно зловѣща мисль му хрумна: той се озърна безпокойно въ тоя долъ, глухъ и отстраненъ.

— Господинъ Иване, обърна се ниско къмъ другаря си; — тука разбойници не ходатъ ли?

— Не грижи се, господине, излизатъ по нѣкога, ама тѣ сж турци. Тѣдява ги има, поразничитѣ. . . .

— Та ние сме *in partibus infidelium*? И докторътъ извади изъ една черна дългнеста кутия два револвера.

— Що, боишъ ли се? попита бай Иванъ усмихнатъ.

— Карай, забѣлѣжи докторътъ.

— Добръ, господине.

Докторътъ бодна коня си.

Захващахъ златорудното бърдо. Карло изгледваше внимателно всѣка скала, камъкъ, мѣстность. Той забѣлѣжи очуденъ, че блѣстящитѣ пѣсѣчинки, които сж размѣсени въ праха, имахъ особенъ, жльтъ цвѣтъ. Наистина, той бѣ забѣлѣжвалъ и другадѣ подобенъ свѣтликъвъ прахъ по почвата, но тоя свѣтеше нѣкакъ си по-друго-яче . . . Това блѣщукане на златистий прахъ се увеличаваше, колкото отивахъ на горѣ. . . . Нѣма сумнѣние, то бѣхъ шушки отъ злато извадени на повърхността на земята отъ физически влияния. Сърдцето му тупаше силно, но той се въздържаше. Искачихъ се на самия връхъ на бърдото. Припасвано отъ истокъ, сѣверъ и западъ отъ Луда-Камчия, то приличаше на единъ неправиленъ полуостровъ; то повечето бѣ покрито съ рѣдкъ храсталакъ и съ дивъ травулякъ, дѣто се озѣбвахъ плоски канари. Професорътъ прѣсмѣтна, че ще захваща около петнайсетъ квадратни километра. Стѣзохъ и двамата отъ конетѣ, поведохъ ги и навалихъ на долу мѣлчишкомъ. Кога дойдохъ до единъ ироненъ брѣгъ Иванъ Динковъ каза:

— Тука ископахъ двѣтъ буци.

Изровеното мѣсто стоеше още прѣсно.

— Копай, каза професорътъ съ растреперанъ гласъ.

Бай Иванъ се опретна и копá на блиско. Сухата земя кънтеше авънливо подъ ударитѣ на мотиката. Тоя шумъ наумяваше дори звънтенето на златото. Професорътъ съ опулени очи, съ спрѣно дихание пробиваше земята, дѣто падаше сѣчивото. Най послѣ то клъцна въ нѣщо твърдо.

— Спри! каза професорътъ.

Изъ ровката пръстъ се показва единъ жълтеникавъ камъкъ. Селянинътъ бързо го дигна и го показва на професора. Той го грабна, отъ колкото земá, отъ ржката му, и го прѣгледа.

— *Augum brutum!* *) извика той. Копай още.

Селачътъ копна нѣколко пѣти на сѣщото мѣсто и извади една кривача пò-дребни парчета отъ сѣщата руда. Карло се не помнеше.

— А голѣмата буца, господине, искъртихъ тамъ, при оная канара, кава бай Иванъ, като обрисваше пота по лицето си.

— Да идемъ тамъ, заповѣда професорътъ. Спрѣхъ се прѣдъ едно скоро копано мѣсто.

— Тукъ вече сж копали! извика Карло уплашенъ.

— Азъ го копахъ. . . . тукъ още никой не е помирилсѣ, и бай Иванъ копна на нѣколко мѣста, па най-послѣ само на едно продължи да работи. Мотиката пакъ удари въ нѣщо кораво.

— Спри! искрѣща професорътъ.

Въ пръстъта се валихъ други буци, които лъщяхъ на слънцето.

— Та тукъ е Калифорния! извика той.

Селянинътъ се озърна.

— Кой кажешъ, нѣкой да не ни гледа?

Професорътъ извади една карта на Румелия и портфеля си. Той забѣлжи названията на тая и околнитѣ мѣстности, споредъ указанията на водача си. Послѣ намѣри широтата и дълготата по парижский меридианъ на това бърдо, което вобѣлжи на картата си: Монте-Карло.

Той тръгна нататъкъ. Бай Иванъ по него.

— Да копаемъ ли още? попита той, като се спрѣ на едно съвсѣмъ неначето мѣсто, обрасло съ пожълтѣла трева; — азъ ти казахъ, че тая планина е цѣла такава.

Карло заръча да копае.

Бай Иванъ захвана пакъ. Дупката отиваше дългнеста и пò-дълбока тука. Селенинътъ спрѣ да си отиджне. Той бѣше уморенъ. Руенъ потъ течеше по зачървенѣлото му небръснато лице. Той се озърташе добродушно.

— Дай самъ, каза професорътъ нетърпеливо и грабна мотиката — пръвъ пѣтъ въ живота си, — и закопа. Дупката се растваряше. Пакъ клъцна нѣщо. Това бѣше пò-голѣма буца руда, която се расцѣпи на двѣ отъ удара. Професорътъ се озърна безспокойно. Всичко това бѣше тѣй невѣроятно, и тѣй дѣйствително, щото умътъ му неможеше да го прѣнесе. Той извади бѣла кърпа и обърса ржцѣтъ си. Златний прахъ се олѣпи по кърпата, която заблестя, като, че имаше златенъ вѣтакъ.

*) Злато въ грубо състояние.

Въ земята се показваше още руда.

— Тукъ е цѣла жила, пошушна си професорътъ.

— Та какви сж тие буци, господине? полюбопитствова пакъ се лянинътъ.

— Тая овца още се не сѣща, подума си докторътъ, па отговори:

— *Aurum brutum!* господинъ Иване!

— Какво ще рѣче това: урумъ-борумъ?

— *Metalum nobile,**) поясни докторътъ.

— Хх, разбрахъ. . . . Но ти, като че не гълчишъ по български? Докторътъ бръкна въ пазвата си, извади и даде три лири на водача си. — На, ти си честенъ човекъ.

Селачътъ прие паритъ съ поклони и благодарения. Докторътъ се ухили. — Авъ бѣхъ чувалъ, че българскитъ селяне сж хитри: тоя е цѣлъ идиотъ. . . .

— Бай Иване, едно ново условие да направимъ? обърна се той къмъ водача си.

— Както заповѣдашъ, господине.

— Слушай, за тие буци никому нѣма да обаждашъ, нито ще показвашъ това мѣсто — до три дни.

— Нѣма да кажжъ гъкъ!

— Тия три дена ще стоишъ при мене.

Тукъ на бай Ивана не стана добръ. Призракътъ на ново плѣнение не му се усмихваше. Той заправи окръшки.

— За всѣки денъ щя ти плащамъ по лира!

Тие думи изъ единъ махъ обезоружихъ водача. Върнаха се на хана, дѣто ги чакаше файтона имъ. Обѣдъ бѣше миналъ вече. Докторътъ извади изъ пжтната си чанта една уварена отъ Антония кокошка, овита въ нѣмски вѣстникъ, и покани бай Ивана да обѣдватъ. За всичко той се распореждаше, той говореше съ ханджиятъ и съ возача си, и отговаряше на въпроситъ на нѣкои селене, отправени къмъ другаря му. Бай Иванъ влѣзна добросъвѣстно въ ролята си на олимпийско божество. Той приемаше съ пълно достоинство внимателнитъ услуги на разпѣтаня учень човекъ. Селенитъ тамъ и сжщия ханджия се дивяхъ.

III.

Слънцето прѣваляше на западъ. Файтонътъ се трѣкаляше по широкото голо и безлюдно поле. Докторъ Карло отиваше въ Дрѣмиградъ, най-близкий градъ, отъ дѣто щеше да прати нѣколко депешы по открити си, въ Пловдивъ и за Европа. Тамъ щяхъ и да приспятъ, а зара ъта да трѣгнатъ назадъ. Слънцето прѣжуряше. Пожълтѣлата безлѣсна ра нина изглеждаше на изгорѣла степъ. Тя на сѣверъ опираше въ сини завитъ балкански бърда, по-разлати и по-ниски, колкото приближавахъ Черно-Море. Пладнешката жегъ бѣше нестерпима: огненнитъ лъчи горяхъ въ гърбоветъ на патниците, засипани отъ прахъ, който на облаци си

дигаше слѣдъ колата. Прѣдъ тѣхъ вѣрвеше единъ другъ файтонъ, съ единъ пѣтникъ само. Когато спрѣхъ на едно друго ханче — послѣдната станция до Дрѣмиградъ, тѣ заварихъ и него, че пиеше кафе подъ сѣнката на стрѣхата. Той бѣше мъжъкъ на трийсетъ години и, по обликъ и по видъ, личеше да е столиченъ жителъ. Но докторъ Карло го не познаваше. Докторътъ не познаваше почти никого, освѣнъ Антония и колежитѣ си, и то не сичкитѣ. Той нехаеше за нищо, което стоеше вънъ отъ областта на геологията и минералогията. Политическия строй и законитѣ на страната, борбитѣ на партиитѣ, изборитѣ, които вълнувахъ и дѣцата, за него бѣхъ нѣщо не отъ мира сего. Никой по-добръ отъ него не знаеше Источна-Румелия и никой по-малко. Тя бѣше за него пъленъ мѣсець, на който познаваше и именувахе сичкитѣ грапавини, долини и връхове, отъ едната страна, а отъ татъшната — останахъ въ „мракъ кромѣшния“. Той можеше изъ еднажъ да ти обади кое камъче отъ лекциитѣ му отъ кой тракийскій връхъ е дигнато, а още не знаеше името на главния администраторъ въ града, дѣто бѣше гимназията. Това простително невѣжество на ученъ човѣкъ, често му донасяше неприятни изненади. Еднажъ доби нужда да се види съ префекта. Нѣкои слободановци на шега му показвахъ болничния докторъ, който минаваше на улицата. Карло го приближи вѣжливо.

— Господинъ администраторе — докторъ Карло.

Болничний докторътъ се ржуваше и се назва сѣщо.

— Имамъ да се посвѣтвамъ съ васъ нѣщо . . Въ кой часъ можете да ме приемете?

— У дома? или по-добръ въ канцелярията? Тамъ съмъ сѣка заранъ до обѣдъ, отговори болничний докторъ.

— Въ канцелярията по-добръ. . .

Болничний лѣкаръ погледна часовника си.

— Азъ отивамъ сега тамъ, ако обичате, заповѣдайте съ мене, каза той и повика единъ файтонъ. Карло сѣдна съ учтиви извинения. Файтонътъ мина града, излѣзе на полето, дѣто стоеше до една могила болницата.

— Вие добръ сте избрали вашата лѣтна резиденция, господинъ администраторе. Въ тие тропикални горещини нѣма нищо по-приятно отъ колкото животъ на полето, срѣдъ природата . . . *O rus, quando ego te aspiciam!* *) казалъ и Хорациусъ. . .

— Да, свѣжия въздухъ благотворно дѣйствува на болнитѣ ми.

— Имате и болни?

— Доста.

Тие отговори на лѣкаря не разбудихъ никакви сумнѣния ; яний професоръ.

Файтонътъ спрѣ прѣдъ дългото ново здание на болницата. Лѣсорътъ видѣ позачуденъ нѣколко блѣдни хора, облѣчени въ сивы сабути въ чехли, че се расхождахъ по тревата.

*) О поле, кога щѣ те погледамъ?

Но той нѣма време да поиска ново разяснение. Лѣкарьтъ го увлече прѣз коридоритѣ въ писалището си. По стѣнитѣ бѣха накачени анатомически карти; на масата стояха медицински книги и други докторски пособия. Въобще, голѣма голота отъ канцелярски нѣща въ „канцелярията“. Тукъ удивлението на професорътъ още повече порасте. Той подзе съ учтива усмивка.

— Прѣкрасно, прѣкрасно; виждамъ, господинъ администраторе. . .

— Иавинете, азъ съмъ по-напрѣдъ докторъ, прѣкжсна го лѣкарьтъ, който втори пътъ чуваше, че го наричатъ администраторъ — на болницата — разбира се.

— Да, господинъ докторе . . . както и азъ, ние сме сички доктори, по прѣдмѣта си . . . Позволете, виждамъ, че имате . . . какъ да се изразж . . . силна слабостъ къмъ медицината, каза професорътъ, като хвърли пакъ взоръ на анатомическитѣ карти.

Докторътъ ся изсмѣ весело.

— Мерси за комплимента, господине професоре.

— Нищо, нищо. . . отговори Карло добросовѣстно.

— *Gratias, gratias, domine Carlo!* и лѣкарьтъ присиняваше отъ смѣхъ.

Карло го гледаше малко зачудено. Какво имаше толкова смѣшно въ комплимента му? По всичко заключи, че този префектъ ще е нѣкой оригиналъ.

Лѣкарьтъ се посъзвзе отъ смѣхътъ и се обърна сериозно. — Ако обичате, кажете нуждата си.

Професорътъ му расправи, че единъ неговъ сънародникъ. се дири отъ консултътъ си, за да бжде испратенъ въ дръжавата, на която е подданикъ. Той питаше не е ли възможно да се спаси компрометираный му съотечественникъ като му се даде румелийски паспортъ.

— А той сжщий страдае ли нѣщо?

— Отъ нищо, господинъ адм. . . докторе; само единъ паспортъ му трѣбва, за да стане подданикъ на тая благородна страна.

Докторътъ остана въ недоумѣние.

— По-добрѣ ще сторите да се обърнете къмъ префекта; азъ мож да подамъ помощъ само на болни хора, както видите.

Въ тоя мигъ срѣщната врата прѣзъ хода се отвори случайно и професорътъ видѣ два дълги реда легла съ болни.

Той разбра грѣшката си и потъна въ земята. . .

Слѣдъ нѣколко минути той се завръщаше убитъ отъ срамъ и смущение. Когато файтона се спрѣ, той видѣ, че се озовалъ на другия край на града, пакъ на полето! И возачътъ го питаше да продължава ли нататкъ. Бѣдний професоръ отдавна бѣше отминалъ тѣхната вратня, безъ да усѣти.

Тоя комически епизодъ, който облѣтъ града, прослави чудаството на учений професоръ, но не го исправи. Той продължи да си саможив-

ствова въ кабинета. Това даде възможност на едно друго неспоразумѣние, пакъ неприятно за доктора, което той би избѣгналъ, ако познаваше поне по име, застигнатия при хана момъкъ, виденъ членъ въ обществото, въ което и той живѣеше. Но докторътъ нито прѣзъ плетъ бѣше видѣлъ това общество.

При всичко че, особено сега, той избѣгваше сѣкакви срѣщи съ познати и непознати лица, но силна потребность да излѣе частъ отъ възмущенията си, накара професорътъ да завърже разговоръ съ непознатия момъкъ. Той го поздрави, сѣдна и каза небръжно :

— Африкански горещини, господине !

— Пече страшно, трѣбва да вали, отговори пътникътъ, като си правеше хладъ съ кърпата.

— Право, тие облаци на дъждъ сочатъ ; ние, като овчари, познаваме . . . обади се бай Иванъ, който, по наставленията на професора, всякога сѣдеше между лакътътъ му и стѣна. Професорътъ го побутна неволно съ лакътътъ си.

Непознатия момъкъ забѣлѣжи страннитѣ отношения между тие двама другари.

— Господинъ професоре, негова милость водилъ ви е нѣкъдѣ по вашитѣ научни изслѣдвания ?

Докторътъ погледа внушително бай Ивана и отговори съ равнодушенъ ужъ видъ.

— Да . . . да . . . Ахъ, каква прѣкрасна земя имате, господине мой. Това е единъ изворъ неисчерпаемъ за науката, за искусствата, за всемирния прогресъ. Вашата земя, господине мой, притежава безцѣнни дарове отъ природата, които, за жалость, остаатъ зарити безъ полза. Но настая часътъ, мисля, когато лучезарний погледъ на науката ще я зондира. . . Вамъ ви трѣбватъ само хора образовани, специалисти по естествознанието, и главно, господине мой, честно прѣданны на благо то ви. . . Моятъ животъ е всѣцѣло посветенъ за щастието на тоя трудолюбивъ и прѣкрасенъ народъ български. . . Каква благословена земя ! Просто рай !

Докторътъ се распаляше отъ собственитѣ си думи. Макаръ общи и пълни съ риторическа мъгливость, нему му поулекна. Тѣ бѣха изливъ отъ душевния му приливъ. Момъкътъ го гледаше зачудено и отдаваше тие прѣкалени хвалби на България, повече на възстърженный умъ на единъ ученъ, валибенъ въ прѣдмѣта си, а до нѣидѣ си, и на подбострастний характеръ на нѣкои чужденци.

— Направихте ли нѣкое пб-важно откритие ?

— Невъобразимо важно ! невѣроятно !

— Какво, именно ?

— Това не можъ ви каза, господине мой, отговори професорътъ съ тайнственъ видъ и погледна бай Ивана.

Любопитството на момъка порасте.

— Вѣроятно, нѣкакви драгоцѣнни метали ?

Докторът клюмна утвърдително.

— Не ми иде за върване. Доказано е, че балканският полуостров няма ни злато, ни сребро. . . — Напротивъ, и той има една Калифорния!

— Ахъ! какъ! — То е мой секретъ, господине мой!

Но следъ тие думи той видѣ, че се увлѣче, скокна веднага и поведе бай Иванъ къмъ файтона.

IV

Продължихъ пакъ пътя си.

Небето се замрачи. Гъсти черни облаци се напластиха надъ широкото поле, което потъмнѣ; една свѣткавица змиевидно изобрази хоризонта, последвана отъ глухъ тътенъ на гръмотевицата. Завчасъ бурята настана. Плесна силенъ дъждъ подъ ужасни трескавици. . . Тукъ пакъ хрумна професору страшната мисль, какво нещастие ще бѣде ако мълния падне на файтона имъ. А той, срѣдъ това съвсѣмъ голо поле, бѣше привлекателна точка за електрически токъ. Но и тоя пътъ всичко мина благополучно. Стихията се утиши, небето се развѣдри пакъ и на западъ блѣснахъ послѣднитѣ златни лучи на слънцето, което потъваше въ кръговора. Смръкна се. Двата файтона вървахъ тежко по размекналий пътъ. Скоро файтона съ момъка прѣвари и исчезна въ мърчината, заедно съ другитѣ прѣдмети. Дрѣмниградъ остана задъ една гънка на равнината, но нищо не наумяваше за близостта му. Професорътъ съчиняваше въ ума си важнитѣ депеши, които отиваше да удари: една до главний управителъ, друга до единъ приятелъ въ Европа, членъ на ученото дружество, на което докторътъ ламтеше да стане тоже такъвъ. Утрѣ, печатътъ въ всичкитѣ провинции на страната му, щеше да направи да прогърми името му. *Fama volat.* . .*) Облакъ сърдвателни депеши щяхъ да го налѣтятъ, въскищението и завистта щяхъ да раступатъ хиляди сърдца. Какво сладко нѣщо е славата! Отъ утрѣ докторъ Карло се събуждаше великъ човѣкъ. . . . Името му затъмняваше сички други имена, на които ориентътъ бѣше далъ блѣсъкъ си. И сърдцето му бѣхтеше, като лудо, въ гърдитѣ.

Едни мъгляви и скудни блѣщукания въ мрака, показяхъ, че градътъ е недалеко. Но той заблѣлѣжи отсамъ него, уединено, други пѣ-ясни и подвижни свѣтлини, като отъ фенери, между които се мяркахъ сѣнки. Вѣроятно, тамъ имаше единъ купъ хора. Той хубаво заблѣлѣжи, че тие свѣтлини и тие хора стояхъ на кѣра, и очевидно, на самото шосе. Какво дирахъ по това врѣме изъ възъ града? Неволно безспокойство обзе професора. Другарътъ му спеше. Файтонътъ отиваше напредъ, къмъ фенеритѣ, които чакахъ на пътя му. Зехъ да се чуватъ гласове. Червената свѣтлина огрѣваше пѣ-видно формитѣ на човѣшки фигури, които безспокойно се вижахъ и кръстосвахъ. Той чу даже дрънченето на оружия! Смутни страве свихъ сърдцето му. Той неволно смущка заспалий бай Иванъ. Той нига не бѣ изпитвалъ подобни вълнения. Хрумна му, че това е засада

*) Славата хвърчи.

отъ разбойници, или нѣщо още по-страшно. Голѣмото откритие, което направи, не ще да бѣде чуждо въ това нощно нападение. . . . Тоя непознатъ пътникъ, комуто така глупешки издаде тайната си, не напразно отмина напредъ! . . . Кой знай, користлюбието, а още повече, славолюбието, сж способни да вдхнатъ най-страшни прѣстѣпления! . . . Малко ли примѣри има? Златото е такъвъ съблазнителенъ демонъ. . . .

Въ това врѣме тълпата прѣсрѣщна файтона мълчишкомъ и го спрѣ. Мнозина се навалихъ съ фенери да видатъ кой е вътрѣ. Професорътъ стоеше ни живъ, ни умрѣлъ.

— Кой е тука, господине? попита единъ запѣхтянъ гласъ.

Докторътъ не отговори.

— Докторъ Карлевъ, каза бай Иванъ, който се разбуди.

— Той е! той е! извикахъ нѣколко гласа.

— Ура!

— Добръ дошле, добръ дошле! . . . народътъ ви посрѣща. . . . закъснѣхте много! каза му единъ облѣченъ въ бѣли шаячеви френски дрѣхки челоуѣкъ, и се рѣкува съ него.

— Ура! да живѣй! повтаряхъ се въсклицания отъ тълпата, която тѣсно забиколи колата.

— Отдаватъ ти честь, пошѣпна му досѣтливий селянинъ, отговори имъ нѣщо.

Тие думи свѣстихъ доктора. Той изведнажъ се догади, че тоя за-тънтенъ градецъ иска да му изрази благодарностъ за научнитѣ му заслуги, и му устроява тая овация. Трогателенъ примѣръ, който трѣбва да потопа въ срамъ другитѣ български градове. Тая мисль покърти дълбоко душата му. Той слѣзна отъ файтона, до крайностъ развълнуванъ. Въздари се мълчание.

— Благодарж, благодарж, братя, за тая честь ненадѣйна. Тя ме трогва дълбоко. . . . Моитѣ досегашни заслуги не заслуживатъ лавритѣ ви. Знаж добръ, че вие въ моето скромно лице възвеличавате великата наука. Но тя скоро ще ви докаже колко е всемогуща . . . Не се хвалж, господа, но докторъ Карло никога нѣма да го забравите, както и той васъ—за благороднитѣ ви чувства и примѣренъ патриотизмъ! Да живѣятъ ученолюбивитѣ граждани на Дрѣмиградъ.

— Ура! ура! на рѣцѣ!

И въ единъ мигъ трепетното тѣло на професора се издигна и люш-каше, като едно знаме надъ главитѣ. Той махаше съ двѣтѣ си рѣцѣ за да се одържи въ равновѣсие. Въ отговоръ на тие знакове на въсторгъ замахахъ шепкитѣ. Когато докторътъ биде сложенъ долу, той се рѣкува съ сичкитѣ, пиянъ отъ щастие и съ слъзи на очитѣ.

Файтонътъ потегли пакъ между два реда посрѣщачи. Бай Ива сѣдна при возача, а при доктора влѣзохъ трима по-прѣдни члена на депутацията. Той не разбираше какво го запитватъ, нито сѣщаме какъ отговаря: цѣлото му сѣщество се тонеше отъ блаженно оцущение. Г входа на града — друга депутация. Пакъ поздравления, въсклицан

Това бѣше едно триумфално шествие!

Въ нѣколко минути Карло падаше отъ единъ полюсъ на другъ.

И имаше защо: почтеннитѣ граждани дрѣмиградски посрѣщахъ ско-роизбранный си депутатъ, за когото имахъ извѣстие, че пристига тая вечеръ. Въмѣсто на прѣдставителя депутациитѣ налѣтахъ на докторъ Карла, когото не знаехъ лично, както и първия. Приликата на имената и тя спомогна за заблуждението.

Спрѣхъ се прѣдъ къщата на кмета.

(Свършавъ въ идущата книжка)

ПИСМА ОТЪ РИМЪ

КИНЕ

Константиъ Величковъ

ПИСМО III.

Форумъ и Капитолий. — Здания и развалини. — Юпитеръ капитолийскій. — Видъ на старий Римъ отъ Капитолий. — Римъ и римската държава. — Сенатъ и народъ.

Форумътъ и Капитолий сж на двѣ стѣпки отъ Колизей. Нѣма мѣста на свѣтътъ, които да наумѣватъ повече и по-високи въспоминания. Когато отивате на Форума мислите да намѣрите една обширна площадъ, която да може да побере охолно стотини хиляди хора, и оставате очудени, когато виждате прѣдъ себе-си една площадъ, която нѣма на дължина повече отъ 130 метра. Ширината ѝ е равна на двѣ трети отъ дължината.

На това мѣсто се е развила, създавала и ръководила историята на Римъ. Тука е тупало въ продължение на вѣкове, сърдцето на цѣлий старий миръ. Колко силно трѣбва да е било, та движението, което се е давало отъ тука, да е могло да се простре на всичкитѣ части на обширната империя и да се съобщи и на послѣднитѣ ѝ крайнини! Тука сж произлизали борбитѣ между патриции и плебеи, съ които се е под-качила историята на Римъ; тука сж се положили основитѣ на разнитѣ форми на управление, прѣвъ които е прѣлитала държавата; тука Брутъ е прогласилъ паданието на царетѣ, тука Антоний е прогласилъ над-гробното слово на републиката, тука всичкитѣ честолюбци сж развивали своето краснорѣчие, за да увлекътъ подирѣ си народа, тука сж се рѣ-шавали войнитѣ, мироветѣ, съюзитѣ, тука, съ една дума, е ставало всичко, което се е касаяло до живота и сѣдбината на Римъ и на подчинений нему свѣтъ.

Великолѣпието, съ което е билъ украсенъ Форумътъ, е отговаряло напълно на значението му. Храмове, държавни учрѣждения, паметници, портици, статуи, — всичко е било настроено да му придаде блѣсъкъ, равенъ съ важността, която е ималъ въ историята на градътъ. Римлянинътъ е усѣщалъ тамъ напълно своето величие, виждалъ го е изваяно, символизирано, прѣдставено въ всичко, което е досѣгало до очитѣ му. Когато е билъ тука, когато е ходилъ, когато е участвувалъ въ избори или въ бунтове, когато е възклищавалъ на пламеннитѣ слова на нѣкой буенъ трибунъ, когато е привѣтствувалъ триумфалната колесница на нѣкой консулъ побѣдителъ, ималъ е прѣдъ себе-си живо очертани всичкитѣ въспоминания на историята си. Може лесно да си прѣдстави човѣкъ какъ се е отзовавало това върху умътъ на римлянина, какво влияние е упражнявало върху мислитѣ му, разискванията му и дѣлата му.

Високитѣ адания, които сж украсявали, както Форумъ, тъй и Капитолійскій хълмъ, сж биле въздигнати въ паметъ на нѣкое велико събитие, или сж служили за учрѣждения, мили на всеки римлянинъ. Това сж биле толкова страници отъ историята му. Отъ основанието на Римъ до послѣднитѣ императори, всичкитѣ епохи сж биле прѣдставени въ великолѣпни паметници. Ромулъ и Ремъ сж имали на Форумъ свой храмъ. На двѣ стѣпки отъ мѣстото, което е било люлка на градътъ. Не далече отъ тука, между палатинскій хълмъ и Капитолій, се е простирало знаменитото блато, край брѣговетѣ на което основателитѣ на Римъ сж биле изложени и намѣрени подъ една смоковница отъ Фаустула. Подъ жгълтъ на палатинскій хълмъ, който гледа къмъ Форумъ, Ромулъ е почналъ да чъртае прѣдѣлитѣ на новия градъ. На тоя хълмъ той е изградилъ първата колиба, това е било дворецътъ му. Тая колиба свято се е пазила и въстановлявала до послѣднитѣ дни на империята. Можалъ ли е Ромулъ да мисли и на сънъ, че единъ день ще се въздигнатъ до тая бѣдна колиба дворци, отъ дѣто приемницитѣ му ще заповѣдватъ на цѣла вселенна? Великолѣпний храмъ на Съгласието е билъ въздигнатъ въ паметъ на мирътъ, установенъ между патрициитѣ и плебеитѣ. Въ една частъ отъ тоя храмъ Сенатътъ е държалъ нѣкой пжтъ своитѣ засѣдания. Тука е произнесълъ Цицеронъ прочутото си слово противъ Катилина. На противоположната страна на Форумъ се е намирала тъмницата, съградена отъ Сервия Тулия и Анка Марция, дѣто Катилина и съучастицитѣ му сж биле затворени и удушени. Прѣданието разказва, че тука сж стоѣли затворени апостолитѣ Петръ и Павелъ. Апостолъ Петръ е прѣвърналъ въ християнство двамата стражари, Прочесса и Мартина, и за покрѣстванieto имъ е изврѣла чудесно вода отъ земята. Надъ тъмницата сж издѣлани днесъ една църква въ паметъ на св. Иосифа дърводѣлца, и една каминна, въ паметъ на св. Петра, дѣто сж особенно благоговѣние идатъ с. изателно всички поклонници, които посѣщаватъ Римъ. Може още днесъ да се види колко страшна е била тъмницата. Тя е състояла отъ двѣ стѣнки, разположени една надъ друга. Горната е около четири метра широка, долната три. Прѣстѣпницитѣ сж се спускали въ тѣхъ отъ сѣ

важе, прѣзъ една тѣсна дупка, отъ дѣто и единствено сж могле да поллучаватъ свѣтлина. На темницата се е отивало отъ Форума по знаменитата стълба на гемонитѣ, дѣто сж се изкачали за да види народътъ мъртвитѣ тѣла на прѣсѣденитѣ. Въ тая сжщата темница е загиналъ своеволно отъ гладъ нумидийскій царь Югурта.

Въ 496 г. прѣди Христа, подирь окончателната побѣда нанесена надъ латинцитѣ, въ която се казва, че сж помогнали на римлянитѣ Касторъ и Поллуксѣ, въ честь на тия два полубога и въ паметъ на побѣдата е билъ въздигнатъ единъ храмъ, за който Цицеронъ говори, че е билъ най-прочутий и най-пошъщаваний храмъ въ Римъ. Единъ стълпъ въздигнатъ вжтрѣ въ Форума, въ честь на консула К. Дуилия, е наумѣвалъ първата морска побѣда, нанесена надъ картагенянитѣ.

Центръ на всичкитѣ здания и паметници на Форума е била курията, дѣто Сенатътъ е държалъ своитѣ засѣдания. Допълнение на курията е била публичната трибуна, нарѣчена *Rostra*, която се е възвишавала верѣдъ Форума и прѣдъ салата на Сената, отъ дѣто ораторитѣ, обърнати къмъ Капитолий, сж говорили на народа. Отъ тая трибуна е говорилъ често Цицеронъ. Други важни учрѣждения сж съсрѣдоточавали тука всичко, що се е касало до висшето управление на държавата. До курията сж биле Греностазиса, въ което сж биле приемали чуждитѣ посланници отъ врѣмето още на Пирра, дѣто се е събиралъ народътъ по курии, за да упражнява избирателнитѣ си права. На мѣстото, дѣто се издига днесъ църквата и академията Св. Лука, е билъ, така нарѣченъ *Secretarium Senatus*, дѣто Сенатътъ е разглеждалъ криминалнитѣ процеси, които му сж прѣпращали императоритѣ. Подъ Капитолия, край свещенний пътъ, е билъ Табулариума, дѣто сж се пазили архивитѣ на държавата. На срѣщу него е билъ храмътъ на Сатурна, построенъ въ 491 г. прѣди Христа, отъ консулитѣ Семпрония и Минуция, дѣто се е назило отъ най-старо врѣме съкровището на републиката.

Форумътъ е достигналъ до най-пълно великолѣпие при цезаритѣ. Освѣнъ новитѣ здания, съ които сж го биле украсили, тѣ сж или прѣпращали или съградили изново повечето стари здания и паметници, които сж често биле опустошавани отъ пожари, като имъ сж оставяли при това, първитѣ имена и назначения.

Капитолий е съперничалъ съ Форума, ако не го е надминувалъ съ великолѣпието си. Както тамъ, така и тука сж се въздигали паметници отъ всичкитѣ епохи на римската история. Като чете човекъ днесъ въ старитѣ писатели, колко много сж биле, неможе да си въобрази какъ е възможно, ако сж сжществували едноврѣменно, да се побиратъ въ то малко мѣсто. По старината си, най-важний паметникъ на Капитолий е било убожището, основано отъ Ромула за бѣглецитѣ, които знаели да населяватъ градътъ. По историческото си значение е доцалъ послѣ Юпитеровъ храмъ, дѣто побѣдителитѣ сж дохождали получатъ триумфъ. Тоя храмъ е занимавалъ источний връхъ на мѣстото, на мѣстото, дѣто се издига църквата *Ara Coeli*. Храмътъ е стоялъ

до VII вѣкъ и разорението му се дължи, единствено, на ~~нежеланието на~~ първите папи, да не остават здраво нищо язическо. Църквата, построена на мѣстото му, е получила названието си Ага Соелі отъ една християнска легенда, която разказва, че св. Богородица и Исусъ Христосъ сж се явили тука на императора Августа. Сенатътъ, разказва легендата, е искалъ да обяви Августа достоенъ за апотеоза. Августъ отишълъ да земе съзвѣтъ отъ Тибурската Сибилла, която му прѣдсказала рождението на Спасителя, и въ потвърждение на думитѣ ѝ, явила му се майката божия съ Исуса Христа. Августъ падналъ на колѣнѣ, отрѣкълъ титлата на богъ и въздигналъ единъ олтаръ въ честь на божественното видѣние. Старий храмъ е билъ въздигнатъ отъ Тарквининия Гордий, който е изпълнявалъ това по едно желание на Тарквининия Старий направено въ единъ критически моментъ, когато Сабинитѣ застрашавали да поразятъ римскій народъ. Лицето на храма е било обърнато къмъ Форумъ и е състояло отъ единъ портикъ съ три реда стълпове. Подобенъ портикъ, но само съ два реда стълпове, е имало на другитѣ три страни. Побѣдителитѣ, въскочени на священната колесница, на която се е носила голѣмата статуя на Юпитера въ тържественнитѣ празници, облѣчени съ священнитѣ дрѣхи на Юпитера, съ вѣнецъ на главата, съ лавровъ клонъ въ лѣвата ръка, съ жезълъ отъ слонова костъ въ дѣснатата ръка, сж дохождали тука да въздадатъ благодарствени молитви и да принесатъ жертва на бога на боговетѣ.

Отъ всичкото това великолѣпие, отъ всичкитѣ тия чудни наметници на Форумъ и на Капитолий, днесъ стърчатъ само печални съсишни, по които много пѣти не е възможно да се опрѣдѣлятъ мѣстата на зданията, отъ които сж останали. Археологитѣ неуморно работатъ и до днесъ, да дадатъ името на всички тия съсишни. Неимовѣрни и дълги трудове, неизвѣстни намъ, но които заслужава да се спомянатъ съ признателностъ, сж се положили за да се издири това, което знаемъ. Тука човѣкъ се научава да цѣни заслужено археологията. Тя се явява въ пълното си значение на наука, обемляюща въ себе-си история, философия, поезия, искусство, всичкитѣ отрасли, въ която се е проявилъ духовний животъ на народа, наметниците на когото се старае да възстанови. Незная дали може да има трудъ по-благодаренъ. Каква радостъ трѣбва да усѣща оня, който умѣе съ едно камъче даже да съдѣйствува за възстановлението на това минало, което, и прѣвърнато въ прахъ, се прѣдставлява така велико и достойно за вѣчно удивление!

Нѣколко вѣка наредъ не сж се знаели дори ни мѣстата, ни имената на Форумъ и на Капитолий; площадъта, дѣто сж се разисквали съдбинитѣ на свѣтътъ, затрупана съ нѣколко метра земя, е служила за купуване и продаване на добитѣкъ и се е наричала „кравешки пазаръ“. По Капитолий, по който сж се искавали побѣдителитѣ на свѣтътъ, сж се намирили кози и е билъ извѣстенъ подъ името „кози хълмъ“. Може-би и до днесъ да се намиратъ седени отъ околноститѣ на Римъ, които би хж заинали въ устата, като да имъ расправате за работи отъ ои

свѣтъ, ако имъ бихте говорили за Капитолий, а само на когото кажете Monte Caprino, би се сѣтилъ за-какво се касае. Незнаж дали това не би било вѣрно дори за много жители отъ самия Римъ.

Развалинитѣ на Форумъ, ако и да сж крайно осакатени, по своята многобройностъ и изящностъ, даватъ и сега една идея за великолѣпнето на паметницитѣ, отъ които сж останали. Тѣ прѣдставляватъ единъ пушинакъ, въ който всичко ви кара да мечтаете. Върѣдъ това гробно мълчание, което владѣе тука, върѣдъ тия счупени колони, тука прави надъ старитѣ си пиедестали, тамъ налѣгали и полузаровени въ земята, като осакатени и забравени трупове, за които не се намѣрила благочестива ръка да имъ издълбае гробъ, между тия стѣни обраснали съ мъхъ и трева, подъ тия полусрутени сводове, които заплашватъ да се строполжтъ надъ тебе, умѣтъ. поразенъ отъ въспоминанията, които избликуватъ ототвредъ, като отъ нѣкой внезапно отворенъ и изобиленъ изворъ, неволно призовава миналото и прослѣдва всякога съ живо и неисчерпаемо съчувствие всичко онова, което е съдѣйствувало да го направи така замечателно. Прѣзъ краткото ми пребивание въ Римъ, незнаж дали има день да не идж на Форумъ. Отъ врѣме на врѣме минава нѣкой блуждающъ, като тебе пѣтникъ, или отъ нѣкъдѣ се подаде нѣкоя тѣпна отъ англичани и англичанки, прѣдводителствувани отъ обязательний чичероне, който имъ рецитира съ всевъзможни жестикулации пѣтеводителя на Римъ. Потопенъ въ своитѣ мисли едва обрѣщашъ погледъ да ги видишъ и ги изгубвашъ веднага прѣдъ видъ. Оставятъ въ тебе оная смутна идея, съ която се вѣстватъ на човѣкъ, коленичилъ надъ единъ скжгъ гробъ, ония, които иджтъ. като него, въ жилището на мъртвитѣ, да търсятъ тоже гробове, за да плачатъ и да се молятъ.

Та и това не е ли жилище на мъртви, дѣто е заспалъ сънь вѣченъ цѣлъ единъ миръ съ всичко, което е любилъ и ималъ, съ своитѣ богове, съ своята слава, съ своитѣ пороци? Тия полусрутени стѣпнове, сводове, стѣни, не сж ли останки отъ надгробни паметници, незачетени и поломени отъ врѣмето? Колко страшна трѣбва да е била бурята, която е духнала тука, та е съборила и помела всичко? Когато гледашъ съсипнитѣ, когато размишлявашъ върху миналото, отъ което сж останали, не ти се иска да повѣрвашъ, че е било възможно да изчезне тѣй изъ коренъ всичко, което наумѣватъ, че се е загубило всичко, народъ, вѣра, учрѣждения, права, като всичко това да се е носило на единъ корабъ пропадналъ безслѣдно въ нѣкое ужасно крушение, и чини ти се да при-
стѣтвувашъ на една истинна и величественна легенда за Крали-Марка.

), думашъ си, не е възможно, да е изчезналъ тѣй цѣлъ единъ свѣтъ, изчезва въ продължение на години една фамилия, проѣдена отъ немилостива болестъ. Уморенъ отъ вѣковни вълнения искалъ е да лодъ тия съсипни, да си почине, като Крали-Марко, и като него чака чась за да се исправи пакъ и да заживѣе животъ новъ. Горко ча на ония, които не сж уважили съньтъ му, които сж се подиграли чията на великолѣпний мавзолей, подъ който е задрѣмалъ! Гор-

ко на ония, които сж осквернили славитѣ му, които сж испадили боговетѣ му изъ храмоветѣ нмѣ! Тѣ ще приематъ отплата равна съ светостатството, което сж извършили.

Врѣмето, което разрушило всички тия величествени паметници, ще слѣдва своето мрачно дѣло и ще дойде единъ день, когато и тия печални останки отъ миналото величие на Римъ, ще изчезнатъ и ще се заличатъ отъ лицето на земята, като никога да не сж биле.

По двѣ стълби се възлиза отъ Форума на Капитолий. Ни една панорама неможе да се сравни съ оная, която се открива прѣдъ очитѣ ви, когато се искачите на Капитолий и се обърнете къмъ Форума. Изгледътъ надъ старий Римъ и надъ развалинитѣ му, особено отъ Сенаторскій палатъ, въздигнатъ надъ развалинитѣ на Таболарнума, е неподобенъ. Всички тия руини, които се простиратъ далеко, далеко, додѣто може да стигне окото, отвадъ Колизея, отвадъ палатинскій хѣлмъ, съ своитѣ страни и разнообразни форми, на рѣцѣ вдигнати застрашително въ въздуха, на вкаменѣли истукани, на аяпнали уста, на поксани дрипели, на страховити отворстия пробити въ небето, съ своитѣ скалисти стѣни, съ своитѣ страшни сѣнки, съ своитѣ истърбушени сводове, прашни, повѣхнали, почерняли, плѣсениясали, прѣдставляватъ ти се тука въ всичката си трагична величественостъ. Тука тамъ се издигатъ рѣдки и високи стълбове, богъ знае какъ запазени отъ нѣкой храмъ или дворецъ, подобни на печални и осамотени дървета, оцѣлѣли всрѣдъ една опустошена отъ пожаръ гора и почернѣла отъ огъня, който ги е лизалъ. На мѣста руинитѣ се простиратъ голи, зарити почти въ земята и изглеждатъ, като запусѣли гробяща, дѣто мървитѣ спятъ забравени отъ живий свѣтъ. На мѣста се подаватъ задъ роскошната зеленина на кичасти дървета, порасли, сѣкашъ, нарочно тамъ, за да прѣдставатъ въ единъ релефенъ контрастъ, до природата вѣчно зелена, вѣчно млада, нетрайността на всичко, което излиза отъ човѣшкитѣ рѣцѣ. Надалече водопроводитѣ се проснали, като единъ дългъ керванъ отъ вкаменени намили. И надъ тая панорама, единствена, небето свива тоя чуденъ свѣтлосинъ сводъ, заключенъ отъ една линия живописни планини, които се извиватъ въ видъ на вѣнецъ около широкото римско поле. Окото неможе да се насити да гледа и умътъ се скита, като заблудена и омаяна птица, между земята, населена съ паметници на смъртта, и небето, изворъ ненсчерпаемъ на блѣсъкъ и животъ.

На това пространство, което обгръщатъ очитѣ ви, е протекълъ цѣлий исторически животъ на римлянитѣ. Това е било Римъ — градътъ. центръ, столица и владика на обширната държава, която се е протрала отъ брѣговетѣ на Евфратъ до гibraltarский проливъ. Една то На нея сж опирали нозетѣ на тоя чудовенъ Атлантъ, който е носилъ на широкитѣ си и яки плещи покорената вселенна. Тука сж биле и ковани краищата на веригитѣ, съ които Римъ е държалъ въ покорни всичкитѣ народи, извѣстни на старий свѣтъ. Ний неможемъ я съставитъ днесъ идея за римската държава, толкова това, което

нитѣ сж наричали държава. различава отъ нашитѣ съврѣмenni понятия. Държава, въ смисль, какъто я разбираме днесъ, съвопушность отъ жителитѣ на една страна, които, подчинени на сжщото правление и на сжщитѣ закони, носатъ еднакви тяжести и ползуватъ се отъ еднакви права, не е имало и не е могло да има тамъ. Въ тая смисль държавата е билъ Римъ — градътъ, заключающъ въ себе си всички ония, които, по рождение или по право придобито отпостѣ, сж се считали римски граждани. Всичко останало сж биле области, подчинени съ врѣски, повече или по-малко крѣпки, на владичеството на Римъ и съставляющи просто една широка експлоатация въ изключителна полза на единъ градъ. Провинциитѣ сж могли да иматъ най-широки привилегии, пълни автономни управления, но всякога сж оставали нѣщо отдѣлно отъ Римъ. Въ управление на държавата, земена въ нейната цѣлость, тѣ не сж приемали никакво участие. Това управление е принадлежало единствено и изключително на Римъ. Императоритѣ станахж щедри въ раздаването на римското гражданство тогава, когато даже въ Римъ то не прѣдставляваше никакви политически права. Расширението на римското гражданство съвпада съ упадъкътъ на държавата. Римъ го пазеше завистливо, додѣто имаше съзнание за своята сила. То прѣдставляваше за него емблемата на могуществото му и наградата за усилията, трудоветѣ и жертвитѣ, които бѣше направилъ въ продължение на вѣкове, за да установи своето владичество надъ другитѣ народи. То е съставлявало най-сжпото му достояние, което го е крѣпило въ идеята на неговото върховенство и въодушевлявало въ упорититѣ му и непрѣкъснати борби. До Августа, тоестъ, прѣзъ всичкото врѣме на царетѣ и на републиката, Янусовий храмъ е билъ затварянъ всичко два пѣти. Въ тия непрѣкъснати борби, не веднажъ сждбата на Римъ е достигала да виси на конецъ. У много у народитѣ, съ които е ималъ да воюва, любовта къмъ свободата е произвела чудеса отъ храбрость, но въпрѣки доблестното имъ и дълго противостояние, всички най-сетнѣ сж биле принудени, единъ по други, да влѣзатъ въ орбитата на свѣтовната империя. Най-силнитѣ, най-храбритѣ, най-добрѣ устроениитѣ, падатъ. Борбитѣ се продължаватъ нѣкога съ вѣкове, съ равни, съ нерѣшителни шансове, побѣдата често се усмихва на римскитѣ врагове, но окончателното тържество остава най-сетнѣ на римлянина. Римъ е ималъ една опрѣдѣлена задача, да подчини цѣль свѣтъ на владичеството си, и въ нея е черпалъ оная чудна енергия, която го виждаме да развива въ течението на цѣли вѣкове, за да порази всички, които сж прѣчили на цѣлитѣ му. Той е знаелъ, че трѣбва постоянно да надвива и да върви напредъ. При най-малкото отстъпване назадъ, при първото колебавание на престижа му, той се е излагалъ на опасността да се намѣри противъ една силна коалиция отъ всичкитѣ си врагове, която би го разрушила немилостиво. Това би било за него една гибелна погрѣшка и никога я не стори, не отстъпи никога, не остави никога да се оскърбява ненаказано престижа му.

Организацията на държавата е отговаряла чудесно на задачата, която е имала. Въ основата на тая организация е стоялъ сенатътъ, съборъ, отъ зрѣли умове, отъ дългогодишни опити, отъ практически знания, спечелени въ продължителното водение на държавнитѣ работи, отъ испитани добродѣтели. Публичната властъ е била мила за сенаторитѣ, не само защото въ нея сж се заключавали интереситѣ на отечеството, но и защото е била тѣхно създание, тѣхно дѣло. Тия важни старци сж били завистливи, като за нѣщо свое, за славата и величието на държавата, за извоюването и укрѣпленieto на което сж съдѣйствували сами, като консули, военачалници, посланници. Участието на народа въ управлението е било уредено така, щото да внесе въ него съдѣйствието на буйнитѣ си сили, божъ да може да го повлече лъгавий пътъ на нездравитѣ и промѣнливи страсти. Държавната машина, уредена тѣй здраво, е давала и съобразни резултати. Ней се дължатъ ония рѣшения зрѣли и енергични, оная политика мѣдра, рѣшителна и последователна въ сѣщото време, невлияюща се ни отъ успѣхитѣ, ни отъ несполукитѣ, политика, която ще удивлява винаги всички, които четатъ историята на Римъ. Тая чудесна организация, обаче, е оставяла винаги отдѣлни народътъ и благородната класа, и това е било червеятъ, който е проияжда вътрѣшно Римъ. Ненавистта между плебеи и патриции, укротявана на врѣме, не е никога угасвала. Разрязава се още съ основанието на Римъ, продължава се прѣвъ всичкото врѣме на републиката, проявява се различно при всѣки отъдохъ, който ѝ оставятъ вънъкашнитѣ събития, набуква въ кървави метежи при Гракхитѣ и дава най-послѣ поводъ на разни честолюбци да замислятъ унищожението въ своя лична полза на републиканскитѣ учрѣждения. На тая ненавистъ се облѣгатъ за преслѣждане на честолюбивитѣ си цѣли Марий и Силла, Цезаръ и Помпей, Антоний и Октавий, додѣто най-сетнѣ, последний, може-би, най-малко гениялний отъ всичкитѣ други, но най-ловкий отъ тѣхъ, успѣва да се прогласи самодържець. Републиката падна жертва на умразата на народа противъ патрициитѣ. Слѣдъ дългата и безрезультатна борба, която бѣше водилъ за равноправностъ, той забраваше що губи и считаше своитѣ собствени загуби напълно удовлетворени съ унижението на благородството и на сената. Додѣто императоритѣ иматъ причини да се божтъ още отъ призрака на миналото, не забраватъ никога да експлоатиратъ старата вражда между плебеи и патриции. Сенатътъ дълго врѣме, особено, подиръ безчинията на първитѣ императори, не прѣстана да храни надежда за въстаповлението на републиката, но надеждитѣ му се разбиха въ съпротивлението на народа. Когато, подиръ убийството на Калигула, потресъ отъ прѣстѣпленията му, Сенатътъ се събра на Капитолий за да прогласи ново република, народътъ заобиколи салата на засѣданията и заяче иска само единъ господаръ. Тѣй се осуети послѣдний опитъ за въновлението на републиканското управление. Сенатъ и народъ, вси ония учрѣждения, които бѣхж създали славата и величието на Римъ бѣхж осѣдени да се прѣобърнатъ на рабски оръдия въ ржцѣтъ на

ператоритѣ. Империята намѣри въ спазването на вънкашнитѣ форми най-вѣрното сръдство за своето уякчаване и не унищожи ни едно отъ републиканскитѣ учрѣждения. Тя израстна, като една нова фиданка, присадена нъ дървото, на което самитѣ тия учрѣждения бѣха се развили и цѣвтѣли, но скоро тя ве всичкии сокъ на стеблото и ги остави отъ само себе да изсхнатъ полека-лека и да умратъ отъ истощение.

(Слѣдва).

ОТЪ МАРИЦА ДО ТУНДЖА *)

пѣтни бѣлѣжки

отъ

Ивана Вазовъ.

Пладнешната жегга, която налѣгаше града, извънъ него се освѣжи отъ вѣянето на полскии вѣтрецъ. Ние пѣтуваме вече по хълмиститѣ поли на Сръдня-Гора, които се растилатъ въ леки вълнения далеко на югъ, покрити съ буйна, роскошна растителность, която зачудва и най-разсѣяното око. Това е прочутата плодородна ивица черноземъ, която върви между Сръдня-Гора и Марица, на истокъ, до самото Черно-Море. Колкото вървимъ по-нататкъ, картината на плодородието става по-въсхитителна; при ханчето, до рѣчка Сютлийка, спрѣхме да пийнемъ студена водица и да сръбнемъ чалка кафенце, като се любувахме на прѣлестната долина, изъ която шуми потокътъ. Но кога дойдохме каждъ селото Теке, намъ се откри хубаво чудесната панорама на старо-загорското поле — гледка, която не се забравя. До дѣто ми стигаше окото, всичкото е живо, питомно и разработено. Българското рало и мотика сж прѣобърнали тоя край въ обѣтованна земя: пѣстри лозя, вълнисти ниви, ливади, градини, тъмни кичести горици отъ орѣшаци. до които се нишатъ богати селца, чифлици, воденици — покриватъ, като весела градина, полето, което се накланя на истокъ, дори до синикавитѣ върхове на кръгозора. Тука ставатъ прѣвѣсходни ячемици, рѣжъ, царевича, триндафили, тютюнъ, нарове, грозде и най хубавото жито, прочуто въ цѣла Турция — *загарката*. Само това поле може да нахрани цѣло царство. На вредъ картината е великолѣпна до вълшебство. Човѣшкии погледъ съ наслаждение потква въ хубоститѣ на тая благословена земя, упива се, забравя се и не знае на кое по-напрѣдъ се нарадва. Пѣтувахъ по-лани, пакъ прѣзъ май, по южна Италия, и нарамъ, че само долината на Капуа, въ Кампания, която омая и плѣни етъ години Анибала, може да се удари по хубость и роскошна пловитость съ нашето Старо-загорско поле.

Отъ Текето пѣтътъ върви изъ между два сѣнчасти реда плодородни дръвета; бадемитѣ сж вече съ плодове увиснали; черешитѣ

*) Продължение отъ I книжка.

съ кърваво-червени кичори. Гледката къмъ полето става по-въскителна отъ ефекта на подвижнитѣ лучи и сѣнки, които прави заходящото слънце. Най-послѣ, видѣхме далеко въ политѣ на Срѣдня-Гора — и Стара-Загора, блѣснала отъ руменитѣ вечерни зари. Трѣба да кажъ скопчаний скелетъ на Стара-Загора, защото $\frac{3}{4}$ отъ нея сж още развалини. Но тая бѣла грамада отъ съсипни и нови здания, гледана отъ далеко, лъже око̀то: тя добива видъ на единъ вълшебно-грамаденъ и цвѣтущъ градъ, който ту се показва, ту се затуля задъ живописнитѣ рѣтлини, напръжки прѣзъ които вървимъ.

По мръкнало влѣзохме въ Стара-Загора.

Стара-Загора има още твърдѣ печаленъ видъ и покъртя душата съ въспоминанията си. Прѣдъ тебе стои една разтворена страница, отъ най-страшнитѣ и кървавитѣ, въ новата ни история . . . Сѣкашъ, тукъ още вонѣ изъ въздуха димътъ отъ пожаритѣ и миризмата на кръвта. Тукъ се е извършила страховита и кървава оргия, подиръ нещастний и героически бой на нашето опълчение съ побѣдоноснитѣ орди на Сюлейманъ-паша. Единъ кореспондентинъ, англичанинъ, присѣтствующъ на 19 Юлий 1887 год. въ Стара-Загора, уприличава гибельта ѝ съ гибельта на Магдебургъ, отъ войскитѣ на Тили . . . Тоя хладнокръвенъ чужденецъ трѣбовало да се върне къмъ срѣднитѣ вѣкове, за да намѣри достойна прилика на варварствата на XIX-ѣ! . . . Между бѣлѣющитѣ се групи нови кѣщи стоѣтъ още голѣми пуси пространства, насѣяни съ буреняса̀ли основи и прохълмени отъ засипани изби на исчезнали домове. Освѣтъ главната улица, шосе два километра дълго, което раздѣля града на двѣ равни части, осталитѣ сж глухи и меланхолията имъ се увеличава отъ стърчащитѣ късове стѣни и травяса̀ли темели. На безмѣрно широкій площадъ, възъ една чешма, издига се нѣкаква безглава, мряморна статуя, на Аполлона, увѣряватъ. Това е сѣщо една руина. Тя е изровена изъ праха на Ulpia Трая̀на, възъ която е сложена Стара-Загора . . . Тя си е била намѣрена така, за това ѝ турили гипсова глава, но и тя паднала. Мене неволно дойде на умъ Белерофоновата статуя, подиръ обезглавяването ѝ отъ византиеца, за което ни разказва Велтманъ въ безподобний си романъ.

Три дена прѣстояхме въ тоя печаленъ градъ и на 6 май, сутрѣнѣта, потеглихме къмъ дервентский проходъ, който ще ни пропустне въ розовата долина. Бързо излѣзохъ колата изъ лошитѣ улици на „Алѣжъ-Топъ“, и скоро ни изведохъ пакъ на полето, на сѣверъ отъ града.

Врѣмето, вчера и завчера съвсѣмъ кишаво, се управи. Дъждовнитѣ крушумени облаци, още тая заранъ що се мръсѣхъ на крагозора, се разсѣхъ отъ утрѣнний вѣтрецъ, като бѣли памучни късове, по лазурний сводъ. Слънцето радостно и още по-златно изгрѣ надъ оросената природа, небесната синина, нѣжно златена и кѣпана отъ ялмзнитѣ лучи, бѣше така сладко-прозрачна, чиста, прѣсна, като, че вчера Господъ бѣше казалъ: „да будетъ свѣтъ“. Въздухътъ се оглашава̀ше отъ срѣбриститѣ гласета на гнѣдитѣ ластовички, които правяхъ изъ него грациозни ара-

бески; врабчетата лудешки се гонѣхъ, цвърчахъ и бѣснѣяхъ, като провинциални дѣца, пуснати отъ училището.

Тукъ растителността, около двата брѣга на Бедечка, е много буйна и раскопна; всичко е плувнало въ веселъ зеленъ шумахъ на овошки и орѣшакъ, между които се лъщи рѣката. Тукъ сж биле любимитѣ расходки на харемитѣ на старо-загорскитѣ бееве и султани, прѣди войната . . . На лѣвий слогъ на друма, отъ издигнатъ кладенецъ, шурти чучуръ бистра студена вода. Това е „Петъ Кладенци“. Ние се напихме отъ животворната струя, поналюбвахме се на красотата на това мѣсто и влѣзохме въ прохода. Въ дъното му лжкатуши поетическата Бедечка, която прѣгазихме нѣколко пѣти, до дѣто се доловихме за шосето, сега скоро поправяно за минуването на княза. То върви по стръмний хълбокъ на дѣсната урва, и ние сега отъ високо можемъ да се любуваме на всичкитѣ фантазии на рѣката изъ тѣсната долина: на игривитѣ ѝ лжкатушки, водопадчета, шумливъ токъ, и пръски, и игри на струитѣ ѝ, които дѣтински се каратъ съ огромнитѣ камъне, че имъ прѣпрѣчватъ пѣтя. Отъ срѣща спиратъ погледа ни стръмни, високи урви, покрити съ тревн, по-нататъкъ ниска гора ги облача цѣли. Тукъ и тамъ по скалитѣ, що висятъ надъ Бедечка, растятъ нѣжно-сине-морави люлеки и се люлѣятъ надъ вълнитѣ. Ние сме срѣдъ Срѣдня-Гора. Отъ всякадѣ ни заграждатъ високи зелени връхове. Ето една прѣлестна полянка, между пѣтя и Бедечка. Послѣзнахме тамъ. Горски зефири ни носатъ ароматний дахъ на тревитѣ и на люлекиѣ; веселий напѣвъ на рѣката мелодически се слива съ непонятний шумъ на тая усойна долина. Съ нѣколко минутното си замайване тукъ, ние отдадохме честь на хубостта на българската природа, както отдадохме честь и на успѣха на българската индустрия, като изсушихме съ най-голѣма охота двѣ бутилки руйно шуменско пиво, подсладено съ нѣколко рѣзена великолѣпна старозагорска пастърма, една отъ съврѣменнитѣ слави на тоя добъръ градъ.

Жално, че Любенъ, голѣмъ специалистъ въ областта на мезелицитѣ, не е знаелъ за това чудо, а те би го прославилъ въ вѣстърженни дитирамби повече отъ казанлъшката гюловица. Дълговрѣменното му отсъствие отъ България е причина на това невѣжество, както и на други нѣкои.... Инакъ, той би ни казалъ нѣщо и за севлиевскитѣ волски язици, и за видинския черъ хайверъ, и за карловскитѣ пѣчи, и за свищовскигѣ шарани, и за рахмандарската пѣстрѣва, и за сопотската армеева чорба, — зимно врѣме, — рѣзлива, като сарказмътъ му, отрѣзвляюща, като сатирата му. Какъвъ благодатенъ антидотъ е тя противъ махмурлука! . . . .

Отъ поляната пѣтя се занадигва къмъ грѣбнака на планината, задъ който се подава, като колосаленъ купенъ, връхътъ Бетеръ. По думитѣ на доктора В. тоя връхъ е загасналъ вулканъ. Трапътъ въ скалистото му теме запазвалъ видътъ и формата на нѣкогашенъ кратеръ задрѣстенъ, а по плещитѣ личала кора отъ сгория и втвърдѣла лава. Прѣдъ насъ, на шосето, още стърчеше меланхолический скелетъ на една триумфална арка съ улици тържественни надписи. Ние величиво минахме подъ нея.

Тукъ бѣше миналъ прѣди три дни новий главенъ управитель, князь Александръ, и бѣше сипалъ милостиви думи на ликующитѣ дервентци. По тоя случай, другарьтъ ми, който дълго врѣме е гостувалъ въ Ромъния, ми приказва единъ анекдотъ отъ врѣмето на Куза. Пътувалъ веднажъ тоя принцъ изъ земята си и, при една такава триумфална арка, въ отвѣтъ на жалбитѣ на селянитѣ противъ неправдитѣ на властѣта и тежкитѣ данъци, казалъ имъ да бждатъ спокойни, защото той денонощно се грижи за благо на подданицитѣ си. Тогава единъ бѣлобродъ и събуденъ старецъ скръс- тилъ покорно рѣцѣ и извикалъ високо :

— Maria ta! După când este pământul bate vîntul, și o sê bate vîntul pînă când o sê fie pământul!

Тия думи другарьтъ ми ги прѣведе въ българска проза така :

— Господарю, отъ какъ е станалъ свѣтътъ, духа вѣтрътъ, и ще духа вѣтрътъ, додѣто бжде свѣтътъ.

Азъ не искахъ тълкуванието на тие думи, както и князь Куза не го поискалъ, а отминалъ бързо съ почървенѣло лице.

Но въпрѣки тоя анекдотъ, оказа се, че почтенний влахлия е горещъ обожател на Куза. Той помѣлча малко, па запѣ тихо на влашки, и разчувствования, Кузовата прощална пѣсень: *Tara dulce și frumoasă* а отъ нея се цопна въ вълнитѣ на ромънската политика. . . Скоро съ ужасъ забѣлѣжихъ, че той прѣскокна Дунава и прѣнесе разговора на почвата на българската. За да попречъ на тая инвазия и да не отровя първитѣ си впечатления отъ розовата долина (защото вече стигнахме на върха на Сръдня-Гора), азъ извадихъ още двѣ бутилки пиво, и прѣдъ видѣтъ на чудната долина, на мжглишкия балканъ, на хайдушкий Дебелецъ, на Бузлуджа, на Св. Никола, на колосалний Юмру-Чалъ напихъ здравица за чистата, за хубавата, за неосквернената България, за Българията на орлитѣ, на поетитѣ, на хайдутитѣ, за Българията на Бога, която сега ме обнимаше съ своитѣ гигантски планини, като въ любовни обаятия. . .

Отъ връха бързо навалихме по сѣверний склонъ и се спрѣхме при Касапъ-кая, долу. Това е една гола и канариста долчина. твърдѣ примежлива за пътницитѣ въ турско врѣме. Много то извършени туъ оббири и убийства сж ѝ дали зловѣщото название „Касапска канара“.

Какъвъ тѣженъ надписъ при входа на единъ рай!

Долината на Тунджа държи отъ калоферската клисура до Твърдица и се пои отъ рѣката, на която се кичи съ името. На картата тая котловина има видъ на дългнеста чупена ивица. заградена отъ сръбъ горскитѣ бърда и високий старопланински гребенъ. Но сега окотъ по причина на нейний завой, захваща само вѣсточната половина сѣриститѣ балкански върхове.

Една измама. Розовата долина не се е облѣкла напълно още съ ѝ дафилевий си накитъ. Пролѣтъта позакъснѣ. Зимний хладъ още вѣе прѣспитѣ на балкана, слънцето нѣма врѣме да сгрѣе добръ долината, по

то случаят ме принуди да пътувамъ по-рано, когато розовитѣ пъпки едвамъ се развиватъ. Скръбта ми е искрена. Който желае да види въ всичката ѝ оригинална хубостъ южна Италия, трѣбва да я посѣти прѣзъ априлия, както Андалузия — прѣзъ мартъ и Петербургъ — прѣзъ декемврия. Долината на Тунджа трѣбва да я посѣтишъ прѣзъ срѣдата на май, ако желаешъ да плувашъ въ море отъ триндафили.

Но и сега тя колко е прѣкрасна! Колко сила и фантазия природата — магесница е похарчила за да окиче пролѣтното ѝ рухо! Старо-загорското поле очудва погледа съ богатството си и съ неизмѣримостта на оризонта си; казанлъжската долина го омайва съ роскопната си пъстрина и величественностъ. Тамъ естеството е гений благодатенъ, тукъ е поетъ. Додѣто ти стига окото, гледашъ блѣскаво зелени ливади, нѣжни кади-фяви морави, живописни ландшафти, гюлови градини, вече заруменили и заблагоухали, прѣсени полени, прѣзъ които ручятъ бистри планински бари, и всичко това прошарено съ купове горици отъ кестени, орѣхи, сливи, череши, круши, дрѣнове, ябълки, вишове, празнично разцѣтѣли, или пъкъ увиснали съ алено-коралевы китки най-сладки плодове, а прѣзъ срѣдъ тая панорама, между върбалаци и шумящи брѣстове, вие се млада Тунджа и шари чудни меандри по зелената равнина. Въ дѣното на картината — Стара-Планина: верига исполински върхове, които се къпатъ въ синето небе; а далеко на западъ, мръщи се халосаний Юмру-Чалъ, забуленъ съ снѣгове и облаци, като Олимпътъ на нѣкой балкански грѣмовержецъ. Щастливитѣ елисейски поля турени при прѣдѣла на бореевото царство! А слѣдъ петнайсетъ дни тия нѣжни зеленни нѣкоя вълшебница ще засипе съ росни триндафили и извъ въздуха ще се залѣятъ благоухания, заедно съ пѣснитѣ на тъмноокитѣ берачки, увѣнчани съ розовы китки, като старовръмскитѣ гъркини отъ Пафосъ и Цитера, по венеринитѣ празници...

O qui me gelidis in vallibus Haemi

Sistat et ingenti ramorum protegat umbra? *)

казалъ римскый поетъ и въздишалъ за тия мѣста прѣди осемнайсетъ столѣтия.

Хораций би могълъ още да прибави:

И да ме увѣнчѣе съ нейнитѣ ароматни рози? . . .

Приближихме чинакчийскитѣ бани.

Тукъ при ливадитѣ спрѣхме за обѣдъ. Насѣдахме на меката морава. Оризонта прѣдъ насъ го затварятъ шумясти гъсти дрѣвеса, между стволоветѣ на които се блѣбятъ въ пашитѣ гойни чърди говеда, до коремъ трѣва потънали. Всичко е зелено, ново, сѣнка. Това успокоително бѣлице услада отъдиха ни. Благосклоненъ зефиръ полѣхва между кловетѣ и ушва гърдитѣ съ благодатна, нова сила. Чини ти се, че подтадявашъ, като дишашъ същия въздухъ съ младата природа; тайнственъ духъ на пролѣтътъ растреперва всичкитѣ ти фибри, радостно усѣние вълнува душата; чувствувашъ, че човѣкъ е създаденъ да живѣе въ

*) Кой ще ме заведе въ прохладнитѣ Емуски долини да ме закрне съ градианата сѣнка на поветѣ?

тая хубава природа, само да ѝ се радва и да ѝ се въскищава, вѣчно, вѣчно, безъ да му се испречатъ страшнитѣ въпроси на живота. . . . Ето нѣколко крачки прѣдъ насъ, подъ травясаий сводъ, шурти топълъ чучуръ лѣковита вода, даръ отъ горещата утроба на Сръдня-Гора. Блазни те непобѣдимо желание да се цопнешъ въ топличкитѣ струи. Пакъ жалъ, много жалъ, че прѣварихъ триндафилитѣ, а то бихъ си позволилъ сега нечуто наслаждение: бихъ покрить банята съ триндафили и бихъ се къпалъ сладострастно въ тая розова баня, като непомня кой римски императоръ !

А колко подобни минерални извори клочатъ изъ богатитѣ поли на Сръдня-Гора ! Тѣ сж истинска благодать божия. За жалость, нашето нехайство малко цѣни богатата на тая разсипница природа ; сгодитѣ и чистотата въ банитѣ не биятъ много въ очи. Ето, напримѣръ, изъ случайно зиналитѣ врата, зърнахъ дами селянки, които се къпяхъ съ гюслючета и сукмани : въобразявате си колко това е грозно. Турцитѣ имаха хубава добродѣтель, която неможа да се присади въ нашитѣ нрави : обичахъ и умѣяхъ да се къпалъ. Това бѣше първото имъ наслаждение, проистекло отъ една религиозна длъжностъ. Гиздави съ мраморъ послани, или съ прости плочи, хамамчета, които въ всяка турска къща намираме и разваляме, отбѣлжватъ хубавий навикъ за чистота у турската челядь. Грамадни общественни къпални, (бани и хамами), на всѣдѣ по Турция, наслѣдие отъ старата римска цивилизация, зачудватъ погледа съ смѣлостта на кроежа си и костуванието на направата. Хамамитѣ сж изражение на вѣсточното зодчество и на вѣсточния вкусъ. Римлянитѣ, които съ завоеваването азиатскитѣ царства, добихъ и навика за раскопенъ животъ, въведохъ употрѣблението на банята въ Европа. Раскопкитѣ въ Помпея извадихъ на явѣ тогавашнитѣ римски бани, които поразяватъ по изящество на украшенията и по удобствата, назначени да усилятъ чувственнитѣ възбуждения : мраморни басейни съ топла, студена и хладка вода, която шуртала отъ бронзови гърла, а до тѣхъ многобройни стаички за събличане, за отдихъ ; сводътъ на банитѣ е покрить съ прѣлестни изваяния (bas-reliefs) на амурчета, а стѣнитѣ съ атласи и други митически същества ; корнизитѣ и стѣнитѣ сж напѣстриени съ фрески на богини и вакханки, въ най сладострастни положения ; тамъ сж биле мѣста за най-истъгненитѣ наслаждения, истински храмове на „религията на плътта“... Чинакчийскитѣ бани нѣматъ такова притезание и вакханкитѣ имъ съ сукманитѣ и съ чървенитѣ си гюслючета не си потапятъ снагата толкосъ отъ желание да усѣтатъ сладострастното дѣйствие на топлитѣ струи, колкото да си опержатъ дрѣхитѣ на нея. Благодарение и на това, защото инакъ нашия селски народъ не би се палъ по цѣли години.

Ние бързае да оставимъ това зрѣлище на българска праностъ и каляската пакъ върви изъ очарователната долина. Природъ съ своята хубость ни дойде на помощъ и настрои пакъ чувствата за въсприемание нови естетически наслаждения. Картината прѣдъ " се порасшири. Ние ясно видиме прѣдъ насъ Тулово, а задъ не

подножието на Стара-Планина. — Мжглишъ, чието име е свързано съ едно мрачно прѣдание отъ оная страшна епоха, въ която българската независимостъ издѣхвала безъ борба и безъ слава. . .

Минахме Тунджа, която още три пѣти ще се минува. Тя тече тука скрита въ тайнственни сѣнки на високи гжстаци, изъ които, навѣрно, нощъ искачатъ русалкитѣ да се кжпнатъ въ огрѣнитѣ отъ мѣсечината вълни. Незнажъ по омайно-романтическа рѣка отъ Тунджа, която прави хиляди прѣлестни фантазии изъ прѣкраснитѣ долини, блѣсти, синѣй се, сръбри се подъ чистото небе, между шумясти дръвеса и прѣдставлява живъ образъ на единъ безбуренъ и блаженъ животъ. Тя е горда съ произхожданието си: тя извира изъ могущитѣ плѣщи на двата най-голѣми гиганта на Стара-Планина — Юмрю-Чалъ и Мара-Гидия, отъ дѣто ручи и сестра ѝ Тжжа, която, види се, носи името ѝ; гърми по снѣжни урви, скача отъ крути скали въ безднитѣ на планината, а слѣдъ единъ часъ — тиха, мила, тече изъ между триндафилови градини, като една побѣдоносна царица, която празнува триумфа си. Роякъ ручейки и поточета балкански весело търчатъ изъ долината и идатъ да уголѣмжѣ свитата ѝ. Така царственна, тя върви сѣ надлѣжъ по политѣ на Сръдня-Гора и я запасва, като колосаленъ сръбренъ поясъ. Но и раятъ, казватъ, е лошъ затворъ. При Ханъ-Къой, като се уплашва да не би вѣчно да лжкатуши изъ тоя Едемъ, затворенъ отъ двѣ планини, втурва се въ Сръдня-Гора, разсича я и излазя на другиятъ ѝ край, подъ Сливенъ. Отъ тамъ Тунджа диша свободно, — тече прѣзъ широки поля и отива на истокъ, но съ много лжкатушки, като че е на подвоица: къмъ Черно-Море ли да хване, или къмъ Бѣло. Най-послѣ, като дохожда при Думанъ-Тепе, надъ Ямболъ, тя нагло възвива право на югъ, улавя си пѣтя прѣзъ необозримата равнина, просича ниската Сакаръ-Планина, форсира тамъ турската граница, сѣ на югъ, и уморена, прашна, прѣмалѣла отъ дълго пжтешествие, влива се въ Марица, при Одринъ, сръщу устието на Арда, като извървява на югъ толкова пжтъ, колкото на истокъ. Народното въображение е прѣобърнало тритѣ рѣки на три сестри, които, подиръ една прѣпирня коя е най-бърза, наговорили се да прѣспжтъ при Одринъ, и заранѣта, която първа подрани, да повика и другитѣ, за да трѣгнатъ и се надскоряватъ. Легнали и заспали. Но дяволитата Тунджа „сестра най малка“ не стояла на думата си, ами

„Най-рано си е ранила,
Дважъ по-рано отъ пѣтли,
Триждъ по-рано отъ зора.
Трѣгнала Тунджа, отишла —
На тѣхъ се не обадила“

Кога се заворило, Арда първа си отрила очитѣ и видѣла, че Тунджа ги излѣгала, и ядно завикала на спящата още Марица:

„Марице, сестро Марице,
Я стани, сестро, я стани“ . . .

Тревога голѣма! Двѣтѣ по-стари сестри дълбоко възмутени! — и, жени нали сж — хванали люто да кѣлжѣтъ по-малката:

„Да даде Господъ на Тунджа
 Да върви и да лжати,
 Горитъ да си пробива,
 Горитъ и планинитъ,
 На нази път да отвара“ . . .

Като се понасырдчили съ тия думи, фукнали по дирята на бѣжанката, и пѣсната казва, че по тоя готово проправенъ път, лесно я стигнали и заминали. Но третѣ сестри не могле вече да излѣзатъ изъ матката си, и отъ Одринъ до морето течатъ, като една рѣка. Кой знай защо, тия рѣки зели името на най-сѣнливата — на Марица. . .

Но фантазията ме отвлече далеко на югъ, къмъ Бѣло-Море, а каласката отива на сѣверъ, къмъ Стара-Планина, прѣзъ розови градини, размиринали нѣжно вече.

Слънцето залазяше; море отъ пламъци, рубини и топази блѣсчеше задъ зеленитъ бърда прѣдъ насъ; горитъ и хълмоветъ и усойтъ ставяхъ любовно тайнствени, подъ златната вѣдрина на вечерний часъ; шумата мълвеше на около тихо съ зефиритъ, и полскитъ шурци-пискуни пуцяхъ рѣдки звѣнливи ноти изъ утихналий въздухъ. . . Сладки благовония, като изъ парфумиранитъ пазви на една фаворитка, разнасяхъ около насъ една страстна упоителна атмосфера. . . . А Срѣдня-Гора сѣ повече и повече тъмнѣше въ лазурната дрезгавина, а разкошната долина сладко и успокоително затихваше, като че ще чете вечерната си молитва, при курението на триндафиловий си ароматъ къмъ небесата, а царственний Юмрю-Чалъ сѣ още показва на истокъ бѣлата си тиара, обтѣна съ послѣднитъ издихающи розови зари на слънцето и съ първитъ срѣбристи лучи на мѣсеца. . . .

Хубаво си, отечество мое! Не щъ се никога нагледа на божественната хубостъ на твоята природа. Само твоятъ образъ, милъ и величественъ, стои неизгладимъ въ душата ми, която те люби, милува и слави. Малко ли пъти съмъ се катерялъ по твоитъ гигантски планини, и съмъ се чудилъ и дивилъ на твоитъ гори, и поля, и райски картини! И колчимъ ги пакъ видж, като че то е първи пътъ, азъ се възхищавамъ отъ тѣхъ и душата ми се обръща на лира и иска да пѣе. Само ти, отечество, само твоята божествена природа, вѣчно съхранявате за мене очарованието си, което е плѣнявало дѣтинството ми, и младостта ми, и тая възраст на разочарования — дни на жестоки испытания и мъки. Когато всичкитъ цвѣти въ сърдцето ми завѣнахъ; когато надеждитъ и младежкитъ ми пориви се сломихъ, като крилата на устрѣленъ орелъ; когато въ тежка житейска борба умрѣхъ много мои идеали, изпихъ се всичкитъ извори за щастие и радостъ, — само ти ми останахъ още нѣжно ми разгрѣщашъ обятия, и шепнешъ на моето ожесточено сърдце думи на примирение, на чародѣйна утѣха и на поезия. . . . Бъди благословено, отечество мое; бъди честитъ, балкански раю! бъди голѣма и слава о, чудна земльо, дѣто е цвѣтяла люлката ми, дѣто ще се зеленѣ гробътъ ми!

Пловдивъ, 1886.

СТИХОТВОРЕНИЯ

(изъ „Бури и Мелодии“)

I

Чудна нощъ покри земята морна.
Плувнахъ въ брилянти небесата,
И зефиръ прохлада животворна
Лѣйше, сладко шпнеше съ листата.

Ний сѣдѣхме мълчишкомъ подъ свода
Тъменъ на акацийтѣ зелени,
Съ очи вперени тамъ въ небосвода,
Съ мисли йощъ по-горѣ устремлени. . .

И мечтаяхме — мечти лазурни ! —
За любовь, за щастье тихо, вѣчно. . .
За нощи чаровни, дни безбурни,
За блаженство сладко, безконечно.

И лѣтѣхме въ чуденъ миръ тогази,
Пъленъ съ наш'тѣ сънища небесни,
И живота ний нечувахме подъ назн
Какъ гърми съ талазитѣ си бѣсни.

II

Бѣше врѣме, когато незнаяхъ
Ни упадъкъ, ни мрачно безсилъе,
И съ свѣтовнитѣ бури играяхъ,
Кат' орелъ съсъ расперени крѣлье;

Бѣше врѣме, когато бѣдитѣ
Не страшахъ душата ми млада,
И съ усмивка се хвърляхъ въ борбитѣ,
И въвъ буритѣ търсяхъ услада;

И за ударѣтъ ударъ отдавахъ,
И на худата съ пѣсенъ отвръщахъ,
И умравата малко познавахъ,
И вразитѣ си често прѣгрѣщахъ.

И бѣхъ силенъ и младъ, и бѣхъ алчущъ
За животъ, и за трудъ, и за радость . . .
Бѣше врѣме . . . но що да повтарямъ
Вѣчный стонъ на хвъркналата младостъ! . .

III

О бѣдно сѣрдце, пакъ се вълнувашъ!
Пакъ се безумно въ гърди ми трѣшкашъ!
Примрѣишь минутно — и забѣснувашъ,
И пѣишь пияно, и болно пѣшкашъ!

О сѣрдце мое, сѣрдце несвѣстно,
Кога ще имашъ отдихъ надеженъ?
Бури сѣ нови люшкати те бѣсно,
Нѣма за тебе часъ безметеженъ:

Най-слабий ударъ болки въ тебъ буди,
Най-ситна искра — въ пожаръ те туря.
Ту страсть безумна, ту скѣрби луди —
Сѣ ще въ тебъ има нѣкоя буря. . .

И ти пакъ жадно пийишь мѣки нови,
И сладко сладко горишь, копнѣеишь. . .
Стига, че нѣщо те мѣчи, рови,
Стига, че страдаишь — и че живѣеишь.

IV

Безсѣнье . . . Задушенъ отъ мисли и ядъ,
Излѣвохъ на свѣжо, на воздуха ноцни.
Луната златеше заспалииъ святъ
Отъ свода, засипанъ съ бриланти раскопни.

Каква тишина величава, света —
И долу и горѣ!... Какъвъ блескъ и радость!
Азъ гълтахъ я съ очи, съ уста и съ душа
На зимната ноцъ чародѣйната сладость.

И мойта мечта се издигна далекъ,
Въ пространствата тихи, безкрайни и вѣчни...
И мисляхъ, че ставамъ ефиренъ и лекъ
И хвъркамъ изъ синиий ефиръ безконечни;

И сякахъ, че тамъ съмъ ялмазна звѣзда,
И весело тѣпкамъ, блѣпѣжъ на небето. . . .
И дълго мечтаяхъ плѣненъ.... А студа
Живително дѣхаше менъ на лицето....

НАШИТЕ ПЕРИОДИЧЕСКИ СПИСАНИЯ.

(Общи критически бѣлѣжки).

Отъ нѣколко време насамъ периодическитѣ списания у насъ почнахъ да се расплодяватъ съ необикновена бързина. Нѣма почти ни единъ по-голямъ градъ да не притежава свой собственъ журналъ. Нѣкои отъ тия списания, като мухи-еднодѣйки се появяватъ призори — и падъхватъ надвечеръ, други блѣсукатъ цѣло лѣто и щомъ захване да полинява шумата загасватъ, трети съ крайни мѣки успѣватъ да празнуватъ двугодишнината си, но почти ни едно не може да прѣскочи фаталното число *три* и да се задържи поне до четири години. При всичкитѣ сѣдболомни примѣждия, които нашитѣ списания срѣщатъ обаче, чудно е, че сѣ пакъ се плодятъ и размножаватъ и даже много по-усилено, отъ колкото други пѣтъ. Едвамъ едно подобно журналче успѣе да се забрави, току вижъ друго искочи на негово мѣсто, и почне съ не по-малка самоувѣреностъ своя ефемеренъ животъ.

Процесътъ се извършва приблизително по извѣстния французки рефренъ :

Si cette histoire vous embête,
Je pourrais la, la, la recommencer,
Je pourrais la, la, la recommencer.

Любопитно явление е, дѣйствително, това размножение на периодическитѣ списания въ нашата книжнина; неволно накарва то човѣка да се позапре и да помисли за причинитѣ му. Може ли да се сравни то съ распространението на подобната литература въ Руссия, Англия или Франция? Иматъ ли нашитѣ периодически издания сѣщия *raison d'être*, като въ ония страни; обуславя ли се тѣхното появяване и съществуване отъ нѣкаква органическа нужда? Съглежда ли се въ тѣхъ нѣкаква съзнателна цѣль, нѣкаква ясно опрѣдѣлена программа?

Несумнивно, появяването и успѣването на периодическитѣ списания завися немалко отъ културната и общолитературната епоха, която прѣкарва единъ народъ. Извѣстни обстоятелства повече способствуватъ за развитието на периодическия печатъ отъ други, а особено извѣстни *политически* условия. Не ще въпросъ, че отбиванieto, неволното, омисленото или насилното отбиванieto на мислящата и пишущата интелигенция отъ активното участие въ политическитѣ движения заставя неволно тая интелигенция да търси други посоки, да си отваря сама нови области, на които да може безпрѣчно да развива своитѣ латентни сили. Нищо не може да бѣде по-приятно на извѣстни кръгове отъ тоса обръщение на младитѣ политически сили въ еквивалентни книжовни. Това е такова едно срдѣство за парализиране на буйнитѣ, необузданитѣ, неспособнитѣ елементи, каквото е, напримѣръ, систематическото развращаване и умекчаване на по-развититѣ кръгове „съ више“ чрезъ постоянни сибаритства, празненства, безкрайни увеселения, великолѣпни игри и пр.. Рецетътъ е старъ! Както първото, тъй и второто срдѣство иматъ само една добрина, че дѣйствително прѣдизвикватъ по-жива литературна дѣятелностъ въ извѣстни кръгове. Не е, дѣйстви-

но, ново наблюдението, че литературното разцвѣтѣване на единъ народъ съ-

често съ пълното му морално упадване или съ политическото му раскланване. Ито отслабването на политическитѣ интереси, тѣй влияе и пълното имъ отсъствие, благоприятно върху развитието на книжнината и специално на периодическата книжнина. За примѣръ може да послужи Германия въ миналото тѣтне: голѣми политически задачи, които да изпълнятъ всецѣло душитѣ и тѣта липсватъ още. Националното съзнание е още слабо. Интелигенцията и наусто поле за дѣятелностъ, единичкото отворено поприще е литератур-

но, а не го снуца всичко що мисли, всичко що чете и пише. Отъ това

се обяснява и появяването на безбройното число алманахи, които въ миналото столѣтне държатъ мѣстото на съвременнитѣ периодически списания. Всѣки младъ човѣкъ пише, съчинява балади, сонети, и мадригали, както днесъ всѣки младъ Германецъ се счита длъженъ да хвали безусловно Бисмарка и неговата колониялна политика.

За примѣръ на тѣсната зависимостъ на книжнпната отъ вътрѣшното политическо ограничєние може да послужи Руссия. За расцвѣтяването на русската литература отъ Пушкина насамъ има да се благодари, прѣимущественно на невъзможността, въ която се нахвърва рускиятъ гений да упражнява своитѣ сили другаде, освѣнъ въ книжовната областъ.

При анализиранието на подобни сложни явления, като литературнитѣ, безсмысленно е, разбира се, да се прѣдполага, че общи обяснения, като прѣдидущитѣ, могатъ да иматъ абсолютно значение. Всѣко обяснение отъ едно гледище, отъ единъ само принципъ, неволно носи печата на едностранчивостъта. Подобни опити сж, при все това, нужни и полезни. Значението на хипотезата и тукъ е еднакво, като въ областта на науката — само и тукъ, и тамъ не трѣба да се забравя, че хипотеза и природенъ законъ не е все едно. Нѣма, слѣдователно, да се сърдимъ никому, ако съ резерва се отнася къмъ изложенитѣ по-горци мисли.

Нѣма сумиране, че покрай указанитѣ главни фактори, работятъ много други по-скрити, течения, по-дълбоки, които лесно могатъ да избѣгнатъ отъ вниманието на ревностния генерализаторъ, който прѣзглава се стреми да приведе всички явления къмъ най-простото имъ изражение.

Обаче, литературитѣ по-малко отъ всѣко друго психическо произведение на народитѣ могатъ да иматъ нѣщо общо съ аналитическа Геометрия, и който би желалъ да нахѣри за всички литературни фигури, точни формули, отъ които да могатъ да се развиватъ всѣки пътъ *ad libitum*, съ математическа точностъ, чисто и опрѣдѣлено, би поставилъ само още единъ невъзможенъ проблемъ, още една квадратура на кръга, само на едно много по-слабо основание отъ колкото сж математическитѣ линии.

Който е слѣдилъ за развитието на руската периодическа литература, на примѣръ, непременно ще е обърналъ внимание, освѣнъ на политическиятъ причини, още и на слѣдующето благоприятно обстоятелство, което лежи по-дълбоко, но не е по-маловажно: думата ни е за тѣсната връзка между развитието на периодическата литература и развитието на руския семеенъ животъ, особено, на живота на рускитѣ помѣщци, отъ които се рекрутира голѣма частъ отъ читателитѣ. Семейството, съставено отъ прѣдставители отъ разни възрасти, разни вкусове, разни интелектуални нужди, има потребъ отъ разнообразна духовна храна. Таа храна то намира най-лесно на едно мѣсто събрана и въ най-лесна и приятна форма: въ периодическитѣ списания, които, навѣрно броятъ мѣжду рускитѣ фамилии най-голѣмото число абонати. Сжщото явление може да се констатира и въ Германия, дѣто чеделиниятъ животъ е сжщо доволно развитъ. Внимателниятъ наблюдателъ ще заблѣжи, обаче, непрѣмѣнно, разликата въ качеството на едниѣ и другитѣ списания. Съобразно съ сравнително по-ниското срдѣне интелектуално равнище на нѣмската образована челядь — съдържанието на нѣмскитѣ периодически издания е много по-блѣдно, много по-слабо, отъ съдържанието на повечето руски журнали. Списания, като „Вѣсти Европы“ или „Русская мысль“ нѣмцитѣ още не притежаватъ, безъ изключение дори на *Deutsche Rundschau*, който даже не е органъ на нѣмската фамилия повече на професорскитѣ и най-образованитѣ кръгове. Напротивъ, еженедѣлни и стровани списания, като *Die Heimat*, или *Die Gartenlaube*, въ които се печатъ посредственитѣ романи на разни баби и шарени статии съ „разнообразно“ държанье, се харчатъ съ стотини хиляди. Състоянието на английскитѣ беллетристически списания се обяснява тъй (жщо отъ по-високото образование на нѣмската английска читающа масса.

Подъ кои отъ приведенитѣ типове спада българската периодическа книжнина?

Кои сж причинитѣ на нейното развитие, еднакви ли сж тѣ съ причинитѣ, които може да се прѣдположатъ за руската художествена журналистика, или за нѣмската или английската?

Какво общо има между появляването и съществуването на нѣкой журналъ като „В. Европы“, „Nineteenth Century“ или „Revue des deux mondes“ и появляването на кое да е отъ нашитѣ ефемерни списания?

Въ кои точки се допиратъ кръга на литературнитѣ продуценти и кръга на консументитѣ въ Руссия, Англия или Франция, и въ България?

Въ каква органическа свръзка се намѣрва периодическиятъ печатъ у насъ съ общото образователно равнище на масата на читателитѣ?

Отговаря ли усилената продукция на нѣкоя по-чувствителна нужда отъ книжовни произведения, или фабрикантитѣ произвеждатъ безсмислено, безъ огледъ на пазарския искъ?

Расплодяването на периодическитѣ списания въ послѣднитѣ нѣколко години несумнитѣлно съвпада и у насъ до нѣкъдѣ съ отслабването на политическия интересъ въ срѣдата на нашата интелигенция. — Тая охота, тоя жаръ, това рвеніе съ които нашата младежъ още недавна се спущаше на политическата кариера, почва вече чувствително да отслабва; между самитѣ участници въ политическиятъ борби се проявява, до нѣкъдѣ, съзнание, че човѣкъ не може да консумира вѣчно себе си, и другитѣ, и отечеството въ постоянни, и че освѣтъ политически задачи и интереси има на свѣта и културни, не по-маловажни.

По-голѣмото число отъ редакторитѣ и сътрудницитѣ на нашитѣ периодически списания, както ще видимъ, не се набира отъ тая категория людѣе.

Смѣшно би било да се прѣдполага, че развитието на нашата книжнина има нѣщо общо съ ония литературни явления, които отличаватъ, напр. края на римската империя, или паданіето на полското царство; но още по смѣшно би било да се търсятъ причинитѣ въ особеноститѣ на нашия семеенъ животъ.

Далечъ е той още отъ оня типъ, който прѣдставя срѣдното руско или английско семейство. До когато мъжътъ прѣдпочита да се грѣе въ кафенето, намѣсто на домашното огнище въ кръга на своята челядь, до когато жената съглежда своята единствена задача въ ражданието и отглежданието на дѣцата и малко се грижи за своето самообразование и за образованието на челядта си, до тогава не може и да се говори за нѣкакво влияние на нашето семейство не само върху литературата, но върху какво и да било.

Остава да се отговори на общия въпросъ: съотвѣтствува ли усилената продукция на периодическитѣ списания на една общонародна нужда? Въ какво отношение се намѣрватъ писателитѣ и читателитѣ у насъ? Зависятъ ли тѣсно единъ отъ други, или съприкосновенията имъ сж случайни, повърхностни?

И тукъ отговорътъ е обезсърдителенъ.

Ако народътъ, (подразбираме читающия народъ) би усѣщалъ нѣкаква нужда отъ произведенията на периодическия печатъ, той би ги поддържалъ малко по-живо отъ колкото това е случаятъ у насъ. Нѣма съмнѣние, че сериозни и не-сериозни списания — публиката еднакво се отнася къмъ тѣхъ: не ги купува. Това е единичката прѣсѣда, която тя произнася върху тѣхъ, единичката, но и най-тежката, която може да ги сполѣти, защото е смъртна. Тукъ само въ рѣдки случаи има апелъ, нарѣдко строгиятъ съдия унищожава своето рѣшение и дава възможност на осждения да проживѣе, или по-добрь, да агонизира още нѣколко врѣме. Обикновено сентенцията се изпълня въ краткъ срокъ. — Осждениятъ умира отъ най-жестоката смъртъ, отъ гладъ. Некрологътъ е извѣстенъ: „Еди кое си списание прѣстанало да излѣзва отъ еди коя си дата“. Толкозъ: едно антрефиле отъ два реда между другитѣ пикантни антрефилета на нѣкой политически вѣстникъ. По нѣкой пътъ и толкозъ даже не се съобщава.

когато човек си има своя лична провинция.

Прѣлестителна глѣдка прѣдставя една дѣйствиелна, книжовна почва. Никакъ по-лесно не никнатъ имена, не цѣвтъ таланти и гении. Още житото не е посявано, и за плѣвелитѣ има широко мѣсто, да се простиратъ и вѣжатъ по воля. Тукъ всѣко зрънце ржѣ е необикновено явление, всѣки бодилъ — духовитѣ писателъ, всѣка лѣпка — критикъ.

Още по-принаемливо е това, че тия въображаеми величини не най-малко не губятъ значението си за историтѣ на литературата, тоя чудноватъ хербарій, който отъ начало съдържа безразлично класпрани и най-дребнитѣ и най-нищожнитѣ тревулки на дѣйствиелнитѣ още книжовни язви, а по натагъкъ, колкото отива къмъ края, захваща да става по-исключителенъ, да взема аристократски видъ.

Съ Опица или Тредьяковски никоя литературна история не би се занимавала, ако Опицъ и Тредьяковски бѣхъ печатали своитѣ стихотворения въ 19-й вѣкъ. Това много добръ трѣба да го съзнаватъ извѣстни наши списовачи. — и знайтъ тѣ прѣкрасно, че всѣки редъ, който пишатъ, може съ вѣче да бѣде прѣдмѣтъ на дълги коментари и дисертации, и най-големата тяхна неспособностъ да се анализира и обяснява психологически и това имъ дава куражъ. Ислѣдването на началата на всѣка наука, на всѣко искусство, на всѣко изѣщо прѣдставя особенъ интересъ и голѣма важностъ за историтѣ на по-нататъшното нѣмъ развитие. Тия изслѣдвания особено силно се разцвѣтватъ вслѣдствие на голѣмото значение, което придобиватъ историческитѣ науки, и което значение още повече ще се увеличи съ времето. Нѣма сумнѣние, че покрай даровититѣ наши списатели въ нашата литературна история, ще блѣднатъ и имената на трети, шесто и деветостепенни величини. Даже Семковъ нѣма да избѣгнѣ: отъ същата. Ще се прочуятъ и други. . . За тая ефтина слава мечтайтъ но-всички наши писачи, а най-паче младитѣ, главнитѣ сътрудници на нашъ списания. — Да си видѣтъ нѣмто напечатано, това нѣмъ е душа и слѣтъ. С книженно наслаждение ли е, дѣйствиелно, хиляди хора, (тъй си въображаватъ по горкитѣ!) да пропзнасятъ нѣмто ти да го четѣтъ и вгълпяватъ въ ума си, — оствече радостта, която баща и майка, братия и сестри усѣщатъ, като почуватъ ту тамъ, че тѣхенъ Николчо или Михалчо напечаталъ въ това или онова списание или провинциаленъ вѣстникъ стихове или дониска, статийка за откритието

Америка, за рационалното обработване на хмѣла, или за еволюционната теория. — Веднѣжъ вкусили отъ райския плодъ, нашитѣ млади писатели захващатъ да мечтаятъ и повече. Отъ стѣпало на стѣпало, слѣдъ като прѣкарать нѣколко митарства прѣвъ разни вѣстничета достигатъ единъ день до прага на Книжовното дружество, върховния храмъ на Музитѣ, за тѣхъ — вратата на който обикновенно сѣ затворени съ седемъ кофара за младитѣ. Слѣдъ като похлопатъ нѣколко пѣти съ стихове и съ разказчета и съ романчета, и не имъ се отвори или грубо се отблъснатъ, тия музини синове, ако нѣматъ достатъчно критическо съзнание, се хвърлятъ à tête perdue въ обятията на провинциалнитѣ редактори, сърдцата на които обикновенно сѣ значително по-меки, или, което е още по-неутѣшно, о-поваватъ си сами списание — съ нѣкакво громко име, значението на което въ много случаи е диаметрално противоположно на това, което се пише въ него. И сега, явява се вече широкъ просторъ за работа, то естѣ, редакторътъ основава приютъ за всички нещастни рожби на своята муза, клетия килави рожби, които критикътъ незнае, да блѣди ли или живи да оплаква. И така, първитѣ броеве се напълватъ прѣимущественно съ произведения на сѣмни редакторъ. Обаче по-лека-лека школскитѣ тетрадки се испразнятъ. Оригиналитѣ стиховце или статии захващатъ да прѣсѣкватъ и вече името на редактора почва да чезне, на негово мѣсто се появяватъ сѣ по-често и по-често други непознати имена; читателя пакъ се угощава съ статии за рационалното обработване на хмѣла или за еволюционната теория, но вече тия статии сѣ отъ други лица подписани, отъ лица нѣгувани, и испращатъ се отъ необикновени градища — отъ Хрудимъ, отъ Прага, отъ Лозана. — И колкото отива по-нататъкъ толкозъ по-разнообразно става съдържанието, тукъ тамъ захваща да се чуватъ вече непринятни критики. Вѣстницитѣ, които не знаятъ да кажатъ по-голъма похвала за нѣкое ново списание, освѣтъ че „е съ доста разнообразно съдържание“, захващатъ въ най-добритѣ случаи, да не прѣпечатватъ вече съдържанието на книгитѣ — и забвението захваща. И малкото абонати, които редакторътъ напла, самъ, или посредствомъ, агенти си е спечелилъ, захващатъ да не плащатъ. Едини намѣрватъ, че книжкитѣ съдържали много наука, други се оплакватъ, напротивъ, че много малко наука имало, трети не намѣрватъ доста смѣсъ, четвърти гълчатъ редактора, че не обаждаль, какъ се цѣржатъ мазоли и далакъ и т. н. Съ една рѣчь, публиката охладѣва сѣ повече и повече и слѣдъ нѣколко време списанието се скончае. Въ такива случаи, обикновенно, редакторътъ се отказва окончателно отъ всяка литературна дѣятелностъ, распрощава се съ иллюзинитѣ си и съ севдата си къмъ литературата и се поглъща всецѣло въ кариера съвсѣмъ противоположна на литературната. — Една утѣха му остава: историята не може да не запише и неговото име между литературнитѣ труженици.

Тази е приблизително схѣмата на повечето газетари и публицисти у насъ. Не отказваме, че има личности, които стоятъ по-високо отъ тия шаблонни редактори и писатели, но тѣ сѣ рѣдкостъ. Това, което трѣба прѣди всичко да въодушевява редактора на едно периодическо списание: просвѣщенieto на массата и облагодѣяването на естетическия ѣ вкусъ, това само въ исключителни случаи дѣжи въ мотивитѣ, които обусловявъ появяването на списанието. Но редакторитѣ и сътрудницитѣ си поставятъ съзнателно една опрѣдѣлена цѣль, освѣтъ желанието, да виждатъ имената си напечатани. Ясно опрѣдѣлени чини или естетически направления липсватъ, или личатъ само въ прѣдговоритѣ първитѣ книжки. Материятъ сѣ натрупва безъ всякаквъ критически подѣлъ, безспестно, нелогично. Статитѣ слѣдватъ една подиръ друга, безъ всяка връзка. Най-разновиднитѣ области на теоретическитѣ науки или на пракския животъ се третиратъ въ единъ и сѣщъ брой съ еднакво олимпийскоodushe. Серioзното се съчетава съ блудкавото, безвкусното. Често се пестатни по единъ и сѣщъ въпросъ съ съдържание противурѣчиво, безъ да земе едната или другата страна. Още по-често се дава мѣсто на

, прошарени съ петочнос

тера на случайност, на всевъзможна комбинация.

Ово състояние на журналиния печат — не е за чудо, че и мал-
ко на списанията, които се набиратъ отъ чиновници, офицери и
чватъ да отказватъ да се записватъ абонати. Опитътъ ги учи, че
е нови списания ползватъ, толкозъ повече си приличатъ едно
са change, plus c'est la même chose. Намѣсто живиятъ интересъ
интелигентниятъ принципъ на списанията, малко по малко „суката“
иниата причина за съществуванетоъ имъ. Хората четатъ, защото
в правятъ друго, за еглендже, да убиятъ времето. Въ таково
оение сѣ имъ е едно какво четиво имъ се прѣдложи, даже въ па-
, колкото е по-монотонно, толкозъ по-цѣлеследно, понеже замѣста
калия-брожата.

Кратки черти състоянието на нашитѣ периодически издания.

Дълго време ще си остане то сѣщото, ако съобразно съ ограни-
чаваната публика, не се ограничи и числото на списанията, като
чрѣзъ сгруппиранието на по-способнитѣ списателски сили, се подобри
имъ, споредъ една по-ясно опрѣдѣлена програма. Централизацията
ото поле е възпийща нужда. Распръсванието на малкото ни сили,
крайца, по всичкитѣ литературни области, вънаги ще се
върху развитието на нашата млада литература. На мѣсто 10
журнала, по-добри 2—3 свѣстни, съ избрано и образцово съдър-
гѣ поколения иматъ нужда отъ образци въ всичко. Списанията
итѣ за тѣхъ единъ видъ периодически христоматии, отъ които да
, и логика. — На нека се научатъ малко и на скромность. Нищо не
повече младитѣ отъ посредственитѣ периодически списания, които
достигъ на всѣка бездарность, на всѣка наивна самоувървенность,
ишки опитъ. Когато редакциитѣ захванатъ да отказватъ да да-
всѣки литературенъ смѣтъ въ страницитѣ на списанията си,
прѣкрати и нахлуванието на бездарния дилетантизмъ въ лите-
ия най-малко не вреди на редакторитѣ да се отнасятъ благо-
опититѣ на всячки ония млади, които задаватъ надежди и още въ
оизведения проявяватъ оригиналность. Считае за нужно да на-
абѣлѣжка за да не бѣдежъ криво разбрани, и да не ни припи-
горията на професионалнитѣ духо-убийци, които не познаватъ
бавно занятие отъ това, да наливатъ олово въ крылата на мла-
га, обаче, е неизбежна, и повече отъ всѣкога нашитѣ списания сѣ
вещаватъ страницитѣ си на литературнитѣ оцѣнки. Безпристрас-
ишата критика, отъ една страна отъ друга, поставянието на образци
ичкитѣ срдѣства, които ще дадатъ една по-правилна и по-ори-

ишата работа на нашето по-нататъшно литературно развитие, тѣ сѣ единич-
китѣ, които ще приготвятъ по-удобна почва за бѣдѣщитѣ литературни дѣйци.

Тая критика не е винаги нужно да ваема готѣщи разѣри и да се впуска
въ подробности. Ний разбираме, че въ едно списание отъ 3—4 коли, не може
да се отдѣли половината отъ страницитѣ за критически етюди. Журнали-
които редакторитѣ се ползватъ съ извѣстень авторитетъ, често,
рецензия отъ два реда, съ една дума, могатъ да освѣтлятъ много по-д
публиката върху достоинства и недостатѣцитѣ на нѣкое съчинение, отъ
кото нѣкой боленъ отъ логоднярея крикнѣ съ своитѣ плитки мудрствовъ-

Д-ръ Н. Д.

До родния брѣгъ.

Вълнитѣ кораба милуватъ,
Звѣздитѣ надъ него блѣстятъ;
Матрозитѣ пѣятъ, пируватъ,
Пѣснѣ имъ далече кантатъ.

„Опасности много минахме,
Но свършва се нашия пътъ;
До края ний родний стигнахме
И види се вече брѣгътъ.“

— „Пирувайте, пѣйте, дружина!
До днесъ се борихме безъ спиртъ
Съ стихийтѣ: въ светата родина
Любовъ ни очаква и миръ.“

— „Ти нашъ си баща, капитане,
На дълги години живѣй,
Съ дни свѣтли, честити, засмянни
Животътъ ти цѣлий да грѣй.“

— „Я вижте, момци, въ крѣгозора:
Тамъ точка азъ черна съзряхъ
Откакто съмъ въ нея впилъ зора,
Расте и задава ми страхъ.“

— „Насъ вѣтъръ и буря не плаши.
Вълнитѣ нек' буйно фучатъ:
Безъ страхъ сме: тѣмъ мишицѣтѣ наши
Отпоръ ще имъ лесенъ даджтъ.“

„Очитѣ родината мила
Вечъ стигатъ Видътъ ѝ струй
Чудесна въ сърдцата ни сила:
Отъ нищо се тя не бой“

— „На работа, скоро, момчета!
На буря налитаме ала:
Отъ дѣно се жѣта морето,
Потъкваме въ страшна мъгла.“

— „Надѣвай се въ насъ, капитане,
Ще найдемъ ний родния пътъ.
Джсчица една да остане
На нея ще стигнемъ брѣгътъ.“

— „Надежда вечъ всяка изчезна,
Водата нахлува отворедъ,
Висиме надъ страшната бездна,
Погибва живота ни клетъ.“

„Напраздно ще търсимъ спасенье.
Дружину злочеста, прости!
Но сълаи не лѣйте прѣдъ мене,
Недѣйте сърдце ми кърти.“

— „Плачътъ, капитане, прости ни:
Сърдцето неволно ридай:
Ахъ жално и тежко се гине
Тѣй близо до родния край.“

* * *

Морето се тихо вълнува,
Звѣздитѣ надъ него блѣщатъ.
Далече печаленъ се чува
На клета вдовица плачътъ.

Ливорно, 1887.

К. Величковъ

Съ бодростъ въ мисли, съ трѣзвениостъ на дѣло,
Съ твърда воля, съ рѣшение смѣло,
Вдъхновено отъ сладка надежда,
Всичко се урежда.

Зло унинье съ мракъ духа обхваща,
Черна мисль на гроба те праща,
А че съ тебе и онуй, което
Бѣ вече започето.

Тѣжний духомъ, вдигни си очитѣ —
Да не бждатъ вѣчно съ мракъ закрити!
Слѣдъ тъмата слѣдува зората —
Тѣй е и съ душата!

1875.

Яворинъ

БУРЕНОСЦИ

отъ

Светошолка Чеха. ¹⁾

Прѣвъ една гориста долчина, по пѣтъ, напѣстренъ съ стари дървова, чинто кърваво чървени плодове се лѣщѣяхъ наъ блѣдата зеленна на листата, вѣрвѣше единъ мѣжъ около петдесетгодишенъ, съ лека пѣтничка чанта на хълбока, като се подпираше съ една прѣвъсходна омбрела. Лицето му, тукъ-такъ набраздено отъ бръчки, бѣше силно опалено отъ слънцето; вѣсчерната му коса и брада на нѣста прошарели; високата му снага малко нѣщо приведена.

Той се бѣше задалбалъ въ мисли. Тѣ прѣдваряхъ свободний му вѣрвѣжъ и се стремяхъ къмъ една сграда, на края на долчината. Тая сграда съ довольно наддадена стрѣха поглеждаше весело изъ пожълтѣлото листѣ на могжественнитѣ дивы кестени. Тамъ отиваше пѣтничкътъ да се срѣдне съ отколѣпнитѣ си приятели, които пѣлни тридесетъ години не бѣше видѣлъ.

Той бѣше прѣкаралъ тия години въ чужбина, въ скитания по свѣта. Непостоянната садба го бѣ хвъргала насамъ натакъ, като корабъ безъ платна и безъ кърмилло, тласкалъ отъ вълнитѣ на разни страни. Най-постѣ се звърна въ отечеството си съ намѣрене да прѣкара тамъ останалитѣ дни отъ живота си. Той бѣ оадравенъ противъ сиромашията съ скромни срѣдства, економисани въ чужбина.

Току-що бѣ захваналъ пазово да се навикнува на домашний животъ, веднажъ въ кафенето погледътъ му се срѣ върху едно обявление съ това съдържанне:

„Буреносци! На 13 Септември, слѣдъ пладне, да се сбережъ, споредъ даденото обѣщанне, за третъ пѣтъ, въ „Прѣлестъ“, за да прѣвинежъ деня въ приятни въспоминания и въ задружна веселба. Да се намѣримъ тамъ всица!“.

Какъвъ роякъ въспоминания бликнахъ върху него отъ тѣзи нѣколко рѣза! Въ единъ мигъ оживѣхъ въ намѣтъта му веселитѣ ученически години, сичкий рой свѣтли идеали и сѣдли кроежи, които бѣхъ съединили тая шена млади гимназисти, въ провинциалний градъ, въ едно свободолубиво дружество отъ млади честолюбци и герои, вѣсторжени и жѣдни да се устремжъ къмъ тайнственното, велико, хубаво бѣдѣще . . .

Въ ума му се прѣдстави ясно цѣлата тази дружина. Той видѣ Феба, тъмъкъ високъ, като тополя, олицетворение на младежка пѣргавина и свѣжестъ, съ настояще Аполлоновско лице и съ очи, въ които блѣщѣше буйно здравие и жланерадостностъ. Видѣ другаря му, нѣжний и меланхолично блѣдний Балрона, който гледаше свѣта съ мечтателно око изъ царството на тайнственнитѣ стѣпца, създадени отъ една поетическа фантазия, съ неговитѣ распрѣснѣти безъ брой кедри, които, както у всицкитѣ поети, падахъ дори до рамената му . . . Нѣщо, като сребърна лунна заря обливаше тона деликатно лице, тѣзи сфирна фигура, и духътъ на младий поетъ се скиташе високо измежду звѣздитѣ, или вѣднѣшии подъ стѣнката на кипариситѣ надъ гроба на загубената любовница . . . Тукъ огненний и рѣшителенъ Маратъ, фанатикъ на свободата, който съ чука на сво

¹⁾ Светошолка (Светошлукъ) Чеха, е първокласелъ чехскъ поетъ. Той е роденъ изъ 184 г. Едно отъ най-добритѣ негови поетически произведения е поемата „Адамити“. Светошолка Чеха е също твърдъ даровитъ и популяренъ повѣстописателъ. Неговитѣ раскази се отличаватъ съ непритворна веселостъ и живо остроумие. Прѣведени тукъ расказъ е изваденъ изъ сборника му „Разни очерки, сѣшши и сериозни“ 1887 г. Сега той е редакторъ на чехскый литературенъ журналъ „Kvetu“. Прѣв.

бунтовнически духъ събаряше всякитѣ наредби на настоящето и бълнуваше само за баррикади, за страшно свещенний ураганъ, който ще помете цѣлото прѣ живѣло вече общество, съ всичкитѣ остатъци отъ тиранията, социалнитѣ неравенства и прѣдрасждъци. Тамъ, задълбоченъ мислителъ, Волтеръ, таенъ антиподъ на набожний прѣподавателъ по Законъ Божий въ гимназията, досущъ скептически философъ, за когото дору неговий псевдоименикъ не бѣше доволно остъръ. Послѣ, хумористътъ и сатирикътъ Гоголь, вѣченъ шегобиецъ, който остроумно се подиграваше съ слабитѣ страни на своитѣ учители, люто се при-смираваше на всѣки авторитетъ въ литературата и политиката, на съученицитѣ си, на самото себе, на цѣлий свѣтъ. По-нататкъ, дамскій кавалеръ, Ловеласъ, бѣдъци левъ на обществото, угладенъ и привлекателенъ, който дваждъ въ мѣ-сѣца силиташе по една любовна интрижка. Сетѣ, Рубинъ, Дивочекъ, Добошъ — на кжсо всичкитѣ, дору до бѣдний Бобешъ, който най-малко бѣше надаренъ отъ Бога съ способности и служеше на останалитѣ, или за прѣдметъ на остроумни закачки, или пъкъ възбуждаше, поради простодушнето си, тѣхното приятелско състрадание.

Видѣ прѣдъ себе си тази буйна дружина, която ламтѣше за свѣтли идеали, която криеше у себе си свѣтоборни планове и се готвѣше съ нетърпѣние да се пусне въ борба съ прогнилото вече общество, съ цѣлъ да го обърне съ глава на долу, да го прѣобразува, споредъ своитѣ възвишени начата. Изнемошѣлата и отпаднала литература ще съживятъ съ новъ огънь; клямналии народъ ще възродятъ съ новъ животъ; изново ще дигнатъ високо надналото знаме на науката и свободата; весело ще пибатъ всѣко ретроградно и немилюстно ще пямнатъ изъ обществото всичкото застарѣло гюбре отъ заблуждения и прѣдрасждъци. На кжсо, ще очистятъ разваленъ въздухъ на настоящето чрѣзъ великолѣпна буря, която ще стане начало на по-хубаво и по-славно бѣдъще . . .

Тъзъ буенъ духъ създаде и сгрупира тайното дружество, което твърдѣ умѣстно се назова: „Буреносци“. Членовѣтъ му избрахъ за мѣсто на своитѣ буреносни събрания отстранената кръчма „Прѣлестъ“, дѣто имъ не прѣ-чяхъ градскитѣ ретрогради и кждѣто не можеше да проникне окоето на педантитѣ професори. Тамъ, прѣди тридесетъ години, слѣдъ зрѣлостний испитъ, бѣше станало послѣдното имъ прощално събрание. То се завърши съ всеобщо прѣгръщане и съ тържественно обѣщание, че на всѣки десетъ години пакъ ще се срѣщатъ на това мѣсто, осветено отъ ентузиязмътъ и веселбата на хубавитѣ имъ младни.

Божегѣхъ — такова бѣше дружественното име на осамотения пѣтникъ — два пѣти вече не бѣ изпълнилъ това обѣщание. Въ скитанията си по свѣта той досущъ бѣше забравилъ бившитѣ си другари. Завръщането му въ отечеството бѣ прѣвирѣчено отъ нѣкое политическо прѣстѣпление, което бѣ направилъ наскоро слѣдъ това събрание на радѣла. Врѣскитѣ съ нѣкогашнитѣ му съученици се бѣхъ прѣкъснали съвѣтъ; той не бѣ приемалъ никакви извѣстия изъ отечеството си и не знаеше дору дали сж тѣ още живи. Сега обаче, като се бѣ при-бралъ въ родната си земя, поради дадената му амнистия, обявлението му напоми-отдавнашното обѣщание. Старий охласканъ буреносецъ съ необикновено въне-бързаше да се намери на мѣстото, дѣто щѣше да се види съ другаритѣ и младнитѣ си.

Зетъ отъ такива мисли, той пристигна до градината на отстранената кръчма, въ края на горпетата долчина. При распукихлитѣ каменни стѣпала, то водѣхъ къмъ старитѣ врачка на градината, той се срѣщна съ единъ по-старѣлъ господинъ, който испитателно виери очи въ него.

- Божегѣхе! извика прѣхласнатъ срѣщнатий и прострѣ ръцѣ за да го прегърне. Въ сѣщия този мигъ Божегѣхъ позна въ застарѣлий господинъ отда-внатий си приятель Дивочекъ.

си ти? питан

дъналь, за Бога, пръвъ всичкото това време? Защо не
ѣкому отъ насъ и не испрати какво-годѣ известие за
дополагаме, че вече гинешъ нѣйдѣ подѣ пазнитѣ, или
дъно... И тъй, ти палѣе живъ — и се сѣти за своитѣ
, добръ дошелъ! Азъ още отъ сега се възхищавамъ, какъ
ѣ . . . Върви подиря жи, — вижъ! ей тамъ сѣдѣтъ вече
осци.

Божетѣха слѣдъ себе си въ заустѣлата градина Тамъ,
стени, на които есенъта бѣ съборила вече достатѣчна
листа, бѣхъ насѣдали около една проста дъсчена маса,
, заедно съ своитѣ почтении супрути, заобколени отъ

ърна речомъ съ господата и, слѣдъ това, посочи къмъ
позапрѣлъ малко на страна.

ли, кого ви още водж! Погледайте само! Божетѣхъ въс-

ма е той? Божетѣхъ! Каква радостъ, каквъ сюрпризъ!
дадохъ се зачудени викове и наново се зазвана прѣгръ-

ки съ новодошлии другаръ.
отъ дѣ тъй азъ невидѣлица допадна помежду ни . . .
по-напрѣдъ щж те запознае горѣ-долу съ сегашното поле
и съученици. Прѣди всичко поклони се на почитаежата
порадвай се на Байроновото благонадежно и любезно
ѣ супругъ окачи поезията на гвоздеа и сега се занимава
голѣми приходни каци. Още отъ първи погледъ ще
на купонитѣ по-вече му е понесло, отколкото лѣянъето

ше никакво сумиѣние въ това. Байроновата едно време
се бѣше промѣняла въ чужда пълнота и надѣтостъ на
лувна заря бѣ отсѣжила въ окръженото му лице и ве-
лаватъ му бѣше се тъй сжко лѣснала, и отъ нѣкогаш-
дри остаяше само единъ побѣлѣлъ кичуръ надъ челото,
се види въ изображе нята на аностола Петра Неговата
е нѣколко лазарника по-стара отъ него. Отъ надмошното
върху супруга си, лесно можеше всѣкой да угади, отъ
купони и приходни каци. Това надмошие, види се, да
о бѣше прѣдставенъ и женски елементъ въ събранието на

ебѣ, прочутъ адвокатъ и заклетъ ергентъ, прѣдстави
ѣбрашитѣ. Той бѣше сухъ, съ мжтепъ погледъ, съ жър-
е. Явно се виждаше, че брадата и мустакитѣ му бѣхъ
криваше своята плѣшивина съ гладко причесанъ перука,
псѣхулинка Гоголя! Той е станалъ сега най сериозний
зкогъ е плашилъ отъ катедрата злочеститѣ ученици.

и, съвършенъ образецъ на педантъ, прие не
На сериозното му, дори намръщено, лице се от-

водстване и рунтавитѣ му вѣжди се постѣбрахъ.
жидъ разсѣнно поправяахъ старомоднитѣ очила
че той не бѣше голѣжъ приятель на шутявки

всѣмъ се е поправилъ, както виждашъ . . .
къмъ корместий свещеникъ, чнето румно лице б...
ѣбѣжитѣ му бѣли прѣсти почиваахъ сжкоме
рка, на която се виждаше надѣлбанъ нѣкогъ

образъ. Той я бѣше сложилъ прѣдъ себе си на масата, заедно съ синята кърпа за бърсане отъ ежето.

— А ето, най послѣ, и нашиятъ бивши . . . нашиятъ . . .

— Азъ пъкъ станахъ полицейски приставъ! прѣдстави самъ себе си, съ нисичекъ гласъ, бившиятъ Маратъ и се малко причърви. Е, какъ си ти . . . какъ си, приятелю? . . . продължи той къмъ Божетѣха; на врѣмето бѣше ти се случила една малка неприятностъ . . . поради една лудо-младежка праздна работа . . . То се знае, законътъ си е законъ . . . Най-сетнѣ . . . какво, нали сега вече всичко е изравнено и турено въ редъ! Сърдечно те поздравямъ съ амнистията. И сега да си цукнемъ и да се повеселимъ . . . та какво ли друго остава човѣку на този свѣтъ?!

— Освѣтъ още и да си похапне хубавичко, обади се Байронъ, като си нахѣстеше прѣвржника подъ добръ вчесаната раздвоена брада. Приятели, продължи той, мож да ви увѣрж, че ще имаме тука прѣвѣсходенъ обѣдъ. Азъ разгледахъ готварницата и видѣхъ тамъ дору и титанското блюдо съ пѣстърви. Само защо ли ми не носятъ още заржчаний саламъ съ сиренѣ . . .

— Още саламъ съ сиренѣ! сълча го строго супругъта му; прѣди малко втори пътъ закусвахме въ града. Грѣхота е най послѣ и отъ Бога!

— Но при такъвъ добъръ случай . . . управляше се нерѣшително Байронъ.

— Разбира се, днеска само ще ядемъ и ще пиемъ, потвърди Дивочекъ, като поемаше новото стъкло съ вино отъ треперливитѣ ржцѣ на побѣлѣлий вече отъ старостъ кръчмаринъ. Слѣдъ него, една отдавна прѣцвѣтѣла хубавица носеше за Байрона заржчаний саламъ съ сиренѣ. Въ нейното сухо пергаментово лице Божетѣхъ едвамъ можа да распознае чъртитѣ на гиздавата едно врѣме Бѣтушка, щерка на стопанина на „Прѣлестъ“. Тя нѣкога бѣ пълнила ученическото му сърдце съ платоническа любовъ и скрита завистъ къмъ почестливий си съперникъ, нахѣтѣи дамски кавалеръ Ловеласа.

— А дѣ е сега Ловеласъ? неволно попита Дивочекъ.

— Той пъкъ, въобрази си, се е прожѣнилъ въ най-чудна птица подъ слънцето. Не дойде още на прѣдпшното наше събрание. Бѣга отъ обществото — станалъ е заклетъ мизантропъ, а особено, женомраецъ.

— *Tempora mutantur et nos mutamur in illis*, *) каза свещеникътъ съ въздишка, но не твърдѣ дълбока. А пъкъ Добошъ и Рубинъ, приложи той, почиватъ въ земята. Богъ да ги прости!

При тѣзи думи Волтеръ сне отъ плѣшивото си теме кржглата черна капица и повдигна благоговѣйно очитѣ си къмъ небето.

— Струва ми се, че скоро ще отидж и азъ при тѣхъ, горчиво се ошлакваше Фебъ, като си тѣпчеше памучецъ въ ушитѣ. Здравнето ми отъ день на день по не го бива . . . Очитъ ми постоянно се замрѣжватъ, ушитѣ хучатъ, а при това, ей тукъ, на темето си, усѣщамъ, като че ли нѣщо силно ме натиска. На и краката ми зехж да не държатъ . . . Не ви ли се струва, приятелю, че е малко студеничко тука? Впрочемъ, азъ носж хигиеническа фланела . . .

— А какво стана Бобешъ? прѣкъсна Божетѣхъ думата на ипохондрика. При това запитване той си напомняше съ усмивка простодушний, най малко надарений съ способности свой другаръ, едноврѣмешний обиченъ и търпѣливъ прѣдметъ на веселитѣ глуми и подигравки.

— Ахъ, приятелю мой, той направи баснословна карриера, отговори Байронъ. Тя днѣ той се удостои още съ единъ новъ чинъ. Кой знай? но азъ се съмнѣвамъ, дали отъ това ви око положение той би си спомнилъ за бившитѣ си съученици . . .

Въ това врѣме се зачу отъ вѣнъ, че истрѣщѣ кола и прѣдъ градимата се запрѣ единъ елегантенъ екипажъ.

*) Врѣмената се промѣнятъ и нѣй се мѣнятъ въ тѣхъ.

вентъ ли е т. н. м. за твои фатални грешки: кръвта и кръвта не означават ли стрѣха — отъ дѣ да знае той, че кровинка било кръвичка? Само пѣмския педантизъмъ може да обръща внимание на такива дребни работи. На стр. 6 „Вурмъ докарва (?)“ удоволствие на г-жа Миллеръ“; на стр. 12: „Кръвта ми се хвърли въ лицето, сърдцето ми се заби по силно и *възлѣзе* първото утро на душата ми“. На стр. 14, една дребна безсмислица: „Гласътъ на славата съ твоитѣ планове (?), твоя баща е моето нищожество (?)" . На руски тоя пасажъ гласи: Голосъ славы — твои планы — твой отецъ — мое ничтожество. За да се прѣведатъ тѣзи отринати думи, тѣй както ги е прѣвелъ г. И. М., трѣбва първо, да не се разбира тѣхний смисълъ, второ, да се мисли, че вредѣ дѣто има на руски типѣ трѣбва да се подразбира спомагателний глаголъ „сѣмъ“. Но можемъ ли справедливо да искаме отъ И. М. добро знаяние руския языкъ, когато той не знае български?

Ето нѣколко други примѣра, които ще докажатъ, че г. И. М. не знае български.

Стр. 34: „Валтеръ, това сѣмъ азъ не заслужила.“

Стр. 29: „Васъ самитѣ ви палъгажъ.“

Стр. 58: „Подълъ, присмикающъ се лъстецъ.“

„Нъ който пръвъ ж видѣ, съ едно това е награденъ и мълчи.“

Стр. 64: „Куму ще е за работа за нейнитѣ съззи“.

Ето и единъ примѣръ — за гениална безсмислица: „Но неговъ знакъ рудниците на неговата земя се *дигатъ* задъ *облацитѣ* (охо!), като горди водоскоци“. Кой се киска? Защо е този смѣхъ? Шиллеръ стои по-горѣ отъ нашия смѣхъ, господа читатели, да не се смѣемъ, а да скърбимъ. . . . И нѣкои се чудатъ защо у насъ никой не се прѣкланя прѣдъ Шиллеровия гений. Не е за чудение — иматъ право нашитѣ хора: тѣ не могатъ да благоговѣятъ прѣдъ гениемъ, които правятъ рудницитѣ на водоскоци. Но шегата на страна; слушайте, г. И. М.: ако сте напущали училището, помолѣте се да ви прѣмахъ за слушатель по руски въ V кл., а по нагледно обучение въ III отдѣление. Туи е моя съвѣтъ и послѣдната ми дума за васъ. По-нататкъ нечетете, че то не е писано за васъ, васъ не искамъ да ви утѣнавамъ — а за читателитѣ ми, за алочеститѣ български читатели.

Жално е, че г. И. М. е такъвъ невѣжа и не знае, че „родникъ“ означава *изворъ* и че рудницитѣ не се хвъргатъ, като горди водоскоци; жално е още, че не се е вслушалъ и въ говора на баща си и на майка си, тогава не би приказвалъ съ подобни фрази: „На нищо не е било, на васъ ви палъгажъ“ (стр. 78); „Кждѣ вече нашъ, мпледи“ (стр. 83); „Ето той винаги тѣй—тозъ часъ вече всичко и на менъ“; „прѣгръщащецъ, блѣднѣящецъ, ставащецъ“. — Да, жално е, защото съ *малко повече трудъ* неговиятъ прѣводъ би билъ удовлетворителенъ. Има фразилъ, противъ който азъ нищо не можъ да кажъ, които ще задоволятъ и единъ по-придирчивъ отъ мене. Ето една отъ тѣхъ: Дунза казва на баща си: „Азъ ви разбирамъ тате, чувствувамъ ножа, който забивате въ сърдцето ми, но късно е вече. Нѣма въ мене прѣднишното благочестие, тате. Небето и Фердинандъ държатъ единъ отъ другъ сърдцето ми и азъ се божа, тате, божа се“. . . . Който може нѣщо да прѣведе хубаво, той ще може да прѣведе всичко, стига да иска и да съзнава светостта на дѣлото си.

Д-ръ К. К. Кръ.

Учебникъ по историята на поезията за мъжкитѣ и женскитѣ учебни заведения, отъ А. Линиченко. Прѣвелъ отъ третото издание Д-р К. Кръстенъ. Часть I, история на епоса. София, печатница Кушлетъ 1 цѣна 1 левъ.

ъ английски Ек. Ка
1/2 лева.

рѣдложъ, направилъ

Докторъ Оксъ, хумористически романъ отъ Жюль Верна, прѣвелъ ** съ 12 иллюстрации. София, печатница Кущевъ 1889, цѣна 80 стотинки.

България въ църковно отношение, отъ А. Шоповъ, Пловдивъ 1889.

Народността и языкътъ на македонцитѣ, отъ А. Шоповъ, Пловдивъ 1888, цѣна 1 левъ.

Исповѣдта на графа Л. Н. Толстой прѣвелъ Д. Стеревъ, Руссе 1889, цѣна 1 левъ и 20 стотинки

Български народенъ календаръ за 1890 година Година книга за свѣтовни работи, напредѣкъ и развитието въ народния животъ; домашни и статистически бѣлѣжки; забавления. Урежда Г. Котевъ — издава книжарницата Ив. Б. Касжровъ София.

ВѢСТИ ИЗЪ КНИЖОВНИЙ СВѢТЪ.

Сборникътъ на Ястребова. Г. Ястребовъ, извѣстний русскъ горещъ сърбофилъ, е напечаталъ второ издание отъ сборника си: *Обичаи и пѣсни турецкихъ сърбовъ*. По поводъ на този сборникъ, въ който влизать голѣмо число български народни пѣсни по добърското нарѣчие г. Дриновъ бѣ падаль на руски една твърдѣ важна брошурка: „Нѣколко словъ объ языкъ, народныхъ пѣсняхъ и общаевъ Добрекихъ (славянъ“. С. Петербургъ 1888 г., прѣводътъ на която пългѣе въ търновското списание „Трудъ“. Въ тази книжка, съ силни научни аргументи се оборватъ погрѣшнитѣ утвърждения на Ястребова, относительно сърбѣцията на добрянетѣ Въ прѣдсловieto на второто издание Ястребовъ съ голѣма ревностъ се е заирѣтиалъ да доказва, съ доводи свойственни на школата на Милоевича и Срѣтковича, че всичкитѣ македонски българи биле сърби, а дѣто се казвали българи — това било подъ влиянието на ексархийскитѣ агенти. Както видимъ, почтенный ученъ се е упизилъ до доносъ. За щастие, неговитѣ издрувания не минувать за чпето аято на въбѣждѣ и прѣдпавиквать праведни побличения. Тѣй „Русскій Филологическій вѣстникъ“ издаванъ въ Варшава, по поводъ на това второ издание казва:

„... Г. Ястребовъ въ прѣдсловieto си папада на оние, които не признаватъ добренитѣ за сърби — а за българи, и испуща на тѣхенъ адресъ не едно остро изражение. Ще му кажемъ, че ако добренитѣ му самъ се показати сърби, то на това той е самъ виноватъ. Едва ли главната причина на заблуждението му не почива, отъ една страна въ пълното му незнание българскій языкъ и история, при доброто знаяние сръбскитѣ и при пълно отсѣгиване на филологическо обосноваване), а отъ друго — въ неговата дружба съ такия сръбски патриоти, като профессоръ Срѣтковича, които страдаятъ отъ българофобия и въ всички македонци видятъ чисти сърби. ...“

Българскій рѣчникъ на Дюверноа. Натѣла отъ печатъ и осмата книга отъ българскій рѣчникъ на Дюверноа. Съ тази книга рѣчникътъ дохожда до буквата Г (*Татаринъ*). 9-та и послѣдния книга се вече готви за печатъ отъ ученицитѣ на покойний филологъ.

Славянская Бесѣда. Литературно издание Киевскаго Славянскаго общества. Книга I Киевъ 1889 г. Оглавленото издание има за задача запознаването руското общество съ литературното движение у славянскитѣ народи, въ това число и българскитѣ, чрезъ прѣводѣнието произведения изъ книжничитѣ

ишъ. Въ първия брой, който видѣхме отъ тоя сборникъ А. Степовича нѣколко стихотворения наъ сборката „Сли приложение на подробенъ критически очеркъ за латер сжция.

Подобенъ интересъ къмъ литературний животъ : у други органи на руский периодически печатъ, като *Русская мысль*, *Пантсонъ Литературы*, *Баямъ*. Въ дева отъ г. Уманова-Каплуповский поемата „Гралада“ отъ Вазова, сжщо — и отъ Ботева, Москва и Пенча

Il libro dell' amore, отъ *Камини*. Италианский пое Антонио Камини, професоръ въ университетъ въ Ве замислилъ трудъ, колкото оригиналенъ, толкова и тежъ явски образци отъ еротическа поезия изъ всичкитъ писмен г. Камини е съставилъ и издалъ огроменъ томъ подъ назва „Книга на любовта“. Въ тая сборка ясно се вижда ството на любовта, тоя вѣченъ и неисчерпаемъ наворъ на всички культурни народи, въ двата свѣта. Г. Камини мирно нѣсто за подобни образци и наъ славянскитъ л не е забравилъ и българската. — Изъ нея намираме стихотворения на И. Вазова и петъ народни пѣсни, е теръ. Чини ни се, че тоя е първий пжтъ дѣто българс на италиански. За любопитство привождаме тука, въ и поетически италиански языкъ, началото отъ мидата и оригинални народни пѣсница : „Заспала ми е Каминка на срѣдъ поле широко . . .“

Quieta dorme Kalinka,
Nel campo sta dormendo;
Addormentata s' è fiori cogliendo
Ella sotto un grande albero.

Del' alber spezzò un ramo
Del mar soffiando il vento,
Ed il ramo spezzato in un momento
Cadde sul petto candido. . .

Нека прибавимъ, че почтенний италиански дѣятелъ храни жива симпатия къмъ нашето отечество. Прѣвъ нещастната 1876 година, както и по послѣ, въ всичкитъ важни моменти на новий ни политически животъ, той, чрезъ горещи статии въ италианский печатъ, е защищавалъ каузата на България и ъ е печелилъ съчувствието на италианското общество.

По тоя случай не е излишно да споменемъ и за италианский седмиченъ журналъ *Vita nuova*, „Новъ животъ“, издаванъ въ Флоренция отъ единъ кръжокъ артисти и литератори. Въ него прѣвъ миналата година е обнародвана отъ г. Величковъ статия подъ название „*Literatura bulgara contemporanea*“ въ която обективно и вѣрно е изложено развитието на българската книжнина отъ началото на тоя вѣкъ до послѣдне врѣме.

И. Д. Градовский, професоръ въ петербургский университетъ, се помина края на миналата година. Градовский бѣше извѣстенъ, като забѣлжител ученъ, и като горещъ и даровитъ публицистъ. Сячки руски печатъ посъ живи и съчувствени отзиви на маситий починалъ труженикъ

Г. Лавровъ, професоръ отъ московский университетъ, готвилъ на руско обширна българска граматика. Тя ще бѣде първата, що се появява на руский языкъ.

Ц. вѣ.

ДЕННИЦА

ИЗЪ КРИВИНИТЪ

(едно въспоминание).

Пристигнахме доста рано на Карнарский ханъ. Както е обичаятъ, отсѣднахме тамъ и влѣзнахме въ кръмата, за да си починемъ и хвърлимъ по чашка гроздева ракийка, прѣди да уловимъ кривинитѣ на Стара-Планина, която се зеленѣеше прѣдъ самата вратня на хана.

Азъ пътувахъ насамъ за пръвъ пътъ. Но троицата ми другари съграждане бѣхъ стари влашки хаджи и познавахъ добръ пътя за Влашко — Колхидата нѣкога на сопотненци и карловци — за дѣто ме испращаше баща ми, съ десетина минца пуснати въ портмонето ми, plus — нѣколко благословии — за честита печалба, подъ крилото на единъ сродникъ.

Ето защо, пръвъ цѣлий пътъ до тука, мене ме прислѣдвахъ безпощадно, като конска муха, куплетитѣ на блудкавичката пѣсень:

Лѣтна нощъ се прѣвалява;
И слѣдъ лѣскава зора
Младъ юнакъ си конъ извозда
Изъ желѣзнитѣ врата.

Съ бащина благословия,
Той на коня възсѣдналъ,
За честита търговия
Той намислилъ и тръгналъ.

Съ сухоѣжбината, която си носяхме, ние направихме лека и бърза закуска, която подслаждахме съ весели разговори, вшутявки и смѣхове. Защото на човѣка става весело, когато ще пътува прѣзъ една Стара-Планина, пролѣтно врѣме, и когато денътъ е чудесенъ и дружината е добра.

Ние не бѣхме сами въ кръмата. Въ единиятъ ѝ жгълъ, на вхтрѣ, сѣдахъ мълчаливо двама други пътници. Тѣ бѣхъ пѣшаци, както личеше по пътничскитѣ имъ тоеги, и не българи — както се виждаше по облѣклото имъ. Единиятъ, съ твърдѣ косматото и почърнѣло отъ слънцето лице, съ дивъ и блестящъ погледъ, бѣше въ кжсо извѣхтяло зелено сетре, съ жилетка и панталони окъсани и съ нѣкаква си овална кърпа

- Ами да си трызване . . . тука не е за насъ: кажи тои обичованно.
- Харсван сж, прищипна ми и другия спатникъ.
- Пб-лошо, пб-лошо . . . избѣбра първия . .

Това обстоятелство позамрачи веселото расположение на духа ми. Наставахме да се расплащаме. Когато прѣдъ тезгяха на кръчмаря отваряхъ портмонето си, единиятъ чужденецъ, бѣлоликиятъ, незнамъ какъ, смъщо се намѣри тамъ; азъ забѣлѣжихъ, че той успѣ да хвърли бръсъ и алченъ, (както ми се стори), погледъ на жълтицитѣ, като присѣгаше да земе ужъ тефтерче цигаревѣ книги отъ поличката надъ тезгяха. Това му движение ми даде възможность и азъ да съвръжъ подъ отзиналата му блуза главучкитѣ на два револвера и дръжката отъ бѣла кость на една огромна кама.

Такова пълно и тежко въоръжение у единъ бѣденъ и пѣшакъ паникъ не бѣше обикновенна работа. Навѣрно, и другарьтъ му пъ трѣбваше да прилича на арсеналъ, ако му свалеше нѣкой дрипанъ сетре—та него и лицето му го издаваше, че е настоящи Фра-Диаво. Прѣдупрѣждението на другари ми, прочее, бѣше основателно: ние имамъ прѣдъ себе си живи разбойници! Но русиятъ повече не плашеше сегъ

Ние потеглихме възъ планината. При първий завой ние се обърна

назадъ и съ удоволствие забѣлѣжихме, че тѣ си останахъ въ кръчмата. Случайно и едно запитие отъ вардата ни стана другаръ. Ние се освободихме.

Широкиятъ троянски проходъ захваща и криволичи между зелена габарова гора, която облича цѣлата планина тѣдѣва. Тие гѣстаци ставатъ по-високи и по-буйни, колкото се отива на горѣ и заграждатъ, като двѣ стѣни, пътя въ многобройнитѣ му вигзаги. Изъ вътрѣшността на гората се разнасяхъ весели рулади отъ пѣснитѣ на славеи. Дръгливитѣ загорски коне бавно, но бодро, пристѣпахъ по каменивий и маченъ пътъ насѣянъ съ трапища изрети отъ пороитѣ. Тѣ прѣхахъ отъ удоволствие, като поемаха съ широкитѣ си ноздри прохладний и родний тѣмъ планински въздухъ. Заедно съ възвишаванието и панорамата на долината се разширяваше. гледката ставаше по-обаятелна. Азъ се прѣхласвахъ и не можахъ да се наситя и нарадвамъ на тие живописни и райски хубави ландшафти между Стара-Планина и Богданъ. За да ми не бърка нищо на съзерцанието азъ отпуснахъ поводника на коня и се оставихъ на инстинкта му. На мѣста се даже поспирахъ. Така щото, по едно врѣме видѣхъ, че дружината ми отминала и се изгубила напредъ. Азъ останахъ самъ въ гората. Тогавя неволно ми хрумна пакъ за двамата италианци разбойници и се озърнахъ назадъ — но пътя оставаше пустъ. Става ми мѣкакъ неловко, студено. Защото една гора въ Турция означава хайдушки вертепъ. Сѣка гѣста шубръка може да искара едно нападение, сѣки шумахъ — да донесе едно прѣстѣпление, да изригне единъ кръвникъ, както индийскитѣ лѣсове — една боа, единъ тигръ, или пантеръ. Горскитѣ проходи, сирѣчъ, най-романтичeskитѣ мѣста на България, бѣхъ най-опаснитѣ; всѣко такова мѣсто прѣговаря въ шумътъ на листохъ си не поетически легенди за самодиви и русалки, а кървави истории за убийства и ужаси. Ето защо, когато пътуваше човѣкъ самъ изъ тѣхъ, гѣстацитѣ заприличвахъ на пусии и шумтенето имъ ставаше мистериозно — страшно, като шопотътъ на единъ заговоръ... Въображението насѣваше съ подозрителни симптоми околността. То търсеше и съглеждаше между братясалитѣ стѣбла на дърветата и сплетенитѣ имъ клонове ту цѣвата на една арнаутска пушка, ту гѣжвитѣ на злодѣйци, ту дългитѣ поли на черкези, които се гушахъ въ гѣсталака... Смотията около мене ми тегнеше . . . Извикахъ веднажъ, дваждъ, на посока, давно ми се обадятъ — да чуя поне човѣшки гласъ. Но ми отговорихъ само ековетѣ. . . . Азъ задупчихъ енергически гърбуха на коня си, но той бѣше заморенъ вече. Мѣстността добиваше се повече враждебенъ видъ.

ѣцето припече, вѣтрецътъ прѣстана, гората заглъхна. Само бръмчението и рой мухи се чуваше сега, и то твърдѣ гръмливо, срѣдъ мрътвешката шина . . . Тоя пущинахъ и безжизненностъ имахъ нѣкакво зловѣщо изражение. . . . Азъ вървѣхъ вече между двѣ високи стѣни отъ дървета. Тия разбойникъ не би нашълъ по-сгодно мѣсто за прѣстѣпление. При инъ завои инстинктивно се обърнахъ назадъ и потрѣпнахъ: видѣхъ два италианци, че се мѣрнахъ на пътя и тогъ часъ потѣнахъ въ шумака. Обяхъ всичко: пътътъ правеше тука остъръ лакътъ; очевидно, тѣ

се спогледахъ знаменателно и крадишкомъ. Азъ разбрахъ недоумѣнието имъ и угадахъ характера на събранието имъ: отъ два три дена се носеше слухъ, че дяконъ Левски е въ града: това събрание бѣше свикано или отъ него, или за него, несумѣнно.

— Господинъ К., извикахъ високо и почти въ негодование къмъ домакинътъ, молж ви, срамота е това шушуканье, запознайте ме и мене съ българския герой и апостолъ Левски! . . .

— Та ние се веќе познаваме отъ старо врѣме, обади се весело единъ момъкъ въ селски дрѣхы, който искочи изъ килерчето.

— Ахъ! вие ли сте? извикахъ замаянъ и поразенъ, като познахъ въ тоя селянинъ русиятъ италиянецъ въ синята блуза при карнарскитѣ кривини.

И ние се прѣгърнахме горещо и цалунахме прѣдъ слисаний, нѣ-скоро съставений, комитетъ, на който и азъ станахъ членъ.

София, 2 Февруарий 1890.

И. Вазовъ.

ПИСМА ОТЪ РИМЪ

пише

Константинъ Величковъ.

ПИСМО IV.

Имперскій Форумъ. — Траяновий Форумъ. — Пантеонъ. — Митологический свѣтъ. — Палатинскій хълмъ. — Изъ историята на цезаритѣ. — Дворци и развалини.

Вчера бѣхъ въ републиканскій Римъ. Всичко въ Форумъ и на Капитолий говори за републиката. Днесъ съмъ въ пълна империя. Римскитѣ паметници, които посѣщавамъ днесъ, Траяновий Форумъ, Пантеонътъ, развалинитѣ на палатинскій хълмъ, принадлежатъ на тая третя епоха отъ историята на Римъ, когато, слѣдъ като достига до връха на могуществото, расточава безсмисленно въ развратъ, изнѣженост и ниско раболѣпие всичко: слава, сили, величие.

Старий форумъ е билъ достатъченъ за първитѣ времена, но нарастванieto на градътъ слѣдъ завоеванията, е прѣдизвикало съгражданieto и на други форуми. Така сж се въздигнали нѣколко още форума, между които сж биле особено прочути по своето великолѣпие форумитѣ на Цезаря, на Августа, на Веспасиана и на Нерва. Тие форуми, по своето мѣстоположение могле сж да се считатъ едно продължение на старий форумъ и сж съставлявали единъ ансамблъ така хубавъ и величественъ, щото никой народъ не е можалъ отпослѣ да мечтае нѣщо подобно. Отъ повечето отъ тѣхъ, останали сж днесъ нищожни дири, по които е възможно да се опрѣдѣлжтъ само мѣстата, дѣто сж се намирали.

Траяновият форумъ, е надминавалъ всичкитѣ други по своето великолѣпие и голѣмина. Той е занимавалъ едно пространство отъ 250 метра дължина и 200 метра ширина, което е било заградено съ портици, украсено съ грамадни стълпове, съ статуи и други украшения отъ позлатенъ бронзъ. Имало е въ него една базилика нарѣчена Улпиява, по семейното име на Траяна, която е служила за сѣдилище, единъ храмъ посветенъ нему подиръ смъртта му, една библиотека съ гръцки и латински книги, единъ триумфаленъ аркъ и най-сѣгнѣ чудесната Траянова колона, единственната останала отъ всички тие паметници. Една трета частъ отъ форума е днесъ раскопана. Въ нея се виждатъ положени стълпове останали, навѣрно, отъ базиликата. Раскопкитѣ прѣдставляватъ една открита изба. Римскитѣ гамени хвърлятъ въ нея котки, които единъ пътъ тамъ, сж осѣдени на неминуема смъртъ отъ гладъ и жажда. Пътникътъ, който отива да се чуди на паметниците, се спира неволно, като вижда нѣкое отъ тия нещастни животни, които печално мяукатъ и хвърлятъ отъ живата гробница, дѣто сж осѣдени да оставатъ коститѣ си, безнадеждни погледи къмъ минаващитѣ.

Траяновата колона, най-хубавата, която сѣществува на свѣтътъ, е най-добръ запазенъ паметникъ въ Римъ. Поставена на четвъртитъ мраморенъ пиедесталъ, тя се надига на 22 метра височина и се свършва съ единъ капителъ, надъ който, възъ единъ цилиндрически пиедесталъ е стояла бронзовата статуя на Траяна. Статуята е стояла до 1587, когато е била замѣстена отъ Сикста V съ статуята на апостола Петра. Сикстъ V е направилъ сжщо и съ колоната на Марка-Аврелия, дѣто е замѣстилъ статуята на тоя императоръ съ статуята на апостола Павла. Тоя папа е усѣщалъ въ края на XVI вѣкъ нуждата да ознаменува въредъ, дѣто му се е прѣдставялъ случай, въ видими знакове, тържеството на християнството надъ язичеството. Може-би за това, защото е усѣщалъ да се клати въ основитѣ си католичеството, натиснато отвредъ отъ побѣдоносната реформа. На мраморни плочи, които се извиватъ около колоната въ видъ на спирала, сж изваяни въ изящни бассорелефи разни епизоди отъ войната, която Траянъ бѣше водилъ противъ Дакитѣ.

Бассорелефитѣ иматъ 200 метра дължина. Една извивающа се стълба отъ 185 стъпала, въ която се влиза отъ една врата отворена въ пиедестала, води въ вътрѣшността на колоната и до платформата, дѣто е била статуята на императора.

Пантеонътъ е най-хубавиятъ монументъ отъ римската архитектура. Съграденъ отъ Агрипина въ царствуйането на Августа, той е служилъ може-би първоначално, като входна сала въ банитѣ съградени отъ сжщи но, прѣвърнати едновременно въ храмъ, билъ е посветенъ на Юпитеръ, откъдето е въ паметъ на побѣдата нанесена отъ Августа надъ Антонина и Клеопатра. Послѣ сж прибавили въ него статуйтѣ на Марса и на Венера и послѣдователно на всичкитѣ богове, отъ дѣто е и произлязълъ името му. Въ 608 г. императоръ Фока го е далъ на папа Бонифацъ IV, който го е прѣвърналъ въ църква посветена на света Богородица.

и на мъчениците, от които сж биле поставени едно голѣмо количество монци подъ главния олтаръ. Григорий IV е посветилъ църквата въ 830 на всичкитѣ светци.

Въ старо време портикътъ, който прѣдшествува храма, се е издигалъ надъ земята и качвало се е на него по една стълба отъ седемъ стжпала, което му е придавало още по-голѣма величественность. Когато отъ портика влѣзете въ обширний храмъ и се намѣрите подъ тоя чуденъ сводъ, който се свива надъ васъ тъй простъ и тъй величественъ, освѣтленъ само отъ горѣ, когато изгледате на около хубавитѣ и разноцвѣтни стѣлпове и пиластри, които го подпиратъ, обзима ви неволно скръбъ, че нѣма въ него статуйтѣ на боговетѣ, които го украсяватъ, за да бже пълно впечатлението, което произвежда. Неможе да се прѣдстави храмъ, който да отговаря повече на назначението си, който да съединява по-добрѣ чувството на благоговѣние, дължнѣщо се къмъ боговетѣ, съ идеята на великолѣпие, която се е свързвала нераздѣлно съ тѣхний культъ. Статуйтѣ на божествата, освѣтлени само отъ горѣ, като отъ една лучъ на самия тоя Олимпъ, който сж прѣдставлявали тука, сж се сливали въ единъ прозраченъ полумракъ и сж съставлявали едно хармонично цѣло, едно прославление чудно, неподобно на природата. Язичеството не е било друго. Всичкитѣ стихии и всичкитѣ страсти, въ видимата и невидимата натура, олицетворени въ богове и богини, — това е било религията, създаване чудно на нуждата за вѣрвание къмъ нѣщо по-възвишено отъ човѣка, съединено съ едно високо развито чувство къмъ хубавото. Религия лесна, блага и естетична, като всичко, което сж създали гърцитѣ. Всички тие богове и богини сж биле весели, почти луди, безгрижни, като природата, която сж олицетворявали, хубави, като нея. Нищо, което вълнува човѣцитѣ, не е било чуждо на боговетѣ. Тѣхното сърдце, разигравано отъ сжщитѣ човѣшки страсти и слабости, е било изложено на сжщитѣ човѣшки бѣдствия и истезания. За всяка болка гъркътъ и римлянинътъ сж могли да отправатъ молитвитѣ си къмъ божество, изложено, като тѣхъ, на всичкитѣ бури на сърдцето, способно да ги разбере и склонно да имъ състрадава и помогне. Демаркационната линия, която дѣли небесний свѣтъ на боговетѣ отъ земний свѣтъ на човѣцитѣ, е тъй слаба, щото често се заличава и двата свѣта се размѣсватъ. Богове и богини се вплитатъ въ най-обикновеннитѣ човѣшки интриги, страститѣ, които вълнуватъ земний свѣтъ, се отзоваватъ на Олимпъ, турятъ въ борба обитателитѣ му, въоружаватъ ги единъ противъ други. Бѣдний Юпитеръ незнае много пжти какъвъ видъ да държи между прозоположнитѣ лагери, на които се раздѣлятъ немирнитѣ му и буйни дданници и не лесно успѣва всякога да спаси авторитета си непожатъ въ тая фурія отъ страсти, които се разиграватъ около него. Единъ тъ погледъ, една нѣжна цалувка умекотяватъ нѣкога и най-справедлий му гнѣвъ. Какъ да противостои бѣдното сърдце, на било то и самага грѣмовержеца, когато се увиятъ на шията ти бѣлитѣ ржцѣ на мѣча, на една Венера, когато се впиятъ въ тебе двѣ очи плувнали

растие! Прѣлеститѣ на едно просто темно
плати и боговъ и богини. Повечето юнаци
нието си отъ подобни грѣхове. Майката на
ѣщава животъ вѣченъ на Одиссея, за да го
жива бракосъчетания сж могле да пронази-
сж се гордѣяли когато сж могле да припи-
на своитѣ царѣ и водители. Каква раз-
тарий Олимпъ! Тамъ всичко е мрачно и
въ който плува жилището на праведнитѣ,
на които се наслаждаватъ. Тука всичко е
кътъ е приематъ отъ самитѣ си богове своя
Даръ мимолѣтенъ отъ природата, той се е
живе колкото е възможно по-добре. Когато
рамътъ, усѣщатъ е сърдцето си разширено,
лива смазанъ отъ църквата, сърдцето прѣ-
му задрѣщаватъ да вкушава отъ наслажде-
ѣтлото и хубаво небе, му внушава тѣжни
обсаждатъ постоянно душата му, върватъ по
тѣ му мисли. Истинний християнинъ трѣбва
да се затѣнти въ нѣкоя пустиня и да се
Богу, да истезава тѣлото си, да пости и да
наиде миръ и да испита единственното на-
слада, наслаждение доставено отъ надеждата
въ гроба. Ако това не направи, за да жи-
нажденията на живота, трѣбва да стане язич-
у задрещава да вкусява отъ земнитѣ блага,
татаръ невидимъ на една многобожна вѣра,

ический свѣтъ е билъ такъвъ изобилентъ на-
зията? Чудно ли е, че е намирала такива
да въспѣва сжщества неестественни? Всич-
а, говорило му е за тѣхъ. Небето съ без-
нитѣ си звѣзди, морето съ свѣтлитѣ си
ий си мракъ, полето съ цвѣтята си, всичко
всичко е носило отпечатъкъ на неземнитѣ
сърдцето е било отзивъ на тѣхнитѣ чув-
тво до земята щото мисльта е могла безъ
тамъ и да участвува въ пирветѣ ихъ, --
имъ, да се наслаждава съ небесний
весело и безгрижно безсмъртний и --
достатъчно за мисльта, е недостатъчно
и си щомъ се опита да се възнесе до ..
исключение и на най-великитѣ, прѣстѣ
да въспѣватъ славата на небесата и ..
пкъла, пада щомъ зима да възл

рая. На всѣки полѣтъ, който прави по свѣтлитѣ дри на Беатриче, творчески му духъ ослабва, поблѣднява. Поезията живѣе съ страсти, а блаженството въ нашето небе състои въ отсъствието на всяка страсть.

Незнамъ дали има удоволствие по-голямо отъ това да поживѣешъ мислено нѣколко врѣме верѣдъ хубавитѣ вѣрования на старий свѣтъ. Оживотворената природа прониква душата съ своята ободрителна свѣжестъ. Небе, моря, рѣки, лѣсове, всичко зима единъ образъ, който видишь, усѣщашъ. Пространството се населява съ засмѣни богини, съ луди амури, които го кръстосватъ въ всички направления, които ти се усмихватъ, които лѣжатъ възъ свѣтътъ съ ефирнитѣ си рацѣ нѣкакъвъ балсамъ чародѣенъ за всичкитѣ болки и страдания, които ти казватъ да живѣешъ и да се наслаждавашъ. Олимпъ ти се вѣстява, като едно дърво омаломощено нѣвга отъ бурята, което се разведенѣва изново, по-младо, по-раскошно още отъ напръдъ.

Незнаешъ колко врѣме си стоялъ въ Пантеона. Мислишь, когато излизашъ, че си видѣлъ единъ сънъ, сънъ сладъкъ, блѣскавъ, неподобенъ. Крила неземни сж треперили надъ тебе, мечти небесни сж ласкавали душата ти.

Минувамъ прѣзъ Форума и се качвамъ на палатинский хълмъ. Тѣй хубавъ ми се види днесъ язичнически свѣтъ, щото и на най-грознитѣ му страни съмъ наклоненъ да гледамъ съ снисхождение. Тѣй много има да се съжелява за тоя свѣтъ, защо да не му се прости тамъ дѣто ни се види отвратителенъ. Би ли билъ толкова интересенъ ако не би се прѣдставлявалъ подъ толкова разнообразни вида? Грозното дава релефъ на хубавото.

Първото нѣщо, което ви се прѣдставя, като идете на палатинский хълмъ, ви научѣва Калигула. Дворецътъ се е издигалъ насрѣщо Форума и Капитолий. Видатъ се още останки отъ моста, който е билъ построенъ за да свърже двореца си съ Капитолий. Между многото други чудовищни мании, отъ които е страдалъ, и които го праватъ по-достоеенъ да стане прѣдмѣтъ на изучение за психиятрията отъ колкото за историята, Калигула е ималъ и тая—да се мисли богъ и да иска божески почести. Той е донесълъ отъ Гърция най-хубавитѣ и най-почитани статуи, между които статуята на Юпитера Олимпийски, заповѣдалъ да имъ свалятъ главитѣ и да ги замѣстатъ съ главитѣ на собственитѣ му статуи. Главната му статуя, облѣчена съ божественни принадлежности, е била изложена въ една отъ салитѣ на палата, за да ѝ се молатъ. Особени жреци, особени жертвоприношения, сж биле уредени за да се даде повече блѣсъкъ на култа му. Всѣки день е било опрѣдѣлено какъвъ видъ животни да му се принасятъ въ жертва. Това сж биле сѣ най-рѣдки и скъпи животни: пауни, индийски кокошки, черни гѣски, фазани. Мнозина сж го поздравявали съ титлата: Латинский Юпитеръ. Недоволенъ отъ всичко това, Калигула е построилъ мостъ до Капитолий за да бѣде близо до Юпитера Капитолийски, който, казвалъ той, го билъ поканилъ да иде да живѣе въ храмътъ му. Калигула. Неронъ, Каракалла сж едни

а, които най-често се испречват при ви се, че умразний имъ духъ лѣти нѣкакво проклятие за грѣхове неискривата сграда на палатинский хълмъ е Ілатиний Домъ. Той е занимавалъ просторенъ хълмъ до есквилинский. За да дамъ една идея за прому и великолѣпнето му, казва Светоний, достатъчно е да въ прѣддвѣрието статуята на Нерона се издигала на сто и дванадесет височина; че портитѣ, съ три реда стълпове, имаха еднаква височина, че заключаваше въ себе си едно езеро, което приличаше на ония които приличаха да съставляватъ единъ голѣмъ градъ, а, пастбища, лѣсове пълни съ стада и съ дивни звѣрове. Вънъ бѣше навредъ позлатена и украсена съ скапоцѣвни камъне. Таванътъ на салитѣ за ядене бѣше съставенъ отъ подвижни трапези отъ слонова кость, които прѣскаха въвъ гоститѣ цѣвта и благоговения. Главната му сала за ядене имаше единъ сводъ, който се въртеше денъ и нощъ и подражаваше движението на златний глобусъ.

„Иаиграхъ ли добръ ролята си?“ питалъ Августъ на смъртний си часъ. Истината, бѣше я изигралъ добръ. Оставаха да играятъ подиръ него своята роля всички тие чудовища, които пълнѣтъ послѣднитѣ страници отъ исторіята на Римъ съ своитѣ жестокости и распуства. Тиберий лицемѣри двѣ години, подиръ това врѣме сваля булото и се прѣдава на всичкитѣ крайности на една душа жъдна за плѣтски наслаждения. Съ отвращение се четатъ въ римскитѣ исторіи разказитѣ имъ за срѣдствата до които е прибѣгвалъ за да си достави удоволствия, които природата и възрастта му сж отказвали. Въ Капрея, дѣто е живѣлъ уединено за да имѣа свидѣтели на пороцитѣ си, той е ималъ на разположение цѣла магистратура, която би могла да се нарѣче интендантство на сладострастіята. Оние, които сж съдѣйствували на пороцитѣ му, сж били възвишавани на най-голѣми почести. Нѣкой си Помпоний Флаккъ и Луций Пизолъ сж били назначени, първий управитель на Сирия и вторий римски префектъ, защото сж прѣкарвали съ него два дена и двѣ нощи да пиянствуватъ. Пиянството е било, впрочемъ, общъ порокъ на висшето общество въ Римъ. Катонъ казва, че отъ всички, които сж смутили републиката, само Цезарь не е билъ пияница. Редомъ съ пиянството е вървяла лакомията, съединена съ необикновенъ раскошъ. Гозбитѣ на Вителлия сж коштували всяка не по-малко отъ 400 хиляди сестерции. На една Неронова гозба едно ядене приготвено съ медъ е коштувало 4 милиона сестерции. За друга гозба, приготвена съ розово масло, е било похарчено още повече. Тиберий не се е задоволилъ да бѣде вреденъ на държавата само прѣ живота си, искалъ е да остави споменъ достоенъ за себе-си и по смъртта си. Слѣдъ като избралъ Калигула за свой приемникъ, казано е често за него: оставямъ Кайа да живѣе за негово нещастие и за нестието на другитѣ; отхранвамъ една змия за римский народъ и една фагата за вселенната. Калигула не закъснѣ да оправдае Тиберий

прѣдсказване и, при жестокоститѣ, които е извършилъ прѣзъ празното си царствование, човѣкъ не може да съобрази до какви ужаси не би достигналъ ако да не бѣхъ се намѣрили дерзки людѣе, които да избавятъ човѣчеството отъ това чудовище. Свирѣпството му е доставлявало единственното наслаждение, което е билъ способенъ да испита и когато не е свирѣпствувалъ съ дѣла свирѣпствувалъ е съ думи. Всякога когато е прѣгрѣщалъ жена си или любовницата си казвалъ е: тая хубава глава ще падне когато поискамъ. Въ единъ пиръ захваща ченадѣйно да се смѣе; консулитѣ, които присътовувахъ на пира, го попитватъ вѣжливо защо ся смѣе. Защото мислж, отговаря Калигула, че съ единъ знакъ на главата мож да ви погубж и двамата. Най-голѣмата му жалба е била че не се е случило въ негово врѣме нѣкое велико нещастие, по причина на което царуването му е щѣло да ся забрави и отъ врѣме на врѣме е желалъ кървави поражения, чуми, землетресения, гладни. Съ такова чудовище сж имали да се надварятъ разнитѣ Нероновци, Домициановци, Коммодовци, Каракаловци, Елиогабаловци, на които неможе да смисли имената човѣкъ и днесъ безъ отвращение и негодувание. Нѣкои го надминахъ. Нѣколкото свѣтли образи, които се появяватъ на прѣстола, се изгубватъ всрѣдъ тая върволица отъ бѣсни и свирѣпствующи чудовища. и не въспиратъ раскапването на обществото и паданието на държавата. Наслѣдниците имъ повече пати се наговарятъ да заличятъ бързо паметта имъ за да не ги смуцава въ пороцитѣ имъ. На Тита наслѣдва Домицианъ, на Марка Аврелия — Коммодъ.

Отъ дворцитѣ на цезаритѣ на палатинскій хълмъ оставатъ само руини, между които вървите нѣколко часа наредъ безъ да ги изходите. Никадѣ, навѣрно, опустошение не е достигнало до по-голѣми размѣри. Едва намирате мѣстата на великолѣпнитѣ здания, които сж се издигали нѣкога тука. Тука стърчатъ само нѣколко голи стѣни, тамъ сж останали само основитѣ, на мѣста само подземия се видатъ. Тука ви спира едно прѣсушено езеро, тамъ очертанятия на единъ театръ, на единъ циркъ, по-на долу истърбушени сводъ на единъ храмъ. Въ три тѣсни открити стаи, отиващъ да видишъ нѣколко стари полуваличени фрески, видове и митологически сюжети. Тие фрески не по-лоши отъ ония, които сж открити въ Помпей, не даватъ високо понятие за живописното искусство у римлянитѣ. Знанието на формитѣ е обаче заблѣжително и свидѣлствува за влиянието, което сж упражнили и тука гърцитѣ. Не по-малко очудва солидността на боитѣ, които сж се запазили и до днесъ. Старитѣ не ни оставили нищо да изнамѣримъ ние сами въ областта на искусствата. рвимъ въ всичко по пята указанъ и проправенъ отъ тѣхъ. Буренътъ гревитѣ сж обрасли навредъ по руинитѣ и имъ прибавятъ чудно живо-сенъ видъ. Самитѣ дървета, които раскошно украсяватъ хълмътъ съ ята зеленина, изглеждатъ, като руини, останали отъ великолѣпнитѣ чини, които сж окръжавали дворцитѣ.

(Слѣдва).

ЗЛАТНАТА ПЛАНИНА.*)

отъ

Ивана Вазовъ.

V.

Разговоритѣ имахъ повече церемониаленъ и общъ характеръ, както, въобще, между люде, които пръвъ пътъ се запознаватъ. Повече ставаше дума за днешната буря, която свари професора на полето. Той дойде съвършено на себе си и языкътъ му се развърва: докторъ Карло бѣше словоохотливъ. Той расправяше съ въодушевление за своето пътувание и за учената си расходка до Балкана, като замълча за златната руда.

Между това, и той и тѣ дождахъ сегисъ-тогисъ въ недоумение, което, при много добра воля, тозъ часъ си обяснявахъ въ ума. Той се малко зачудваше, че го наричатъ Калевъ. Но отдаде това на твърдѣ простителната слабостъ у младитѣ народи — петимни за велики имена — да усинояватъ чужди знаменитости. Тукъ му дойде на ума за поета Петровичъ, славянинъ, когото маджаритѣ прѣкръстихъ Петефи. Отъ Карло до Калевъ по-малко е разликата. Колкото за триумфалното посрѣщане, което ни насъни не бѣ мислитъ да наиде въ тоя затѣтенъ градецъ, той си го обясни, както видѣхме, още извънъ него. Гражданинѣ пъкъ посмущаваше неговий небългарски говоръ и чуждо произношение. Но си обяснявахъ това отъ дългото му живѣне извънъ България: сжщо ги зачуди расказа му за геологическата расходка до бърдото, но приехъ това за почтенно желание на депутата да упознае по-добрѣ колегиата си. Повече ги докара въ недоумѣние отказванието му, че е депеширалъ кмету изъ Ямболъ за идванието си. На това особено настояваше професорътъ. защото скромността му никога не би му допуснала да си заржча, по единъ видъ, посрѣщането. Дойдохъ, прочее, до заключение сичкитѣ, че нѣкой другъ, отъ излишно усърдие и по свой починъ, е ударилъ депешата и, за по-добрѣ, подписалъ името на депутата. Кметътъ сжщо, съ не-удоволствие забѣлѣжи, че до сега депутатътъ приказва доста за успѣхитѣ на геологията въ Румелия, но не знаа ни единъ пътъ да поблагодари за избирането му. Но и кметътъ се задоволи съ нѣкакво обяснение, или малко, неправдоподобно. Като махнемъ тие мънички запъван разговоритѣ, учений професоръ и ученолюбивитѣ граждани си пѣдахъ взаимно най-прѣкрасно впечатление.

— Като е така, азъ да ви помоля за нашъ Петърча, каза отъ гоститѣ; — знайте, искатъ да го зематъ въ войската. . . "

*) Продължение отъ книжка II, и свършекъ.

господинъ нашъ депутатъ, не е за войска и за солдатиъ, защото е въспитанъ . . . та ако видите тамъ майора Менгелсона кажете му двѣ думици за нашъ Петърча . . . Знайте, отъ васъ много зависи.

Кметътъ мушна съ лакътъ си госта да прѣкъсне, и, за да не даде възможностъ и на останитѣ да заявяватъ частни просби, което бѣше неприлично за пръвъ пътъ, обърна разговора за политиката.

— Какво стана съ родопскитѣ села, прѣдадохъ ли се? попита той.

— Рѣши се въпроса, отговори Карло на посока.

— Какъ, прѣдадохъ се вече?

— Сложихъ оръжията. . .

— Чудно, въ послѣдната „Марица“ друго се казваше, забѣлѣжи единъ.

— „Марица“ е отъ завчера, а господинъ Калевъ вчера е оставилъ Пловдивъ. . . Какво не става въ единъ день, поясни другъ.

— Да, да, да! потвърди Карло.

— А за прѣврата въ княжеството кои сж послѣднитѣ извѣстия? . . Свищовското народно събрание се е произнесло за или *противъ* Батемберга? . . Намъ само веднажъ иде вѣстникъ въ недѣлата.

— Противъ, противъ. . . Ахъ, каква прѣкрасна земя имате, господа, просто чудо!

— И ние направихме митингъ да протестираме противъ прѣврата. . . Четохте ли нашата резолюция?

— Четохъ, господа, прѣкрасна, господа, чудесна, господа! . .

— А за Афганистанъ какво знаете?

— За Афганистанъ? попита опуленъ Карло.

— Да, за Кандахарския проходъ. Зехъ ли го англичанитѣ?

— Да, господа!

Докторъ Карло прие за правило тая вечеръ да отговаря съ самоувѣренность на сичкитѣ питання по политиката, които щяхъ още да вължѣтъ на него. Той не бѣше приготвенъ за такъвъ экзаменъ. Това бѣше голѣма изненада за него. Излизаше, че тоя заглѣхналъ, спокоенъ, забравенъ градецъ, който Карло си прѣдставяше вѣчно спящъ, нѣщо, като Квинквандона въ „Докторъ Окса“ *) се интересуване и вълнуване отъ свѣтовната политика, правеше овации, даже митинги!

Но едно ново недораазумѣние дойде да хвърли мъгла въ отношенията на дрѣмиградцитѣ и на Карла. Причинихъ го слѣдующитѣ думи на кмета:

— Господинъ Калевъ, сега вие, като нашъ депутатъ, ще се погрижите економически нѣкакъ-си, за повдигането на Дрѣмиградъ и на околнята. . . Знаете, бѣдностъ голѣма.

— О, на драго сърдце, господинъ кмете, азъ отъ сега ви гарантирамъ обогатяването на тоя благороденъ градъ и на околията ви.

*) Повѣсть отъ Жуль Верна.

То е въ момѣ рѣцѣ, макаръ и да не съмъ вашъ депутатъ, както вие ласкателно ме нарикохте.

Общо очудване.

— Какъ? вие сте нашъ прѣдставителъ вече! каза кметътъ.

— Ние знаехме, че и вие сте съгласни. . .

— Васъ едногласно избра народа!

Професорътъ опули очи. Значи, той бѣше депутатъ! Сега изведнажъ той си обясни истинската причина на овацитѣ и на блѣскавия приемъ, що срѣщна у дрѣмиградцитѣ. . . Какви неожиданности!

Той прибръза и отговори развълнувано:

— Азъ съмъ дълбоко покѣртенъ отъ вашата честъ, господа. Винаговать съмъ, че прѣди всичко не ви изразихъ горещата си, да, найгорещата си благодарностъ. . . Вашия изборъ прави особена честъ на геологята. И не докторъ Карло, или Калевъ, както вие приятелски ме наричате, а обаянието на науката съедини гласовѣтъ ви и сърдцата ви. . . Но азъ, за жалостъ, не ща мога да приема вашия изборъ.

— Защо не приемате сега? попитахъ смаяни сичкитѣ.

— Първо, господа, моята специалностъ и призвание е друго. . . Никаква наклонностъ къмъ политиката не чувствавамъ. . . *Gracum est, pop legitur!* казва латинската поговорка, сирѣчь, гръцко е не го разбирамъ. Второ: едно велико откритие, което направихъ, ще погълне сичкитѣ ми грижи за напѣдъ. За сега мога да ви кажа само, че азъ съмъ рѣшилъ да се посветя цѣлъ на благо на тая просвѣтена страна, която прѣгръщамъ, като свое отечество, ако и още, за мой великъ срамъ, се считамъ чужди подданикъ.

Кметътъ си прѣхана устнитѣ.

— Подданикъ? Та нямъ не ни бѣхъ казали това! Чуждъ подданикъ е неизбираемъ!

— Да, чуждъ подданикъ, но чистокръвенъ българинъ, по душа.

— Само вашето име мога да събере всичкитѣ гласове. Инакъ, турцитѣ щяхъ да избератъ Мурадъ-бей! Жално!

При всичкитѣ тие сюрпризи, никому отъ дрѣмиградцитѣ не хрумваше на ума, че се заблуждаватъ, и тѣ и гостятъ. Разбрахъ само, че имъ е прѣноржченъ билъ за депутатъ единъ доста оригиналенъ човѣкъ, твърдъ ученъ, и при това, твърдъ скромень.

Но сега самолюбието на Карла силно се нарани, когато той узна, че нѣкакъвъ си законъ се испрѣчва на пътя му. Това го тури въ бѣснция! Не, той ще влѣзе въ камарата!

И, като извади изъ задния джобъ на сетрето си нѣколко буци рудата, тръшна ги яката на масата, щото дребни касове и златентъ съкъ се разсвѣрчаха.

Сички се навалихъ да гледатъ златната руда, която игриво г монѣтно лѣщеше на свѣщта.

— Златна руда! казахъ сичкитѣ въсхитени.

— Да, златна руда, въ най-чистий си видъ, господа избиратели, руда съ която е пълна цѣла планина, три часа отъ Дръмиградъ, въ вашата околия. Вашата околия, господа, е българското Колорадо. . . И това съкровище е спало безбройни вѣкове въ земята, и трѣбваше докторъ Карло да го изнамери въ днешната си расходка! . . . Ето кой е докторъ Карло, комуто сте сторили честъ да го изберете за вашъ депутатъ. И азъ я приемамъ сега, господа, противъ всичко, и нѣма да я отстапна никому! . . . Колкото за подданството, то е глупостъ, и щѣ ви докажа този часъ.

И сѣдна и написа тая телеграма до главний управителъ на областта: „Печелж на короната ви една Калифорния. За цѣна на тая заслуга просж неотложно румелийско подданство, което било нужно, за да мож свободно да влѣзж въ камарата, дѣто ме праща изборитъ на дръмиградскитѣ избиратели. Утрѣ тръгвамъ за столицата съ доказателствата на великото си откритие.

Дръмиградский прѣдставитель:

Докторъ Карло.“

Той прочете депешата си развълнуванъ.

Сичкитѣ я намѣрихж прѣвѣсходна и пламтяхж отъ въскищение. Блѣсъкътъ на златната планина заслѣпяваше умоветѣ имъ. Докторъ Карло бѣше тѣхната звѣзда и добъръ гений. Тѣ нѣмаше да дозволжт никому да побутне съ прѣстъ избора имъ. . . Написа се телеграма и отъ градска страна, подписа се отъ кмета и се испрати съ Карловата.

Докторътъ бѣше, като пиянъ. Прѣдъ него се раскрихж съвсѣмъ нови оризони. Въ неговата спокойна, кабинетна душа изведнажъ оживѣ бѣсътъ на най-широкото честолюбие. . . Прочуване, честъ, слава, богатство огромно, власть — всичко изъ единъ пътъ се струпалаше на плещитѣ му. Щастието го съкрушаваше съ тежестъта си. . .

Едвамъ се бѣ затворила вратата подиръ телеграмитѣ, тя пакъ се отвори. Влѣзе единъ младъ чловѣкъ, съ очила и съ чървена брада. Той бѣше патникътъ. съ когото се срѣщна днесъ професорътъ. Той се озърташе свѣнливо.

— Позволете. . . Господинъ кметътъ?

Домовладиката скокна.

— Заповѣдайте, господине, азъ съмъ.

— Докторъ Калевъ! прѣдстави се гостътъ и подаде ржака на кмета; — а, господинъ докторе, пакъ се виждаме! каза той ласкаво на прозора; — позволете ми сега да се запознаемъ: Калевъ, докторъ на правн. дръмиградски прѣдставитель.

Сичкитѣ стояхж безгласни и попарени.

и видѣхж страшната грѣшка, на която бѣхж жертви, защото, именно, аиятъ гостъ бѣше тѣхний избранникъ.

Тристигналъ не прѣди много врѣме отъ Европа, той не бѣ познъ избирателитѣ отъ тая отдалечена отъ центра коллегия. Но тѣ чухъ по име, което скоро печелеше извѣстность. Столичний изби-

рателенъ комитетъ телеграфически бѣ далъ кандидатурата му на дръми-градци, които само върху неговото име можахъ да се съгласятъ. Сега той идеше, по приетия въ областта обичай, да ги благодари и да се запознае съ нуждите и желанията на коллегията. Както видѣхме, лѣскавъ приемъ му се приготви. Но возачтъ му, поради раскаляността ѝ, влѣзе въ града не изъ главната улица, а мина прѣзъ друга една послана съ камъне, и посрѣщачитѣ посрѣщнахъ професора. Докторъ Калевъ слѣзна на гостилницата безъ да види нѣкого да му каже добръ дошълъ. Това го слиса и огорчи, но си го обясни, едно: чрезъ късното врѣме, а друго — чрезъ простодупний нравъ на избирателитѣ си. Отъ ханджиятъ той узна, че очакватъ днесъ депутата си. Той го помоли да го заведе до кмета.

— Чортъ имъ зель депутатството! бѣбреше си Карло, когато остана самъ въ стаята си, моята фортуна и слава лежатъ на много по-широка основа. . . Пѣврага политиката и крастата ѝ. . . Добрѣ, че дойде на врѣме тоя докторъ Калевъ, дяволъ да го земе съ името му!

Послѣ сѣдна и написа писма до приятелитѣ си въ Европа. За тамъ испрати и слѣдующата телеграмма:

„Открихъ днесъ на южний склонъ на Балкана богата златорудна планина — Монте-Карло. Това е Перу на балканский полуостровъ. Въсхищенъ и поразенъ. Подробности съ писмо. Дайте широка гласность на това извѣстие.

Докторъ Карло.“

Послѣ сложи буцитѣ на масата, порадва имъ се, па заспа унесенъ въ златни, (фактически златни), сънища.

Той бѣ забравилъ да побере при себе си и плѣнника.

VI

Карло се събуди по изгрѣвъ слънца.

Той хвана да се готви за пѣтъ.

Когато да положи златнитѣ буци въ пѣтната си чанта, вратата се почука и влѣзе хотелджиятъ.

— Околийскиятъ началникъ! обади той.

— Да заповѣда, каза Карло и се исправи поочуденъ отъ това утрѣнно посѣщение.

Околийски началникъ влѣзе съ доста сериозно лице; очитѣ му изведнажъ се втрѣчиха въ златната руда на масата.

Той се отрекомендува, па каза:

— Господинъ професоре, тазъ ли е сичката руда? и пока буцитѣ.

— Тие буци сж само мостра, господине администраторе, а руда цѣла планина остана тамъ . . . каза докторъ Карло усмигнато гордо нѣкакъ.

— Дѣка се намира тая планина?

— Тая планина се намира въ вашата околия, господине мой, но само толкова мож да ви кажъ . . . за повече извинете . . . каза Карло, като зе да туря буцитѣ въ чантата.

Началникътъ го спрѣ.

— Молж ви, господинъ професоре, неможете ли отговори по-точно?

— То е секретъ, господине.

— Какъ е името на планината? настоя началникътъ.

— Това можда ви кажъ: Монте-Карло.

— Какъ? Монте-Карло ли я кръстихте! Гнѣздото на комарджиитѣ отъ цѣлия свѣтъ?

— Италианското Монте-Карло, господине, поглъща златото, а българското Монте-Карло го блюва, каза развълнуванъ професорътъ, който никому нѣмаше да допустне да тури прѣстъ на славата му.

Началникътъ неволно се усмихна, па извади една телеграмма и погледна въ нея.

— Куртъ-баиръ не е ли, между Доброли и Камчикъ-Махала, при Луда-Камчия?

Докторъ Карло прѣблѣднѣ. Той се отърна уплашенъ; той диреше бай Ивана, когото отъ снощи съвсѣмъ бѣ забравилъ.

Той се развика вѣнъ отъ себе си:

— Това е ниско, господине, да покупувате човѣка ми, да ми отнемате правото на великото откритие, за което азъ лично и прѣвъ отивамъ днесъ да доложж на главний управитель. Това е непростително, това е убийство, и по-лошо! . . .

Началникътъ се навеси, па каза строго: — Дайте тие буци на мене!

— Протестирамъ, господине! това е грабежъ срѣдъ пладнѣ!

— Тие буци сж крадени, господине професоре!

— Тие буци азъ самъ ги копахъ съ ржката си изъ земната утроба . . . Вие сте страшенъ клеветникъ! викаше Карло настрѣхналъ.

Той виждаше, че всичкитѣ му златни сѣнища и надежди тоя грубъ началникъ идеше сега да ги овсуети.

— Тая златна руда, господинъ професоре, е открадната отъ областний музей, и азъ имамъ телеграфическа заповѣдъ да я приберж отъ васъ и да я проводж въ Пловдивъ, като вещественно доказателство за едно прѣстѣпление. Карло се опули прѣхласнахъ.

— Четете сами! и началникътъ му подаде телеграммата.

— Това е безобразна лъжа! извика Карло прѣзрително.

Началникътъ бѣше издигналъ една буца и се взираше въ нея.

— А бупата лъже ли? каза началникътъ, като му показва на нея ниятъ крайчецъ отъ парченце хартийка, която е била залѣпена тамъ очевидно, бѣлѣжка съ упоминанието отечеството на златната руда. .

На професора лицето съвсѣмъ побѣлѣ! . . . . .

. . . . .

Слѣдъ малко Карло трѣгваше на пжтъ съ чанта испразднена отъ . . . . .
отъ буци и съ душа испразднена отъ златни надежди.

VII

Дѣйствително, професорътъ бѣше жертва на една жестока подигравка. Нѣкой си турчинъ чиновникъ крадеше антики, монети и златна руда отъ цариградскій музей, които му се купувахъ за нищожна цѣна въ Пловдивъ и обогатявахъ начинающій се областенъ музей. Единъ разсиленъ при това учреждение направи, като турчина: открадна буцитѣ. Па заедно съ единъ хитъръ селенинъ ги зарови искусно на нѣколко мѣста въ планината при Луда-Камчия съ цѣль да оскубать довърчивия професоръ, комуто слабостта къмъ коллекции знаяхъ. Както видѣхме, селенинътъ, който си даде лъжливо име, изигра прѣвѣсно ролята си.

Но вчера, случайно биде забѣлѣжено липсването на буцитѣ изъ областния музей, разсилниятъ се улови и исповѣда сичко. Телеграммата пъкъ на Карла не оставяше никакво сумнѣние въ истинността на това признание, както и въ пълний успѣхъ на интригата.

Докторъ Карло пролежа два мѣсеца боленъ.

Въ това врѣме Антония исхвърли изъ прозореца всичкитѣ му геологически съкровища.

Но докторъ Карло бѣше вече членъ на едно първостепенно учено общество въ Европа.

1888.

СТИХОТВОРЕНИЯ.

Въ началото на една неиздадена сбирка.

Отъ мисль, чувство и въдишка,
Тезъ пѣсни съмъ съставилъ,
Душа разбита, мъченишка
Съ тезъ пѣсни съмъ оставилъ.

И знамъ, свѣтътъ съсъ небръженъ
Тезъ мисли ще прѣрови,
И мойтъ мъжи, скръбъ и бдѣнье
Въ забвенъ ще зарови.

Та що му трѣбать мойтъ скърби
Въ ума си да втъпява?
Уви, да можахъ толкосъ лесно
И азъ да ги забравъ!

1883.

Въздишки на единъ свѣтъ.

Away! away!

Вайрохъ.

Брате мой, брате мой!

— Що скърбинъ, бѣдна тварь?
— Тварь не съмъ, а сърдце,
Що гори, що ждѣй,
Кат' потопъ да залѣй
Цѣлий свѣтъ съ любовъта си.

Брате мой, брате мой!

— Що въздишашъ, сърдце?
— Сърдце не — азъ съмъ умъ,
Кой небесното було
Иска да съдере —
Да узнай, да съзре
Тайний изворъ на всичко,
Що се движи, грѣй, мре. . .

Брате мой, брате мой!

— Що тжгувашъ, умъ гордъ?
— Умъ не съмъ, а съмъ духъ,
Духъ крилатъ, кой ламти,
Да лѣти, да лѣти,
Изъ незнайния хаосъ,
Изъ пространний всемиръ
Дори трай вѣчността.

Брате мой, брате мой!

— Що лудѣишъ, чудемъ духъ?
— Духъ не съмъ, азъ съмъ богъ —
Безъ небе и безъ адъ,
Безъ кумиръ и безъ храмъ, —
Но крожъ нѣщо славно
И добро да създамъ. . .

Брате мой, брате мой!

— Богъ тревоженъ, що искашъ?
— Богъ не съмъ, ами прагъ,
Що свѣтътъ не побира,
Що покой не намира,
Що ламти за покой
Срѣдъ туй вѣчно движенъе. . .
За покой, за покой! . .

— Сърдце! умъ! духъ! богъ, прахъ!
 Що си името тайшъ?
 Чловѣкъ, що роптайшъ?
 И за тебъ, не се бой,
 Има гробъ, да, и той
 Твойтъ бурни желанья
 Свѣтове и мечтанья
 Въ свойта бездна ще глътне. . .

Сърдцето

Вѣрвамъ, да, има гробъ,
 И тамъ — вѣченъ покой,
 Дѣ миряса кръвта,
 Дѣ заспива скръбта. . .
 Тамъ е край на борби,
 На желаня, жажди
 Нивга неутолени;
 Тамъ гаснѣй любовта,
 Тамъ умразата спи. . .
 Ахъ, убито сѣмъ вече
 И желало бихъ тамъ
 Да почина въ блаженство. . .
 Има край, има, знамъ:
 То е гробътъ покойни.

Умътъ

Щомъ изгние плътта
 Възвъ подземния мракъ
 Всичко свършва се вече.
 Азъ въ небето гледахъ,
 Въ днѣ-земята ровихъ,
 Азъ на гатанки тъмни
 Ключа тайний дирихъ.
 Но отъ всички откритя,
 Плодъ на опитъ и сѣтки
 И на мжтни догадки
 Една истина само
 Явна, видѣла знамъ:
 То е гробътъ покойни.

Прахътъ

Не прѣдчувствия вѣщи,
 Нито опитъ дълбоки —
 Меке червеятъ учи,
 Че възвъ гроба е края. . .
 Прахъ бѣхъ, — сѣмъ — и щж сѣмъ:
 Задъ прахътъ що остана?
 Сѣнка, димъ, сѣнь и нищо!
 Да, подъ гробния сводъ
 Край на всичко. Аминъ.

Духътъ

Не, тамъ нѣма да спрѣ!
 Азъ съмъ духъ и не мрѣ,
 Гробътъ тѣсенъ за менъ е:
 Цѣ е дългъ моя пжтъ,
 Пѣ-широкъ моя свѣтъ.
 Азъ съмъ вѣчно движенъе,
 Тваръ нѣ прѣображенъе,
 Скитникъ хвърленъ въ свѣтътъ
 Да върви, да се лута
 Отъ лъжа въвъ сумнѣнъе,
 И отъ мракъ въ свѣтлина.
 Азъ щѣ минѣ невидимъ
 Въ поколения безъ брой,
 Новъ животъ да имъ дамъ
 За борби, трудове,
 За високи полѣти,
 За безумни лантенъя. . .
 Не, азъ нѣма да мрѣ.

Богътъ

Що е гробъ? Тѣменъ кжтъ
 Назначенъ за прахътъ.
 Гробътъ ли? Азъ съмъ богъ, --
 И безсмъртний не мре!
 Но не богъ на Мойсея,
 На Зор'астра, на Буда,
 А на разума чисти,
 На великата правда --
 На напрѣдка богъ.
 Отъ столѣтня много
 Прѣзъ всемирни прѣврати
 Гонѣ чудна задача:
 Тоя свѣтъ несполученъ
 Да мѣнѣ, обновѣ;
 Тайний изворъ на злото
 Изъ самата природа
 Да искубѣ на сила;
 Сетний ударъ да дамъ
 На кумиритѣ земни,
 На сждбата слѣпешка
 Де отнемѣ властѣта;
 На човѣшкий животъ --
 Сфинксъ, енигма ужасна,
 Цѣлъ, призванъе да дамъ,
 И новъ свѣтъ да създамъ!

ЛЮБЕНЪ КАРАЗЕЛОВЪ

Критическа студия. *)

Любенъ Каравеловъ е съзнавалъ и цѣнилъ своето писателско призвание и е горѣлъ отъ желание да го изпълни. Ако е билъ слушалъ житейскитѣ облаги той е можалъ да остане въ Русия, дѣто блѣскавитѣ му дарби му сѣ давали пълна възможностъ да си създаде и име и хубава кариера.

Той е заминавалъ довольно възрастенъ въ Русия да се учи, но съ забѣлжителна бързина е усвоилъ рускиятъ языкъ, на който и е почналъ най-първо да пише. Първитѣ му белетристически произведения сѣ написани на руски. У него е била развита до най-висока степенъ дарбата да усвоява чуждитѣ язици. Прѣзъ едно прѣбывание въ Сърбия, което, за жалостъ, неможемъ да опредѣлимъ тука колко време се е продължило, той е изучилъ сръбския языкъ и го е владѣлъ вече така, щото е можѣлъ да напише нѣколко повѣсти на сръбски. На тоя языкъ е написана една отъ хубавитѣ му повѣсти: „Е ли крива судьбина?“ На сръбски языкъ той е писалъ политически статии въ бѣлградскитѣ вѣстници, съ което е успѣлъ да придобие въ скоро време извѣстностъ въ сръбското общество. Скоро той е билъ изложенъ на гонения подиръ убийството на княза Михаила и е билъ принуденъ да се спасява чрезъ бѣгство въ Маджарско. И тука, обаче, сръбското правителство не го е оставило на мира и, по негово искание, той е пролѣжалъ нѣколко време въ затворъ. Той е искалъ да бѣде и работи близо до България и за тая цѣль той се установи въ Букурещъ, и въ редѣтъ на борцитѣ, които намѣри тамъ и които дойдохъ отпослѣ да се групиратъ около него, той завзе веднага първо мѣсто. Съ вѣстникѣтъ си „Свобода“, съ енергията си и влиянието, което спечели, особено, надъ по-младитѣ елементи, той съобщи новъ животъ на революционното движение и му даде единъ поривъ, който не бѣше имало до тогава. Повтаряната нѣколко пати несполука на четитѣ, които бѣха прѣживнували до тогава отъ Влашко и Сърбия, за да подигнатъ народа, бѣше породила мисълта да се прѣнесе революционното движение въ България, да се организиратъ навредъ комитети, свързани, за успѣшно и еднообразно дѣйствие, съ единъ централенъ комитетъ въ Букурещъ, и да се приготви едно общо въстание. За осъществяването на тая мисль се дължи много на Любена Каравеловъ. Енергични и самоотвержени апостоли, като Василъ Левски закрѣстосахъ България, основахъ навредъ революционни центрове и хвърлихъ сѣмената за бѣдащи общи въстания.

Книжовната дѣятелностъ на Любена обема единъ периодъ отъ едва десетъ години. Прѣзъ това време той е работилъ съ постоянна и неуморима енергия. Биографитѣ му ще разкажатъ въ какви условия е работилъ, съ какви мъжкотни е ималъ да се бори и каква силна воля трѣбва да е обладалъ за да се не обезсърди. Терзанията и неволята сѣ стояли всякога на прагѣтъ на кабинета му, когато е писалъ. Тѣ сѣ не наводжали надъ писмениитъ му столъ и сѣ скупавали бездушно онова спокойствие, отъ което трѣбва да бѣде окруженъ лухтъ на писателя, за да може да се прѣдаде всецѣло на своето вдъхновѣние и да може да произвежда. Мрачни гости, които озлобяватъ характера, исватъ разума и потопяватъ въ жлъчка и ядъ перото. Любенъ Каравеловъ дължелъ да чувствува почти всякога присѣтствието имъ до себе си.

Той е ималъ едно по друго „Свобода“, „Независимостъ“ и „...“ въ които се обема по-голямата и най-важната частъ отъ литературни...

*) Продължение отъ книжка I.

телност. Вънз отъ тѣхъ той е написалъ и издалъ на отдѣлно нѣколко брошури, една драма, двѣ три повѣсти и нѣколко книжки за распространение на полезни знания, написани на популяренъ языкъ. Той е пълнилъ самъ вѣстникътъ и списанието съ политически статии, съ повѣсти, стихотворения, критики и всички ония дреболии, които сж нужни за попълване на единъ грижливо и съ любовъ редактиранъ вѣстникъ. Тая усилна и разнообразна работа се е вършила едновременно. Писателътъ е билъ длѣженъ, безъ да си даде никакъвъ отдихъ, да остави една статия, едва що свършена, и да пристъпи къмъ друга — отъ съвсѣмъ другъ родъ; да пише продължението на нѣкоя започната въ прѣдидущий брой повѣстъ, по нѣкога двѣ едновременно да пише, да стѣкми нѣкое стихотворение, или да удави въ сарказми нѣкое беадарно съчинение, което е имало нещастieto да попадне прѣдъ очитѣ му. Той не се е задоволявалъ още и съ това, а е прѣглеждалъ, поправялъ, а по нѣкога и прѣработвалъ е издѣно статиятъ и допискитъ, които му сж се пращали за обнародване отвънъ, дори самъ е сковавалъ дописки ужъ отъ България. Който чете било „Свобода“ и „Независимост“, било „Знание“, ще забѣлѣжи че всичко обнародвано въ тѣхъ носи сжщия печатъ, както по стилъ, така и по изложението и по образътъ на мислитѣ, като всичко да е писано на право отъ него. Той не е пропусчалъ нищо, което да не гармонира по форма и съдържание съ направлението на вѣстника или списанието. Прѣработванието на чуждитѣ статии и дописки му е коствувало много пати повече трудъ отколкото писаното отъ самиятъ него. Той е гледалъ на вѣстникарството като на нравствено дѣло, съпряжено съ тежка отговорностъ прѣдъ обществото, и въ което неможе да се позволи и най-малката немарливостъ. Въ това отношение Л. Каравеловъ ще служи дълго врѣме за образецъ на нашитѣ публицисти.

Но и слѣдъ като се е свършвала всяката тая тежка работа, за него пакъ не е оставало врѣме за почивка. Наставали сж нови грижи, които, безъ да сж имали духовенъ характеръ, сж биле още по-тежки и уморителни. Той е билъ длѣженъ самъ лично да се расправа съ хиляди въпроси и подробности по отпечатване, распрацанне на вѣстника, по расплацанне съ работници, по посрѣбряване на нечакани полцики и з.п.иси за хартии и други потрѣби, и разни други такива малки и голѣми работи, които сж зинали често видъ на нераарѣшени и главопрѣскателни задачи.

За да прѣдставимъ още по-пълно тежкитѣ условия, всрѣдъ които се е развивала Каравеловата дѣятелностъ, трѣбва да прибавимъ при тѣхъ и въдненията и истезанията, на които сж го излагали чисто политическитѣ борби и спорове. Ще се задоволимъ да споменемъ, че той бѣше дошълъ въ послѣднитѣ години на живота си въ разрывъ съ такива сжщи приятели и сътрудници, като Хр. Ботева, и бѣше се принудилъ да се оттегли съвсѣмъ отъ активната политика въ най критическото врѣме за България. На биографитѣ, които ще опишатъ подробно живота му, остава да раскажатъ какви обстоятелства и причини сж го накарали да се рѣши на тоя актъ, и слѣдъ деветъ годишна най-жива и буйна политическа дѣятелностъ, да се отрѣче съвсѣмъ отъ нея!

Политиката загуби ли, или спечели отъ това, незнаемъ, но литературата ни, благодарение на това обстоятелство, спечели „Знание“.

Тая усиlena и тежка работа, която е принуждавала Любена Каравеловъ да работи по цѣли дни и нощи, да се занимава едновременно съ най-разнообразни мисли и грижи, да се бори постоянно съ всевъзможни морални и материални мъчнотии, не е могла да се не отзове гибелно на здравето му. Той бѣше спечелилъ отдавна зародиштътъ на болѣстъта, която го завлече тѣй рано въ гроба. По-честитѣ отъ Раковски, той видъ мечтата си изпълнена и изджна въ свободна България. Талантътъ му бѣше достигналъ въ пълното си развитие и много можеше още да се очаква отъ него. Той самъ се готвеше за по-обширна и плодoвита дѣятелностъ. На смъртното си легло дори, съ приятелитѣ, които

сж го посвѣщавали, любимата му тема е била да говори за задачигѣ, които прѣдстомятъ на интелгенцията, и да крои нови литературни прѣдприятия. Смъртта туря край на всичко. Мнозина си сж задавали въпросъ, дали и той, ако бѣше живъ, не би се увлекълъ въ политиката и не би забравилъ за нея всичкитѣ си планове и кроежи. Трудно е да се отговори на тоя въпросъ, но нямъ ни се иска да прѣдполагаме, че нѣмаше да се наложи на разочарованията, които единствено можеше да пожне отъ политическата дѣятелностъ. Посветенъ на литературни занятия, той би се задоволилъ да гледа отдалече, съ намръщено чело, съ саркастическа усмивка на устата, тия жалки борби, въ които една слѣдъ друга партиятъ доказали, че сж неспособни да се водятъ отъ начала и убѣждения и наредъ ги потякаха, единъ съ краката си, други съ хрѣцкитѣ си...

Ние вѣрваме въ тия подробности, защото познаването на условията, въ които сж работили такива дѣйци, като Каравелова, трѣбва да усили уважението което дължимъ къмъ паметта имъ, и защото то е пълно съ наизидание за ония, които сж получили отъ природата нужнитѣ качества за да продължатъ, както могатъ, дѣлото имъ. Условията, въ които е поставена у насъ литературната дѣятелностъ, не сж се измѣнили и сега твърдѣ много. Въ нѣкои отношения едва ли даже не сж станали по-лоши. Дълго врѣме още, може-би, оние, които сж призвани да се подвизаватъ на литературното поле, ще бѣдѣтъ дължини, за да не паднатъ въ униние, да слѣдватъ пригѣра на Любена Каравеловъ и да работятъ единствено подъ диктовката на дългѣтъ и на призването си, безъ да гледатъ дали намиратъ или не морална и материална поддрѣжка въ обществото. Лесно е да се разбере какво влияние е могло да има върху достойнството на литературнитѣ трудове на Каравелова тоя начинъ на работение. Въ тѣхъ се усѣща често, че нив нѣщо прибѣрзано и недовършено. Другояче не е могло и да бѣде. Той не е можѣлъ да се подчинява единствено на своето вдѣхновение когато е сѣдалъ да пише, и още по-малко е можѣлъ да измѣрва врѣмето си и да обработва, както е желалъ, трудоветѣ. Той е билъ длъженъ да пише, безъ да гледа въ какво расположение на духа се намира, защото е трѣбвало да се пише не малко въ единъ опредѣленъ срокъ отъ врѣме, който не е могло да се надимне.

IV.

Любенъ Каравеловъ е писалъ за всѣки брой отъ „Свобода“ и „Независимостъ“ и послѣ, отъ „Знание“ по едно стихотворение, а нѣкога и двѣ и повече. Това е влизало въ програмата на изданията му и строго се е изпълнявало. Нѣма брой, въ който да не е фигурирало поне едно стихотворение. Тия стихотворения съставляватъ цѣлото поетическо дѣло на Любена Каравеловъ. Оправдаватъ ли тѣ титлата на поетъ, които му се приписва? Ние не мислимъ, че Любенъ Каравеловъ е претендиралъ за тая титла. Вѣщъ и строгъ цѣнител на литературнитѣ произведения, той не е можѣлъ да вѣрва, че, защото, по нужда, за да удовлетвори едно чисто вънкашно трѣбование отъ програмата на вѣстника си, е стѣкмявалъ отъ врѣме на врѣме, между другитѣ си работи, по едно двѣ стихотворения, съ това ще си увие вѣнецъ на поетъ. Принуденъ да пише, той се е старалъ да намери случайно нѣкоя мисль, и веднажъ то постигнато, не си е задавалъ другъ трудъ освѣтъ да я разложи механически въ нѣколко стиха, повече или по-малко добри скърпени и свързани съ повече или по-малко прилични ритми, работата се е свършвала. Вдѣхновенето и въображението не сж играли никаква, или почти никаква, роль въ тая механическа работа. Стихотворения на Л. Каравелова сж слаби и по форма и по съдържание. Въ тѣхъ отсъстватъ всѣко въодушевление и тоя недостатѣкъ се допълва и увеличава съ прѣбрѣжението къмъ правилата, на които е подчиненъ поетическия языкъ, и съблюденето на които той губи всяка смисль. Поезията е искусството да кажешъ вѣрно и въ една форма пълна и на единъ мястенъ языкъ, чувствъ които, ако и общи на всичкитѣ чловѣци, прѣдставляватъ се слутно на "

титѣ смъртни. Ето защо тя не само е искусство, което твърдѣ малко избрани могат да обладаватъ, но е сжщеврѣменно едно трудно искусство. Най-крайнитѣ отрицателни идеи намѣрихъ въ Ришпена единъ поетъ повече отъ талантливъ, почти вдъхновенъ. Ришпенъ, който прострѣлява Бога, отхвърга всичкитѣ начала и се насива съ най-свещеннитѣ чувства, съ любовта, съ сълзитѣ, съ семейнитѣ свръзки, не е можалъ да постигне така ни съ едно отъ правилата, които тъй тиранически управляватъ французскитѣ поетическия езикъ. Изыщността въ формата е така необходима въ поезията, както и възвишенността и богатството на мислитѣ и чувствата, които трѣбва да изражава. Тие качества рѣдко се срѣщатъ заедно, но и за това истинскитѣ поети сж рѣдки. Стихотворенията на Любена Каравеловъ далеко не обладаватъ тие качества. Прочее, нѣма да се излъжемъ, като кажемъ, че твърдѣ рисковано постѣпатъ оние, които му приписватъ титлата на поетъ.

Любенъ Каравеловъ не е поетъ. Ония, които намиратъ поезия въ стихотворенията му, праватъ си иллюзии за достойнството имъ, единствено, поради тенденциозното направление, съ което се отличаватъ по-големата частъ отъ тѣхъ. Лишени съвсѣмъ отъ лирическо движение, тѣ се докоснуватъ повърхностно и безъ въодушевление до възпѣвания прѣдмѣтъ и оставятъ читателя студень и нетрогнатъ. Да земемъ, наприимѣръ, стихотворението, въ което Каравеловъ възпѣва Кирила и Методия. Мирови събития които сж произвели такъвъ великъ прѣвратъ въ християнскитѣ и славянскитѣ свѣтъ, — ето какви блѣдни и плоски мисли сж могли да събудатъ въ душата му:

Папите ви люто казватъ,
Че сте еретици,
А вие сте два брилянта,
Двѣ чисти жълтици.

Гърцитѣ ви явно хулатъ.
Че сте горделиви, (?)
А вие сте два сокола,
Два славеея сини. (?)

Шафарикъ ви „чисти гърци“,
Учено нарѣче,
Безъ да гледа „въ началѣ бѣ“,
Кой първий нарѣче

На славянски бащинъ езикъ,
За своитѣ брате,
За българи, за чехите,
За сжрбо-хорвате.

Не сте вие нито гърци,
Нито еретици,
Не'сте вие продавали
Христа за жълтици! (!?)

Стихотворението, посветено на Василъ Левски, който загина геройски на лка, жертва на патриотическото си самоотвержение, е така сжщо блѣдно и ено отъ въодушевление. То отражава съвсѣмъ слабо впечатлението, което е а дължна да произведе върху коета смъртта на неустрашимия апостолъ на бодата. Той е замѣнилъ мислитѣ и чувствата, които прѣдполагаме, че сж възпнували и които се е очаквало да възпроизведе, съ едно истрито и вулгарно обращение къмъ слънцето и другитѣ небесни свѣтила:

Слжнце ясно, слжнце свѣтло,
Зайди, помрачи се,
И ти, ясна мѣсечнико,
Бѣгай, удави се! (!)

Не свѣтете на турските
Кървави тирани
Кои то сж тѣлата ни
Покрили със рани.

Не свѣтете на грацките
Духовни търговци,
Кои то сж испоеле
Своите мирни овци.

Не свѣтете на нашите
Дебели хаджие, (?)
Кои то сж най-първите
Хорски кеседжие.

Не свѣтете на нашите
Кални вѣстникари, (!?)
Кои то сж сжвѣстѣта си
За кокалъ продаде . . . . (!)

Любенъ Каравеловъ е признавалъ само на студений разумъ право да играе роль въ човѣшките работи. Той е считалъ за вреда всичките други способности на човѣка, които не сж произстичали отъ него, или сж се отдалечавали отъ него. Той не е допускалъ увлечението на чувствата и въображението, споредъ него, е било способно само да ражда суевѣрия и прѣдразсѣдъци и произходящите отъ тѣхъ злини. Разбира се, че това е толкова вѣрно, колкото може да бѣде вѣрно да се каже, че понеже ножътъ служи за убийства, трѣбва да се изхвърли съвсѣмъ изъ употреблението. Той складъ на мисли противорѣчи на самата идея за поезия. На Каравелова е оставало да направи още една стъпка за да се произнесе противъ поезията и да я прогласи за ненуждна и вредителна. Той не е направилъ това, но други слѣдъ него, възпитани въ неговата школа, го направихъ и сѣло го проповѣдватъ. . . Ние мислимъ че никакви аргументи нѣма да успѣятъ да убиятъ поезията, защото би трѣбвало по-надпрѣдъ да убиятъ изворътъ, отъ дѣто произстича и се възобновява, който е човѣшкото сърдце. Каквито прѣврати и да ставатъ въ идеите и въ общества, всичко друго може да се живни, човѣшкото сърдце ще остане винаги сжщото, и винаги, за наказване на своите вълнения, за растуха на своите жажки, ще има нужда отъ поезията. Може би да дойде време когато литературата ще състои и ще служи само за писане на реклами, но обществото ще прибѣгне до тия сжщите реклами за да призовава изпждената поезия да се възвърне и да завземе отново своето царство.

Стихотворенията на Любена Каравелова иматъ цѣна, като мисловно разслѣждане душевното му и умствено настроение. Въ тѣхъ сж остри неизличими дѣри мрачните, песимистическите до отчаяние и отрицателни възгледи, които проникватъ въ цѣлото му мировъзрение. Той е гледалъ всичко отъ лошите му страни. Доброто и свѣтлото, и тамъ даже дѣгнвало, е избѣгавало отъ неговия възоръ. Оная юморъ който раскрива и недостатъците безъ да се гнѣви и да кълне, който ужѣ да земе весела и тогава когато най-немилоостиво пиба, е за него неизвѣстенъ. Той билъ сж ченъ сарказмъ всичко, което му се види лошо и порочно въ човѣка.

обществото. Той е абсолютен и наклонен към обобщения. Страхът, че може да бъде несправедлив, не го спира никога. Той не познава, въобще, прѣдѣлъ на нападенията си. Вѣстникаритѣ и свещеницитѣ, които сж отождествяватъ тѣй тѣсно своитѣ интереси съ интереситѣ и стремленията на народа, и сравнително сж принесли най-голямъ контингентъ отъ жертви на турскитѣ бѣсилки и заидани, не намиратъ прѣдъ него повече пощада и милость отъ турскитѣ наши и българскитѣ чорбаджии. За него е достатъчно, че нѣкои отъ тѣхъ не разбиратъ и не изпълняватъ своитѣ длѣжности, той налива надъ всички своето възмущение. Ако моралистътъ и поетътъ нападатъ за да поправатъ, тоя способъ е отъ естество да даде съвсѣмъ противоположенъ резултатъ. Той не унищожава злото, или поне не съдѣйствува за това, а всѣва въ обществото опасно недоувѣрие и прѣзрение къмъ ползани и многоцѣнни звания.

Единъ и сжкий духъ вѣе въ стихотворенията на Каравелова. Ние ще се задоволимъ да приведемъ слѣдующето, въ което и най-нагло се искава неговий закоренѣлъ песимизмъ, алъчностъ и отсѣствие на вѣра въ доброто, и по него ще може да се състави всѣки вѣрно понятие за другитѣ.

Я повдигни, мила майко,
 Старите си рѣцѣ,
 Благослови чедото си
 Съсь безалобно сжрдце;
 Приготи му душицата
 За трудъ и за мжжи,
 Кои бурно ще потекатъ
 Слѣдъ школското буки!
 Въвъ школата прѣчки, сълзи
 И сухи науки,
 А въ животътъ гладъ, попрѣжни,
 Роби дългорѣжки;
 Въвъ школата глухость, тѣпость
 И фрази високи,
 А въ животътъ злость, ненавистъ
 И рани дълбоки;
 Въвъ школата тѣжести мжжи
 За Ахилъ, за Тита,
 А въ животътъ сѣко муле
 Стариятъ левъ рита;
 Въвъ школата невѣжество, (!)
 Учителн слѣпи,
 А въ животътъ . . замлъчаванъ . . .
 Звѣрове свирѣпи.

Нашитѣ сжждения за стихотворенията на Л. Каравелова ще се видятъ на мнозина твърдѣ строги. Ние сме искали да бждемъ вѣрни на художественната истина. Критикътъ нѣма право да се води отъ други съображения. Той е длѣженъ да искаже истината толкова повече, колкото писателътъ, за когото пише, стои по-високо. Единъ посрѣдственъ писателъ може да спечели извѣстно влияние, но то се лесно събаря и въ всѣки случай не е дълготрайно. Не е сжщето съ единъ талантливъ списатель. Покрай добритѣ му качества лесно могатъ да взематъ връхъ и лошитѣ, съ влиянието, което спечелва. Почитателитѣ и подражателитѣ, които неминуемо си създава, сж наклонни да хвалатъ вѣничко въ него и да върватъ въ всичко по стѣпките му. Тая опасность е особенно вѣрна въ новитѣ

литератури, дѣто вкусътъ не се е още формиралъ и понятията за хубавото не сж хванали коренъ. За да се подражава на добритѣ страни на единъ писателъ изисква се талантъ, нѣщо, безъ което се може, когато се подражава на неговитѣ недостатѣци. Множеството подражатели, които намѣрихъ стихотворенията на Каравелова, неопровержимо доказва истинността на думитѣ ни. Тие стихотворения, съставени безъ никакво усилие отъ вдъхновение и творческа фантазия, на лекъ и неизмѣненъ ритмъ,*) възъ първата тема, която е хрумнала на умътъ на писателя, създадохъ една цѣла стихоплетна школа, въ която се разви до най-широки размѣри лесната поезия. Всѣки помисли, че е способенъ да спечели благоволенieto на Музитѣ, стига да пише отрицателно и да възпѣва свободата и идеалитѣ на своя вѣкъ. Вѣстниците и списанията се пълнехъ съ прилѣжно нанизани едно слѣдъ друго четвостистици, съставени по образецътъ и въ духътъ на Каравеловитѣ стихотворения. Цѣли сборки се появихъ сѣ въ тоя тонъ; никой, разбира се, отъ тия рѣвностни поклонници на Музитѣ не подозрѣва, че профанира, и свободата, и поезията съ своитѣ блудкави пѣсни. Това опасно увлечение налага длъжностъ на критиката, когато оцѣнява дѣятелността на единъ добъръ, неравенъ писателъ, да отдѣли внимателно хубавото отъ посрѣдственното и да противодѣйствува на влиянието, което посрѣдственното може да земе въ уцърбъ на хубавото.

Подиръ всичко това, ние сме длъжни да кажемъ, че отъ нашитѣ сжжде-ния не трѣбва да се заключава, че не признаваме никакво достойнство въ стихотворенията на Л. Каравелова. Такова заключение ще бѣде толкова далече отъ нашата мисль, колкото и отъ истината. Ние го отдѣляваме съвършено отъ всичкии ови папльчъ отъ бездарни поети, които сж се подвизавали прѣди и подиръ него на българската литература и сж я напълнили съ бесчисленно множество недоносени плодове. Прѣвъ умътъ ни не може да мине да правимъ какво да е сравнение между тѣхъ и него. Нищо не е надигало неговата жлъчка тѣй силно, както глупитѣ произведения на тие неподдѣлани поети, които той е бичувалъ немилостиво въ своитѣ критически статии. Любенъ Каравеловъ е принесль не малка услуга на българската поезия. Той е единъ отъ първитѣ и толкова, за жалость, малко на брой наши даровити писатели, които сж обработили българскии стихъ и сж доказали, съ произведеннията си, че българскии языкъ е способенъ за поезия. Ние искаме само да покажемъ, че стихотворенията му сж лишени отъ оние качества, въ които се заключава възвишенний и вдъхновенъ характеръ на поезията. Единъ писателъ, като него, не може да пише на нѣщо безъ да остави въ него слѣда отъ даровитостта си. Нѣкой отъ стихотворенията му ще се четатъ всякога съ сладость, особено оние, въ които вѣе чувство отъ меланхолия, като, наприимѣръ, слѣдующитѣ, които сж едва ли и не най-добритѣ отъ всичкии му стихотворения:

Прѣминаватъ годинките,
Старото бѣлѣе,
А младото расте, цвѣти,
За да остарѣе;
Балкана е пакъ хубавецъ,
Шума зеленѣе,
И пиленце, славейченце
Сладка пѣсень пѣе;

*) Всичкии стихотворения на Л. Каравеловъ сж написани въ духътъ и по формитѣ на малорускии поетъ Шевченко, но безъ тѣхната поетичность. Въобще, малорускии писатели (Шевченко въ стиховѣтѣ му, Марко-Вовчекъ, Осьовяненко — въ нувелитѣ му), и де-потически сж влияли на Каравеловии беллетристическии талантъ, и той никога не е вече да се еманципира отъ малорускии си образци. Нѣкои Каравелови стихотворения сж плагиатъ отъ малорускии, като: „Кога умра не молай ме“ и др.

Стопили се снѣговете, *)
 Тръвките израсле,
 Припкатъ, скачатъ агницата,
 Овци се напасле.

Нищо не е многотрайно,
 Нищо не е вѣчно;
 Само теглото е дълго,
 Почти безконечно.

* * *

Хубава си, моя горо,
 Меришешъ на младостъ,
 Но вселявашъ въ сжрдцата ни
 Само скърбъ и жалостъ.
 Който веднажъ те поглѣда
 Той вѣчно жалѣе,
 Че неможе подъ твоите
 Сѣнки да истлѣе.
 А комуто стане нужда
 Вечъ да те остави
 Той неможе дордѣ е живъ
 Да те заборава.
 Твоите буки и джбове,
 Твоите шуми гжсти,
 И цвѣтата и водите,
 Агнетата тлжсти,
 И божурѣтъ и тревите
 И твойта прохлада,
 Всичко, казвамъ, по нѣкогашъ,
 Като крушумъ пада
 На сжрдцето, което е
 Сѣкогашъ готово
 Да поплаче кога види
 Въ природата ново,
 Кога види какъ пролѣтъта
 Старостъта испраща
 И подъ студѣтъ и подъ снѣгътъ
 Животъ се захваща.

(Слѣдва).

Китайско стихотворение.

На алатенъ новъ прѣстолъ, всрѣдъ свойтъ мандарини
Сѣди Небесний Синъ. Катъ слънце той блести,
Окряжено отвредъ въвъ небесата сини
Съсъ сѣйни трепетни звѣзди.

Съ редъ мандаринитъ прѣждри вѣрни рѣчи
Глабокоумно тамъ разгнѣять съ важенъ гласъ;
Но царьтъ ги не чуй: умѣтъ му на далече
Отлита сладко въ тоя часъ.

Далечъ отъ лѣтний жаръ, на сладостна прохлада
Подъ своя павилѣонъ, катъ роза въ майски дни,
Сѣди прѣкрасната императрица млада
Всрѣдъ свойтъ вѣрнитъ жени.

„Не иде царьтъ йощъ!“ каза нетърпелива.
Горжтъ ѝ бузитъ, вѣялото трепти
Въ порфиринитъ рацѣ. Милувка мирналива
Небесний Синъ въ тозъ мигъ сѣти.

Поимисли въ себе-си: „менъ праща мойта мила
Мирна сладкия на своктъ уста“;
Стана ѝ, цѣлъ покритъ съ алато, брилянти, свила,
Мина прѣвъ царскитъ врата.

И гордо отиде къмъ павилѣона красни,
Дѣ въ въздуха лѣнивъ вѣялото се вѣй;
А въ царския салонъ съборътъ велесни
Се чудомъ чуди и нѣмѣй.

К. Величковъ.

Срѣднощъ

Срѣднощъ е глуха. Мѣсецъ ясный
Далечъ изгнѣа задъ гората
И, катъ че въ сговоръ, въ небесата
Звѣзда една слѣдъ друга гасне.

Въвъ тоя тайственъ часъ срѣднощень,
Тамъ отъ небесна висъ безкрайна,
Открита вѣчностъ е омайна
Надъ долиний свѣтъ омаломощень.

Но тази вѣчностъ е открита
Салъ на онезъ сърдца честити,
Комто любовта ги кити
И вѣрата имъ е защита.

Коиго любать и ги любать,
 Които води идеала,
 И на сумненъето въ дедала
 Що се не лутатъ и не губатъ.

Кои желание прѣдвзето
 И мисль ала ги не терзае . . .
 Да, тъмъ салъ вѣчността сияе
 Изъ дълбината на небето!

Книга на битието.

О, дивна книго! Съ трепетъ таенъ
 Прѣвръщамъ твоитѣ страници,
 И чудни мисли върволици
 Прѣминватъ прѣзъ умътъ ми смаенъ.

Съ подавена въ гърди тревога
 Четъ прѣхласнатъ, катъ безъ ума;
 И въ всѣкой редъ и въ всѣка дума
 Азъ чувствавамъ и съзираамъ Бога:

Ту кроткъ, ту сърдитъ и строгъ
 Надъ вѣчния хаосъ че витае;
 Твори — твореното разваля

И пакъ го хвърля въ тма кроменна . . .
 И губи образътъ на Богъ
 Срѣдъ неразбранщината вѣчна.

Соннетъ.

Enfant, garde ta joie!
 V. Hugo

Не вдавай се на мисли безотрадни,
 Дѣвойко хубава, салмувай, гѣй,
 Люби, и вѣрувай, и се надѣй,
 И пропъди мечти си черни, ядни.

Не вирай се въ животътъ. Страстно, жадно
 Не питай ти: цѣлътъ на всичко дѣй!
 Срѣдъ общий шумъ и смѣхъ, и ти се смѣй
 Надъ всичко — да, надъ всичко — безопасно.

Знай: всичкитѣ въпроси въ тоя свѣтъ
 Пораждатъ салъ безплодно, ало сумненъе,
 До никакъвъ не идваще отвѣтъ. . .

Сърдцето си въвъ пламени гърди
 Отъ тази вла напасть го ти варди —
 Варди го отъ жестокото сумненъе!

Ненчо Н. Славейковъ.

Изъ „Увѣхнали рози“

отъ Змай Иовановичъ *)

„Видишъ ли онааъ звѣздица“
Астрономъ ми строго рече,
„Сбрѣква се умътъ, кат' смѣтнешъ
Колко е отъ насъ далече!“

Тя звѣзда е тѣй далече,
Щото сто години иде
Лучътъ ѝ на самъ додѣто
Наш'то око да го види.

Всѣка нощъ ний видишъ явно
Какъ тя грѣй, трепти и плува . . .
А кой знай? тя може вече
Тамо да не съществува.

Вѣрвашъ ли ти въ нея? — Какъ не?
И азъ често, нощно време,
Кат' мечтаю, гаче слушамъ
Нѣкой гласъ милъ за сърдце ми;

Гаче виждашъ въ мрака нощни
Моята звѣзда любезна,
Свѣтлий ликъ на моятъ ангелъ —
А отдавна той изчезна.

Прѣвелъ И. В.

Въздишка

Ехъ пусти ме, та да хвъркна
Съ охоленъ полѣтъ,
Да отидѣ, да навидѣ
Твоя красни цвѣтъ;

Да го видѣ, да усѣтъ
Майския му дхъ! . . .
Тѣй веднаждъ ми се примили
Мой единъ въздхъ.

*) Змай-Иовановичъ, (роденъ на 1833 г.), е най-първи съвремененъ лирически поетъ в Сърбия. Стихотворенията му се отличаватъ съ вѣжностъ, съ топлина на чувството и съ истинскостъ. Идеалитъ му сѣ чистъ и въ висока степенъ благородни. Той, както и всички югославски поети, прѣди всичко е патриотъ и неговата поезия носи отпечатъка на любовъ, отечеството и свободата. Той е написалъ доста прѣкрасни стихотворения за дѣца, а сѣ прѣвелъ на сръбски много пѣснѣ отъ европейскитъ поети, а най-паче — отъ Петефи, мадгарски поетъ. Прѣждевѣрженната загуба на жена му и дѣщеря му е дала рождение на най-хубава му лирическа сборка: „Юлчи-увеода“ („Позѣхнали рози“). Подъ негова редакция излизалъ литературното списание „Яворъ“ и той самъ участвува въ равни сръбски и хърватски. По-където Змай-Иовановичъ живѣе въ Вѣна, като водопротектирующъ докторъ.

— О иди, иди — му рѣкохъ; —
Въ тозъ тѣжовенъ часъ
Да те спрѣ, да те не пусна
Нѣмамъ сила азъ.

Но пази се, надъ кахъра
Воля ти си дай, —
Тя, че си въздѣхъ тѣжовенъ,
Да те не познай!

— Не грижи се, кой ще знае
Че съмъ мѣченикъ,
Щомъ нагѣтна съ свѣтла дрѣва
Тѣжния си ликъ?

„Малка пѣсень щѣ се сторѣ,
На, както въ тозъ часъ:
Вечъ съмъ пѣсень . . . Кой би казалъ,
Че въздѣхъ съмъ азъ?!“

Скърбъ

Нищо е скърбъта, която
Върху тебе съ бѣсъ налита
И те смѣйва и упива
Злобно съ сила страховита;

Разбѣснѣй, залѣти се
Съсъ закана да те скърши,
И прѣграбчи те свирѣно:
Мгновенье, и те свърши!

Скърбъ таквасъ сърдцето бѣдно
Кат' избавница посрѣща;
Скърбъ не е такава скърбъ —
Не е мощна, нит' е вѣща. . .

Скърбъ е — скърбъ, що те надѣбие
И прѣгърне те засмяна,
Всѣкой день ранѣ сърдце ти —
Но прѣвива всѣка рана;

Що те люби, що те пази,
И на мигъ ти миръ не дава,
Ядъ въ сърдце ти влива — Боже —
А да прѣшъ те не остава.

А заспишъ ли, тя ти шепне:
„Нани, нани, жертво моя,
Почини си на гърди ми —
Бди надъ тебе скърбъта твоя!“

Щомъ зора се сипне рано,
Виква тя, кат' соколъ сиви,
Съсъ настѣшливъ, яденъ поздравъ:
„Добро утро, йощъ сме живи!“

Врѣмето лѣти, минава,
Пролѣтъ сѣдня зима хладна,
Дружно съ врѣмето укрѣпва
Нейната отрова ядна.

Да не паднешъ те поддържа,
Твоя стѣпка нази всяка,
А уморъ ли те налѣгне,
Да отдѣхнешъ тя те чака.

Хладъ сърдце ли ти обземе,
Съ ядниятъ си дѣхъ те топли,
И те нуди да ѝ пѣешъ,
А сърдце ти кжсатъ вопли.

До полуда те докарва!
И съ покритя, черна злоба
День слѣдъ день сѣ туй ти шипне:
„Тѣй щемъ ние съ тебъ до гроба“.

Прѣветъ П. П. Славейковъ.

ТАЛЕРЪТЪ

Истинска случка отъ 1815 г.

отъ М. Миличевичъ *)

I.

Въ пролѣтѣта на 1815 година, рано въ единъ ясенъ день, прѣдъ една кжца, въ селото Прѣлина, стоеше обѣдланъ и вѣрзанъ за сливата единъ зеленъ конь; прѣдъ кжцата се трупахъ роякъ дѣца и гледахъ съ любопытство коня и обружието му; женитъ тичахъ изъ кжцата въ хаятитъ и изъ хаятитъ въ кжцата, и всѣка носѣше по нѣщо. Най-послѣ, изъ единъ хаятъ излѣзе момъкъ, въ пълно въоръжение — остана само да се мѣтне на коня.

Освѣтъ тоя момъкъ, тука нѣмаше другъ мжъ; само жени и дѣца. Женитъ тжжни и смутени. Всѣка отъ тѣхъ носи на момъка или чорапи, или навуца, или пешкирче, и всичко това мушкахъ въ дисагитѣ, които вече бѣхъ на коня. Когато момъкътъ тури юздата на коня и отвърза поводника отъ сливата, при него пристѣпи една доста старичка жена, намъкна изъ пазвата си една кърпица, на която единия край бѣше завѣрзанъ; развърза възела, пазвади единъ талеръ кръстатъ и, като го подаде на момъка, каза:

— Илийчо, гълъбче! Ти отивашъ на война, а клетата ти на какво да ти даде. ами тоя талеръ само! Това ти, пиленце, дарявамъ. и

*) М. Миличевичъ, извѣстенъ въ Сърбия, като авторъ на важни трудове по сръчествовѣние („Княжевина Сърбия“ и „Кралевина Сърбия“) е също талантливъ писателъ. Свидѣтелствуватъ многото му битоописателни расказы, събрани въ нѣколко книжки („Лѣтния ве“, „Зимния вечери“, „Междудѣвица“ и пр.) Главното достоинство на Миличевича сѣстои въ тата на языка и въ изящната простота на слога и въ неговия наблюдателенъ талантъ. Неговъ расказъ: „Томрукътъ“ биде прѣведенъ въ списанието „Зора“ издаваемо на Пловдивъ. Ние даваме днесъ въ „Денница“ два негови расказа отъ анекдотико-историческаго характера.

подари дѣдо ти. когато ме сгоди за баща ти. Три пѣти го носи на война и три пѣти ми го върна. Много нужди е виждалъ, но му се е свидѣло да го похарчи. Носи го, спино, нека ти се намѣри, но го пази и не го харчи. И когато ти се случи голѣма нужда, помисли си, че утрѣ пѣкъ може да ти се случи по-голѣма — и пакъ си пази талера! . . .“

Момѣкътъ зе талера, спусна го въ кесията си, завърза я и я турна въ пазвата си. Па свали капата си, цалуна рѣка на майка си и ѝ каза:

— Майко, прощавай! Кой знае кога ще се видиме!

Като думаше така, момѣкътъ порони сълзи; майката го прѣгърна, зе да го цалува и да вайка.

Плачахъ съ тѣхъ заедно и другитѣ тамъ жени. Дѣцата стояхъ и се чудяхъ. . . . .

Като се прости съ майка си, момѣкътъ се цалува съ сестритѣ и снахитѣ си, прѣкръсти се, възсѣдна коня и се опѣти прѣзъ Чемерница въ лагера на Милошъ войвода.

— Какво ли е това плачене при кѣщата на Поповича, попита баба Стака Икония Маркова, която отиваше изъ селото къмъ Чемерница: — да не сѣхъ пристигнали лоши хабери?

— Не сѣхъ, ами Илия Поповичъ отиде на война, та майка му не можа да се държи и се расписка.

— Нема и него, послѣденъ у майка, закарахъ? повтори бабичката; не стигахъ ли тримина изъ тѣхната кѣща?

— Илия казва, че него не викатъ да се бие, а само да пише при войводата; знайшъ, той е граматикъ, за това го викатъ него. . . . .

— Той ли не ще да се бие? продума бабичката начумерено: — Той само затѣква горката си майка, да ѝ е по-леко. Който отива на война, отива на бой, или боитъ ще му се испрѣчи и кога го не очаква.

— Не зная, така той казва

— Хай добъръ му часъ! Господъ да го закрили! Ехъ, кога ли ще да се миряса? да се върнатъ хората по кѣщата си, каза бабичката и си замина, като клатеше глава . . . . .

— Дѣ тоя Господъ! подзе Икония: — тогава ще се върне и нашъ Марко . . . . . Ала . . . . . кой знай? . . . Всички казватъ: още ведижъ народътъ ще се побие съ турчина, та че тогава, или ще се отървеме или ще ни затриятъ. Та и това животъ ли е? Давно Господъ си има милостъ за насъ, сиромаси.

II.

Сръбското въстание на 1815 биде тържествено провъзгласено на 11 Априлий. на връхъ Връбица, при Таковската черква. Милошъ биде избранъ за войвода народенъ, а войната съ турцитѣ се считаше отворена всѣкѣдъ, дѣто се срѣщаше сръбинъ съ турчинъ.

Турскитѣ власти не можихъ да потушиятъ тоя новъ бунтъ. Трѣбваше да потегли изъ Бѣлградъ и самъ Кляй-паша съ войската, да завземе Чачакъ, като мѣсто, на което се кръстосватъ пѣтищата отъ Карановецъ, отъ Ужлица и отъ Сѣница.

На пѣтя си отъ Бѣлградъ за Чачакъ. Кляй-паша още отъ горния край на бѣлградската нахия захвана съ мечъ и огънь да задушва народното въстание.

Въстаницитѣ го дочекахъ въ Клещеница и на нѣколко още сгодни мѣста, нападахъ го, смалвахъ войската му, но не можихъ да му прѣсѣчятъ пѣтя за Чачакъ. Като завзе тоя градъ, турчинътъ прѣдполагаше, че само съ това до толкова ще стресне рудничката нахия, щото въстанието ще се потуши отъ само себе си. Но той се излъга въ сѣтката си. Щомъ се настани въ Чачакъ, веднага съгледа, че въстаницитѣ се бѣхъ приближили до самия лѣвъ брѣгъ на Морава, на хълма Любичъ, срѣщу Чачакъ; тѣ бѣхъ направили шанцове и сил

но се бѣх укрѣнили. По тоя начинъ, всичката лѣва страна на Морава бѣх завзели сѣрбскитѣ въстаници, а дѣсната страна държах турцитѣ. Турцитѣ често излизахъ изъ Чачакъ, прѣгазвахъ Морава, и нападахъ на сѣрбитѣ. По нѣкой пътъ успѣвахъ и да ги измѣстятъ, но не имъ се удаде да разбиятъ сѣвѣнитѣ въстанието, нито да го потушатъ.

Прѣзъ врѣмето, въ което турцитѣ държахъ дѣсната, а сѣрбитѣ лѣвата страна на Морава, често излизаше изъ Чачакъ единъ турчинъ и дразнеше сѣрбитѣ давно налѣзе нѣкой отъ тѣхъ да се бие съ него.

— Излизайте, свини! да се опитае, чия сабя сѣче, чия пушка мѣри; който надвие негова да е държавата. Защо сте се заровили, като крътови въ къртичини?! . . .

Така викаше той почти всѣки день. Известно бѣше, че той е прочутъ юнакъ. Затова началникътъ на сѣрбската войска строго бѣше забранилъ никога да се не отзовава на неговитѣ прѣдиавиквания.

Единъ день, когато този новъ Голпатъ пакъ дразнеше сѣрбитѣ, изъ върбака край Морава изскочна младъ единъ сѣрбинъ и захвана да разиграва зеленитѣ си коня, като не отвърщаше очи отъ турчина.

Сѣрбитѣ уплашени видѣха, че тоя момъкъ бѣше Илия Поповичъ Прѣлинчанинътъ, младия писаръ на войводата.

Като си ерчеше коня около турчина, Илия не сваляше очи отъ него, готовъ да го налѣти щомъ дойде врѣме. Слѣдъ обикновеннитѣ маневри, турчинътъ испраздни и двата си пицова

Отъ втория грѣмежъ Илия усѣти, че нѣщо силно го плѣсна въ пояса: но, като не съгледа никаква кръвъ, и като не почувствова никаква слабостъ, той се спушна възъ турчина и пушна възъ него. Турчинътъ изрева и струпол се на земята. Илия дотърча, отсѣче му главата, нарама я, и прѣзъ Морава истърси се между дружината си

— А бре момче! ти си будала, каза му старъ единъ войникъ, като скриваше своето задоволство; защо носишъ главата тука?

— Дождя ме, дѣто ни подиграваше, гаче сме по-долни отъ турцитѣ, отговори Илия.

— И нито веднажъ не те улучи? питаше единъ отъ зачуденитѣ другари.

— Нито веднажъ, хвала Богу! отговори Илия: — Само слѣдъ втория неговъ грѣмежъ така ме нѣщо удари въ пояса, щото рѣкохъ че ме рани.

— Я виждъ, я виждъ по-добрѣ! каза стария хашъ.

Илия бръкна въ пояса си на онова мѣсто, дѣто го бѣ позаболѣло. Тамъ напица кесията си, въ която бѣше майчиния му талеръ. Като я извади имаше що да види: крушумътъ ударилъ тѣкмо въ талера, вдлъбналъ го, сплѣскалъ се на него и тамъ си останалъ.

— Тоя талеръ да го вардишъ дордѣ си живъ! каза стариятъ войникъ: — той днеска заварди главата ти!

— Той ти е късметътъ! отзовахъ се другитѣ.

III.

Илия засвидѣтелствува, че има юнашко сѣрдце, че носи храбра дѣсна и че щастieto му помага въ боя; но при всичко това, той бѣше прѣстѣпникъ. Него го чакаше съдъ, а слѣдъ съда — смрътъ! . . .

Той бѣ прѣстѣпникъ заповѣдта на началството си, бѣше нарушилъ дисциплината въ войската. А дисциплината е душата на войската. Всѣки войникъ живѣе и работи съ душата си, а войската живѣе и дѣйствува съ дисциплина си. Дѣто нѣма дисциплина — нѣма войска. Илия потѣпка дисциплината, рѣта военна душа; затова, ето сега стои прѣдъ военния съдъ.

Военний съдъ сѣди бързо.

— Ти ли си войникътъ Илия Поповичъ? попита прѣдсѣдателтъ ъ.

— Азъ съмъ.

— Знаеше ли ти, че бѣ заповѣдано, да не се являва срѣщу турчина?

— Знаяхъ.

— Като знаеше, защо отиде противъ заповѣдта?

— Не можихъ да одържжъ сърдцето си.

— Познавашъ ли, че си виновенъ?

— Каквото съмъ сторилъ знаете, а сега прѣсждайте, както ви Господъ научилъ.

— Хлапе е той още, не знае той що е това военна дисциплина, да му опростиме! каза единъ отъ сѣднитѣ.

— А какво ще бѣде послѣ въ войската? Кой ще ти слуша заповѣдитѣ на началството, ако нему опростиме? Трѣбва да се накаже. . . .

— Всичката моравска войска се набра прѣдъ кѣщата, каза слугата на прѣсѣдателя.

Сѣднитѣ прѣкъснахъ сѣденето, палѣзохъ прѣдъ кѣщата, и се слисахъ отъ онова, което видѣхъ.

Войницитѣ хванали пушкитѣ за устата, нарамили ги на рамената си така на опакъ и наредили се на редъ, гледатъ прѣдъ себе си и мълчатъ.

— Какво искате, братя? пита ги прѣсѣдательтъ.

— Изказваме покорностъ прѣдъ сѣда и прѣдъ старейшинитѣ, отговори първия отъ лѣвото крило.

— Това виждаме по пушкитѣ; но какво друго желаете?

— Искаме животътъ на младия юнакъ, който огрѣ лицето ни, но . . . по-гази заповѣдта.

Прѣсѣдательтъ бѣше много уменъ човѣкъ. Той се усмихна подъ мустакъ и каза:

— Не бѣше потрѣбно да се възмущавате. На тояъ часъ се рѣши да се не осѣжда за напредъ оня, който побѣди неприятеля! Илия е свободенъ!

— Ура! заехтѣ изъ стотина гърла.

Сѣднитѣ изведохъ Илия и го пуснахъ въ редоветѣ на войницитѣ.

Радостъ и веселба въ всичката войска

— Не може, не може да се одържи тука никакъвъ редъ, измърморя единъ старъ „фелдфебелъ“, който „упражняваше“ войницитѣ — въстанници. . . .

Така се свърши всичката работа.

Прѣв. С. Вацовъ.

ВЪ ДВОРЕЦА *)

(изъ „Въспоминания“).

Князь Милошъ и князь Михаилъ пристигнахъ тържественно въ Бѣлградъ на 25 Януарий 1859, и се настанихъ, първий въ *великиятъ комакъ*, а вторий въ *малкия* (дѣто днесъ е новиятъ кралевски дворецъ).

Князь Михаилъ, и слѣдъ смъртта на тейка си, оста още нѣколко врѣме ая истата кѣща, защото *великий комакъ* се кърпеше нѣщо.

Сѣверната стая въ *малкий комакъ* занимаваше княгиня Юлия, а южната князътъ. Крайната южна стая, до самата стража, служеше му за работенъ бинетъ.

Тамъ припнаше министри, съвѣтници и докладчици по разни служебни дѣла.

Единъ день, кждѣ края на 1861 г., на улицата валеше ситенъ сухъ снѣгъ. Язътъ, сѣдналъ при писалищний си столъ, слушаше разни доклади, които му геше секретарътъ.

Секретарьтъ му прочете пай-първо единъ актъ отъ държавний съвѣтъ. Ето за какво бѣше тоя актъ. Още на 1813 Смедеревскій командантъ взеъ отъ пѣкого сп Димитриевича, панчевацки търговецъ, храна за войската въ града; но му не заплатилъ цѣлата ѝ стойностъ, а останалъ дълженъ 13000 гроша. Срѣщу тая сума той даде писмено задължение, че ще се заплати „помъ се отмачне бѣдата, която бѣ върхлѣтъла Сърбия“. Но Сърбия падна и дългътъ остана неизплатенъ. Димитриевичъ умрѣ, а сега дщерея му, вече остаряла и болнава жена, въ крайна сиромашия, прѣдставя писменното задължение и моли да ѝ се даде какво-годѣ изъ държавний ковчегъ. Тая молба тя прѣдставила на князь Милоша (Михайловичъ баща), а той я прѣпратилъ въ министерскій съвѣтъ да види и да се произнесе може ли да ся удовлетвори жената. Съвѣтътъ рѣшилъ да ѝ се не дава нищо, „понеже (казва се въ постановленнето), Сърбия отъ 1815 година не е длъжна да плаща дълговетъ на Сърбия отъ 1813 година“!

Като изслуша доклада, князьтъ зе министерското постановление, разгледа подписитъ и го прочете. Па го върна на секретаря и каза:

— Тие господа може така съдятъ за историческитѣ събития и за съдѣбитѣ на народа; а азъ мислѣхъ иѣкакъ-си друго-яче.

Той стана и позвъни.

Влѣзе адютантътъ.

— Нека дойде г. Йовановичъ, каза князьтъ. (Йовановичъ бѣше хofмейстерътъ): — Е, казвайте пататъкъ, обърна се къмъ секретаря.

Секретарьтъ прочете една прѣсжда на кассационний съдъ, по която трѣбваше да се погубатъ една жена и двама души още, убийци на мъжа на тая осъдена жена.

— *Merkverdig!* извика князьтъ: — Какво е това нещастие? Тѣ троица утрѣпали единъ човѣкъ; сега азъ и тѣхъ да убияхъ, та четворица да нѣма на свѣта! Чудни хора! Чудни хора!

Той стана пакъ, запали цигара, и заходи изъ стаята. Въ тоя мигъ на улицата вървѣхъ селяне съ колата си, които бѣхъ продали дърва и се връщаха у дома. Единъ отъ тѣхъ, сѣдналъ на опашката, пѣеше колкото му гласъ държеше. Князьтъ дойде при прозореца и каза на секретаря:

— Погледни го, погледни го, моля ти се! Сто пкти е по-щастливъ той отъ княза Михайла: той днесъ не е длъженъ никого да убива! . . .

— Чужди грижи, господарю, не се блѣскатъ о неговата глава, както се блѣскатъ о вашата. Вамъ винаги се извѣстява за всяко зло, а за доброто—рѣдко. Такова е положението ви. Но отъ това положение вне можете и добро да сторите, повече отъ всѣки други.

Князьтъ щеше да отговори на секретаря, но влезе г. Йовановичъ.

— Земете това писмо, рече князьтъ, като му даде писменното задължение изъ министерскій актъ. Повикайте бабата и ѝ прѣдложете отъ 80 до 100 жьлтици, и ако пристане, откупете тоя документъ, грѣхота е жената да страда съ такава obligation на рѣцѣтъ . . .

Г. Йовановичъ се поклони и излѣзе, за да изпълни заповѣдта.

— Що имате още? попита князьтъ секретаря.

— Селянетѣ отъ селото Мислочинъ и селото Дражевецъ имали съдба за една воденица. Окончателно рѣшенне отколѣ е издадено отъ съда; но о-дѣто сж изгубили, искатъ да подновятъ съдбата, и сега молатъ Ваша Слостъ да имъ позволите това. Тѣ чакатъ прѣдъ двореца и молатъ се да зать прѣдъ васъ.

— Тѣхъ не мож да приемж, рѣшеннето на съда не мож да убои

— Добрѣ бихте сторили да ги приеме; чули бихте и тѣхний на работата.

— Не мож, не мож, прѣкъсна го живо князьтъ; — кажете имъ

Секретарьтъ забѣлѣжи отеждата на княза. Той се поклони, за

— Стойте малко, рече князът; тя заранъ ми донесох едно необикновено прошение. Заслужва да го чуете. Но още по-добър е да чуеме самия просител . . . .

Той позвъни. Адютантът се появи.

— Да влѣзе селянинътъ отъ Ужичко, дѣго ми донесе прошение.

Слѣдъ малко вратата се отвори и влѣзе въ стаята единъ високъ селянинъ, съ твърдъ приятно лице и погледъ.

Отъ врата до врата, прѣзъ цѣлата стая, бѣше посланъ килимъ, за да се не каля паркетътъ. Постелката е вълнена черга, широка нѣщо единъ метръ.

Селякътъ, като видѣ чергата, която трѣбваше да нагази съ оиницитъ си, спрѣ се; постѣ хвана да скача ту отъ дѣсно ту отъ лѣво на нея, за да я незастигни. По тоя начинъ приближи до княза, застана на паркета и се поклони, като назова Бога.

— Що жолаете, попита го князътъ.

— Дойдохме до тебе, господарю.

— Съ какво добрѣ?

— Нека ни си живѣ и здравъ . . . Но какво да се стори, божия воля . . .

— Де кажи да чуемъ.

— Нека да знаешъ и ти, господарю! Покойниятъ господарь Милошъ, твой баща, бѣше далъ капетанство *) на Симъ Радовича изъ Гойна Гора. Симо е нашъ рожденъ братъ. Той сега умрѣ, Богъ да го прости . . . Остави, да прощавашъ, само жена: дѣца нѣмахъ. Сега жената, като женска глава, не може да земе капетанството, а други роднини освѣнъ насъ нѣма. Та ето, додохме при тебе, господарю, да дадешъ намъ капетанството, дѣто го имаше братъ ми Симо.

Князътъ го надуваше смѣхъ, но се одържаше.

— Капетанството, брате, е служба, която се повѣрява на оногова, който най-добъръ умѣ да я върши, а не на оня, който е най-близъкъ роднина.

— Ние бѣхме ратни у брата си, и вѣрвай Бога, тая служба ще можемъ да вършимъ както той.

— Това нѣщо покойниятъ ми тейко е сторилъ по старешкиятъ си обичай; а азъ не можъ да сторж така. Капетанъ трѣбва да бѣде човѣкъ, който знае каква е тая служба и какво пишатъ законитъ.

— Ехъ, право ми рече нашъ дѣдо, че нищо отъ това нѣма да палѣе, та залудо да недеремъ опиници. Но хората сѣ ми думажъ: „Иди, иди, на тебе се пада“.

— Не може, брате, не може! Но знаешъ ли какво? Покойниятъ Симо пращаше на тейка харна овча пастърма . . . На ти това, па на-есентъ, ако е животъ и здравье, и ти на мене проводи два три бѣла отъ същата хубава овча пастърма. Сега хай иди си сбогомъ, и добъръ часъ!

И князътъ му пустина въ шапката нѣколко жълтици.

— Като е така да си вървимъ, и селякътъ се поклони и мирно мина по перкетътъ, като се чуваше да не стѣпи на чергата. Князътъ се усмихна и каза:

— Чуехте ли го? кажете сега, че е лесно да се изучи единъ народъ.

— Не смѣжъ да кажъ, че е лесно, но заслужава да се изучава, каза секретарътъ.

Въ тоя мигъ адютантътъ отвори вратата и рече:

— Ваша свѣтлость, една жена се моли да влѣзе; казва, че има голѣма неволя.

— Нека влѣзе, рече князътъ.

Влѣзе една жена Шумадинка, кждѣ 40—45 години. Тя върви смирено, но свободно. Тя простре къмъ него жалбата, която носеше. Князътъ я пое и попита.

— Какво има, стрипо?

*) Служба на околийски началникъ въ Сърбия.

— Господарю, единичният ми синъ зеахъ въ войската. Казахъ ужъ че ще го пуснатъ, па го не пустиахъ. Азъ съмъ жена вдовица; отъ него чакамъ само.

— Тръбва, стрино, най-напрѣдъ да испитамъ тоа така ли е. Ако бѣде така пуста-ща го.

— Ехъ Господъ да те поживи, Господъ да зарадва и тебе, както ти мене.

Тя измъкна изъ пазвата си пешкирче, развърза му единия възелъ, извади отъ тамъ половина цванче и го даде на княза.

— Нѣмамъ, счушена аспра повече, ами земи товачка, господарю; а Богъ да ти подари повече . . . Онъ е милостивъ, нека ти подари толкова, колкото ти мене днеска.

Князътъ зе половина цванче и звѣнна. Влѣзе адютантътъ.

— Отведете тая жена при г. Йовановича, нека ѝ даде за харчъ 5—6 жълтици.

Жената очудена гледа княза

— Идете, идете, рѣче ѝ той.

— А г. Йоксичу, прибави той, като се обърна къмъ адютанта, прѣдайте това прошение, та веднага да пише на военний министръ да се распореди за отпушането сина на тая жена, приврѣменно, додѣто се разузнае работата.

Излѣзоахъ и адютантътъ и шумадинката.

Князътъ пушна половината цванче въ дивитя си, (той го пази тамъ до самата си смрътъ) и се извърна къмъ секретаря съ думитѣ:

— Ждѣни за напрѣдъкъ, ламтащи да стигнемъ другитѣ народи, които сж захванали прѣди насъ и повече се образували, ние сме често незадоволни, че нашия народъ не върви бързо въ просвѣщението и моралността, че не мѣнява лесно своитѣ стари нрави, а забравяме какво зло би било за сърбина, ако той своитѣ нрави мѣняваше тъй, както модата мѣни женскитѣ облѣкла.

Слѣдъ тие думи князътъ помълча . . . Изведнажъ той хвърли очи на прѣсждата, която осждаше на погубване троицата души, и попита.

— А съ тая работа що да чинимъ?

Секретарьтъ само сви рамена.

— Нека остане до утрѣ, притури князътъ; — ноцъта дава съвѣтъ, казва старата мѣдрость.

Секретарьтъ тогава се поклони и излѣзе.

Прѣв. Ц.-вѣ.

Когато изгрѣе . . .

Когато изгрѣе слънце и прокуди
Студътъ и мъглата — утрѣнния мракъ,
Когато животътъ навредъ се пробуди,
Славѣй се обади отъ близкий шумахъ,
Тогава се същамъ радостенъ и бодъръ,
Тогава обиквамъ Бога и свѣта,
Тогава се плашя отъ смъртния одъръ,
Тогава се стрѣскамъ ази отъ смъртъта;
Тогава усѣщамъ лекость на гърдитѣ,
Искамъ да живѣя, като подмладенъ,
Тогава съсъ жадность гълтамъ азъ заритѣ,
Слънцето които разсипва надъ менъ.
Но когато мръкне и слънцето нѣма,
Пѣснитѣ утихнатъ — всичко замълчи,

Тяга непонятна сърдце ми обзема,
Мрака се растила прѣдъ мойтъ очи.

Свѣтътъ се мѣнява вече зарадъ мене
И ази се виждамъ самичакъ — единъ,
Подъ брѣмето тежко на злото сумнене
И живота става горчивъ, кат' пелинъ.

Въ ума ми възкръсватъ безбройни въпроси,
Сѣ тѣй нерѣшимии, сѣ зловѣщи пакъ,
А всѣка минута друго ми не носи,
Освѣнъ самотия хладина и мракъ.

М. Московъ.

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ.

Побѣда. Епически стихове и пѣсни отъ послѣдната сръбско-българска война. Отъ Сл. Кесяковъ.

„Мрътви сѣ тѣзъ мисли въ души обути.
Таквиѣ ми пѣсни не ще живѣятъ“.

Изъ „Побѣда“, стр. 71.

Каква благодарна задача за поета да възпѣе подвизитѣ на народа си въ една война! Особенно благодарна е тя за туй, защото самия фактъ — войната — е грозно, безчеловѣчно нѣщо, и за да стане поетиченъ прѣдметъ изисква се извънредно голѣма идеализация. Само тогазъ, когато поетътъ е способенъ да напои съ поезия всичко онова, до което се докоснуватъ неговитѣ мисли и чувства — само тогазъ грозниятъ фактъ ще стане достоенъ за възпѣвание прѣдметъ. Ако поетътъ не умѣе да възвиси прѣдметъта си, ако не може ни накара да виждаме въ ужаситѣ само едно сръдство за побѣдата на една велика, благородна мисль, ако не може ни прѣдстави военното поле, като една колосална арена, дѣто воюва и тържествува човѣчески духъ и една грандиозна идея обръща на прахъ физическитѣ сили на врага — тогава той не е истински поетъ и ние нѣма да намѣримъ никаква естетична наслада на стиховетѣ, прѣпълнени съ ужасъ и човѣшки кръви. Азъ нарочно споменувамъ тукъ трудноститѣ, защото искаме да покажемъ колко печели поетътъ само ако сполучи да ги побѣди. Такива и подобни тѣмъ сюжети сѣ най-благодарни, защото въ тѣхъ ще може даровити поетъ извѣднѣжъ да се отличи и да блѣсне прѣдъ бездарния. На бездарни нѣма и да дойде на ума да идеализира прѣдметъта си, да му вдѣхне душа: той ще описва само битки, кръвъ, плачове и вайкания, и четецътъ ще се отвращава отъ сюжета, защото ще вижда въ него само една мрачна страна. Напротивъ, талантив поетъ въ тѣзи посока ще употреби най-голѣми трудове; той е ни накара да гледаме на войната отъ по-възвишено гледище; самото отнашение на поета къмъ прѣдмета, що възпѣва музата му, ще носи отпечатъкъ на таланта и ний, тѣй бърже запознати съ даровития писателъ, съ още по-голѣмъ интересъ, и възхитени отъ идеалната висота, въ която ни прѣнася поетътъ, се прѣдадемъ на насладата, която ни е приготвила една достойна лира. — Така нека видимъ, по какъвъ начинъ трѣбва да се възпѣватъ военнитѣ дѣяния на единъ народъ, особено на оный, който воюва не за нищо и никакви принципи на нѣкоя помазана глава, а за една велика идея. Че поезията нѣма наслѣдва причинитѣ на войната, да излага вървежа ѝ, нито пъкъ да я утѣвява

тъй, както би го сторил науката, — това се разбира от само себе. Очевидно е и туй, че поезията е излишна, ако бѣше длъжна да повтаря въ стихотворна форма онова, което нѣкое основно историческо изслѣдване е казало вече или ще каже нѣкога въ прозаична рѣчь. Само ако поетътъ усѣща вътрѣшна нужда и се чувствава достатъчно силенъ, за да ни нарисува онова, което и за най-строгата, за най-чистата наука е недостъпно — само тогавъ той си е създаде правото да въспѣва една война и подвизитѣ на нейнитѣ герои.

Къмъ тѣзи, недостъпни за науката страни на войната принадлежатъ: състоянието, настроението на народния духъ (онова, което въ ново врѣме нѣмцитѣ нарѣкохъ, ако и малко метафизически, но доста сполучено: *Stimmung des Volksgeistes*), сетивъ, чувствата, които възбужда въ народа, които го възбуждаватъ въ бойноветѣ, да ли умира, или полѣти къмъ громи дѣла и къмъ военна слава; дали скръбъ, дѣто е билъ принуденъ да прибѣгне къмъ грубата сила, или пъкъ, най-сетивъ, отчаянна яростъ, за дѣто го нападатъ подло, безчестно и безъ всѣка причина. *) — Втора специална задача на поезията ще бѣде: да влѣзе въ къщата, въ домоветѣ на ония, които лѣжатъ крѣвта си на бойното поле. Ето най-прѣкрасната, най-привлѣкателната частъ отъ задачата на поета; — той ще рисува ту любовта и тѣгитѣ на една оставена въ майскитѣ дни годеница, ту примиренията на нѣкоя млада булка съ дребни дѣтица, ту пъкъ музата му ще се вслуша въ охканията и плачоветѣ на старата майка. . . . Какъвъ неисчерпаемъ изворъ на чудна, божествена поезия! И още, колко има! Ние нѣмаме сила да нареждаме тука, какво трѣбва да стори поетътъ, какво да търси и да въспѣва, то е даже излишно, защото истински поетъ, ще знае по-добро отъ насъ. Само туй трѣбва да се спомѣне, защото то съставя една важна особенностъ на нашата война: то е, че тя е братска война. Това нѣщо трѣбва да изпълни както народа, тъй и поета, съ едно меланхолическо чувство. А меланхолията, каквото и да се говори за нея отъ друга гледна точка, сѣ пакъ си остава едно много поетично и плодотворно за поезията настроение. Притурете сега къмъ сномъ-натата по-горѣ втора специалностъ на поезията тѣзи особенностъ на нашата сѣрбско-българската война и вий ще имате единъ дѣйствително поетически сюжетъ, съ който поета може чудеса да направи. Да видимъ, да ли г. Сл. Кесяковъ е умѣлъ да направи поне едно чудо.

Първий, безспорно най-труденъ, но и най-важенъ въпросъ е въпросътъ, да ли ония, които пръвъ пѣтъ излиза на българското литературно поле съ сборката „Побѣда“, е истински поетъ, да ли има въ душата му поне малко отъ прометеевската искра, която отличава поетитѣ отъ проститѣ смъртни? Но прѣди да отговоримъ на този въпросъ азъ щѣ се потруди да опрѣдѣля до колко г. Сл. Кесяковъ се е постаралъ да удовлетвори други по-елементарни искания, които не трѣбва да занемарва ни единъ писателъ — билъ той поетъ или прозаикъ.

На първо мѣсто е български езикъ. Наистина, туй трѣбва да признаемъ, че за български писателъ е несравнено по-трудно, да пише съ единъ добъръ чистъ народенъ стихъ, отъ колкото за единъ писателъ, който принадлежи на кой да е други народъ, съ уработенъ вече литературенъ езикъ. Но тѣзи причини г. Сл. Кесяковъ е ималъ да се бори съ огромни трудности и ако всѣка страница въ неговата „Побѣда“ доказва, че той е билъ „побѣденъ“ отъ задачата си, то туй не трѣбва да се припише само на неговата слабостъ, а и на извъннѣрната трудностъ на задачата му. Обаче, съ тѣзи разсуждения може да се извини самъ стилисти на голѣмитѣ зубости и прѣлести въ неговия езикъ, но не и отелъ на чистотата и правилността въ езика. Г. Сл. Кесяковъ именно

*) Нѣка сумиране, че всичко туй може да извърши и историята, но по други начинъ: тя ще говори общо, съ понятия, когато поезията ще рисува, ще показва нагледно; първата ще разсуждава за прѣдметитѣ, а поезията ще ни намира въ прѣдметитѣ.

трудилъ да побѣгне варваризмътъ и да запѣе съ лирата си тъй, както пѣе онази народъ, комуто се е заловилъ да плете побѣдни вѣнци; не се е потрудилъ още да упазва книгата си отъ блудкави и безсмислени редове и страници. Ето примѣри:

Стр. 7:

„Ревжътъ, пжкатъ (?) тамъ гранати
И се тръшкатъ като бикъ“.

Дивната поезия, скрита въ тѣзи два реда, оставямъ на страна и обръщамъ вниманието само върху грамматиката имъ: „Тръшкатъ се като бикове“ би казалъ простия българинъ; казалъ би го, вѣроятно и г. Сл. Кесяковъ, но тогава ритматъ на думата щикъ, би се развалила. Такива концесии на „своеправнитъ ритми“, както казва Байронъ, има много:

Стр. 11:

Изкъ тамъ въ Палатътъ Миланъ си ходи
Не спи той още, — има кроежи:
Оглупѣлъ бѣсенъ — война ще води,
— Защо помилва толкозъ младежи.

Последната фраза нѣма нищо общо нито съ прѣдидущитъ, нито съ послѣдующитъ редове, вѣроятно, тя е турната само за титматъ *кроежи*.

Стр. 14:

Това му мѣса
Орли да кълвжтъ чернитъ очи
Вълци да лочжтъ кръвъ, що навѣса.

Думатъ *навѣса* е за насъ непонятна и, вѣрваме, турена само за ритмъ съ *мѣса*. Въ своята „ритмомания“ г. Сл. Кесяковъ, често се е забравялъ:

На стр. 27:

На страна стойте въ борба **неравна**
Дъ ще тѣгло то мощъ на човѣка
— Лъвътъ е буденъ, вече *отдавна*.

А на стр. 36:

Нъ тукъ ще видимъ, сърбъ ли кирливий ¹⁾
Я сивъ Целосовъ, умрѣлъ *отдавна*
Или балканскій лъвъ горделивий
Ще да исплува въ тѣзъ борба **равна**.

А ето нѣколко примѣра и отъ прѣкрасни безсмислици:

Стр. 65:

За 5 дни стигнахме . . . петнайсетъ тука! . . .
Безъ бой ме минува . . . сърцето не трае
А зимата отъ ядъ и скалитъ пука,
За нѣмецътъ, казватъ, съ насъ си играе
— Спрѣлъ ни тъй злочесто.

На стр. 61 има единъ стихъ:

Цѣлий полкъ младежи на *поцѣлуй Саша*

Стр. 82 и 83:

Не се е още мечътъ источилъ

¹⁾ Да благодаримъ Богу, че патриотическото чувство (?) на поета не го е накарало да пусне пѣкой по-едъръ и по-деликатенъ комплиментъ на сърбитъ.

Кой да *развърже* тая *загатка*,
 Нъ вѣчъ героятъ тукъ е *искочилъ*
 — *Горделивъ възелъ задача гладка*.

Но туй е капка въ морето, цѣлата книга е такава. Повече приѣтри сж налпшпи за да се докаже, че г. С. Кесяковъ не се е погрижилъ да упазп законитѣ на българската грамматика, нито на всемирната логика, които безнаказанно не може да се нарушаватъ

Интересенъ е г. Сл. Кесяковъ въ своята мания, да привежда всѣкакви цитати — потрѣбни и непотрѣбни, зети отъ всичкитѣ европейски язици, безъ разлика, да ли тѣ сж познати на автора или не. Намистина, тѣзи болестъ е много разпространена въ България, но туй не ме очудва, защото много български писачи сж хора безъ образование, безъ всѣко „душевно съдържание“, а като писачи, сѣ трѣбва да иматъ нѣщо, което да имъ придава важностъ, авторитетъ, изобщо да импонира на четеца. Щомъ не може писателя да си спечели туй съ онова, съ което трѣбва, той прибѣгва къмъ външнитѣ срдѣства: цитати, голѣми думи и мн. др. При това, много отъ тѣхъ нѣматъ нищо общо съ съдържанието на стихотворението Много сж интересни и оригинални способитѣ, съ които г. С. Кесяковъ си е послужилъ за да потѣе своя слогъ съ поезия. На почитаемиа авторъ е било много добръ извѣстно, че безъ фигураленъ стилъ, безъ метафори, метонимии, хиперболи и мн. др. — поезия нѣма. И ето, разтварятъ се стилистическитѣ съкровища:

На стр. 24. (Войникътъ на либето) четемъ: по тѣхъ (ливадитѣ) замучели бодливи юнци.

Пъргави катъ тебъ, като тебе мили...
 Всѣко по за 10 най малко жълтици,
 Витороги пѣстри, опашки навили.

Какъвъ деликатенъ комплиментъ за либето се крие въ тѣзи редове!

Стр. 33:

„Тѣ сж овчари, въ дѣла обути (вѣроятно, като въ потури).
 А виждѣ ги, виждѣ ги и тѣ станахъ!“

Изрѣчението „луна виторога“ се срѣща много пжти на стр. 35: „Подъ него (небето) блика тѣлъ хубавица.“ На друго мѣсто, стр. 63, България се нарича „синовица“, за да се образува ритма съ „лъвица“. Слѣдующитѣ редове нека послужатъ за образецъ на поетическия стилъ на г. С. Кесякова, както и на неговата логика, или по-право, на способността му, да реди всѣкакви думи, безъ да се страхува отъ безсмислицитѣ, които се пораждатъ.

Стр. 38:

Тѣй лъвътъ кроткъ, въ *горящия пѣскъ*,
 Въ *оазисъ* гордо лѣжи и дрѣме;
 Нъ щомъ го хищникъ закачи ялобно,
Гора изпълва съ ужасенъ крясъкъ,
Рика, раскъсва адското сѣме.
 Степъта обръща на „мѣсто лобно“!
 България бѣ мирна дѣвица,
 Дрѣвше свойто, *занята* (?) въ себе
 Вий я смутихте... Тя е лъвица...
 Безъ милостъ, хищникъ, днесъ те погребе...

Може нѣкой да извика, „какъ е възможно лъвътъ да се намѣрва и въ о... (оазисъ?) и въ горящия пѣскъ и срдѣцъ пустинята да вирѣе гора“? Пардо господине, вие още не знаете да отличите поезията отъ прозата! Въ реалъ свѣтъ може всичко туй да става инакъ, но въ поезията се позволяватъ

чения. Друго нѣщо е обикновенний левъ, друго нѣщо поетический асланъ! Последний, като водно поетическо същество, може и е способно да изпълни всичко това. По съжитѣ причини трѣбва да има и тамъ гора, защото иначе левътъ нѣма какво да изпълни съ ревътъ си. И прѣпипателнитѣ знаци сж натуряни съ поетическа набрѣжностъ. И исковани думи, по най-новата българска писателска мода, не липсватъ. Но такава е книгата на г. С. Кесякова вредъ; всѣко цитиране и насочване страницитѣ е излишно: читателътъ да обърне книгата, дѣто иска и ще намери образци отъ модеренъ български слогъ.

Но да се приближж повече къмъ особеноститѣ на поетическия стилъ, къмъ техниката на стихосложението. Както е извѣсно, българскитѣ поети — стихотворци, колкото ги има, си служатъ повече съ тоническото стихосложение чийто отличителни признаци сж ритмитѣ и стъпкитѣ. И г. С. Кесяковъ не е искалъ да пише силлабически стихове, защото се забѣлжватъ много нагласявания, размѣстване на ударенията и на думитѣ — свобода, отъ която всички поети се ползватъ . . . въ извѣстни граници. Но стиховетѣ на г. С. Кесякова не сж и тонически. Ако и да не ми позволява врѣмето да опитамъ всичкитѣ му стихотворения въ това отношение, пакъ щж кажж, че стиховетѣ му не сж правилни, защото всички оние, които се опитахъ да раздѣлж на стъпки, излѣзохж калпави.

Стр. 63:

О дано вече се забрави
Всичко крѣвно чакъ до днесъ,
Дано крикъ въ тѣзи джбрави
Днесъ да никне съ блага вѣстъ.

Първий, вторий и четвъртий отъ тѣзи стихове сж хорен, третий не е никакъвъ.

Стр. 62:

Надъ жатна, буйна Нишава
Лъвъ се развѣ (?) гордъ и младъ;
Сърбия вечъ се снѣшава
Лъвътъ *рика* съ бѣсъ и съ ядъ,
Припка той — гони слава
По урвитѣ на Морава
И дири той нейдѣ — останка
На древенъ кралъ нѣкой ликъ,
Я дрѣвня нѣкой си сѣнка —
На Самуила — царъ великъ.

Тука коментариитѣ, вѣрватъ, сж излишни: отсъствие на смисълъ, на вѣрностъ и на поезия ще види всѣко око — било то естетическо, или неестетическо.

Под-нататъкъ:

Кралътъ ще ги*) кара, той безъ да пострада
Въ боятъ изъ огньтъ за тозъ се родили
Вѣнци ще да сбиратъ тѣзи ми година . . .

И туй е едно глупаво куплетче, което азъ съмъ неспособенъ да разберж и което е взето изъ поемата „Обсадата на Видинъ“, дѣто се срѣщатъ сравнително и дѣто сж правилни стихчета. Но лишни сж всѣкакви цитати; на всѣки листъ може да се намери купъ докази за лоши стихове. Читателитѣ виждатъ, че

*) Сръбскитѣ стада, както се изразява по горѣ автора за синоветѣ на Шумадия.

ние свършваме, безъ да се засѣгнемъ за естетическата страна на г. Кесяковитѣ пѣсни. Намъ е невъзможно да подложимъ на естетическата критика „Побѣдата“ на г. Сл. Кесякова, защото нѣмаме никакъвъ критеріумъ. Естетиката има сила само върху естетическитѣ, върху поетическитѣ създания, а сборката на г. Сл. Кесякова нѣма нищо общо съ поезията.

И тъй, ние ще свършиме съ оние думи, съ които захванахме и въ които авторътъ самъ си изрѣкалъ прѣсѣдата:

„Мрътви тѣзъ мисли, въ думи обути,
Таквиъ ми нѣсни не ще живѣятъ“.

Д-ръ К. К. Кръстевъ.

Български притчи или пословици и характерни думи, събрани отъ П. Р. Славейкова. Часть I (А—Н) Пловдивъ, 1890 г. 4 лева.

Съ истинско удоволствие ще посрѣщамъ, върваме, читателитѣ ни излизането на тази обемиста сборка отъ български пословици, събрани отъ г. П. Р. Славейкова, единъ отъ най-първитѣ събирачи на народни умотворения у насъ. Върху важноста на тази наша народна философия, както и върху записването и събирането ѝ е обърналъ внимание г. Славейковъ още въ началото на нашето възраждане. Въ 1855 г. той е захваналъ да печата български народни пословици въ „Париградскій Вѣстникъ“ и по-послѣ въ „Книжницѣ“. Въ озаглавената сборка, слѣдъ интересната история на събирането имъ, една часть отъ която по-напрѣдъ бѣ напечатана въ „Периодическото списание“, и единъ прѣдговоръ, слѣдватъ по азбученъ редъ 19 печатни коли пословици. Тази първа часть съдържа 9310. Двѣ нѣща само въ тоя важенъ трудъ биятъ въ очи, и неприятно, едното е — новото правописание, което безъ нужда увеличава съ едно още броя на произволнитѣ правописания у насъ; а друго — голѣмото множество цинични народни изрѣчения, които пълнатъ всяка страница. Желателно е да ги видѣхме по-малко таквиъ въ втората часть на сборника, и увѣрени сме, че отсъствието имъ ни най-малко нѣма да нащърби ни пълнотата, ни научната стойностъ негова. Но и така трудътъ на г. Славейкова съставлява едно безцѣнно достойние на нашата книжнина и ние най-горещо го прѣпоръчваме на българската публика.

Литературно-научно списание на Казанлъжкото учителско дружество, подъ редакцията на Д-ръ К. К. Кръстевъ. Първата книжка има слѣдующето съдържание: I *Вниманието*, студия отъ Д-ръ К. К. Кръстевъ, II *Хоризонталенъ слънчевъ часовникъ* отъ З. И.; *Стихотворения въ проза*, отъ Тургенева: Природата, прѣв. Д-ръ Р. К. IV, *Младостъ и старостъ* отъ Карамзина, прѣв. Д-ръ Р. К. V *Очеркъ изъ историята на българското творчество*: Отмъщение, драма отъ В. Москва; VI *Българската прѣводна литература*: Вилхелмъ Телъ, отъ Шиллера, прѣв. Бъранцовъ. VII *Денница*, мѣсечно литературно списание, I год. кн. I. и VIII *Емилия Галотти*, трагедия въ 5 дѣйствия, отъ Лессинга, прѣв. Д-ръ К. К. Кръстевъ.

Звѣздици, стихотворения отъ П. Н. Даскаловъ. Разградъ 188

ВѢСТИ ИЗЪ КНИЖОВНИЙ СВѢТЪ

Руский вѣстникъ „*Kievskoe Slovo*“ е обнародвалъ прѣвода на разказътъ на К. Величкова: „Послѣднѣ жалание“, печатанъ въ бившето пловдивско литературно списание „*Зора*“.

La revue de l'orient, политически листъ, издаваемъ въ Пеща, обнародва въ стълповетъ си любопитна статия отъ А. Шопова „Етнографията на Македония“. Тая статия служи за отговоръ на Ястребова и Гопчевича, които, както е извѣстно, чрѣзъ пристрастни съчинения, силатъ се да заблудятъ свѣта относително българщината на македонцитѣ.

С. Верковичъ, издательтъ на „Вѣда Словена“ е напечаталъ напоследъкъ на руски твърдѣ важенъ трудъ по нашето отечествовъденіе: „Топографическо-етнографическій очеркъ Македоніи.“

Покойний генералъ Шрекеръ-паша, бившии началникъ на милицията и жан-дармерията въ Источна-Румелия, е билъ напечаталъ на нѣмски още при живѣ двѣ интересни съчинения по руско-турската война. Първото третираше за знаменитий воененъ нашъ три-агълникъ: Руссе—Варна—Силистра—Шуменъ; второто давало характеристиката на рускитѣ и турскитѣ генерали прѣзъ помѣнатата война.

Графъ Левъ Толстой е написалъ новъ романъ, който, както всичко, що излиза изъ подъ перото на гениалний писателъ, е назначенъ да произведе сансация въ литературний свѣтъ на цѣла Европа. Романътъ има название: *Сонатата на Шейца*. Той излиза сега на руски, а се испраща въ коли въ Парижъ, Лондонъ и Берлинъ за да излѣзе едновременно и на французски, английски и нѣмски.

Лани се е поминалъ въ Загребъ знаменитий и плодovitи хърватски писателъ Ив. Кукулевичъ-Сакцински. Подиръ Рачки той е единъ отъ първитѣ историци въ отечеството си. Между много други интересни студии, той е напечаталъ въ „Аналитѣ на югославянската академия“ важенъ историченъ трудъ: „Формитѣ и значението на коронитѣ на тримата най-велики югославянски царѣ: българский Симеонъ, хърватаский Крѣшмиръ и сѣрбский Душанъ.“ Покойний бѣше почетенъ членъ на българското Книжовно Дружество.

Дружеството „Българска сѣденка“ въ Прага“ на 26 февруарий е дало тържественъ вечеръ въ честь на незабравний дѣятелъ по бѣлгъ възраждане, Василия Ев. Априлова. Програмата на четенитѣ, пѣнитѣ и свиренитѣ нѣща е слѣдующата: 1) Краткъ прѣгледъ на вървежа на дружеството. 2) Прологъ отъ Е. Мужикъ. 3) Увертюра на операта „*Hubička*“ отъ Сметана. 4) Живописъ на В. Априлова. 5) Български народни пѣсни. 6) „Я надуй дѣдо кавала“ (пѣсна) наредилъ Ф. Пифода. 7) Славянска рапсодия. 8) Мелодрамъ „Бенковски“ по „Епопеята на забравенитѣ“ съставилъ Букорещлиевъ. 9) Чески пѣсни. 10) Трио до „*B-dur*“. 11) „Нашата златна Прага“ и „Некъ душманъ види“, пѣсни. 12) Тържественна увертюра отъ П. Чайковски. Въ изпълнението на тая программа, освѣнъ българитѣ ученици, зели съ любезно участие и артисти отъ операта и народний театръ въ Прага.

Луи-Леже, извѣстний французски професоръ въ факултета за славянскитѣ язици въ Парижъ, и познатъ на българитѣ по своитѣ учени трудове за България, пише напоследѣкъ „Историята на полската цивилизация.“

Glasnik zemaljskeg museia u Bosni i Hercegovini. Съ това име захрана да излезе въ Сараево отъ 1889 г. подъ редакцията на Коста Херманъ, хърватинъ, забѣлжително периодическо списание по изучаването на Босна и Херцеговина.

Редакцията на „Гласника“ искава желание, щото оригиналнитѣ трудове на сътрудницитѣ да обхващатъ тѣзи вѣтки отъ науката и изкуството: 1) Стара и нова география; 2) История; 3) Археология отъ врѣме прѣдисторическо, илирско, римско, босненско (богомилско) и османско; 4) Паметници отъ изкуствата; 5) Хералдика, грамоти, печати и монети отъ разни врѣмена; 6) оружия; 7) паметници отъ народния и книжевенъ езикъ; 8) етнография; 9) естествени прѣдмети, а именно: геология, зоология, ботаника, минералогия и метеорология; 10) история на народната писменностъ; 11) библиография на книги и статии, които говорятъ за Босна и Херцеговина; 12) Статистика. Отъ това става явно колко е богата програмата на това списание, задачата на което е всестранното изучаване на страната.

Приватъ доцентътъ при петербургскій университетъ г. П. Сырку, е напечаталъ напоследѣкъ на руски обемисто-историческо съчинение подъ названиее: *Къ исторіи исправленія книгъ въ Болгаріи въ XIV вѣкъ.* Томъ I. Выпускъ II То съдържа текстоветѣ по литургическитѣ трудове на търновския патриархъ Евтимия. Тия текстове сж прѣдшествувани отъ едно обширно описание на ръкописитѣ, отъ които сж извлѣчени трудоветѣ на Евтимия. Отъ тамъ узнаваме, че текстоветѣ сж извлѣчени изъ ръкописитѣ на Светогорскитѣ, Московскитѣ, Петербургскитѣ, Соловецката и др. нѣкои библиотеки; слѣдователно, трудътъ на уважаемия авторъ е многогодишенъ и твърдѣ интересенъ за нашата историография. Заслужва да споменемъ, че П. Сырку е ходилъ нарочно за тая цѣль въ Св. Гора и много врѣме е прѣброялъ библиотекитѣ на разнитѣ манастири тамъ. Въ разяснението си по текстоветѣ Г. Сырку ни дава много свѣденія за движението на българската черковна книжнина въ 14-то столѣтие. II-й выпускъ съдържа слѣдующитѣ текстове: а) Зографскій свитѣкъ той съдържа „Уставъ литургіи Св. Іоана Златоустаго“ и се намира въ зографския манастиръ. Че тоя ръкописъ е билъ отъ 14-й вѣкъ, свидѣтелствува ектенията находяща се на 22 стр. дѣто се споменува името на Евтимия, архиепископъ „великаго града Търнова и всѣмъ болгаромъ патриархъ“. Накъ на сжщата стр. е казано: „о пребываніи благочестивому и христолюбивому царю нашему Іоану Шинману и благочестивей царици его Маріи“ б) Служебникъ патриарха Евтимія. Авторътъ казва, че отъ тоя служебникъ за сега сж извѣстни само два прѣписа: първия се намиралъ въ Зографския манастиръ, а втория билъ на ректора на Самоковската Духовна семинария, Игнатия Рилски, който въ послѣдно врѣме го проводилъ въ Соф. Нар. Библиотека. Текстътъ по зографския ръкописъ е виѣстенъ въ книгата; но послѣдниятъ Г. Сырку съжалява, че при всичкитѣ си усилия го види въ Соф. Нар. библиотека, не е можалъ да сполучи. (?!); в) Приложенія къ служебнику. г) Есфигменскій служебникъ. Тоя текстъ е на грѣцки и е обнародванъ, като оригиналъ, отъ който Патриархъ Евтимий е прѣвелъ нѣкои части отъ служебника си. д) Молитви патриарха Филотея тоже на грѣцки и обнародвани за сжщата цѣль. е) Литургія Св. Іоана. ж) Литургія Св. Петра. Послѣнитѣ два текста, авторътъ счита за послѣдни литургически трудове на пг спомятия български патриархъ Евтимия.

ДЕННИЦА

ИЗБОРЪ.

На 188 . . . г. прѣзъ юния, Дончо Искровъ, яхналъ на мършавъ кираджийски конь, приближи до единъ отъ разсипанитѣ прѣзъ русско-турската война градове на Тракия.

Тоя момъкъ, около двацетъ и петъ годишенъ, съ срѣденъ ръстъ, но здраво сложенъ, съ приятно и живо лице, съ черни очи, дѣто блѣщеше младенкии огнь на вдъхновенна душа, нетърпелива да се хвърли въ вихъра на живота, се завръщаше отъ учение по Европа, подиръ многогодишна раздѣла отъ бащиното си огнище.

Дончо спрѣ коня, свали шапка и благоговѣйно гледа нѣколко врѣме нискитѣ плетища и зидове по края, наведенитѣ покриви съ почернѣли керемиди, овошкитѣ, които се зелѣвѣяха надъ тѣхъ.

Очитѣ му се бѣха натѣли.

Той бутна коня и трѣгна, като не сваляше очи отъ града.

— Чудно, каза си той, азъ слушахъ, че съвсѣмъ изгорѣло, а градътъ се види почти цѣлъ. Прѣувеличено е, види се . . .

Съ раступано отъ вълнение сърдце той влѣзе въ първата улица и мина между два реда ниски, стари, сиромашки кѣщи. Той се взираше въ всякой зидъ, вратня, прозорче, и ги намираше пакъ тия, каквито ги помнеше отъ малкъ. Никакво опустошение не се бѣ коснало до тѣхъ. Нѣколко души минувачи го поздравиха на име. Той имъ отговори, но ги не позна. Улицата се свършваше до Велковий кладенецъ, отъ дѣто друга улица завождаше къмъ мегданя, при който е била тѣхната кѣща, и отъ тамъ къмъ другий край на града, дѣто сега живѣеше майка му въ една чужда кѣщица . . . Той помнеше сичко това хубаво и мижишката, дѣто се вика, можеше да се управи до тамъ. Кога дойде при кладенеца, той поиска да хване другата улица, но я не намѣри: никаква улица нѣмаше тамъ! Той се запрѣ смаянъ. Прѣдъ него се отвори празно пространство, единъ безкраенъ и грозенъ мегданлъкъ настѣянъ съ разсипани зидове, разграднини, грамади, обрасли съ коприва, дукпи и ями буренясаи, по нѣкъдѣ опушени късове стѣни и усамотено комини, при-

лични на скелети. Това бѣше всичко, които образуваха сръдната и добрата изаялъ сръдудяка му и оставилъ непока на сиромашьта. Червентѣ така пагри дѣто е жизненний имъ сокъ, и оставатъ

Понеже нѣмаше вече махалитѣ, нѣмаше и улицитѣ имъ. Широкий просторъ даваше проходъ всякому и на всякъдѣ, и безбройни пѣтеки се кръстосваха прѣзъ него, както пѣтеки прѣзъ запустяло гробище. Дончо стоеше въ нерѣшителностъ и съвѣтъ елисанъ. Той незнаеше коя пѣтека да хване, защото незнаеше кѣдѣ се пада мегдания, край който трѣбваше да мине: мегданъ бѣше сега сичко отъ прѣде му и на тоя мегданъ била нѣкога и тѣхната къща!

Той се озърташе.

Единъ простъ човѣчецъ въ шапка и потури разбра недоумѣянието му, приближи го и му каза:

— Ти за вашата ли къща отивае? Ти да си живѣ, Дончо, ти изгорѣ . . . нали видилъ, пуцинакъ е станало.

— Отъ дѣ се отива въ Радиновата къща, бай Павле?

— Дѣто живѣи старата ли? Отъ всѣкъдѣ се отива, Дончо, затова и неможенъ се управи. . . Хай ела да те заведе бай ти Павла и да земе мюждето. . . .

И Павла трѣгна напрѣко прѣзъ разграднинитѣ, като гълчеше и расправляше непрѣстанно. Той се обръщаше часъ по часъ къмъ Донча, сочеше коя грамада чия къща е била, кой разсипанъ зидъ чий дюкитъ билъ, кои почърнѣли плочи чия фурна биле, кой на кое мѣсто билъ съсѣченъ отъ турцятъ; дѣ на кого биле извлѣчени овжгленитѣ кости, и се подобни черни истории. . . Разясненията му ставаха по-изобилни на всяка стѣпка и уморяваха, както на чичеронитѣ въ помпейскитѣ развалини. Но Дончо не чуваше своя. Нито сѣщаше какво вижда. Сичкитѣ му мисли бѣха собрани въ единъ прѣдметъ и освѣтъ него нищо друго не съществувахе: образътъ на майка му. Той я виждаше, страдалицата, съ умътъ си; нейното блѣдо и измахнато лице, дълбоко набраздено отъ мъки и горести; той виждане вече тие ирачни очи, които еж дѣли толкова сълезь, изново че рукуватъ, като два чучура, отъ приливътъ на майчини милости. . . .

Дори бѣше на чужбина нему му се невѣрваше нищо. Сега сичко ще види и сичко ще изстрада въ единъ часъ. Какво прѣстѣпление, дѣто не е дошълъ по-рано, да види въ какви гробища бѣдната му майка живѣе и какви скърби тежѣтъ на старата ѣ глава и я навождатъ къмъ гроба! На около ѣ нещастници, като нея: отъ никого не е ямата да чуе утѣшително слово: сѣки е носилъ собственитѣ си мъки, сѣки се е прѣвивалъ подъ своя тежъкъ кръстъ.

— Ето и вашата къща, Дончо! каза Павла и посочи небрѣжно на гѣво.

Дончо се стресна и погледна. За мигъ думитѣ на водача му се сторихъ, като подигравка: прѣдъ него нѣмаше нищо! Пущинакъ, празнично мѣсто, на единий край продънено — дия отъ зимникъ — покрито съ бурени, съ расхвърляни камъне и съ парчета отъ керамиди. Такова зрѣлище — и нататкъ и на вредъ. Дончо напръгаше зрѣние да познае нѣщо отъ тоя дворъ, дѣто нѣкога е кипѣлъ животътъ. Но никакви слѣди нѣмаше; ни леглото на барицата, що шуртеше изъ двора и го веселеше, ни коренче отъ голѣмитѣ чимишири край зида, ни сухъ дънеръ поне отъ крушата, на която висеше фенеря, когато вечеряхъ. Той едвамъ можа да открие въ травясалий трапъ опушенъ уломъкъ отъ камината на огнището; тамъ една костенурка, измъкнала главата си, гледаше любопитно къмъ него, като че го питаше що дири тука. Тоя дворъ завитъ подъ пепелта и бурена си, го не познаваше вече, както единъ мрътвецъ покритъ съ плащаница, непознава домашнитѣ, които го обикалятъ!

— О свободо, скъпо струвашъ на народитѣ! Затова си и много мила. . . Ти си, като фениксетъ, който искача изъ пепелта. . . Благословена бди, свободо! продума Искровъ съ измокренн бузи и потегли нататкъ подиръ бай Павля.

Първитѣ минути и часове на срѣщата съ майка му бѣхъ трогателни. Единъ потокъ отъ мъки, радости, въспоминания и нѣжни чувства се излѣ въ горещитѣ слзи на майката и сина. Той слуша съ благоговѣйно страдание расказа за страшний бѣгъ отъ башибозушкитѣ орди, за истегленитѣ стракове и ужаси, за погинването на баща му, за пламъцитѣ, които испепелихъ имотъ, къща, сичко и я исхвърлихъ на старини въ цѣло море отъ бѣди, нужди и лишения. . . Когато майка му излѣ душата си въ неговата — еднакво страдающа и плачуща, голѣмо улечение усѣтихъ и двамата.

Задохождахъ гости, събди, роднини да ги поздравляватъ. Сички се считахъ длъжни да заплачатъ и се оплачатъ. Прѣкарвахъ миналото добруване, прѣувеличено, тжжахъ за изгубеното, натяквахъ на сѣдбината и при случай, тайно злобствувахъ на оние градове, които на готово дочакахъ добринитѣ на освобождението, безъ да го засѣгне бурята, която мина отъ тука. Дончо ненампрание кривда на тие изгорѣли хора. Отъ сичкитѣ човѣшки егоизми настоящий бѣше най-простителний. Несправедливо е да искашъ отъ всѣко страдание и куражътъ на героизмътъ. Това е длѣл само на по-избрани природи. Дончо чу даже такива думи:

— Кешки да не бѣхъ дождавали руситѣ, та ние да си останяхме на рахата. . .

— Не ни бѣше лошо и подъ турцитѣ, казваше другъ, но имало да истегли нашата глава.

Тие грѣшни думи ги произнасяхъ не български души, не здраво човѣшко съзнание, а околнитѣ купища пепель и сѣсини, а вонещий буренъ и прашна коприва край срутенитѣ огнища, а гробоветѣ, които зѣяхъ на всяка стѣпка и въ всѣко сърдце! . .

се поклони на бащиния си гробъ, Дончо рѣши да
и сичкитѣ любими мѣста на околноститѣ, съ които го
вспоминания. А тѣ всичкитѣ бѣха цѣли и невредими,
расни, както и напредъ. Природата една се не мѣнява
тъ страданията и прѣвратноститѣ людски. Свѣтовиятѣ
гъщатъ въ прахъ градове, народи и империи, мину-
нея безъ да я зачубръснатъ съ съкрушителното си
ена наредъ той навѣстява сички кѣтове, които сѣ оста-
у образа си, заедно съ една радостъ. Расхожда се по
а надъ града, дѣто босъ играеше на роба съ малкитѣ
гонене съ тѣхъ по тревата. покачва се на голѣмнитѣ
не тамъ, обрали съ кадиѳанъ мѣхъ и които Дончо
за избити гиганти; възлазя на връхъ Стара-Пла-
го и бърдо гледѣ, като на блюдо, цѣлата долина,
и Родопитѣ и ситѣговѣчанитѣ имъ връхове; посѣти
и водопади въ балкана и се услужива упоенъ отъ ди-
дия; надничѣ надъ дълбокитѣ тъмни впрове въ ска-
скоковетѣ, въ ледената вода на които се е кѣпалъ
безъ да настине; слиза въ най-дълбокитѣ и мрачни
кото гърло, вдѣтени се и скача отъ скала на скала,
пуска се пълзянкомъ по гладкитѣ капари за да откъсне
люлка въ подножието имъ, вика като лудъ, и съ-
стѣнитѣ. Той навѣсти сѣщо високитѣ брѣгъ надъ града.
ж темелитѣ на училището, разрушено до земята. Нѣмаше
жото клепало, дѣто, често, слободни вироглавчета, за-
икитѣ и да смутатъ поповетѣ, клепяхъ дѣската за ум-
въ града бѣше живъ и здравъ, или бияхъ жѣлѣзното
къ празникъ, срѣдъ дѣлнични дни; нито намѣри мѣ-
а съ голѣмнитѣ плѣхове, въ приготвителното училище.
ж немирницитѣ и лѣнивцитѣ. Той самъ два пѣти бѣ
сакъ бѣше тъмно и вонѣеше на мишина вжтрѣ! . . .
остаяше само каменната стара черкова, ограбена и
и, и гробищата задъ нея, съвсѣмъ непожтнати. Уви,
и неумирающа, като сждбата. Разрушението почита
вентѣ довършватъ дѣлото на кръвопиене: тъмнитѣ сили
съ съюзъ.

се изминахъ въ подобни поклонения.

кеше да се насити на тие уединени расходки: тѣ го
съ вълнибенъ миръ, сладостенъ и безусловенъ, като им-
птивъ по една забравена пѣсенъ; тѣ го туряхъ лице-
китѣ и юношескитѣ му дни, съ блаженното невѣжество
и съ небеснитѣ призраци прѣзъ които е гледалъ на
.. И какъ сладко копнѣеше душата му, какъ мило му

бѣше да се освѣжава въ благодатнитѣ вълни на тая атмосфера отъ въспоминания! .

Дончо рисуваше, и протѣлчето му бѣше напълнено съ видове отъ живописнитѣ мѣста, които посѣщаваше. Той намираше своето родно мѣсто по-хубаво отъ всички други, които бѣ виждалъ. Особено тая Стара-Планина! Съ каква царска величественност се възвишаваше — съ чело въ облаци, съ поли въ розови градини! Той съ горчевина си смисляше, че тая дивна природа остана неизвѣстна на свѣта и забравена. А колко поклонение заслужаваше тя! Какви съкровища отъ вдъхновения пазеше тя за поета, за живописеца, за творчески гений. Той не бѣше доволенъ, че самъ се въсхищава отъ балканскитѣ хубости, той искаше да сподѣли наслаждението си съ други, и жадно описваше на гоститѣ си красотата на посѣтенитѣ мѣста и имъ показваше блѣднитѣ копия отъ тѣхъ въ карнета си. Тѣ назовавахъ изведнажъ всяко мѣсто и се очудвахъ на вѣрността на рисунока. Единъ день попъ Станчо; като разглеждаше работата му, подсмихна се подъ мустака и му забѣлѣжи:

— Господинъ Искровъ, сичко хубаво, ама даскалицата най-хубаво избѣзла. Тя трѣбва най да ти се е втѣлила въ ума.

— Коя даскалица има тамъ? попита зачуденъ Дончо. Попътъ се усмихна лукаво и му показа единъ женски бюстъ изрисуванъ въ тефтерчето.

— Само гологърда е много, прибави той.

Дончо се изсмѣ яката. — Ахъ, че това е копие отъ бюста на Пуссеновата Диана! Богъ да те благослови, дѣдо поне . .

— Диана, не я викатъ ней, Райна! забѣлѣжи сериозно попъ Станчо, надарилъ я Господъ съ красота, само не я дръжъ съ тие отворени гърди тука.

Дончо се прѣвиваше отъ смѣхъ.

— Та казвамъ ти, че това е копие отъ една французска картина, снето още въ Европа . . . . Коя е вашата даскалица? Азъ още нито съмъ я виждалъ.

Попътъ го изгледа недовѣрчиво.

— Вѣрвай ме, дѣдо поне, и много жалъ сега.

— Какъ? ти си избродилъ сичкитѣ дупки на планината и си видѣлъ бърлогитѣ на мечкитѣ, а подъ носѣтъ ти какво има, въ кошивийския дворъ, не знаешъ? Браво, Дончо, не продавай на дѣда си попа краставици..... Дончо се опита пакъ да го извади отъ заблуждение, но дѣдо попъ стоеше упорно на мнѣнието си. Той го провѣри и съ очилата си и си остана дълбоко убѣденъ, че той е видѣлъ Райна въ Дончовото тефтерче.

Дончо, дѣйствително, не бѣше виждалъ учителката въ града, по простата причина, че той се не бѣше спрѣлъ въ него. Природата му змѣняше напълно и съ възнаграждение обществото на хората, нови и аужди нему. Но той стана любопитенъ да види учителката.

то и прѣдпочиташе странното наслаждение на самотията. Тя я минуваше повече въ прочитъ на руски писатели. Прочитането ѝ бѣше най-любимото удоволствие, защото сърдцето ѝ бѣше свободно. . . Тя се чувствуваше тогава въ своя миръ, и честита. Това правеше Райна да бѣде боязлива и свѣнлива въ свѣта. Такива мечтателни натури по-често биватъ способни за голѣми страсти и героически страдания.

Траурното облѣкло, бѣше ѝ обикновенното. Тя го носеше въ знакъ на жалѣне за изгубенитѣ си родители, а кой знай, може би още и за това, че огледалото ѝ го бѣше харесало. И наистина, черниятъ шаръ прилягаше чудесно на лицето ѝ, съ профилъ на една Харита, той го отваряше още по бѣло и драголюбно, освѣтено отъ голѣми вакли страстни очи и увѣнчано отъ роскошна златиста коса, безискусствено сплетена и пустната назадъ до подъ кръста, подвързана съ синя корделка. Станътъ ѝ правъ, лекъ и строенъ, приелъ изящно развитие, подсказваше пластическо съвършенство на една хубава жена въ бѣдѣ.

Както знаемъ, първото запознаване на Донча съ тая мома стана у дома му. Тя бѣше дошла съ леля си на гости у майка му, която почиташе и обичаше, като своя покровителница. Послѣ се срѣбгнахъ още три-четири пѣти въ обществото. Но кждѣ края на августъ, случалтъ имъ достави една срѣбна, която имѣ сѣдбоносно значение за тѣхъ.

Ставаше расходка пакъ — на Априлкова Ливада. Дружината се бѣше расположила въ живописна група на моравата, подъ хладна сѣнка. Мажетѣ съблѣчени по жилетки, а женитѣ въ разноцвѣтни лѣтни рокли. Разговоритѣ живи и смѣховеѣ звѣняливи. Бѣше надвѣчеръ. Слънцето трептѣше надъ бѣлий изроненъ яръ, на западъ отъ ливадата. Лучитѣ му позлатяваха бухлатий листакъ на дръветата, който шумѣше високо. Нѣкои трептящи зари прониквахъ прѣзъ исполинский орѣхъ, и играяхъ по лицата. Гладкия грѣбъ на планината бѣше цѣль залѣтъ отъ лучезарни вълпи, но дълбокиятъ ѝ, широко зиналъ долъ, изъ който гърмеше на водопади рѣката, бѣше вече въ сѣнка; вечерникътъ повѣ отъ тамъ, той носеше ведно съ прохладата и отдалечени блѣнния на стада по планинскитѣ пѣши. Наближаваше часътъ на величественний заходъ-слънце — задъ ярътъ; но то задъ него още нѣколко врѣме невидимо щѣше да свѣти на планинскитѣ върхове, на синето небе и на руменитѣ облачета.

Оттатѣкъ воденичната вада, която минуваше близо до ливадата, сѣдналъ на единъ огромнъ мѣховитъ камъкъ, Дончо рисуваше. Той бързаше да улови силуета на староврѣмската крѣпость, закрѣпена на остъръ скалистъ връхъ, далеко задъ ярътъ. Освѣтлена само отъ отвѣдната страна, крѣпостта се открояваше рѣзко на златний фондъ, съ двѣтъ си оцѣлѣли кули. Дончо бѣше дълбоко вдаденъ въ работата си. Той се силеше да прѣдаде на хартия тоя ефектенъ видъ прѣди да зайде слънце. Ненадѣйно весели смѣхове, които идехъ отъ ливадата, го направилахъ да

видѣ, че нѣмаше проходъ на близо.

— Отъ дѣ ще мнѣмъ сега при дружината? . . Мостътъ ни отиде!
каза смѣшкомъ Райна, като се озърташе сѣщо.

— И азъ това гледамъ.

— Райно! Ние ще ви чакаме при Игнатови Върби, вие забиколете съ бай си Донча подъ воденицата, извика леля ѝ, която се подаде отгатыкъ вадата.

— Хубаво, лельо!

Дончо и Райна останахъ наедно.

(Слѣдва).

ПИСМА ОТЪ РИМЪ

пише

Константиѣ Величковъ.

ПИСМО V.

Via arria. — Култъ къмъ мъртвитѣ у римлянитѣ. — Константиновий триумфаленъ аркъ — Каракаллови бани. — Развалини по *Via arria.* — *Domine, quod vadis?* — Св. Севастиянова църква. — Катакомби на Св. Калиста.

Днесъ съмъ вървѣлъ близо осемъ часа пѣшѣ, отиване и връщане, по *Via arria*. По-добро сръдство нѣма за да видите развалинитѣ и главно да усѣтите значението имъ. Всѣки камѣкъ, който сръщате тука, е една руина. Когато сте въ Римъ развалинитѣ не ви поразяватъ само по своята многобройностъ, но още повече по това, че всички възбуждатъ съ васъ еднакво високъ интересъ. Каквито и спомени да наумѣватъ, отъ която и епоха да сѣ останали, тѣ съставляватъ всѣка една, частъ неотдѣлна отъ единъ грамаденъ цѣлокупенъ паметникъ, и паметникътъ който иска да разбере великолѣпието му, да проникне въ смисълъта му, трѣбва да го изслѣдва въ всичкитѣ му детали.

Когато повървите нѣколко врѣме по *Via arria*, когато загубите всѣка дира човѣшка, мислитѣ ви полѣка лека се отцѣпватъ отъ свѣтътъ, който сте оставили задъ себе-си, и въ пустий пѣтъ, заграденъ съ сѣсинни, прѣнасяте се въ свѣтътъ, който е нѣкога живѣлъ тука. Той възкръсва въ въображението ви, като подъ ударътъ на една магическа тояга, съ всичката трогателна разнообразностъ на живота. Всички тие камѣне, които гледате отъ двѣтъ страни на пѣтя, тѣй нѣми и бездушни въ началото, прѣобрѣщатъ се на живи сфинкси, които чакатъ да ги запитате за да заговоратъ, и не се насищате да слушате онова, което ви разказватъ.

Via arria е една отъ ония велики артерии, които сѣ съединявали Римъ съ разнитѣ краища на Държавата, и отъ които и до днесъ се виждатъ дири въ всичкитѣ земи, дѣто е стѣпилъ римски кракъ. Въ едно протежение отъ нѣколко километра сѣ биле тука гробища и отъ двѣтъ

гробници сж биле при това истински паметници, издигнати на разноски на държавата, въ паметъ на разни заслуживши личности. Съ изключение на гробницата на Цецилия Метелла, всички други гробници по *Via arria* сж прѣобърнати въ безобразни грамади отъ съсипни, но лесно е да си въобразите каква великолѣпна гледка е прѣдставлявалъ нѣкога тоя пѣть, ограденъ въ продължение на цѣли часове съ паметници, окиченъ съ дървета, надъ стѣнитѣ на които сж се спирали минувачитѣ, на нарочно построени за това сѣдалища, кръстосванъ отъ безчисленно множество пѣтници. Гледката е била достойна за духътъ на праотцитѣ, който е живѣлъ тука и е пазилъ, подобенъ на стража постоянно будна, градътъ на потомцитѣ.

За *Via arria* се трѣгва отъ Форумъ или отъ Колизей. На пѣтя между Колизей и *Via arria* сж Константиновъ триумфаленъ аркъ и банитѣ на Каракалла. Добръ е да види човекъ Колизей когато отива за банитѣ на Каракалла. Това сж двѣ чудовища отъ сжщата епоха и отъ еднакви размѣри. Банитѣ на Каракалла допълнятъ Колизея на Тита. Това сж биле мѣста назначени да доставляватъ наслаждения каквито е можѣлъ да търси единъ народъ, който е расточавалъ съ неподобна раскошъ прѣзбитѣнитѣ си сили. Въ Колизей е развличалъ жестокосърдитѣ си инстинкти, въ банитѣ е излѣгалъ безгрижната си развратна мързель. И помежду тия двѣ грамади се простиратъ развалинитѣ на палатинския хълмъ. Картината не може да бѣде пб-пълна. Имашъ прѣдъ очитѣ си цѣлий императорски Римъ, съ великолѣпнията му, съ пороцитѣ му.

Константиновъ триумфаленъ аркъ е на нѣколко стѣпки отъ Колизея. Въ Римъ е имало едно голѣмо множество триумфални арки. Само нѣколко отъ тѣхъ сж се запазили. Не далече отъ тука, между Константиновъ аркъ и Форумъ се намира Титовъ аркъ, въздигнатъ отъ сената и народа въ честь на тоя императоръ подиръ прѣвземаньето на Ерусалимъ. Ако и по форма да е пб-простъ отъ другитѣ, то е единъ отъ най-хубавитѣ отъ тоя родъ монументи, съградени въ римско врѣме. Вътрѣшността на арка е украсена съ два басорелефа, които ако и да сж пострадали много отъ врѣмето, се отличаватъ и до днесъ по изящната си работа. Единия прѣдставляга тържественното влизане на Тита въ Римъ, другия-еврейски войници заробени и римски солдати, които носятъ разни вещи отъ Ерусалимскій храмъ: златната маса съ свещеннитѣ съсѣди, сребърнитѣ трѣби, седмовѣтвений свѣщникъ. На сѣвероисточний край на Форумъ се издига Септимъ-Северовъ триумфаленъ аркъ. Той е единствения оцѣлѣлъ монументъ на Форумъ отъ врѣмето на империята. Сенатътъ и народътъ сж въздигнали тоя аркъ въ честь на императора Септима Севера и на синоветѣ му Каракалла и Гета, подиръ побѣдитѣ имъ надъ Партянитѣ и Арапитѣ. Каракалла подиръ убиваньето на брата си Гета, е заповѣдалъ да истриятъ отъ надписа името му. Той е направилъ сжщето и за всичкитѣ други паметници, дѣто се е намирало името на нещастния му братъ.

Константиновъ триумфаленъ аркъ, е най-богатий, най-великолѣпний

тельтъ е намиратъ тамъ всичко, което е можѣлъ да иска за най-приятно прѣпровождение на врѣмето, наслаждения за тѣлото, наслаждения за умътъ и очитѣ, при банитѣ богата библиотека, скъпоцѣнни сбирки отъ изящни статуи и живописни картини, гимнастически упражнения, слова, декламации, нодрѣпускания на широкѣй стадиумъ, храмове за да въздаде, въ пълно доволство на душата, благодарственни молитви на боговетѣ. Никога богатството, раскопгѣтъ и искусството не сж натрупвали на едно мѣсто толкова наслаждения за да прѣспятъ по-приятно лѣнността и да ѣ доставатъ възможность по-леко да усѣти бавното течение на часоветѣ.

Банитѣ сж биле за римлянина това, което сж за насъ кафенетата и клубоветѣ, но безъ прозачиността, задухата и досадата, които отличаватъ нашитѣ, така нарѣчени мѣста за приятно прѣпровождение на врѣмето. Римлянинътъ е приемалъ да се задуша въ къщата си, но въ театритѣ, въ цирковетѣ, въ банитѣ е искалъ да диша съ пълни гърди и да се прѣдава безъ сѣнка отъ досада на развлѣченията, които е търсилъ тамъ. Многобройността на банитѣ и голѣмото число на посѣтителитѣ, които сж могле да събиратъ, е давало възможность на околното римско население почти всѣкидневно да отива тамъ. Когато народътъ е тичалъ прѣзъ деньтъ да се различа лѣниво по базиликитѣ, портицитѣ и форумитѣ, богатитѣ сж се срѣщали по банитѣ, дѣто зрителитъ и обикновенитѣ посѣтители сж биле всякога нѣколко пкти повече отъ ония, които сж отивали тамъ да се къпатъ. Всичкитѣ бани сж съперничали по размѣритѣ си и по раскопгѣтъ си. Нѣкои сж бил даже по-голѣми отъ Каракаловитѣ. Диоклицияновитѣ бани, развалинитѣ на които сж първитѣ, които срѣща пктникътъ когато отива въ Римъ съ желѣзницата отъ Флоренция, сж имали мѣста за къпане за три хиляди и двѣста души. Централната сала на тие бани, прѣобърната днесъ въ църква (*Santa Maria degli Angeli*), има 100 метра на дължъ и 24 на ширъ. Титовитѣ бани, ако и по-малки, сж надминували другитѣ по добрия вкусъ на своята направа. Отъ тѣхъ оставатъ само нѣкои подземни стаи, въ които сж намѣрени прѣкрасни арабески. Отъ тия арабески си е послужилъ, казватъ, Рафаелло при украшението на Ватиканскитѣ ложи, и послѣ, за да не видатъ отъ дѣ се е ползувалъ, е накаралъ да напѣлнатъ изново съ прѣстѣтаитѣ. Това е, навѣрно, една клевета. Рафаелло и Микель-Анджело сж първи издигнали гласътъ си противъ разрушението на старитѣ паметници, което немилостиво и безнаказанно е продължавало още въ тѣхно врѣме. За грамаднитѣ размѣри и за великолѣпието на Аграновитѣ бани може лесно да се сжди по Пантеона, който е служилъ, като единъ видъ прѣдвѣрие на банитѣ и е съставлявалъ само една малка частъ отъ тѣхъ.

На *Via appia* се излиза отъ Св. Севастияновата врата, снабдена съ двѣ сръднйовѣкови кули, на двѣ стѣпки отъ единъ римски триумфаленъ аркъ. Отъ тука по дългий и тѣсенъ пжтъ, който се протяга правъ, захваща единъ цѣлъ свѣтъ отъ съспини и въспоминания, по крайщата на пжтя съспини отъ гробници, по полето, отъ едната и отъ другата страна на пжтя, съспини отъ водопроводи, вили, храмове и дворци. Линиитѣ, съ

малкий видъ, съ който е прѣграденъ тука пѣтя, поздравлява ме любезно и ме моли да му дамъ една цигара тютюнъ. Испѣлнихъ веднага молбата му, доволенъ че чухъ човѣшки гласъ, който проникна, като прѣсна и жива струя въ мрачните ми мисли и ги распрѣсна.

„Що сж това“? го питамъ, като му показвамъ съсипанитѣ.

„Кой знае, господине? отговаря“ ми равнодушно, като си пали цигарата.

Италиянската камара има единъ депутатъ отъ Римъ, който, ако и ограниченъ до отчальни, има притезанието да играе ролята на народенъ трибунъ и често разсмива другаритѣ си съ смѣшнитѣ си виходки, при все това, не рѣдко му се случавя, всрѣдъ много глупости, да каже чудесни истини. При разискванието на единъ кредитъ, изискванъ отъ министрътъ на народното просвѣщение за археологически раскопки, тоя непризнавъ Кола де Риензи, става и казва, че кредитътъ трѣбва да се отхвърли, защото народътъ не иска да му раскопаватъ камъне, а иска да му дадатъ хлѣбъ. Незная да ли въ цѣла Италия има сто хиляди души, които да немислятъ като него и като моя овчаръ, за когото камънетѣ немогатъ да бѣдѣтъ никога друго освѣтъ камъне.

Единственната добръ запазена гробница на Via appia е оная на Цецилия Метелла. Спирамъ се и на отиване и на връщане да я адмирирамъ. Тя има видъ на кула, издигната на четвероугълни основи. Нищо неможе да се измисли архитектурически по-изящно. Линията на кръгътъ, заобиколенъ на горната си частъ съ мраморни украшения въ видъ на листа и волчески глави, се извива! най съвършенна нѣжностъ. Въ срѣднитѣ вѣкове гробницата е била прѣобърната на крѣпостъ и носи още дири отъ трансформацията, която е прѣтърпѣла. И до сега стојатъ жбеститѣ стѣни, съ които е била снабдена горѣ. По двѣтъ страни на пѣтя се видатъ остатки отъ срѣдновековенъ замъкъ. Още веднажъ на връщане се убѣждавамъ каква голѣма разлика има между нашитѣ гробници и ония на римлянитѣ, разлика произхождаща отъ възрѣннията, които старитѣ сж имали за смъртта и които имаме иие за нея. Страхътъ отъ задгробний животъ, който държи такова широко мѣсто въ християнската вѣра, остава своя отпечатъкъ на нашитѣ гробници, отпечатъкъ, който никое великолѣпие не успѣва да заличи. Тука смъртта загубва страшний си видъ, тя не носи никакви емблеми, които я блихж направили неприятна за чувствата. Зданието е посветено на култа на една богиня строга, но която не оттласква душата. Тя простира надъ него невидимитѣ си крила и подъ тѣхъ умрѣлитѣ спятъ своя непробуденъ сънь.

На връщане посѣщавамъ нѣколко църкви. Двѣ отъ тѣхъ сж особено мили на набожнитѣ католици. Първата е посветена на св. Петра, въ паметъ на една легенда, която обрисова характера на апостола по начинъ съвсѣмъ несъобразенъ съ разказитѣ на Евангелието и на Апостолскитѣ дѣяния. Тя разказва, че, когато апостолътъ излѣзналъ отъ затвора, освободенъ чудесно отъ единъ ангелъ, и се опиталъ да избѣга

която правите. Въпрѣки водачътъ — калугеръ, който върви прѣдъ васъ, въпрѣки другаритѣ, съ които влизате, неможете да се избавите отъ единъ неволентъ страхъ, че може да останете внезапно въ пълентъ мракъ, самъ, загубентъ въ тоя подзементъ пуштинякъ, подтиснатъ подъ низкитѣ му сводове. При все това, желанието да вървите не ви напуца и при всяка една отъ безбройнитѣ извивки, които праватъ влажнитѣ и тѣсни коридори, искате да идете по-далече въ тая мина, ископана нѣкога отъ християнството подъ старий свѣтъ. Това е било наистина мина и Римъ е билъ правъ когато се е боялъ отъ нея. Тамъ е било мѣсто, дѣто се е извършвало съзаклятие противъ всичкитѣ религиозни, държавни и социални идеи, които той е прѣдставлявалъ. Християнството побѣди, защото бѣше носителъ на начала, които осжждахъ старий миръ, начала за първи пѣтъ прогласени, на които трѣбваше да се отзоватъ всички ония, които бѣхъ онеправдани въ тоя миръ, а болшинството въ него състоеше отъ тия онеправдани. Мѣдрецитѣ се изсмѣхъ надъ него защото го зехъ за една проста религиозна система, която учений имъ скептицизмъ не можеше да разбере. Тѣ не подозрѣхъ въ него нищо друго освѣнъ единъ екзалтиранъ мистицизмъ, който иска да замѣсти едни богове съ други. Разбрахъ, обаче, що бѣше то, какъвъ прѣвратъ бѣше назначено да произведе въ свѣтътъ всички ония, които имахъ интересъ да го разбератъ. Когато тѣ се стекохъ около издигнатитѣ отъ него олтари на единаго Бога, то стана една сила, която неможахъ вече да разбиятъ ни мѣдрствованията на философитѣ, ни гоненията на властующитѣ. Старата философия, до каквато и висока степенъ на развитие да бѣше достигнала, никога не бѣше се възвисила до принципа на равенство между чловѣцитѣ. На раздѣлението на чловѣцитѣ на свободни и на роби, тя бѣше всѣкога гледала като на нѣщо съвсѣмъ нормално, съобразно съ най-проститѣ естествени закони. Аристотелъ нарича робитѣ въодушевени орждия. Сенека казва, че всичко е позволено въ отношение на робитѣ. Хуманитарнитѣ начала, които философитѣ проповѣдвахъ тамъ въ своитѣ съчинения, губехъ своята смисълъ щомъ дойдеше редъ до робитѣ. Какво е било жестоко обращението на обществото къмъ тѣхъ, може да се види отъ законитѣ които сж опрѣдѣляли, отношенията имъ съ господаритѣ. Тия закони, не сж прѣстанали да се прилагатъ дори въ тия врѣмена, когато умекотението на нравитѣ отъ само себе би трѣбвало да ги осжди на заробвение. Въ врѣмето на Нерона, по рѣшение на самий Сенатъ, четире хиляди роба, мъже, жени, дѣца сж биле осждени на смъртъ за това, че единъ отъ тѣхъ е билъ убилъ господаря си въ една минута на справедливо негодувание. Трѣбваше да слѣзе единъ Богъ отъ небето за да прогласи, че всички чловѣци сж равни. И чухъ гласътъ му всички ония, които старото общество, въ съучастие съ най-великитѣ си законодатели и мислители, бѣше поставило извънъ законитѣ, извънъ семейството, извънъ религията, извънъ човѣщината. При тѣхъ се присѣдинихъ всички нищи, слаби, обезнаслѣдени. За тѣхъ бѣше дошла благата вѣстъ. Тѣмъ бѣше общалъ Спасителътъ царството си на

ПОБЪЛГАРЯВАНИЕТО НА СВ. БОГОРОДИЦА.

Въспоминание изъ борбата ни съ гръцитѣ.

Въ драмата на народното ни възраждане, Schicksal und eigene Schuld — съдба и собствена вина — много капричносно сж разпрѣдѣлили ролитѣ между разнитѣ градове на отечеството ни. Когато едни отъ тия градове, които най-напрѣдъ сж се явили на сцената, сж изчезнали отъ нея безшумно и безбѣдно, други сж се мѣрили на крайтъ и сж получили мъченически роли. Кой не знае трагическата участъ, която сполѣтъ Батакъ, Перущица и Сопотъ, Карлово, Калоферъ и Стара-Загора? Прѣди тѣхъ и други сж се подвизавали въ народната борба, и други сж услужили на народното дѣло. Но една благосклонна съдба види се да ги е закриляла отъ всѣка бѣда. Като едни честити боици, които сж се излагали на огъня безъ да се опарятъ отъ него, тѣ сж оцѣлѣли неповрѣдени отъ катастрофата, която повали на земята тѣхнитѣ нещастни съсѣди.

Въ първата фаза отъ борбата за народното ни освобождение, въ походътъ ни срѣщу гръцкѣи духовенъ хомотъ, три града сж играли първи роли: Търново, Видинъ и Пловдивъ. И третѣ тия центра сж имѣли цѣли-цѣлиннички изъ народната борба, и нейний историкъ ще може да я изучава на самитѣ сцени, дѣто тя се е разигравала, отъ самитѣ дѣйци или потомцитѣ на дѣйцитѣ, които сж се отличили въ нея. И отъ това изучаване, ако се не лъжя, ще имѣе тая истина — че ако Търново и Видинъ сж почнали по-рано войната, Пловдивъ по-продължително и по-упорито се е борилъ въ нея. Търново и Видинъ захваняхъ наистина неприятелскитѣ дѣйствиа срѣщу своитѣ гръцки владци Панарета и Венедикта помежду 1840 и 1850, когато Пловдивъ не обяви война на своятъ Хрисанта освѣнъ въ 1852. Но борбата на Търново и Видинъ имѣ прѣмалѣвания и прѣмирания; тя не слѣдва съ сжщата енергия до крайтъ на черковний въпросъ; нѣкои отъ дѣйцитѣ въ нея не всякога можахъ да устоятъ на искушенията, съ които многогршни и многогршнии гръци владци умѣхъ да ги изгалатятъ. Въ Пловдивъ, напротивъ, враждебноститѣ траяхъ непрѣкъснато и неослабно до учреждението на българската Екзархия. Кой не е чулъ, че Пловдивъ, единственъ между другитѣ центрове на България, поддържа своятъ прѣдставителъ въ Цариградъ, г. Д-ръ Чомаковъ, до самото избирание на първий българскѣи Екзархъ?

Двѣ причини могатъ да се приведатъ за храбростта и упоритостта на пловдивскитѣ Българе въ походътъ нмъ срѣщу гръцкото робство.

Първата причина е присѣтствието въ Пловдивъ, още отъ начало на народното ни окупитване, на влиятелни, честни и патриоти Българе първенци. Много наши писачи, когато бораватъ за положението ни въ турско врѣме, сж навикнали да се произнасятъ съ прѣзрѣние за тогавашнитѣ наши първенци, многоохуленитѣ чорбаджии. Нѣкои отъ тия чорбаджии трѣбва дѣйствително да не сж били образци отъ патристически добродѣтели, оикакъ родолюбци като О. Неофита Бозвелиятъ сж намѣрили за нужно да ги нашибатъ съ безпощадна строгость. Познати сж енергическитѣ думи, съ които тоя пръвъ борецъ за черковната ни независимостъ, въ своята *Мати Болгарія*, е бичувалъ тогавашнитѣ ни чорбаджии. „На всичкитѣ ни, казва той, народноосвѣснѣи бѣди и напасти они, поразници, сж ядоотровната, чумохолерна, тлетворна и всепагубна причина“. „Не съспива гората топорътъ, а топришката“, пише сжщѣи патриотъ страдалецъ въ едно отъ своитѣ писма. Безпристрастната история едва ли ще потвърди тия толкозъ общи колкото и тежки обвинения. хвърлени безразборно противъ всичкитѣ Българе първенци, съврѣмѣнници на едни бурни и буйни епохи, въ които често е по-мжно да познае чловѣкъ длъжността си, отъ колкото да я изпълни. Тя особено за пловдивскитѣ ще каже, вѣрвамъ, че съ своето влияние и залѣганне тѣ можахъ да повлекатъ цѣлото българско население съ себе

на единъ языкъ, който тѣ не отбирахъ. Но въ 1859 това търпѣние трѣбваше да се свърши. Слѣдъ дългата зима на народното дрѣмление, една животворна мѣга бѣше си пробила пътъ въ народнитѣ жили и съживяваше бездушната масса. Единъ развий-гора вѣтъръ бѣше повѣялъ изъ главнитѣ ни центрове. Человѣческото достоинство, народното честолюбие, тѣй дълго угаснали, бързо пламнахъ. Обстоятелствата имъ бѣхъ благоприятни. Седемъ години бѣхъ се измивали вече отъ както борбата срѣщу гръцкѣй владика Хрисанта бѣше захванала. Три години бѣхъ истекли отъ както парижскѣй договоръ, който сключи Кримската война, гарантира нови права и вдъхна нови надежди на народността отъ балканскѣй полуостровъ. А отъ година насамъ, въ Цариградъ, при гръцката Патриаршия, заседаваше тѣй-наречений Народенъ Съборъ, свиканъ, по заповѣдта на Високата Порта, за да изработи уставъ за духовното управление на православнитѣ въ Турско народи. Единственнитѣ Българе членове на тоя съборъ, прѣдставителитѣ на Търново, Видинъ и Пловдивъ — пакъ Пловдивъ, Търново и Видинъ! — бѣхъ му подали, отъ страна на българскѣй народъ, нѣкои искания, които, колкото скромни и умѣрени да се прѣдставлявахъ, бѣхъ още повече насърдили Българетѣ и разсърдили Гръцкитѣ. И това насърдчване и тая срѣдня въ Пловдивъ взехъ много по-големѣ размѣри, когато става явно, че и новия пловдивскѣй владика, Гръцкѣй Пайсей, и новия пловдивскѣй управителъ, Азизъ-паша, бѣхъ много добръ настроени къмъ Българетѣ.

Минала бѣше вече, слѣдователно, епохата на най-черната неволия, когато, споредъ хубавитѣ думи на Мицкевича, единственний героизмъ на робѣтъ е робството. Настала бѣше ерата на нетърпѣнието. Нетърпѣливи станахъ и пловдивскитѣ Българе. Ободрени отъ първата си сполука съ Хрисанта, обнадеждени и отъ влиянието и вѣянieto на врѣмето и отъ нѣстнитѣ условия, тѣ рѣшихъ да бѣдѣтъ по-рѣшителни. Тѣ почнахъ съ молба. Прѣзъ Марта 1858 подадохъ на гръцката Патриаршия едно прошение, съ което се молехъ щото отъ шестѣтъ черкови вѣтрѣ въ градѣтъ, поне въ двѣ да се извършва богослужението по старо-български. На това прошение Патриаршията не благоволи да отговори. Неотговорени останахъ тѣй сѣщо и други двѣ прошения, отправени съ сѣщата цѣль до Патриаршията, прѣзъ лѣтото на 1858 и прѣзъ есенъта на 1859. Патриархѣтъ мълчеше. И това негово мълчание можеше по-скоро да отчае безпокойнитѣ тогава пловдивски Българе, ако да не крѣпише надеждата имъ пловдивскѣй му прѣдставителъ. Митрополитъ Пайсей, съ нѣкои дребни залгвания на народното имъ честолюбие. Тѣй на 11 Маия 1859, по случай на празника на Св. Кирилъ и Методий, Прѣосвященный Пайсей, придруженъ отъ единъ епископъ и шестима священници, отслужи Св. Литургия отчасти на старобългарски, въ черквата Св. Богородица. Но тия устѣпки, дължими исклучително на пастирската грижливост на Митрополита Пайсея, бѣхъ исклучения. Безправieto бѣше правилото. И това постоянно безправие ставаше още по-отвратително слѣдъ непостояннитѣ устѣпки на Прѣосвященный Пайсея. Тоя достоенъ владика може-би да желаше да прави по-често волята на огромното болшинство отъ своето паство. Мжжъ просвѣтенъ и справедливъ, пастиръ добръ и самоотверженъ, той виждаше, че това болшинство имаше право, че това право искаше жертви и отъ негова страна. И когато, на Великденъ, 3 Априлия 1860, цариградскитѣ Българе се отрекохъ отъ Патриаршията и бидохъ послѣдвани и отъ пловдивскитѣ, той одобри тая мѣрка, прѣдпочете да се откаже отъ народа си, а не и отъ паството си, и заточенъ и прѣслѣдванъ, заедно съ Българетѣ Иларпона и Авксентия, той остана вѣренъ на пасомитѣ си до самата си смъртъ. Но въ 1859, той не бѣше се още отказалъ отъ гръцката Патриаршия, бѣше още свързанъ съ длѣжноститѣ си къмъ нея. А тия длѣжности му налагахъ да почита неравенството, което бѣше намѣрилъ при идванието си въ Пловдивъ, ни

Но никаква такъва обязанность не съществуваше за ония, които страда се отъ това неравенство, особено слѣдъ тритѣ прошения, които тѣ бѣхъ отпра

китѣ повикани, отъ Гръцитѣ ни единъ Владиката отреди да се прочете Патриаршеското рѣшение въ недѣля, на 20 Декемврия, въ самата черкова Св. Богородица. Под-първитѣ Гръци отъ енорията се надумахъ да не стѣпятъ него день въ черкова. Но същеврѣменно тѣ почнахъ да зиматъ мѣрки, за които отъ първомъ нѣзко зе да се шушне, а отпослѣ и високо да се говори въ цѣлий градъ. И отъ това шушнене и отъ това говорене за всякого стана явно, че тоя день щѣше да рѣши сѣдбата на черковата Св. Богородица.

Помнѣ го като днесъ, тоя 20 Декемврия, тоя Св. Игнатъ, който е останѣлѣ памятенъ въ пловдивскитѣ лѣтописи. Азъ бѣхъ дѣте на десетъ години, и съ дѣтнско любонитство ламтѣхъ за сцени, които бѣхъ нѣщо ново за мене. И единъ отъ първитѣ изъ домашнитѣ ни, азъ се затекохъ заранѣта въ Св. Богородица, която бѣше нашата енорийска черкова, и дѣто щѣше да се разиграе сега една невидена за мене драма, отъ единъ животрениущъ за насъ интересъ.

Щомъ влѣзохъ въ черкова, азъ разбрахъ, че нѣщо извънредно се готвѣше. Лица дошли отъ други махали, отъ други градове. пълнехъ нашия храмъ. Но физиономия и облѣкло, мнозина ми се видѣхъ Гръци, но по-голѣмата частъ Българе. Явно бѣше, че ако Гръцитѣ бѣхъ пратили своиѣ герои, то и Българетѣ бѣхъ свикали оня день, въ оня храмъ, своиѣ юнаци.

Азъ цалунахъ пконата и, прѣзъ множеството, промѣкнахъ се до мѣстото, дѣто обикновено се трупахѣ нѣе, българскитѣ ученици. Това мѣсто бѣ на дѣсно, между клироса и владишкий тронъ. Не бѣхъ още рекли благословено царство. Не помнѣ, дали пѣхѣ нѣщо по български прѣди прѣнось. Но помнѣ, че въ училището по-голѣмитѣ ученици се бѣхъ приготвили за тоя день да испѣятъ една молитва за здравнето на Султанътъ щомъ се свършеше прочитанieto на патриаршеското послание. Прѣнось мина, драматическии моментъ пристигна. Изъ царскитѣ врата на олтаря нѣе видѣхѣ владишкий дияконъ Игнатия, да пализа и да се отправя къмъ амвонътъ. Той се качи на него, и почна да чете писмото на Патриарха, най-напрѣдъ по гръцки.

Всячки млѣкнахъ; и ония, които най-малко отбихахъ гръцки — храбритѣ Българе ораче и градниаре, дошли отъ пловдивскитѣ прѣдградия — най-много млѣчехъ. Книгата, която се четѣше тамъ горѣ отъ единъ непознатъ калугеръ, на единъ още по-непознатъ языкъ, не даваше ли на братията нѣмъ поне една черкова? Това бѣ доста за да имъ вдѣхне едно дълбоко страхопочитание къмъ оная книга и къмъ оня калугеръ.

Азъ едва попмахъ, за да слушамъ по-добрѣ. Плавни и отчетливо падахъ отъ височината на амвонътъ думитѣ на четецътъ, и лакомо се поглѣдахъ отъ гладнитѣ за правда български души. За првъ пѣтъ пловдивски Българе слушахъ думи справедливи, думи благосклонни, думи отечески да идѣтъ отъ патриаршески уста. И ни единъ звукъ не идѣше да смути тия думи. Единъ потаени покашлювания само се чуехъ, когато нѣкой отъ дългитѣ периоди на патриаршеската проза се свършеше.

Внезапно, въ това млѣчание, въ тая тишина, единъ викъ се издаде. То бѣ вопльтъ на не помнѣ вече кой распазенъ Гръкъ, който, огорченъ отъ нѣкая безпристрастна фраза, произнесена на амвонътъ, бѣше испусналь тоя гласъ. Епископътъ Еритронъ, който присѣствоваше, му направи строга бѣлѣжка. Той млѣкна.

Млѣчанieto се въдвори отново. Психологическата минута пристигаше, и азъ се исправихъ на прѣстетѣ си, отъ страхъ да не загубя нѣкая гледка. Между главитѣ на моятѣ по-възрастни или по-растовити съученици, азъ виждахъ фигури необикновени, безпокойни, настрѣхнали Сякашъ, че единъ електрически токъ бѣгаше по тая гъста тълина и я насѣкваше за тайнствени пориви.

Гласътъ на диякона млѣкна. Четението на писмото се бѣ свършило. Моятѣ съученици запѣхъ пригответната пѣсенъ, когато единъ силенъ ревъ ни стрѣсна. „Удряйте“, бѣ искръщаль единъ фанатикъ по гръцки, и битвата се

ЛЮБЕНЪ КАРАВЕЛОВЪ.

Критическа студия. *)

V.

Повѣститѣ и расказитѣ на Любена Каравелова сѣставляватъ най важната и цѣнната часть отъ наслѣдството, което на е оставалъ. Тѣ иматъ, независимо отъ своята литературна стойностъ, историческо значенне, като първи по родѣтъ си беллетристически произведения на български. Каравеловъ може да се счита настоящий създателъ на българската повѣсть. Нѣколкото повѣсти, написани прѣди него, сж слаби и блѣдни опити. Въ исторіята на българската книжнина. Каравеловъ се явява пръвъ въ пълната смисълъ на думата писателъ и нѣма сумнѣние, че тая титла, той я е заслужилъ и ще я запази съ своитѣ повѣсти, отъ които, нѣкои ще останатъ и ще се цѣнятъ винаги, било по съдържаніето си, било по языка си и стила си.

Повѣститѣ, написани отъ Каравелова прѣзъ нѣколкогодишната му дѣятелностъ, възлизатъ на доста почтено число. Тѣ сж прѣснати въ вѣстниците *Свобода* и *Независимостъ* и въ списанието *Знание*. Много отъ тѣхъ сж биле издадени на отдѣлни книги. Нѣкои, написани първоначално на руски, сж биле прѣведени относѣ отъ самиятъ авторъ и обнародвани въ горнитѣ периодически издания. До колкото знаемъ, само повѣстѣта „*Ели крива судьбина?*“ които той написалъ на сръбски, не е била прѣведена и е останала почти неизвѣстна на българската публика. Надѣваме се, че това ще направатъ ония, които се наематъ да издадѣтъ едно пълно събрание отъ Каравеловитѣ съчинения.

Като се земе прѣдъ видъ разнообразната и усиlena дѣятелностъ, на която Каравеловъ е билъ дѣженъ да посветява врѣмето си, може да се каже безъ прѣувеличенне, че той е билъ замечателно плодовитъ писателъ. Единъ писателъ, поставенъ въ тия условия, въ които се е намиралъ и е работилъ той, трѣбва да обладава твърдѣ силна воля и несумненъ талантъ за да може да произведе толкова много. Видѣхме по-горѣ какви сж биле тия условия. Той е можелъ да надвисе на толкова работа и, въпреки разнovidнитѣ занятия, между които е билъ принуденъ да дѣли врѣмето си, да не напуца беллетристиката само благодарение на силното писателско призвание, което е усѣщалъ въ себе-си, и на енергията, които му е внушавало желанието да подѣйствиува за развитието и подигането на народната книжнина.

Като гледаме това що е произвелъ, неможемъ да не скѣрбимъ че не е можелъ да се посвѣти всецѣло на чистата беллетристика. Той би ни далъ много по-крупни и по-свършенни творения. Ония, които сж го познавали отблизко, увѣряватъ, че той не е написалъ ни една отъ своитѣ повѣсти изцѣло. Той е намиралъ сюжета и, по прѣдначертаната веднажъ схема, писвалъ е на бързо и на късове, спорѣдъ колкото е било нужно за всѣки брой отъ вѣстника, или списанието, въ което се е обнародвало повѣстѣта. Тоя начинъ на писане прѣдставлява опасности, които и най-даровитий писателъ мъчно може да избѣгне. Едно беллетристическо произвѣденне, написано на прѣскакулки, при разни расположения на духътъ, посрѣдъ занятия, които отвличатъ свършенно вниманието на писателя отъ него, не може да бѣде еднакво добръ развито и обработено въ всичкитѣ свои части. Хубавитѣ и истинно художествени страници рискуватъ да бѣдѣтъ послѣдвани отъ слаби и гранами страници, като единѣтъ и другитѣ да не сж биле излѣзали отъ същото перо. Тоя недостатъкъ се забѣлѣжава, за жалость, почти въ всичкитѣ нувели на Каравелова, и то толкова повече, колкото произведенното е по-големо и е изисквало по-дълго врѣме да се напише.

*) Продължение отъ III книжка.

Каравелова. Той е смѣсвалъ много пѣти и твърдѣ неумѣстно рускитѣ врѣмена на глаголитѣ съ българскитѣ. Въ своята ревностъ да очистиѣ языка отъ всичко което мирише на чуждо, пурптитѣ охотно бихъ прѣдложили да се поправи Каравеловий языкѣ. Не е невъзможно да се поправи недостатѣкътъ, на който тѣ указватъ въ Каравеловитѣ съчинения и ние бихме се съгласили съ тѣхъ, ако да не мислехме, че е светотатство да се пипа на такъвъ единъ писателъ, като Каравелова. Единственното нѣщо, което ни се чини, че е позволено да се направи, то е да се оглади тоя недостатѣкъ или поне да се укаже на него въ откъслецитѣ отъ Каравеловитѣ съчинения, които бихъ се давали за изучаванне въ училищата. Какъвто и да е тоя недостатѣкъ той изчезва и се заличава при толкова други голѣми достоинства, които характеризиратъ языка на Каравелова и които заслужаватъ да бъдатъ всякога прилѣжно изучавани.

Ако търсимъ изворѣтъ, дѣто Каравеловъ е почерпилъ своето знание на языка, то ще го намеримъ главно въ народнитѣ умотворения. Той е цѣпилъ високо народнитѣ пѣсни и е заимствовалъ отъ тѣхъ много форми и може-би оная простота въ изражението на мислитѣ, която отличава стила му. Първата книга, която е издалъ, е единъ сборникъ на руски языкѣ отъ български народни обичаи, вѣрвания, пѣсни, приказки и гатанки. Въ повѣститѣ му доволно често се срѣщатъ народни пѣсни. Той е обнародвалъ народни пѣсни въ всѣки почти брой отъ *Знаме* и нѣстницитѣ *Свобода* и *Независимостъ*, и всѣкитѣ сж отборъ пѣсни и по съдържание.

Значението, което Каравеловъ е отдавалъ на народнитѣ умотворения, давало му е право да се възмущава противъ ония невѣжи, събиратели на пѣсни и приказници, които сж ги искабявали при записването и той не ги е щадилъ когато му се е прѣдставяло случай да говори за тѣхъ. Той е съжалявалъ много, че приказницитѣ не се събиратъ и, по-поводъ на Дозоновъ сборникъ, съ досада и съ сарказмъ казва: „А какво ще да кажеме за нашите български народни приказници?—А какво ще да говориме, когато тие и до днесъ още не сж събрани. Нашите учени маже нѣматъ време да събиратъ такива ситни работи. И наистина, ако тие да би се заняли съ това маловажно дѣло, то кой ще да върши голѣмитѣ работи?“ — Не е нужно да казваме, че желанието на Каравелова е останало и до сега неиспълнено. Ние имаме вече нѣколко доволно добри сборника отъ народни пѣсни, едва ли имаме единъ малѣкъ сборникъ отъ приказници. Нищо повече не е направено за събирането и запазването на тия народни умотворения, които естествено всѣки день се губатъ, а при това прѣдставляватъ такъвъ богатъ материалъ за узнаване съврѣменнитѣ понятия, форми на языка, богатството на въображението въ народа.

Като говоримъ за языка на Каравелова, заслужва да кажемъ, че той пръвъ рѣшително положи на фонетическа основа правописанието ни. До него етимологическото правописание владѣше почти исклучително и въ училищата и въ литературата. Нѣколко опити да се въведе въ языка фонетическото правописание, бѣхъ останали безъ успѣхъ. Рѣшителний прѣвратъ, въ това отношение се длѣжи нему. Неговото правописание послужилъ за изходна точка на онова, което съ малки исклучения, е почти въ всеобщо употрѣбление днесъ. Въпросѣтъ стои въ всяки случай отворенъ и до сега и сумнително е че ще бжде въ скоро врѣме окончателно рѣшенъ. Вѣроятно е, обаче, че безъ да се губи съвсѣмъ прѣдъ видъ етимологията, фонетиката ще се приеме за главна основа на правописанието, което окончателно ще се утвърди у насъ.

VII.

По съдържанието си Каравеловитѣ повѣсти могатъ да се раздѣлятъ на патриотически и правописателни. Въ първитѣ прѣобладава идеята за освобождението на България отъ турското владичество. Сюжетитѣ, които писателѣтъ третира, се заключаватъ главно въ страдащата на народа, въ притѣсненията на

КОСТЕНЕЦЪ

п ж т н и б ѣ л ѣ ж и

Желѣзний пѣтъ отъ София до Пловдивъ минува, въобще, прѣзъ живописни мѣста, и взорѣтъ на пѣтника непрѣстанно се радва на нови и приятни картини на природата, които добиватъ особено разнообразие при прѣминуването Сръд-ня-Гора.

Но никѣдѣ гледката не става по-величественна отколкото кога се спуснешъ изъ тѣсний Сулу-Дервентъ въ долинката, въ която протича Марица — дѣте, и тебе изведнажъ ти се мѣрнатъ Родопитѣ, — които тука сж най-високи, — диви, мрачни, космати, като хайдутитѣ си, съ жбести връхове нагло боднати въ небото, задъ които пенѣва и скалистото теме на царя на всичкитѣ царѣове балкански, рилски и родопски — непостижимий Муссалахъ!

Това име е турско, но азъ не бихъ желалъ никое бѣлгарско на тоя великанъ, тъй е то хубаво, тъй звучи гордо и наумѣва небесата...

Муссалахъ!

Често човѣцитѣ ставатъ поети, като природата, и на нейнитѣ колосалии създания даватъ колосалии названия.

Въ сѣнчиститѣ поли на тие Родопи се нише селото Костенецъ. Именно, тамъ бѣхъ се накаралъ днесъ да се расходж

Но 4 часѣтъ влакѣтъ спрѣ при станцията Баня-Костенецъ

Отъ туку до Костенецъ има-нѣма единъ часъ: но пѣтътъ е лошъ и води прѣзъ храсталакъ. Грамадинитѣ му страшно трѣскатъ и килкатъ талигата, която вози мене и двамата ми другари — туристи. Като казвамъ туристи трѣбва да се обясня малко. Единиятъ, г-нъ N., чийто исполински растъ е бѣвъ прѣвѣнтъ отъ ниското чергило, славенъ въ столицата по своята слабостъ къмъ единъ отъ седемьтъ смъртни грѣхове — чревоугоднето, — отива въ Костенецъ, не за прѣлеститѣ на мѣстото и климата както наше смирение, а да вкушава пѣстървата, която се лови при водопадитѣ му. Съ тая цѣль той носи голѣма праздна тенеклева кутия, назначена да се повърне назадъ пълна съ лакомиятъ даръ на костенецката рѣка. „Единъ гледа свадба, други — брадва“.

Вториятъ ми другаръ е г-нъ Z. Той е живописецъ и учител на рисованieto. Ползува се отъ ваканцията си и отива да дири сюжети за пейзажи... Мене ме въсхити мисльта му и ние съ увлѣчение заговорихме за красотитѣ на нашата природа, които съдържатъ такива вдъхновителни сюжети за живописѣта и поезията. Разговорѣтъ ни мина на по-обща тема и ние прѣкарахме и Рафаеля Санцио, и Карло Долчи, и Мурилйо, и Гранда, при ужасното друскане на колата. Но по-послѣ се оказа, че г-нъ Z. не бѣ зель съ себе си никаква кутия по специалността си, (както добросъвѣстно бѣ сторилъ N.), и у него не се намираше ни картонъ нѣкакъвъ, ни четка, ни тушъ, ни прость моливъ!

Мене ми се усмихна приятната надежда, че, при такива страстни художници, и ние ще се снабдимъ съ нашъ Ермитажъ *) въ много късо врѣме — слѣдъ петстотинъ вѣка.

Когато, прѣди нѣколко години, се лутахъ изъ развалинитѣ на Акрополисъ, въ единъ страшно горещъ день на юния, между нажеженитѣ мрамори на испочупени статуи, съгледахъ до една грамада такива, единъ високъ, дълголикъ и рудовласъ старецъ, съ омбрела надъ глава, нагърбенъ до една малка фотографи-

*) Богата картинна галерея въ Петербургъ, пълна най-много съ произведенията на рускитѣ живописци.

посѣтителъ на селото, прѣди всичко, се счита обяванъ да иде да се поначуди на неговата Ниагара, както би сторилъ въ Москва — на Царь-Колоколъ и въ Неаполъ — на Везувия.

Тръгнахме изъ тѣснитѣ улици, между два реда зидове и шлетища, надъ които се зеленѣяхъ гигантски орѣхи и други буйноклонести дървета. Една друга забѣлжителностъ на Костенецъ: тукъ съвършено отсъствуватъ псета! Изъ спичкитѣ му улици, които минахме, на идене и сега, никадѣ кучешки лай не е чутъ. Истинско село *безъ кучета*! Това отличава отъ всички български села Костенецъ и му дава гостолубивъ и тихъ характеръ. Првъ пѣтъ, като минавахме край една нова порта, изрѣжва се свирѣно едно псе изъ ватрѣ . . . Това ни доста очуди. Но единъ костенчанинъ, що се улучи тамъ, извади ни отъ недоумѣние и ни обясни въ прозрачна аллюзия случая: тоя неподкупенъ церберъ пазялъ отъ чуждо нашествие лѣскавчата и малко лека половина на рѣвнивиятъ Отелло — ступанинѣтъ на новата порта.

„О жени, (и въ Родопитѣ) вашето име е непостоянство!“.

Костенчанки, впрочемъ, не ми се видѣхъ хубавици, — хубавици въ селскій смисълъ на думата: пластични и здрави. Тѣ сж твърдѣ источени, тънкулести, деликатни въ снага и лице, безъ кръвъ и безъ мѣсо и безъ мишци; тѣ иматъ охтичавъ видъ, като прѣгорѣлитѣ кокони отъ Небетъ-Тепе въ Пловдивъ.

Ние излѣзохме на края и се озовахме срѣдъ безконечни фасулеви градини. Задъ тѣхъ, на единъ хвърлей пушка, се издигахъ Родопитѣ, пакъ тѣй високи, памръщени и величави, както ги виждахме отъ далечъ. На дѣсно отъ насъ тѣ се продължавъ дълбоко и изъ тоя проломъ, настрѣхналъ съ диви космати канари и увиснали стѣни на Соколовецъ, скача водопадѣтъ, който отивахме да посѣтимъ. Водеше ни Н. старъ поклонникъ — на неговитѣ пѣстрѣви — но нещешъ ли той ни заблуди изъ нѣкакви пѣтеки изъ между бостанскитѣ огради и ние бѣхме принудени да попитаме единъ костенчанки за пѣтя къмъ водопада.

— Булка, отъ кѣдѣ се отива за водопада? попитахъ азъ, като забравихъ, че тѣ не сж чели „Алмазна сиплется гора“ отъ Державина.

Тѣ гледахъ въ недоумѣние.

— Покажете ни пѣтя за тамъ, дѣто скача водата отъ високо, поправихъ се азъ.

— Дѣто ловжѣ пѣстрѣва, допѣлни Н.

— Ха, мари, тие искатъ при топлата вода да идатъ, казахъ си една на друга селянцитѣ.

— Тамъ, тамъ! потвърди Н.

Костенчанкитѣ ни управихъ.

— Какъ, нѣма товъ водопадъ е отъ топла вода? попита З.

— Не, но при него извира топлъ изворъ . . . Чудесно нѣщо! Ти се потопишъ до шия въ топлѣчката водичка, а въ лицето ти прѣска дъждецъ отъ скокѣтъ.

И Н. си сбра лицето и замижѣ сладострастно, като че усѣща вече че го бие хладната росица отъ водата.

Пѣтътъ ни заслѣдва нагорѣ по рѣката. Тукъ и тамъ се испрѣчвахъ дѣсенитѣ бараки на бичкийницѣтъ — гилотинитѣ на родопскитѣ лѣсове, или по-право, на труповетѣ нѣтъ. Тая операция се извършва съ помощта на единъ твърдъ простъ механизъмъ: едно колело-долапъ блѣскано и въртяно отъ водата, привожда надъ себе си въ движение огроменъ тронъ, който разрѣзва по дължина труповетѣ на тънки дѣски. На едно мѣсто, къмъ водопадската рѣка се присѣдинява друга една рѣчица отъ лѣво. Тя се нарича *Плѣтницѣца*. Такова чудато име ме интересува и азъ распитахъ послѣ въ село за значението му: то е свързано съ историческо прѣдание: При падането на българското царство, на единъ връхъ надъ Костенецъ имало силна крѣпостъ, (мѣстото ѣ днесъ се нарича *Градинѣце*), защищавана отъ българска войска. Дълго врѣме турцитѣ биле отблъсвани

блаженството си, показа видъ че иска да се събуди босъ и да цопне краката си въ студената вода, както правяхъ черногорскитѣ министри при князь Данило, когато имахъ засѣданіе при поточето . . . За жалость, тѣснотата на острова му не му позволи и тоя раскошъ.

Ние се завърнахме по тъмно въ хана, капнали отъ умора. Тамъ Н. съ ужасъ узна, че пъстърва не донесли. Нѣмало! Той не може да се утѣши цѣлата нощъ за злощастіето. Той чакъ и сутрѣшния день, но заветната пъстърва не дойде. Тогава напустна Костенецъ и се заплъти къмъ Бѣлово — съ знаменитата тенекиева кутія.

Остави ме и З. Той тръгна пъкъ за София съ цѣль да си земе и донесе съчивата за да снима пейзажи. Но азъ стояхъ още петъ дена въ Костенецъ, а него не видѣхъ да се върне.

Тези дни азъ прѣвкарехъ въ постоянни расходки изъ райскитѣ ливади на сѣверъ отъ Костенецъ, въ лутания изъ горитѣ и урвитѣ, въ бране лѣщници, въ кѣпане подъ скоковетѣ на бичкийницитѣ, въ мечтание, лѣнность и спане . . . Азъ се прѣобърнахъ на истинско *дѣте на природата*.

Тукъ се видѣхъ и съ З. Стояновъ, пръвъ пъкъ отъ четире години насамъ. Гора съ гора се не събира, човѣкъ съ човѣкъ се събира, казва пословицата. Той идеше също за водопада. Ние се разговорихме твърдѣ любезно, както подобава на добри „еснафи“ и пакъ така се распросихме. Уви, за вѣчно, защото не слѣдъ много дни пристигна извѣстие за смъртъта му. Богъ да го прости.

Най-послѣ ми хрумна да възлѣзъ на планината до Муста-Чалъ, пъкъ отъ тамъ да прѣскокна до комшиятъ му — Муссалахъ. Но срѣдъ тъкмението ми за тоя походъ, внезапно падна дъждъ, който изстуди въздуха, и Родонитѣ се забулихъ съ мъгли. Водачътъ ми обяви, че вече е късно да се пътува: на планината има новъ слѣгъ!

А ние се намирахме още на края на августъ!

Азъ съ душевна скръбъ се распростихъ съ мечтата си, като отложихъ при първа възможность да сторж това поклонение, и давно имамъ честъта на тие пакъ страници да подѣля съ читателя впечатлението си отъ посѣщението на великанътъ.

Когато влакътъ мръдна отъ станцията Бания-Костенецъ за къмъ София, небето се бѣ пакъ изяснило. Азъ хвърлихъ погледъ на Муссалахъ. Негово царско величество сега бѣше наложилъ бѣла капа. Прѣди да го изгубжъ отъ погледъ, азъ успѣхъ да направя съ него слѣдующия разговоръ, който и стенографисахъ въ нотната си книжка:

Високо възвишавай се,
О гордий великанъ,
Надмѣнно устремлявай се
Въ лазурний океанъ.

Що гледашъ тамъ отъ горѣ ти?
Какво мечтаешъ тамъ?
Що диришъ въ кржгозоритѣ
Внимателенъ и нямъ?

Високъ си, непостигаешъ се,
Но казатъ би човѣкъ —
На прѣсти йощъ повдигаешъ се —
Да видишъ по-далекъ . . .

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

Тя и момчето плачехъ, а той повтаряше: „Де, млъкъ, де,“ и излъзохъ на пята. Сега видѣхъ, че въ цѣлия Погненбинъ става каквото и у тѣхъ. Цѣлото село излъзла, пхтѣтъ набитѣ съ призовани за войната. Отиватъ на станцията, а жени, дѣца, старци и кучета ги испращатъ. На призванитѣ се свиватъ сърдцата, на нѣколцина само по-млади висятъ лули изъ устата; нѣколцина вече сж пияни, други пѣятъ съ прѣгракнали гласове. — Единъ или двама отъ Погненбинскитѣ нѣмски колонисти пѣхътъ отъ страхъ: *Wacht am Rhein*. Тая пѣстра и шарена тѣла, освѣтена съ жандармски байонети, се влече по край плетищата извънъ селото съ викъ, шумъ и глъчъ. Бабички прѣгръщатъ войницитѣ и плачатъ; една старуха си показва жълтия жбъ, и се заканва нѣкому въ въздуха; друга кълне: „Господъ да ви удави съ нашитѣ сълаи“!; слушатъ се виковете: „Фралце, Като, сбогомъ“. Кучетата лажатъ, и черковния звънецъ ехти. Полътъ се моли за душитъ, понеже мнозина отъ призванитѣ на-дали ще се върнатъ. — Войната ги свиква всичкитѣ, но нѣма да ги пустне. Ралата ще рѣждясатъ на полето, защото Погненбинъ обяви война на Франция. Погненбинъ не можъ да се съгласи на Наполеоновото надмощие и много го интересува въпроса за Испанския прѣстолъ. Екотътъ на звънеца испраща тѣлната. Минуватъ покрай пконата на кръстопята: всички си свалятъ шапкитѣ. Златенъ прахъ се дига по пята, като въ сухо и горещо врѣме. По двѣтъ страни на пята шумятъ дозрѣлитѣ нивы и се привождатъ подъ вѣтреца, който подухва тихичко. Въ синето небе играхътъ чучулиги и като обезумѣли чуруликатъ. — Станцията! Тѣлна още по-голяма. Дошле сж призванитѣ отъ Горня и Долня Кривда, отъ Недоля и Мизерово. Движение, глъчка и бъркотия. Стѣнитѣ на станцията налѣпени съ манифести. Пише за война „въ името на Бога и Отецеството“. Ревнатата отива да браши „женитѣ си, дѣцата си, колибитѣ и нивитѣ“. Види се, че френцитѣ особено сж се ожесточили противъ Погненбинъ, Горня, Долня Кривда, Недоля и Мизерово. Така мислатъ читателитѣ на обявленията. Прѣдъ станцията пристигатъ нови тѣлни. Димъ отъ лулитѣ шѣлни въздуха въ салата. Всинца ходатъ, глъчхъ, викатъ. — Прѣдъ станцията се чуе нѣмска команда, която се отзива кѣсо, тежко и рѣшително. — Издрѣнка звънецъ: отъ далече се чуе тежкото дпшание на локомотивътъ, се по-близо, по-ясно, като, че войната приближава. Вторий звънецъ! Всички гърди потрѣпнуватъ — Силенъ гласъ се обажда: „френцитѣ идхъ“!, и въ едно мгновение страхъ обзема не само „женитѣ, но и бѣдхитѣ седански герои. Тѣлната се заложъ, сжщеврѣменно влакътъ спрѣ прѣдъ станцията. Въ прозорцитѣ се виждатъ шапки съ червени ширити и мундири. Войска, като мравки; печалнитѣ въздълги тѣла на топоветѣ се чернѣхъ, и цѣла гора байонети стърчи. — Заповѣдано е на войницитѣ да пѣхътъ, та цѣлия влакъ треперя отъ силнитѣ мжжки гласове. Мощъ чудесна бие отъ този влакъ, чийто край не се изглежда. Прѣдъ станцията нареждатъ войницитѣ; който може се прощава. Бартекъ си прострѣ ржцѣтъ, като крила на воденица, и опули очи.

— Ей, Магдо, сбогомъ! —

— Ай, спромаху!

— Нѣма вече да ме видишъ.

— Нѣма вече да те видж.

— Какво да се прави? Нѣма що!

— Света Богородица да те пави и закриля

— Сбогомъ, варди колибата. — Жената го сграбчи съ плачъ за шията.

— Господъ да те води.

Настапа постѣдния мигъ. Пискъхъ, плачѣтъ и охканieto на женитѣ за глупиъ всичко за нѣколко минути. „Сбогомъ, сбогомъ“. На, ето че отдѣлнихъ войницитѣ отъ тѣлната: отъ тѣхъ стана вече черна, набита масса, която образува квадрати, и захваща да се движи съ редовността и правилността на машина. Команда: „влязайте“, и квадратитѣ се ложхъ въ срѣдата си, простиратъ

Slovník Naučný* има и за насъ особенъ интересъ поради широкото място, което ще се даде на България въ страницитѣ му. Дру К. Иречекъ е повѣрена българската частъ.

Щемъ ли и ние, българитѣ, нѣкога да се сдобнемъ съ подобно отъ колосаленъ размѣръ и важностъ дѣло?

Не прѣди много налѣзе въ Парижъ романътъ *La bête humaine*, отъ Емилъ-Зола. Той е двайсетий отъ цикльтъ на Rougon-Macquart. Главната задача на автора е била да изобрази желѣзнопътническия мнръ, тоестъ, живота и правитѣ на висшитѣ чиновници, както и на проститѣ работници по желѣзницитѣ. И въ тоя случай знаменитий романистъ, вѣрнъ на правилото си, е написалъ романа си на основание на истински факти, или „документи“ както той ги нарича, събирани нарочно и старателно по отъ рано, изъ областта която описва. За да се зановизае непосредствено и лично съ работата, схщо и съ ощущняята на единъ

---

*) An Essay on The emportance of She Study of The Slavonic Languages. London, Henry Frowde. 1890.

ДЕННИЦА

КЪРВАВО ПРИМИРИЕ.

Епизодъ изъ сръбско-българската война.

отъ М. Георгиевъ

Войната бѣше обявена отъ страна на нашитѣ съсѣди и, слѣдъ нѣколко геройски отбрани, отъ една шепа хора, при сраженията при Кула, дѣвственната Видинска крѣпостъ се угрожаваше съ обсада. Обсадата грозише, а крѣпостъта бѣше — праздна! Едни гърди — срѣщу сто! Двѣ ржцѣ — срѣщу двѣста! Кое по-напрѣдъ да прѣдприемешъ, та кое и да свършишъ?! . . . . .

Картината, която прѣдставляваше Видингѣтъ, въ това врѣме, бѣше колкото скърбна, толкова и любопитна.

Солдатитѣ, които сновѣхъ насамъ-нататѣкъ, по своята работа, изглѣдвахъ така спокойни, като че се готвехъ за нѣкой славенъ парадъ, а не за — смъртна борба.

Всичко, що бѣ мъжко и по-младо, по-жизнено, като захванешъ отъ най-богатскитѣ синове, дори до най-бѣдня абаджийски калфа, или кожухарски чиракъ — всичко вѣрвеше, съ една прѣзрителна усмивка на лицето. Самъ-тамъ, ще видишъ, по нѣкой по-блѣскавъ погледъ, усременъ по посока къмъ Тимокѣтъ, но — нищо повече. Такава поразителна хладнокрѣвностъ, такава прѣзрителна усмивка и такъвъ блѣскавъ погледъ те каратъ неволно да свалишъ шапката си отъ главата и да имъ се наклонишъ . . . . По-старитѣ, по-патимитѣ хора, на които бѣлитѣ влакна свидѣтелствувахъ за тѣхнитѣ жизненни опитности, не криехъ своето душевно смущение, което натискаше гърдитѣ имъ. Не криехъ тѣ своето щение, а гледахъ съ такава неизвѣстностъ на бъдещето, както гледа рибарѣтъ върху мътната вода, когато хвърга своята рибарска мръжа! Мъ-тамъ, ще видишъ само, че по нѣкой отъ тѣхъ захваща по-скоро да прѣмета зърната на своята броеница, въ остарѣлата си и мръсната съ жили ржака. . .

Имаше и такива, мѣжду Видинскитѣ жители, които, съ своитѣ практики и материалистически способности, не загубихъ и сега присѣтствието

на своя духъ. Тъзи дарба се проявяваше, най-много, между достойните синове на Израила. Мнозина имаше, които порасчистиха паузините на своите прѣдохранителни скривалища — *хумбитъ*, що бѣхъ завардили отъ послѣдното бомбардиране на градътъ. Та и не бѣше отдавна, едвамъ ли се бѣхъ изминали десетъ години! Други упражнявахъ още по-голяма дѣятелностъ: тѣ копаяхъ нови скривалища, било за себе си и челядта си, било за своите — земни блага. Колко котли, колко стока, колко злато и колко покъщнина е било прикрито въ таквато скривалища, това би могла да каже само черната прѣстъ, що тежеше върху имъ, но за жалостъ, тя не може да говори. Такъвъ е свѣтътъ!

Тъзи отъ жителите, които братоубийственната война затече въ кръпостта, обрѣгнахъ вече на топовните гърмежи и оловените свирни. Повечето отъ тѣхъ се утѣшавахъ, съ философското изрѣчение: „*каквотъ о ще Господъ, това ще бѣде*“!

Една срѣда, слѣдъ пладнѣ, се разнесе гласъ между населението, че иде подкрѣпление на Видинския гарнизонъ. Тъзи вѣстъ падна така приятно на сърдцата на обсадените, както пада приятно и майския дѣждъ, върху испрѣпуканата отъ пекове земя.

Ободренето е половинъ побѣда, казавъ нѣкой си полководецъ. Това можеше, най-нагледно, да се заблѣжи, този день, въ очите на всѣкиго. Цѣла върволица свѣтъ се бѣше проточила къмъ Видинското пристанище, за да посрѣщне, по-тържественно, ожидаемото подкрѣпление. И бабички, и дѣца, и старци, и младежи, и булки, и момъ — всичко вървеше прѣменено, като че отива на лития, по великденъ.

Когато спрѣ парахода и се подадохъ младите герои на прѣдстоящите боеве, цѣлъ дѣждъ отъ китки покри патѣтъ, който ги водеше къмъ побѣда.

Младъ и красивъ, пълненъ съ жизненностъ и сила, пристѣпваше между другите и артилерийския поручикъ Н. . . . Подъ тънките му възвити мустачки, играеше една чудна усмивка, която омайваше всѣкиго, който го погледне. Черните му, пълни съ изражение очи, мѣтахъ блѣскавъ погледъ, който не само пронизваше, но и приковаваше всѣкиго, върху когото се спрѣше. Поручикъ Н. . . . бѣше на ръстъ повече височекъ, отколкото срѣденъ; тънъкъ въ кръстѣтъ, а широкъ въ рамената. Цѣлото му тѣлосложение привличаше зрителите, както съ своята подвижностъ, така и съ своята грациозностъ. Високото и гладко чело, което характеризираше богатите душевни дарби на поручика, се украсяваше отъ една черна и лѣскава, като смола, коса. Тя имаше една естествена, умѣренна къдровина. Хубостта на лицето се удвояваше отъ бѣлизната на кожата, по която едвамъ се съзираха, самъ-тамъ, тънъ китъ влакна, сини жилчици.

Много погледи се спрѣхъ върху този строенъ хубавецъ, а още отъ страната, кадѣто бѣхъ се наредили прѣдставителните на хубав полъ. Много гърди испустнахъ своите въздишки и много очи проросихъ по нѣкоя съзла, като знаяхъ на каква обѣтъ се излагаше тъзи чул

красота. — „Блазе на тази майка, що е родила такова чедо, и тешко и горко ней, че го е пратила на тъзи човешка касапница“! . . . Така си шепняхх бабитѣ и по-възрастнитѣ булки, и неможехх да отдѣлжтѣ очитѣ си отъ поручика.

По мимо другитѣ, скрита между множеството, бѣ упрѣла своя погледъ, върху поручика Н. . . . и Неда, която бѣше дошла съ баба Ганка. Баба Ганка бѣше майка на Недения баща. Неда бѣ очарованна отъ неговата красота. Тя бѣ забравила и война, и страхове, и топове и всичко! Тя не виждаше нито народъ, нито войска, нито нищо! Тя гледаше само Н. . . . и — никого друго, макаръ че първъ пътъ го виждаше! . . . . .

Неда бѣше прочута хубавица въ градътъ и първа мѣжду момитѣ. Баща ѝ бѣше единъ отъ най-виднитѣ граждани и познатъ не само по своето иманье, но и по своята честностъ и интелигентностъ. Семейството, отъ което бѣше изникнала Неда, заемаше едно отъ най-виднитѣ мѣста мѣжду градското общество. Нединитѣ родители имахх само едно-едничко дѣте, а то бѣше Неда. Тѣ не пожалихх нито трудъ, нито разноски, за да даджтѣ на своето чедо такова възпитание, каквото се изискваше и отъ врѣмето, прѣзъ което живѣяхх, и отъ положението, което държеше тѣхната фамилия.

Неда бѣше навършила седемнадесетата и, отъ два мѣсеца, бѣ встѣпила въ осемнадесетата си година. Тя имаше тънка висока снага и руса, като коприна, коса. Очитѣ ѝ блѣстѣхх като синьото сутренино небе, по Еньовденъ. На колко души този небесенъ погледъ е пронизалъ сърдцето и е оставилъ и до сега отворена раната на пронизаното мѣсто?! . . . На своята бѣла гуша тя не носеше никакъвъ другъ накитъ, освѣнъ единъ-едничкъ низъ отъ корали и този накитъ гармонираше подгълно, съ розовитѣ ѝ устни, които не се сжжѣхх никога да те награджтѣ съ своята приятна и весела усмивка. Китчицитѣ — отъ кокиче, или момина сълза, които тя забодваше пролѣтъ, въ своята буйна руса коса, конкурирахх чрѣзъ своята бѣлизна и приятностъ, съ маргаритчетата, що се подавахх, на усмихнатитѣ ѝ коралови устни. Въ походката си, Неда бѣше бърза и плахова, като сърна. Поразени отъ бѣлоликостъта на Неда, завистниците ѝ, нейни другарки, бѣхх распустинали слухъ, че тя се мияла, всѣка сутрена, съ прѣсно млѣко, но това не е истина, защото, освѣнъ студената водица, Неда не е допирала нищо друго до своитѣ бѣли и зачървѣли, като триндафилъ, страници.

Неда държеше, въ хубавата си ржка, китка отъ нѣколко бѣли *рози* *миче*. Розитѣ блѣднѣхх прѣдъ нейното лице, а поминчетата издвахх като слаби искри, прѣдъ блѣстѣния небесенъ цвѣтъ на бадемовитѣ Недени очи.

гато поручикъ Н. . . . се упжти, изъ между събрания народъ, стигне своитѣ другари, той прѣмина край самата Неда. Единъ-ичкъ погледъ, той хвърли, случайно, на Недения витѣкъ станъ и отъ на, небесния цвѣтъ, който се отражаваше отъ очитѣ ѝ. Единъ-

едничък бѣ тоя погледъ, но той бѣ достаточенъ. Та, зеръ не стига и най-малкото допирание на слънчевата лучъ, до росната капка, за да произведе хубавигѣ шарове на джгата? — Погледътъ на поручика Н. . . произведе тоже единъ шаръ отъ джгата. Този шаръ бѣше червенината, що се разля моментално по лицето на Неда и по опърлената отъ слънчевия пекъ шия на самия поручикъ Н. . . .

Впечатлението, което произведе срѣщанието на двата младежки погледи, се отрази най релефно на взаимнитѣ имъ усмивки, които си размѣнихъ. Тѣзи невинни усмивки се появихъ едноврѣменно и сближиха така тѣсно младигѣ имъ сърдца, щото тѣ почувствовахъ, като че отдавна се знаятъ и познаватъ. Нито взаимни поклони, нито прѣпоръчвания, нито ржкувания — нищо тѣмъ не трѣбваше вече. Па и защо ли сж тѣзи хладни церемоний и притворства, защо ли сж взаимнитѣ искавания на имената, когато и прѣди да си знаятъ имената, тѣ прилѣпихъ вече така блиско, единъ къмъ други, както сутренната роса прилѣпя по кадифеното листче на тембугата. Зеръ имената, или происхождението имъ, можехъ да притуржѣ нѣщо повече на това, което тѣ бѣхъ вече спечелили? . . . .

Хубавитѣ прѣстчета, които държѣха китчицата, неволно протреперахъ, и едно стрѣкче отъ помничето, полѣте къмъ земята. То неможа да успѣе да се подчини на общия законъ на земната притегаемостъ, защото поручикъ Н. . . . го прихвана, прѣди то да допрѣ до черната прѣстъ. Въ моментътъ, когато той приближи къмъ устата си помничето, Неда присили своитѣ непослушни прѣстчета и се опита да стисне, побячко, китката въ ржката си, но — единъ трънчецъ отъ розата се забодѣ въ нейния показалецъ и алена капка кръвъ, обагри *невинния* дѣйствиенъ колборъ на бѣлата роза! . . . Има ли нѣщо съвършено подъ небето, та и розата да нѣма своитѣ трънѣ?! . . . . .

Поручикъ Н. . . . се бѣше вече приближилъ при своитѣ наредени солдати, на които издаваше нужната команда за походъ. Неда стоеше, като вкаменена, на своето мѣсто. Тя бѣше поразена отъ злокобното прѣдзнаменување, което ѝ прѣдсказа розовия трънъ. Блѣднината, която покри нейното лице и бистрата влага, въ която плувахъ синитѣ ѝ очи, изразявахъ най ясно причината на лѣхкото протрепервание на кораловитѣ ѝ устни. Тя бѣше готова да даде воля на своитѣ сълзи, само да можеше да отстрани това, що стѣгаше гърдитѣ ѝ и свиваше така силно нѣжното ѝ гърло, щото неможеше да прѣглътне плюнката си, нито да си поемне джхътъ . . . .

Баба Ганка, която придружаваше Неда, заблѣжи, съ своя протеленъ погледъ всичко това, което описахъ по-горѣ. Тя пристъпи Неда, побутна ѝ съ своята остарѣла ржка, и ѝ покани, съ погледъ, си тръгнати. Баба Ганка не каза нищо на Неда, но, вървѣйки гпътъ, тя си повтаряше, шепнишкомъ, нѣщо за *огнь и барутъ*! .

Тъзи нейна страсть се забвляваше, особно, по богатата колекция на разнородните цвѣта, които тя отгледваше въ своята малка зимна градинка. Въ тѣзи градинка, тя запазваше и такива цвѣта, които мъчно би могли да устоятъ на открито, на есенните студени вѣтрове.

Каштата, въ която бѣхъ отредили обиталище на поручика Н. . . ., бѣше сръбцу Недени. Тъзи кашта принадлежеше на уйка ѝ. Макаръ и толкова близо, Неда не успѣ, дълго врѣме, да се запознае по-блиско съ поручика Н. . . . Та и какъ можеше да се запознае съ него, когато той, наистина, имаше квартира, но сѣдѣше постоянно, и денемъ и нощемъ, на бастионитѣ — тамъ, при своитѣ топове, които блъваха огънь и металъ подъ неговата команда. Само веднажъ, слѣдъ седемъ дена, отъ първата имъ срѣща, тя видѣ поручика Н. . . . Видѣ го тя, но какъ го видѣ? . . . На рацѣтъ на солдатитѣ, които го донесоха, като мъртвецъ въ кашти. . . . .

Поручикъ Н. . . . не бѣше нито убитъ, нито раненъ, но бѣше притиснатъ отъ една груда прѣстъ, що бѣ суринала една неприятелска бомба. Бомбата паднала тъкмо въ това врѣме, когато поручикътъ командувалъ: „*третья. . . или!*“

Приказанието на поручика е било моментално изпълнено и, въ мигътъ, когато заревалъ, съ своя страшенъ гласъ „*Св. Никола*“ — така бѣше името на топътъ—ударътъ на неприятелската граната събаря една частъ отъ *валзтъ*, и го заровила, почти до шия! Храбритѣ солдати, които се намирали при „Св. Никола“, съ рискъ на своя животъ, разровили, набързо, своя любимъ офицернитъ и спасили животътъ му. Поручикъ Н. . . . бѣше *синъ-исотленъ*, а лѣвата му ръка бѣше яко навѣхната. Благодарение само на неговата силна и млада натура, та той можѣ, слѣдъ три дни, да се привдигне и да заемне пакъ своето мѣсто на редутътъ, кадѣто бѣше „*Св. Никола*“. Наистина, че лѣвата му ръка висѣше на една кърпа, прѣвървана прѣвъ шията, но той намършаше, че е достатъчно и само дѣсната, за да може да върти сабата си и да издава своята команда.

Баба Ганка се чудеше: „да ли е отъ желѣзо поручикътъ, или ангелътъ му е много силенъ“! . . . Неда не казваше нищо. Тя бѣше станала малко по-блѣдна, но и блѣднината ѝ приличаше. Когато Неда

ужаа хората да се отвори големата буре съ най старото казановарово вино. Всичките приготовления имаха за целъ да направятъ вечеринката, колкото е възможно, по-богата и по-весела. И, дѣйствително, весели бѣ не само гостолюбивитѣ домакини, но и многобройнитѣ гости. Почти с китѣ офицери отъ гарнизонътъ, бѣха поканени на тази вечеринка. Лишно е да споменавамъ, че тамъ бѣха и поручикъ Н. . . ., като ж тель на тази каща, а и Неденитѣ родители, заедно и съ Неда — к близки сродници на домакинитѣ. Сега, първъ пътъ, се удаде случай двѣтѣ млади сърдца да си проговорятъ — да се наприказватъ до слг Но за чудо, тѣ твърдѣ малко ся приказвахъ, а повече се — глетъ

и всъщност, щу от владу, поведе въ големия стая, за да мислят въ куп-
тропване буйността на младежката кръвъ. Въ хорото, съ което се
почна играта, се уловиха единъ до други Неда и поручикъ Н. . . .
Съ голѣмо удоволствие гледахъ всичкитѣ присѣтствующи на тѣхъ. Не
само бабитѣ и булкитѣ, но и дѣцата разбирахъ, че тѣ сж създадени
единъ за други. Слѣдъ първото хоро, поручикъ Н. . . . сѣдна до Неда.
Той се готвеше да ѝ говори за нѣщо, но първата му дума се спрѣ на
устата и той — нищо не продума. Той говореше въ себе си и съ себе
си, въ умѣтъ си: — „Щомъ се свърши войната — кроеше си той — ще
идж да вземж благословението на майка си, и ще додж да се сгодж за
този ангелъ. Майка ми нѣма да се противи, особно, като узнае какъвъ
ангелъ ще бжде нейната снаха“. . . . .

„Па и има ли нѣщо по идеално. по-свършено отъ Неда? Само за
нейнитѣ сини очи, готовъ съмъ да турж сто пжти гардитѣ си, срѣщу
устата на „Св. Никола“! . . . Като се вѣнчаемъ, ще ѝ заведж у насъ,
ще ме посрѣпнатъ роднини и приятели, ще видатъ Неда и ще ме убла-
жаватъ“. . . . Така размисляваше въ себе си поручика Н. . . ., безъ
да му мине, презъ умѣтъ, че *на тоя свѣтъ е постоянно само непо-*
стоянството! . . . .

Неда, отъ своя страна, тоже градеше въздушни кули въ умѣтъ си.
Тя си мислеше: „ще ли да имамъ това щастие, да му станж другарка?! . . .
Боже, само тая милость искамъ отъ Тебе, — само него ми подари и
нищо повече не искамъ. . . . Та могла ли бихъ азъ да живѣя безъ
него, слѣдъ като го видохъ?! . . . Да ли ще ме даде тати за него? . . .
Ще му се моля, ще му кажж, че безъ него не ще можж да живѣмъ
ще му. . . .“

„да не можж да довърши своята мисль. Капитанъ Страшимировъ
дави прѣдъ нея, поклони ѝ се по военски, и ѝ запита: — „Ако
да ви помоля, госпожице, за кадрилѣтъ, който ще се играе слѣдъ
“? — Прѣди да му отговори, Неда погледна въ поручика Н. . . .,
за любезно на своя старѣйшина: — „извинете, капитанъ,
„ожицата е ангажирана съ мене и за кадрилѣтъ и за. . . .“ —
„дѣла думата си, защото капитанинѣтъ-го испрѣвари и додаде
„дѣла питимность, — „и за всичкитѣ игри, прѣзъ тѣзи вечеръ“,
„дѣла чесело, поклони се втори пжтъ и отиде да чука на друга

поразен от удивлението, усещайки колко се променило
командуването от него плутоно. Много неприятелски лешове се по-
нили за винаги прѣдъ примѣрилата негова храбростъ. Х. . . неможи
повтори своето „или“, защото неприятельтъ, слѣдъ като прѣтърпѣ нѣко-
одиноръ, налегналъ съ още по-голямо усилие да си пробие пътъ.

както и другитѣ заостанали гости, бѣхъ затаили дъхъ и нито думица, никой не продумваше. Всички очѣквахъ съ нетърпение края на драмата, която се почна, прѣзъ това *изрваво прижирие*. . . .

Слѣдъ единъ часъ, гърмежитѣ позатихнахъ. Не се мина много и офицеритѣ захванахъ да се завръщатъ, единъ по единъ. Нѣкои отъ тѣхъ бѣхъ почернѣли, като че сж чистили комини, други бѣхъ покрити съ калъ и попрѣскани съ кръвъ.

Когато влѣзна въ стаята капитанъ Страшимировъ, той заръча на музиката да засвири третата фигура отъ кадрилтъ и, искомандува на играчитѣ да се нареджтъ въ колонии, както бѣхъ по-прѣди. По едно врѣме, той забѣлѣжи кръвъ на своя мундиръ. Тъзи кръвъ му припомни нѣщо

решимостта на църквата. — Архитектура и характеръ на църквата. — Папоки гробове. — Pietà отъ Микелъ-Анджело.

Отъпачамъ въ папскій Римъ.

Отъ падението на Римъ до възрождението не трѣбва да се търсятъ никакви паметници. Срѣднитѣ вѣкове се гълнатъ изключително, историята на упорититѣ и неуморни старания, които развива папството за да установи своето свѣтско владичество. Отъ прахътъ на развалинитѣ които бѣхъ оставили слѣдъ себе си варваритѣ, папството изрива традициитѣ на цезаритѣ — власти на вселенната, усвоява ги и устремъ всичкитѣ си усилия да ги реализира въ своя полза. Прѣхнасти

грамадната задача, която си бѣше поставило, то остави да се довършва около него разрушителното дѣло, почнато отъ варваритѣ. Разрушението продължава безпрѣпятствено, немилостиво прѣзъ всичкитѣ сръдни вѣкове. Развалинитѣ на римскитѣ паметници — тие сж единственнитѣ паметници, които е оставила тука тая дълга епоха. Една мисль прѣобладава, сѣ-кашъ, прѣзъ всичкото това врѣме, мисль, която се прѣдава религиозно отъ поколение на поколение, — да се разруши всичко, което наумѣва, всичко, което прославява старий язичнически миръ.

Тая работа на разрушение зима до такава степенъ всичкото внимание на обществото, щото не му остави врѣме да създаде нищо въ областта на искусства. Не въ Римъ, ще цѣрятъ на католическото християнство, а далече отъ него, въ сѣверна Европа, въ Франция и Германия, християнската идея намира въ душата на народи млади, непоковарени, една почва плодотворна, и блѣскаво утвърждава своето тържество въ нови естетически форми. Когато Римъ е всецѣло занятъ съ разрушаванieto на своето минало, въ сѣверна Европа се ражда едно ново искусство, което покрива градоветѣ съ великолѣпни храмове. Готическитѣ църкви сж повече отъ една нова архитектура, въ тѣхъ избликва и се проявява единъ свѣтъ отъ идеи, които кипятъ, въ видъ на зародишъ неопрѣдѣленъ, смутенъ, но изобиленъ, въ душата на едно образующе се общество. Това сж идеитѣ, още необработени, които новото общество е назначило да донесе и прѣсне единъ день въ свѣтътъ. Въ тѣхъ се очертава цѣло едно мировъзрение, ново и обемляюще всичкото поле на човѣшката мисль, философия, наука, искусство, политика. Въ умоветѣ се извършва едно чудно и всестранно движение, което ще узрѣе и ще даде единъ день блѣскави и богати плодове. Намира за сега една готова идея, усвоява я, привива я несъзнателно на своитѣ още несвършени възвѣрения и дава ѣ една форма, която го отпечатва и показва какво може да се очаква отъ него въ бѣдѣще. Християнската вѣра, тѣй както бѣше излѣзала отъ мистическитѣ умове на своитѣ основатели, вѣра, която обръща лицето си отъ земята, като отъ пагубно мѣсто, за която животътъ е едно изгнание, вѣра на страхъ и самоотрицание, на постоянно, неуклонно стремление къмъ наслаждения обѣщани само на избраннитѣ въ единъ другъ свѣтъ, неможеше да падне въ души пб-способни да я разбератъ, трѣбваше отъ Иудея дѣто се роди, да мине въ сѣверна Европа, за да намѣри вѣрни тълкуватели на своя духъ, трогнати, увлечени на равна степенъ отъ поезията на християнскитѣ ѣ тенденции и отъ глѣбината на философскитѣ ѣ начала.

Въ, когато пб-послѣ християнството, подъ влиянието на папството, обръща въ една вънкашна обрядностъ, въ една необузdana експло- се издигне гласътъ, който ще протестира и ще иска да го въ първитѣ му чисти форми. И пакъ отъ тамъ ще проистечатъ ѣ движения, които ще направятъ пб-послѣ прѣврати въ об- на философията, на литературата, на политиката. Възрождението чтиче черкви пб-изящни, по-свършени по форма, но въ тѣхъ християнскитѣ духъ. Вѣрата става вещь сериозна въ готи-

заслужваше да се види пияцата, която е сама по себе една гениална направа. Малкитѣ и почти нищожни здания, които я обикалят охватъ ненарушенъ ефектътъ, който произвежда. Четвъртата въ основѣ си, отваря се изведнажъ къмъ храма въ единъ правиленъ и общъ кръгъ заобиколенъ отъ два великолѣпни портика и украсенъ въ срѣдъ съ единъ египетски обелискъ и двѣ чешми. Портицитѣ се извиватъ полукръгъ, раздѣлени всѣки единъ на три широки галерии отъ " и осемдесетъ и четири грамадни дорически стълба. Надъ портъ

портицитѣ се рисуватъ на въздуха каменитѣ силуети на сто и деветдесетъ и двама светци. Когато стигнете въ обширний кръгъ на площадтъ и погледнете тия безбройни статуи прави, неподвижни въ въздуха, усѣщате че влизате въ една священная срѣда. Неможе да се измисли нищо по-великолѣпно за входътъ на една църква.

Ако вънкашността на храма не отговаря на идеята, съ която идешъ, вътрешността я надминува. Оставашъ буквално ослѣпенъ отъ блѣсъкътъ и великолѣпието, които намирашъ. Мислишъ, че присѣдствувашъ на единъ феерически празникъ на очитѣ, дѣто всичкитѣ искусства и всичкитѣ богатства сж натрупали съ безподобна хармония щото сж имали най-хубаво, най-изящно, най-раскошно за да ги плѣнѣтъ и омаятъ. Погледътъ се скита очарованъ и неможе да се нагледа и начуди. Дѣто и да се спре, дѣто и да проникне, вредъ намира нови причини за удивление, което расте безъ да ви насити, безъ да ви умори, умекотено отъ блѣсъкътъ, който влиза отвредъ и облива, всичко като вълнитѣ на едно море отъ злато и свѣтлина. Нищо не иде да помрачи и поквари великолѣпието, което ви окружава, ни една тѣжна мисль, ни една грозна сѣнка. Светитѣ тържествуватъ доволни въ грамаднитѣ размѣри, съ които се вѣставатъ, заобиколени отъ хиляди ангели, които погледватъ отъ горѣ засмѣни, като да сж дошли и тѣ на празникъ като тебе. Дори папитѣ, които стоятъ на своитѣ мавзолеи, прави или коленичили, губѣтъ печалний видъ, който имъ дава идеята на смъртта. Мислишъ, че сж нѣкакви живи каменни истукани, излѣзали отъ гробоветѣ си да се радватъ на радостта на живитѣ. Всичко приема видъ засмѣнъ, увлекателенъ въ чудесната хармония на размѣритѣ. Въ тая хармония стои истинското великолѣпие на храмътъ. Тя е която го прави едно отъ най-великитѣ чудеса, които е създавала кога да било архитектурата. Тя слива всичкитѣ части въ едно съвършенно и поразително единство. Всичко се стреми да прѣдаде значение на цѣлото. Окото минава отъ деталитѣ къмъ общия ефектъ безъ никаква мѣка. Великолѣпието на първитѣ е само единъ аксесоръ, една принадлежност на цѣлото. Самата грамадност на църквата, богатий раскошъ, съ който е украсена, изчезватъ въ хармонията на размѣритѣ. Кубето е цѣлий пантеонъ прѣнесенъ и поставенъ на четирийсетъ метра височина, надъ четири пиластра, които иматъ седемдесетъ и единъ метръ окръжностъ. На една дължина отъ близо сто и деведесетъ метра църквата е раздѣлена на три части само отъ осемъ пиластра по четири отъ всяка страна. Отъ аркитѣ, които пиластритѣ образуватъ, се виждатъ отъ двѣтъ страни капелли, нѣкои отъ които иматъ размѣритѣ на грамадна църква. Статуйтѣ на светцитѣ, които украшаватъ пиластритѣ, иматъ петъ метра височина. Буквитѣ на знаменитий надписъ, ¹⁾ който се чете околорѣстъ на кубето, и на своеволното тълкование на който папството е основало своитѣ домогвания за всесвѣтско владичество, сж единъ метръ високи. Грамадната празнота на кубето, зѣюща надъ църквата, се издига на сто

Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et tibi dabo claves regni coelorum.

и единъ метръ височина надъ попътъ. Отъ връхътъ на кубето до връхътъ на кръста, поставенъ на бронзова топка, има други трийсетъ метра и двајесетъ и три сантиметра височина. Само други три паметника въ свѣтътъ надминуватъ съ по нѣколко метра тая височина: голѣмата египетска пирамида, страсбургската стрѣла и аминенскитѣ звънарници.

Църквата съ своитѣ капелли може да събере свободно до 20 хиляди богомолци. Въпреки тия грамадни дименсии, тя изглежда малка. Ощѣ, който дохожда въ нея съ мисль да се чуди на най-голѣмата църква на свѣтътъ, ще остане измаменъ въ ожиданията си. Само сравнението между деталитѣ въ нея може да даде вѣрно понятие за истинскитѣ ѝ математически размѣри. Никадѣ неможе да се види по-нагледно че истинското величие на единъ архитектурнически паметникъ стои не въ голѣмината на математическитѣ му дименсии, а въ хармонията и съразмѣрността на линиитѣ. Тамъ е ключътъ на ненадминуемото съвършенство на Св. Петъръ. Безъ да има равенъ на себе-си паметникъ, по голѣмина, по богатство на украшения, великата църква остава незаличимо впечатление въ ония, които сж имали щастието да я видятъ, явява се великолѣпна, безподобна, съблимна единствено по своята простота.

Архитектитѣ, на които се дължи това съблимно величие постигнато само чрезъ простата комбинировка на линиитѣ, се наричатъ Браманте и Микель-Анджело. Единия е почналъ постройката, други я е довършилъ. Това е поне вѣрно за вътрешната частъ на храма. Построяването се е продължило сто и двајесетъ години, отъ 1506, когато е билъ положенъ първия камъкъ, до 1626, когато папа Урбанъ VIII е освѣтилъ църквата. То е било съврѣменно на двајесетъ и двама папи, и е било ръководено послѣдователно отъ тринајсетъ архитекти. Но отъ всичкитѣ архитекти, сж твърдѣ малки изключения, само Браманте и Микель-Анджело сж разбрали и сж били способни да приведатъ въ изпълнение величественната идея, която е въодушевлявала папитѣ при направата на църквата. Въ първоначалния планъ изработенъ отъ Браманте и одобренъ отъ папа Юлий II, църквата е щѣла да има формата на гръцки кръстъ. Наслѣдницитѣ му ѝ сж дали формата на латински кръстъ. Микел-Анджело, убѣденъ въ художественното прѣвъсходство на Брамантовия планъ, го е възстановилъ, като му е далъ още по-величественъ видъ. Но слѣдующитѣ архитекти не сж уважили обаче ни планътъ на Браманте, ни планътъ на Микель-Анджело и сж дали окончателно на храмътъ формата на латински кръстъ. Тѣмъ се дължи и злополучната фасада, която тѣй загрозява и намалява величественността на църквата извънъ.

И Браманте и Микель-Анджело сж черпали своитѣ вдъхновения единъ изворъ. И единия и другия сж медитирали своитѣ планове за Петъръ между руинитѣ на римскитѣ паметници и сж заимствovali отъ тамъ всичко, което съставлява величието и хубостта на църквата, единството на плана, великолѣпието на деталитѣ, хармонията на линии. Отъ тамъ и храмътъ приема язичнически си характеръ. Той е произведение съвършено на двама езичници, които се възползватъ отъ ед

случайна идея за да свържатъ възрождающитѣ се искусства съ славнитѣ традиции на гръцкото и римското минало. Не е християнската идея, която ги ръководи въ работитѣ имъ, мисълта която ги занимава не е да надигнатъ паметникъ, въ който да се отразява нейний духъ, който да получава отъ нея своето величие. Тя служи само като прѣдлогъ, пѣлъта е да изтѣва паметникътъ достоенъ за моделитѣ на античното искусство. И тоя великолѣпенъ, единственъ храмъ, който би се считалъ чудо на искусството въ най-великитѣ епохи на Гърция и Римъ, има единъ непоправимъ недостатъкъ, че не е християнски храмъ. Може да бѣде езичнически храмъ, единъ пантеонъ, единъ музей, единъ какъвъ да е паметникъ, и като такъвъ, на-дали е ималъ и на-дали ще има подобенъ на себе-си, но не това което е. Когато сте тука, послѣдната мисълъ, която ви иде, която най-малко може да ви занимава, е че се намирате въ църква. Ходите, гледате, чудите се, вѣликувате се отъ хиляди мисли, но никога благоговѣйно чувство не прониква въ душата. Ни една трѣпка не пробѣгва въ тѣлото ви, ни една мисълъ не стресва душата ви, които да ви наумятъ, че се намирате въ мѣсто, дѣто присѣтствува Божий духъ. Всички ония, които гледате да се мѣркатъ подъ широкитѣ сводове, чини ви се че сж дошли да гледатъ като васъ, да се любуватъ на безбройнитѣ чудеса отъ всички искусства, които е събралъ въ себе-си тоя грамаденъ и безподобенъ музей! . . .

Но нѣкога стига до ушитѣ ви гласътъ на пѣвцитѣ, които пѣятъ въ нѣкоя капелла. Спрете се до бронзовата статуя на апостола Петра и ще видите набожни богомолци цалуватъ изливаний му кракъ. Майкитѣ подигатъ всичкитѣ си дѣца наредъ да цалуватъ светата ногѣ. Минете покрай многобройнитѣ и многоязични исповѣдници и видите жени коленичили шепнатъ тихо своитѣ грѣхове на ухото на важни исповѣдници. Многочисленнитѣ олтари не се испразватъ никога отъ молящи се, повечето старци и старици. Отмѣнете двѣ стѣпки и забравате и гласътъ на пѣвцитѣ и образътъ на богомолцитѣ. Не мислите даже за тѣхъ. На умъ вече ви не минува че сте видѣли страждущи, скърбящи, нещастни, жертви живи на живота, които сж дошли тука да търсатъ Бога, да му кажатъ болкитѣ си, да плачатъ надъ грѣховетѣ си и да искатъ сила, утѣшение, надежда.

Когато отидохъ първи пътъ да виджъ Св. Петъръ, слѣдъ като обикаляхъ извѣтрѣ два цѣли часа, на излизане се сѣтихъ само че не съмъ видѣлъ прочутата статуя на апостола и се върнахъ отъ портата да я търсжъ. Вѣхъ минувалъ нѣколко пати край нея безъ да я съгледамъ. Тя е свѣсъмъ посрѣдствена, като художествено произведение, знаменита е само по почетѣта на която се радва между католицитѣ. Кой може да прѣсметне колко милиарди цалувки сж се сложили на бронзовий кракъ на апостола та се е изливалъ тъй дълбоко? Незнажъ да ли не се е постаралъ нѣкой да пвлѣче отъ излизанието на кракътъ нѣкакво прокобение за сѣдбинитѣ на папството. Сюжетътъ заслужава да прѣлѣсти фантазията на нѣкой мистически гадателъ на бъдѣщето. Прокобението не

папски гробове въ тоя храмъ, въздигнатъ за да увѣковѣчи славата и величието на папството. Всѣки гробъ е единъ паметникъ, паметникъ художественъ и исторически. Отъ единъ гробъ на други минувате отъ една епоха на друга, като да вървите изъ историята на папството и на искуствата. Тука виждате искуството испаднало до най-студенъ маниеризъмъ, една стаяка по-горѣ спирате се да се чудите на хубавитѣ форми на най-чистий класически стилъ. Изследвате безъ да щете какъ се е мѣнявалъ вкусътъ, какъ е падало и ставало искуството въ разни епохи подъ влиянието на разни школи отъ петнайсетий вѣкъ. Всички тѣ почти гробници датиратъ отъ това врѣме. Въ старата базилика, построена отъ Константинъ Великий, папите сж били погребвани въ прѣдвѣрнето на храма. Левъ Великий е първий папа, на когото е билъ въздигнатъ гробъ въ вътрешността на храма въ 688 г. Но както тоя гробъ, така и ония, които отпослѣ сж били издигнати, сж били съборени и прѣнесени въ подземията на Ватикана когато е почнала да се гради новата църква. На Левъ Великий е посветенъ особенъ олтаръ въ новата църква, дѣто единъ мраморенъ бассорелефъ, художествено произведение на Амарди, прѣдставлява папата когато отблъсва Атилла отъ Римъ.

Много гробове наумѣватъ велики събития отъ всесвѣтската история. Близко до хорътъ надъ бронзовъ саркофагъ сѣди коленичилъ Инокентий VIII и благославя съ дѣсната ръка, а въ лѣвата държи копие, испратено нему въ подарѣкъ отъ султана Баязида, и съ което е било промушено тѣлото на Христа, когато е билъ распнатъ на кръста. Надписа на саркофага, като хвали качества на папата, наумѣва, че въ негово врѣме е станало откритието на новий свѣтъ. Великий образъ на Галилея се исправя, като единъ сѣдия между васъ и гробътъ на Урбана VIII, който запетни паметта си съ прѣслѣдванията, на които подвергна най-свѣтлий

раскопната хуоостъ на Венера и виждашъ току до нея чернитъ колосални образи на четирмата отци на църквата, които държатъ на ржцѣтъ си бронзовата катедра, дѣто се пази дървений прѣстолъ на Св. Петра. Това съвѣдство е вѣрна характеристика на една епоха.

Микелъ-Анджело, за славата на когото би било достатъчно участието, което е зель въ съгражданието на св. Петъръ, е оставилъ и тука и друга диря отъ разнообразий си и всеобемлющи гений. Въ цървата капелла отъ дѣсно, когато влизате въ църквата, се намира една група отъ него, прѣдставляюща св. Богородица която държи на скута си, потанала въ скръбъ, мъртвото тѣло на божественний си синъ. Микелъ-Анджело е билъ на дваисеть и четири години когато е изработилъ тая група. Тя е боязливо произведение на единъ гений, който усѣща, че носи крила, но не смѣе още да се пусне въ въздуха. Врѣмето за орлиний полѣтъ ще настѣпни нѣскоро. Произведението е нѣжно, изработено съ най-голѣмо съвършенство, би казалъ, че е излѣанало отъ ржцѣтъ на единъ Рафаелло — ваятель. Това е единчкото Микелъ-Анджелово произведение, което прѣдставлява нѣкаква прилика съ гениятъ на Рафаелло.

(Слѣдва).

ИЗБОРЪ.*)

Пръвъ пѣтъ, и неволно, Дончо и Райна останахъ наедно.

Тѣ и пѣ-напрѣдъ бяхъ имали случай да се срѣцнатъ сами, ако да бяхъ го дирили. И двамата неловки и свѣиливи, тѣ усѣцахъ нѣкакво смущение, стѣснение, колчимъ се случеше на минута да останатъ безъ свидѣтели, и прѣдпочитахъ да се споглеждатъ крадншкомъ единъ отъ другъ при обществото на други лица. Тогавъ бѣхъ пѣ-свободни, я щастливи.

— сега Райна, като видѣ, че и леля ѣ се изгуби и се почувствова миничка на полето съ Донча, изгуби одѣвѣшната си непринужденно и се посмути. Бузата ѣ още гореше отъ случайното поглаждане, то ѣ даде Дончовата брадица, при спасяванието ѣ. Сърдцето ѣ ве да бѣрзо, и ти сама незнаеше защо. Тѣ завървѣхъ двамата мѣлчливо бѣвѣствоветѣ на длѣжъ по вадата. Вечерний мракъ падна. Дрѣветата

— Чудесна, великолѣпна поема, нали? Какъв изворъ блика отъ поезия, каква роскошна фантазия: сичкитѣ лучи, шарове, аромати на възтокъ. . . А сцената на демонътъ и Тамара? . . .

— Да, и какви описания, Боже мой! Кавказъ! отговори Райна.

Темата пакъ се исчерпа. Настана мълчание. Тъмнината се сгъстяваше подъ нависналитѣ клонове. Листата шумолѣхъ тайствениитѣ си напѣви. Между тѣхъ се виждаше тъмното звѣдно небе. Тамъ мъжде-

наумтва ми Алтдорфския замък. Ща дойда друга една вечерь да я доснема.

— И азъ, пуста, бѣхъ причина да недовършите, съ моята глупость на дъската . . .

— Напротивъ, азъ спечелихъ: азъ видѣхъ друга, пб-чудна картина . .

Дончо сѣти, че направи още единъ прякъ и деликатъ комплиментъ на момата, безъ да знае какъ. Той се очуди на ловкостта си, но бѣше благодаренъ, че мърчината скри вълненията по лицето му.

— Господинъ Искровъ!

— Що, госпожице? Тая дума „госпожице“ звучеше вече нѣкакъ студено и неумѣстно: нѣкоя пб-нѣжна би я прѣвъсходно замѣстила.

— Още одевъ искахъ да ви питамъ за нѣщо си, но пакъ се свѣнявахъ, за да ми се не смѣйте.

— Не се беспокойте.

— Истина ли сте ме исписали?

Дончо се изсмѣ силно.

— Кой ви каза?

— Извинете ме, че съмъ глупава, та питамъ за това нѣщо, избѣбра Райна.

— Ахъ, тоя дѣдо полъ Станчо! извика Дончо, като продължаваше смѣха си. — Той е раздрѣнкалъ на сѣквдѣ, както се види . . .

безспокоенъ духъ, ней ѝ опротивѣ всяка хвалба за Искрова, като една закана противъ собственото ѝ щастие, и тя посрѣщаше съ тайна умирана всѣки доброжелатель, който идеше да я зарадва съ нѣкаква ласкателна дума за Искрова.

— Тие хора ситкитѣ сж направили съзаклятие противъ мене! казваше си тя яростно. Другъ пътъ бѣбреше съ зажитѣ см. — Тоя проклетъ Пловдивъ ще ме погуби. И тя въздишаше.

Минахъ петъ мѣсеца и писмата на Искрова хванахъ да станатъ сѣ по рѣдки и по-рѣдки. Тѣ бѣхъ пълни пакъ съ прѣжния огънь, но имахъ порокътъ, че го не изказвахъ често. Многото занятия, пишеше Искровъ, тиранически намаляватъ драгоцѣннитѣ минути, въ които той може да се разговаря съ нея. Райна само въздишаше. Тя не знаеше що да чини, кому да си искаже, отъ кого да почерпе бодростъ. Искрова майка бѣше ѝ утѣшителница, но и тя се прѣсели въ Пловдивъ, и Райна безъ нея остаяше пълна сирота на свѣта. Писмата съвсѣмъ прѣстанахъ. Нѣма сумнѣние, че тя е оттикната вече! Други по-силни и честолюбиви увлечения сж я оставили въ нѣкой затѣнтенъ катъ на Искровата душа, или просто е съвсѣмъ забравена. Голѣмитѣ градища сж пълни съ съблазни за младитѣ хора, като Искрова, на които щастieto и сполукитѣ зашеметяватъ главата, щото да забравятъ горещи клетви, дадени на бѣдни момичета, като нея. Тя е луда та още храни слаба надежда, че нѣма да бѣде разбитъ живота ѝ. За него сега ще бѣде срамно и неприятно да земе нѣкоя си Райна Матева, никому неизвѣстна сиротица, учителка, хвърлена на произвола на хорската милостъ и немилосърдие! . . . Тя сега би била пречка на неговото благополучие. Защо да се заблуждава вече и да бѣде безумна егоистка. Тя благородно стори, че не зема прѣстена . . . Не, сбогомъ, луди сънища, сбогомъ! Сичко е свършено вече!

И тя прѣстана да пише.

„здно. Ако да можеше да го нажалишъ бари, но той сега бѣдѣе

„сме отсамъ Марица. Тя е червена въ червата, а азъ—каквото Рачо —
бѣла. Кожата не ми гледай. Баримъ ти що ли се мрази съ компниъ за
„магарешката сѣнка? Или депутатинъ иска да я избережъ — коткитѣ ѝ?
„Оня день Геновева се укотила седемъ. Стрина ти оставила пѣстритѣ, а
„сичкитѣ бѣли хвърлила, че не били отъ партията ѝ. И това човѣщина
„ли е? Пини ѝ и ѝ сбири умътъ.

„Писахъ ти тие расправий наши, не за друго, а само да се по-
„смѣйшъ, за да не е цѣло кахърно писмото ми. А ти недѣй мисли, че
„сѣмъ послободнѣла. Па слушай съвѣтътъ на кака си Неда и забрави
„оногова и си пѣй „Тръндафилчето, каранфилчето“ па хаберъ нѣмай . .
„Такива кахъри сѣ бѣли кахъри. Поздравление отъ сички ни.

Твоя вѣрна приятелка:

Неда Р. Капинова“.

Новинитѣ, които даваше това писмо, не оставяхъ мѣсто за никакво
сумнѣние. Злитѣ прѣдчувствия на бѣдната дѣвойка се оправдаха. Искровъ
бѣше изгубенъ за нея, и животътъ ѝ — строшенъ, като крѣхътъ кри-
тъ, блѣснатъ въ камънетѣ на улицата отъ едно дѣте. Страшното под-
рждение на страховетѣ ѝ, което очакваше, и отъ което се боеше,
дѣше прѣдъ нея, като третѣ огненни думи прѣдъ Вальтара.

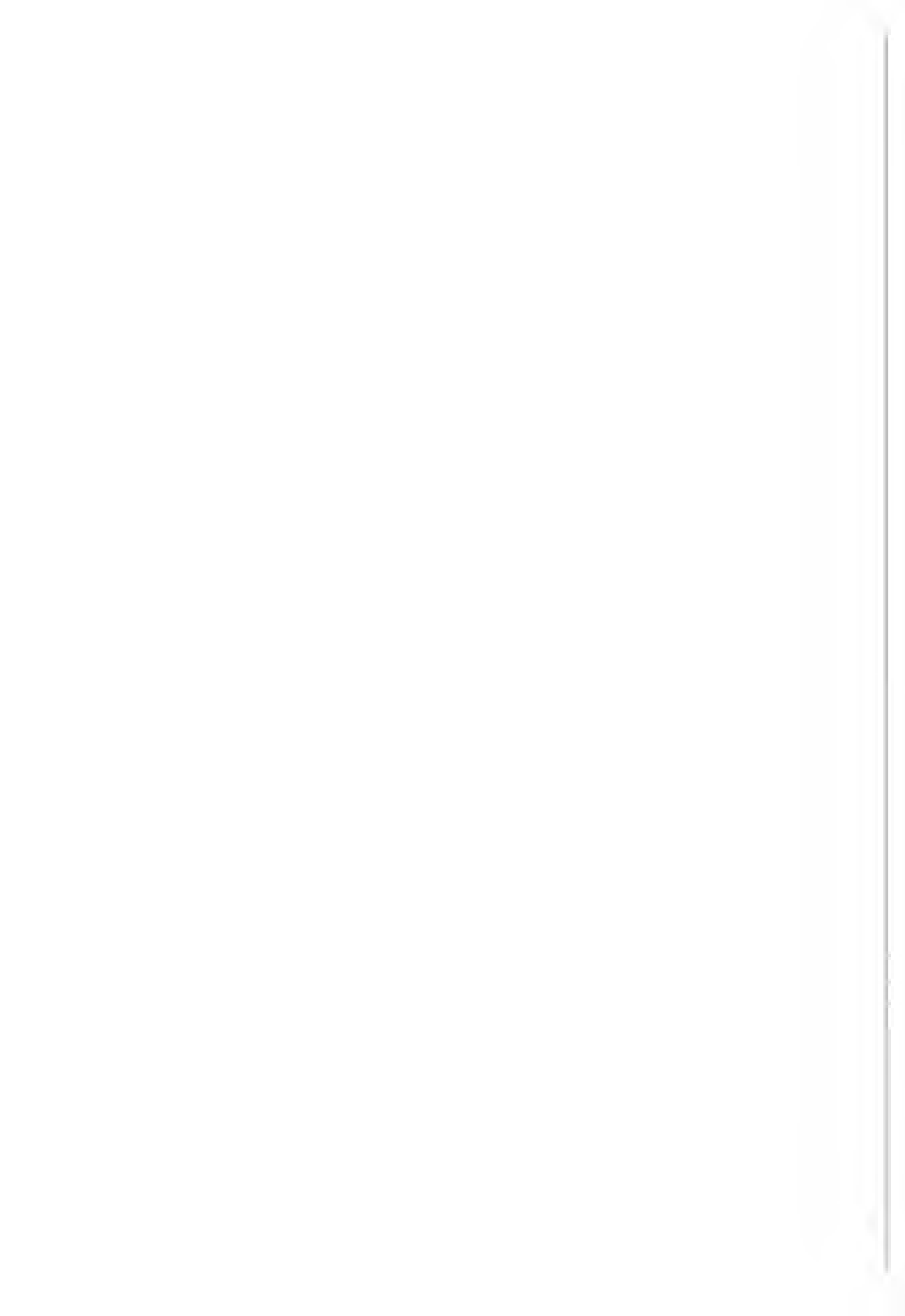
Чудно нѣщо! Напротивъ, това писмо я распусна!

Лицето ѝ се проясни, и даже нѣкаква полуусмивка заигра по уст-
нѣ ѝ. Писмото, макаръ, че имаше шеговитъ край, така просто и сми-
сѣляваше положението! То я утѣши. Райна видѣ, че нещастия-
та не сѣ трагически черно, и че Искровъ не бѣше оня идеаленъ

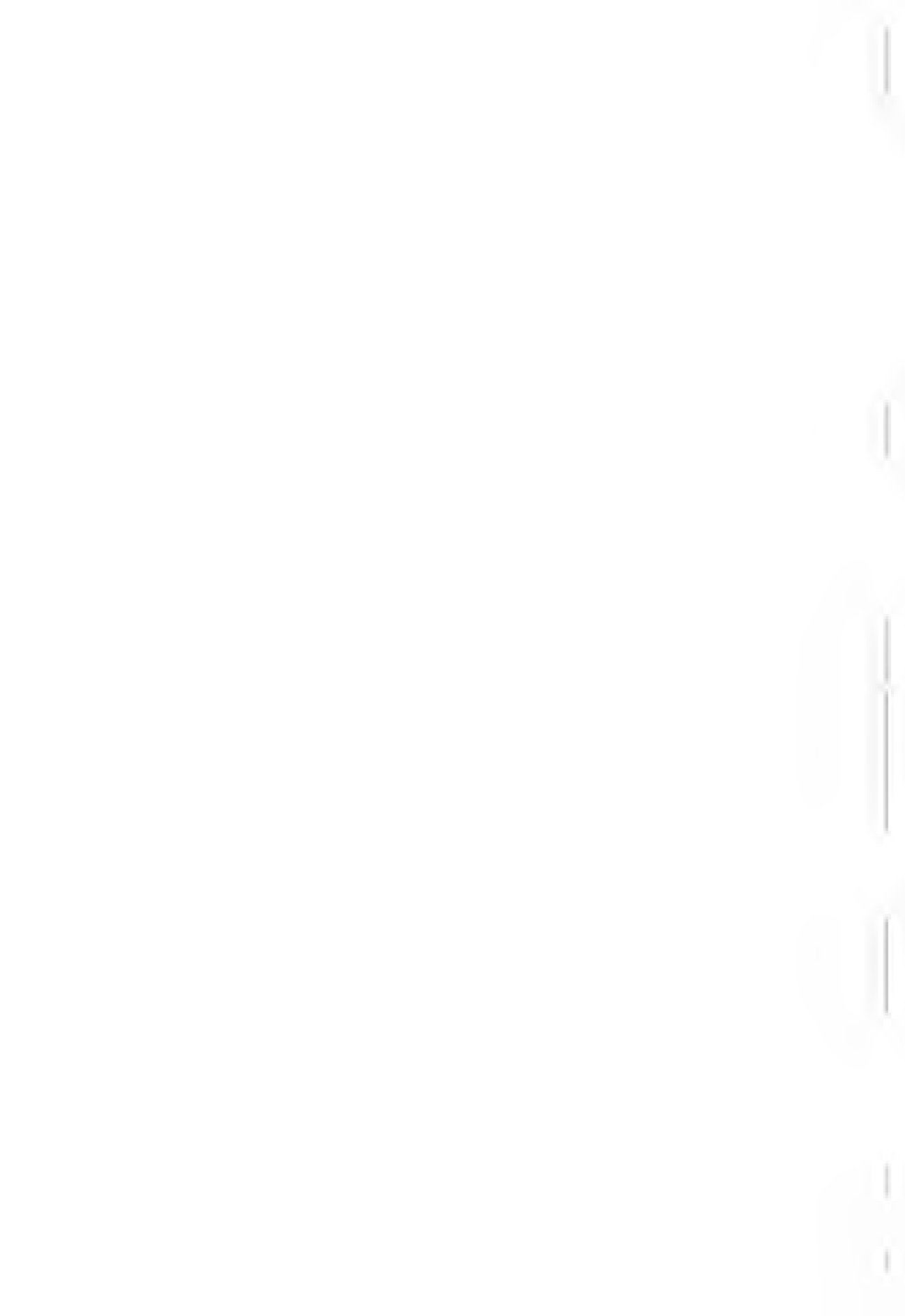

Все по-близу се чуютъ гърмежътъ на топовете и пуканнето на пушките. Отъ далечъ иде нѣкакъвъ си глухъ трѣсъкъ, това сѫ картеचितѣ. Веднага, заложѣ-

— Ало е мама, ти си изовгала отъ дома си !
— Да, мислехъ си : ще съснатъ нѣмците, на поляците ще се подобри
ложещето. . .

— И азъ така мислехъ, а сега. . . .

Стариятъ махна съ ръка и довърши думитѣ си тихо, но ве се чуѣхъ отъ
вънъ на вѣтъра. Нощта бѣше студена, дребенъ дъждецъ росеше, съсѣдната
а бѣше черна, като рогъ. Въ нѣбата свиреше вѣтърътъ, и виеше като куче,
коминътъ. Поставения надъ прозореца свѣщникъ прѣскаше свѣтлинка въ из-
чо Бартекъ стоеше подъ свѣщника, та бѣ потънялъ въ мракъ. — И по-

на гърдите на пътника. Тя припна напредъ, и завика радостна из цяло гърло:

— Бартекъ, Бартекъ!

— Магдо! азъ съмъ! викна Бартекъ, като ѝ поздрави съ въздушна целувка и заскори.

Той бутна вратата, блъсна се о потопътъ, но не падна, ая се само залюлъ, и тогава се прѣгърнаха. Бабата проговори бързо:

— А пъкъ азъ мислехъ, че нѣма да се върнешъ! Мислехъ, че сж те убили. — Какво ти е? да те видж, да ти се погледамъ. Много си испадналъ! О, Исусе! Ой, дъртаку, о, мой гълъбо, — дойде си веки а?

Тя си пушаше ржцетъ отъ шията му и слѣдъ малко пакъ го прѣгръщаше.

— Дойде си, слава Богу! Ти, мили Бартеко! Какво? Ела въ колибата. Франекъ е на училище. Нѣмецътъ мжчи дѣцата, но момчето ни е здраво и на тебе припича. Ежъ добръ че се прибра, че нѣмаше вече колай, сиромашия и пакъ сиромашия! Колибата пропада, въ оборътъ вали прѣзъ покривътъ. Какъ е! Ей, Бартекъ, Бартекъ! честита съмъ била пакъ да те видж! Колко се азъ радвамъ! Ежъ сѣсно! Здравъ ли си? О, колко ти се радвамъ, колко! Господъ те закрили! Ела въ колибата! Оделе Боже, ти си ужъ като Бартекъ, пъкъ като не си Бартекъ, какво ти е, пленце?

Магда чакъ сега съзрѣ дълга рана, която браздеше Бартековото лице отъ лѣвата страна, прѣзъ бузата чакъ до брадата.

— Ежъ, вищо. Единъ ме попила, но и азъ него попилахъ. Въ болницата бѣхъ.

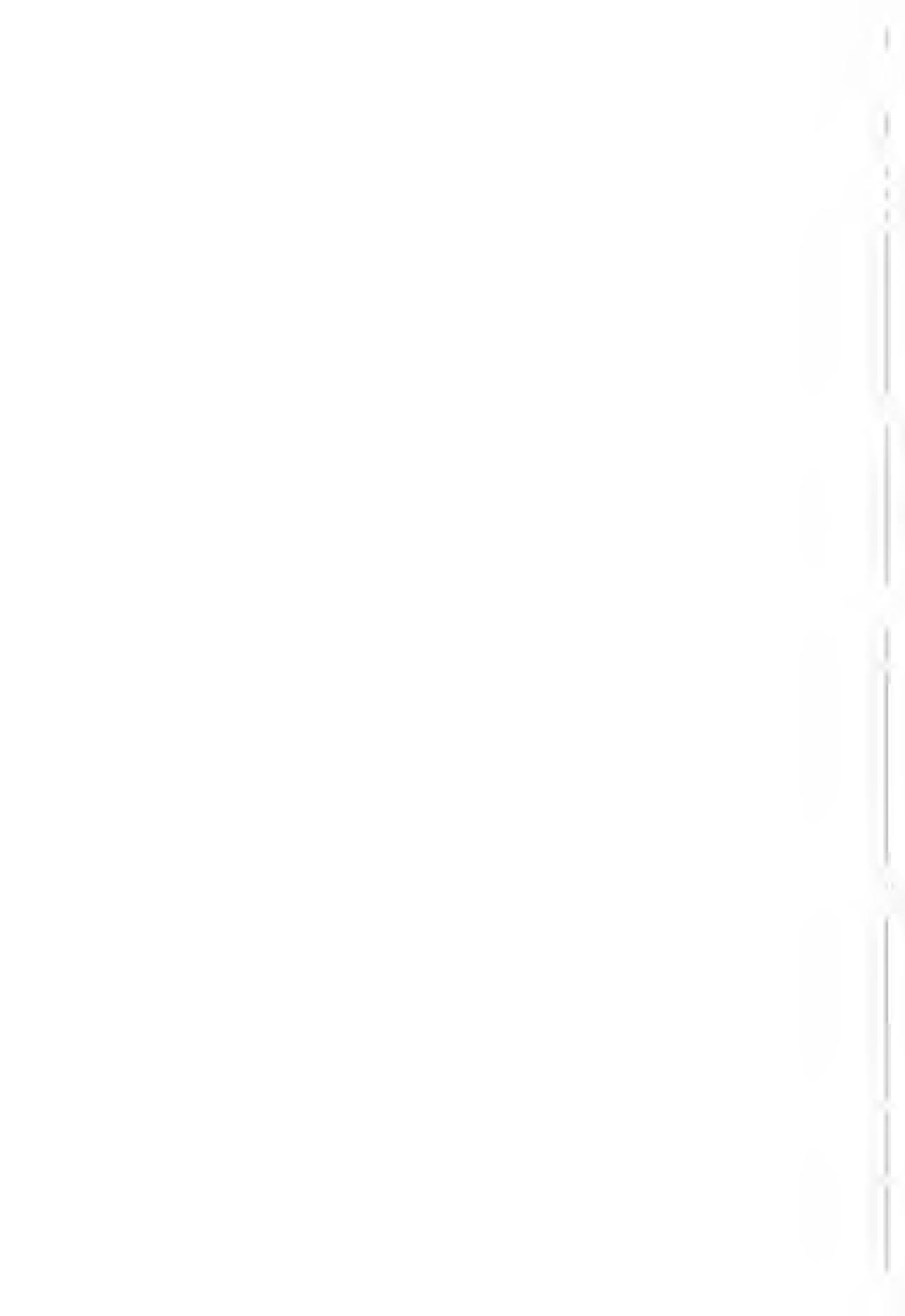
— О, Исусе!

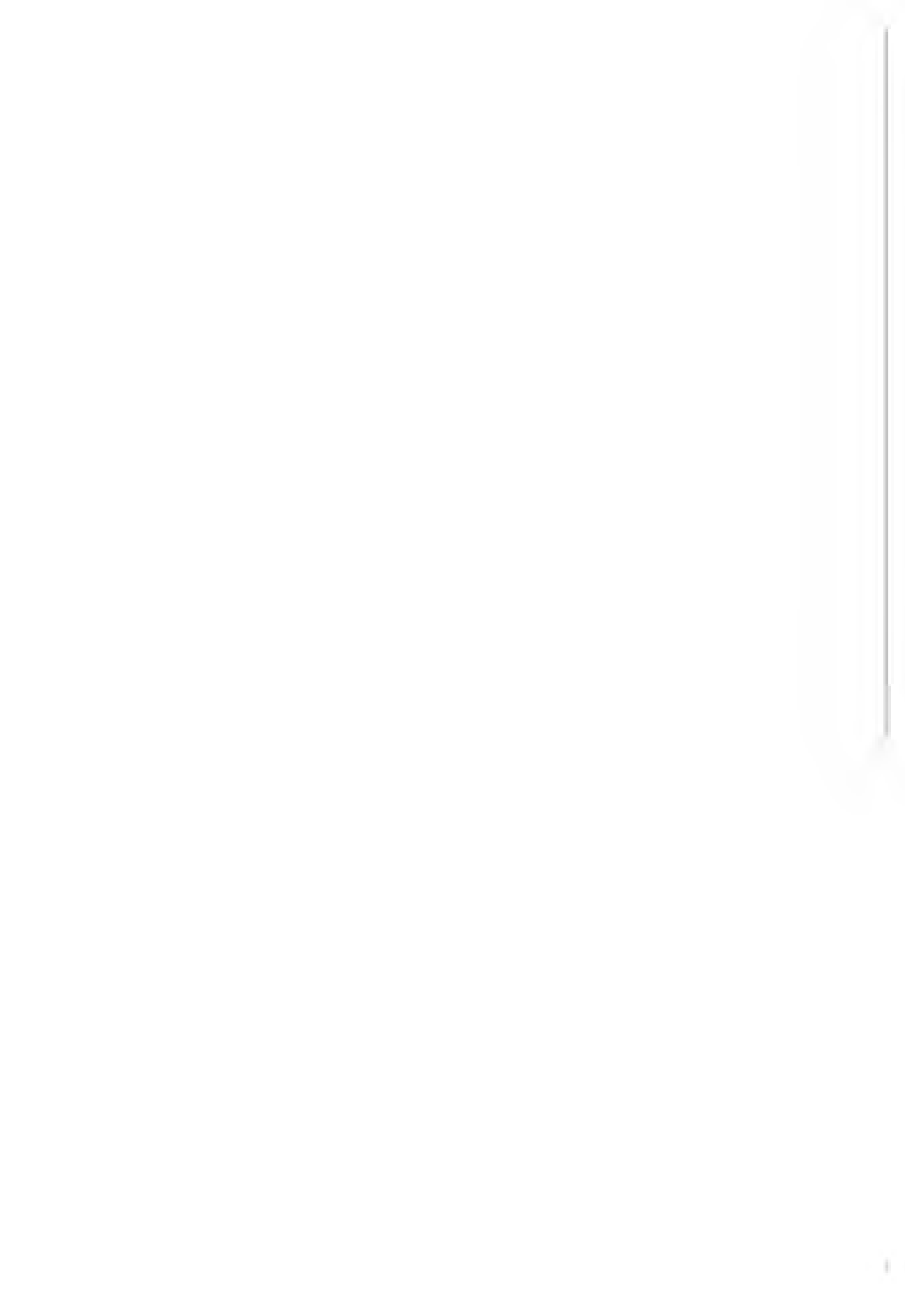

ственна майка, както я е изписалъ Рафаелло, сияюща отъ блъсъкътъ на небесната си слава, както я е мечталъ Корреджио. Живописцитѣ не сж създали образътъ на света Богородица, тѣ сж го намѣрили готовъ създаденъ отъ народното въображение. Италианката не е въ състояние да си прѣдстави другояче света Богородица, освѣнъ, като небесно, блъскаво въплъщение на всичкитѣ прѣлести на младостта и красотата. Нашата света Богородица би я уплашила. Може ли да се вѣрва въ една света Богородица, която не би била ни млада, ни хубава?

Въ главний олтаръ на църквата се пазн чудесната икона на света Богородица, която, казватъ, е била изписана отъ св. Лука. Много чуда се приписватъ на тая икона. Между друго, ней се дължи дѣто два пати е била прѣкъсвана холерата, която е опустошавала градътъ, първий

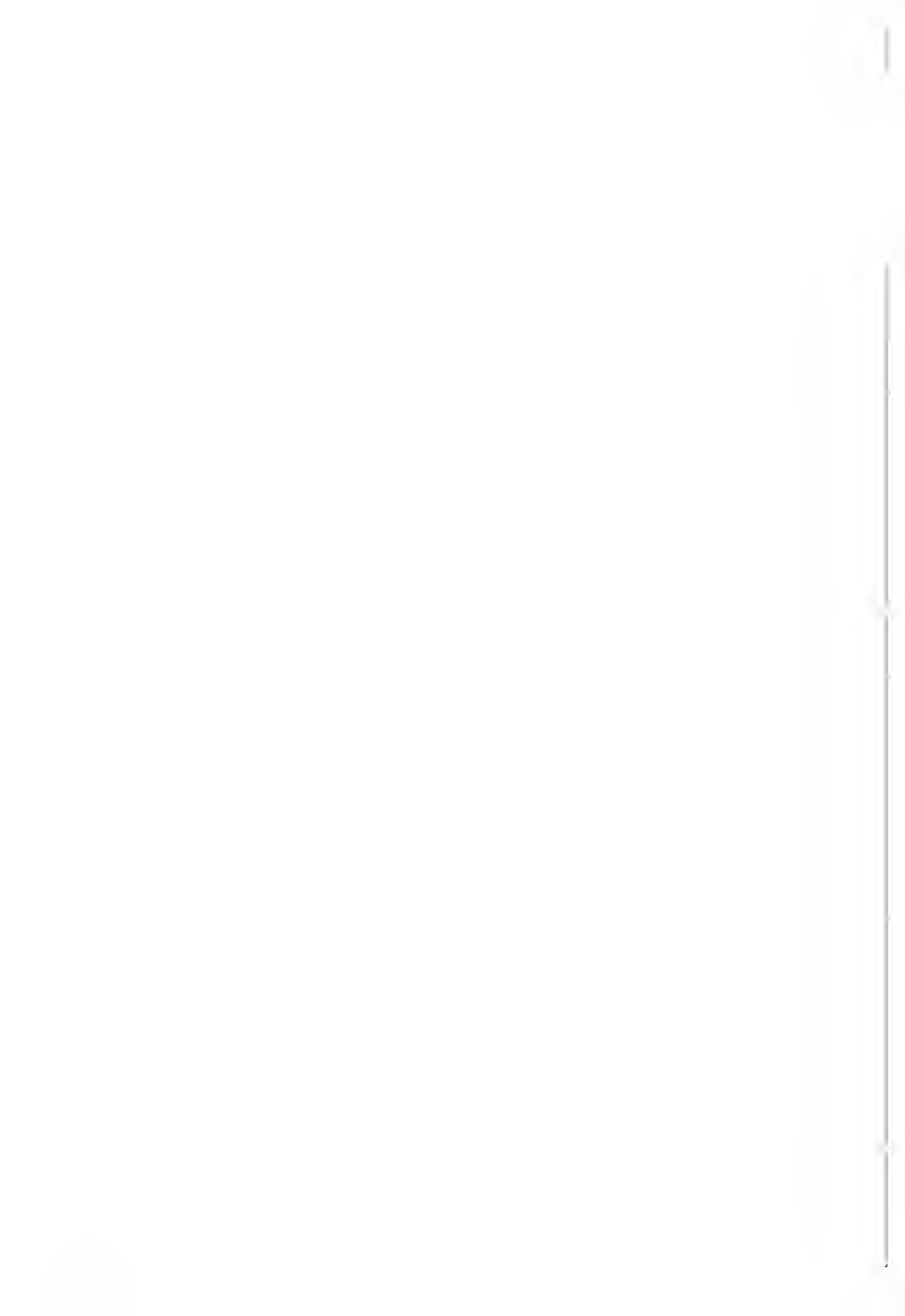

Кой не би принесъл съ готовност нѣколко молитви и парични пожертвования на олтара на такъвъ единъ могущъ светецъ, който може да извади една душа отъ огневетѣ на ада?

Западното духовенство притежава да поддържа съ тия срѣдства благочестието въ народа. Ако погледнете на стечението на народа въ църквитѣ, можете, наистина, да кажете, че има благочестие въ западна Европа. Но това благочестие е таково, каквито сѫ срѣдствата чрѣзъ които се достига. То е чисто вънкашно. То не се корени въ душата. Вѣрующия католикъ мисли, че притежава правата да се счита благочестивъ и да очаква отъ небето всичкитѣ благодѣяния, общани на благочестивитѣ, като ходи въ църква, като изпълнява всичкитѣ вънкашни обреди на вѣрата, като се исповѣда редовно, като не испуща случай да се снабдява съ повече индулгенции. Благочестието му не му пречи да води едно поведение противорѣчуще на всичкитѣ заповѣди на вѣрата, въ които стои истинната ѣ смисълъ и значение. Това благочестие създава не християне, а лицежърци, които лукавствуватъ и съ Бога и съ човѣцитѣ.

вата стѣна и фукна нататѣкъ. Тѣлцата го погна съ яростно реване. Дончо не видѣше какъ бѣга; болките отъ приетитѣ удари се усилиха. раката му неможеше да се помръдне отъ болестъ, стори му се че е строшена. „Само това ми липсува: да ме убиятъ като куче съ тояга!“ помисли си той. Нѣколко камъни прѣхвърчаха надъ главата му, заедно съ псувнитѣ на гонителитѣ му. . . . .

Вечерята Дончо пристигна при К. . . скитѣ бани, дѣто бѣше рѣшено да чака резултата на избора. Уви, той сега го знаеше хубаво какъвъ е! Тие бани чрезъ славата на лечебнитѣ си води и по красотата на мѣстоположението си бѣха привлѣкли, както всяка година, по това врѣме, голѣмо множество гости отъ разни страни. Той се затвори въ стаята си, лѣгна на очитѣ си и стои дълго врѣме въ това неподвижно състо-

е облягнала цѣлия Пловдивъ, „добра рѣчь на далечъ, лоша — още по-далечъ“ — тя е порасла до гигантски размѣри и името му е прѣдмѣтъ на весели разговори, даже и между съпартизанитѣ му. Той самъ би се смѣялъ на това приключение, което наумяваше едно подобно на Донъ Кихота, ако да не носеше на тѣлото си синилата отъ селскитѣ сопи.

Той бѣше сега униженъ, смѣшенъ. Какъ той би желалъ да се измъкне отъ тѣя срадна арена, която не бѣше неговото попрѣще, въ която случайно и безрасудно бѣ попадналъ! . . . Но при такива обстоятелства бѣше ли му възможно да се оттегли съ достоинство безъ да стане за смѣхъ? Единъ исходъ му остана само да изтѣзе изъ това глухаво положение: да продължи борбата още по-яростно — да не остави неприятеля си съ единъ дрипавъ гласъ повече да влѣзе въ камарата, да не капитулира, и да го накаже за фалшивикация, да унищожи избора, да прѣвземе третия изборъ съ юрющъ и да побѣди! Трѣбва самолюбieto му да се спаси. . . . Самолюбieto! Колко жертви той му принесе! Той отдавна не знаеше миренъ сънъ . . . А сега пакъ борби и борби отъгратителни! Какъ би си отдѣхналъ да имаше какъ! . . . Но не, хвана се на хорото, трѣбва да го изиграе; жребиятъ е хвърленъ . . . Потопенъ въ тие угнетающы мисли, които го не оставяха да погледне трѣзво на положението, той се озова въ планината. тамъ сѣдна на единъ връхъ. Ракията го нехващаше. Питието е способно само да слабитъ, случайнитѣ ядове да удави; голѣмитѣ — него удаватъ. Дончо се прострѣ на грѣбъ, потопа погледа си въ небесната синева и въадхна дълбоко. Дълго той слѣдѣа тамъ бѣлптъ раскъсани облачета, прилични на неговитѣ разбити надежди; гонѣ игривия полѣтъ на ластвичкитѣ изъ вѣдуха; гледѣ вальсирането на едно облаче мушици надъ главата му, видѣ двѣ врабчета на клончето какъ цвъркахъ весело и се цалувахъ съ човкитѣ си. Какъ бѣше тихъ и безбуренъ живота на природата! Каква армония божествена царуваше въ свободното пространство! И какво бѣше въ душата му! И защо сичкитѣ тие трѣвоги? Дойде му пакъ на ума за Райна, за незабвенитѣ часове съ нея, за любовта му, лампада угасена отъ вѣяницата на честолюбивитѣ страсти. Въ тоя

тията . . . днесъ се е прѣпиралъ два часа съ Райна да му каже „бѣла“ ли е или „чървена“ . . . Досрамѣ ме отъ гостянката.

— Отрѣзвамъ си главата, че тя е „бѣла“ . . . извика г. Капиновъ.

При името на Райна Искровъ се потресе. Немá наистина Райна е видѣлъ днесъ?

— Коя Райна? попита той възвѣднуванъ.

Неда Капинова отговори, като вливаше очи въ Искровитѣ:

— Г-жа Бочева, вѣхти приятелки сме, приканили сме я на гости.

Нѣмаше вече сумнѣвниѣ, Райна е тука сама!

Госпожа Капинова прибави:

— Излѣзе одѣвъ съ Петричка и Танка, моятѣ щерки, да се расхождатъ. . . Кадѣ бързаете?

И тя скокна, като да задържи Искрова, който стана, цѣлъ почървенѣлъ.

Отъ вѣнъ се чуха ясни гласове.

— Ахъ, ето я, ела сега тука, госпожо, да се признаешъ и прѣдъ г. Искрова, че си отъ нашитѣ, не ме сърди вече. . . извика весело г. Капиновъ къмъ една дама, която влѣзе съ двѣ гнадави момиченца.

Искровъ остана, като прикованъ.

Райна бѣше очарователна. Пакъ тая златиста роскошна коса, сега навита на корона на главата; пакъ това антично изящество

крайно наежени и готови да си хвърлят въ очите и най-незаслуженият обвинение, едините готови да жертвуват Софрония за най жалкия „поборник“, други наклонни да кичат и най-великитѣ ни герои съ епитети хайдутинѣ, нехранимаяка, чапкѣнинѣ и пр.

Това раздѣление, тая схизма, ако и да не се е паразила още окончателно, нѣма да закъсне да набушне, ако не се зематъ на врѣме мѣрки.

Тия мѣрки, спорѣдъ насъ, сесѣстоиждъ единствено въ обективното и обширното изучаванне дѣятелността на ония мѣже, на които ний дължимъ народното си съществуване и възпитанне. Такова едно всестранно изследванне ще докаже несумнѣнно, че нѣма никакво основание, да се дѣли нашата интелигенция на двѣ враждебни страни. Както войниственитѣ, тъй и мирнитѣ прѣдставители на оня кружокъ, за който е дума тукъ, иматъ своитѣ неотемлеми заслуги—може би не съвсѣмъ тия, които ний се виѣняватъ днесъ, но въ всѣки случай, заслуги по-близкостоящи до истината. Ние не крѣмѣмъ своето убѣждение, че историческата критика ще скѣса много лаврови вѣнци, които красжѣ челата на нѣкои дъвьнѣ мѣра идеализирани герои — а напротивъ, ще окружи главитѣ на много непривнати дѣйци съ златната ореола. До тогава народътъ ще продължа, обаче, да търси своитѣ герои, дѣго го влѣче сърдцето му и обстоятелствата. Да не го обвинява никой за това, да не кори никой и младитѣ, че прѣдизитатъ револвера отъ дивитя, и жеча отъ перото, да не ги кори, защото тая лостранчивость да не бѣше, да не бѣхъ идеалитѣ (малко вѣжи, че не отгоятъ съвсѣмъ на дѣйствителността) нѣмаше отъ дѣ да се наеме извѣстния чгарски патриотизмъ, кой щѣше да спечели Тракия, и кой Сливница? Не вайте, ще дойде, уви, врѣме и за разочарованията. Може и да не е много чечъ, но никой да не ликува, че тъй скоро обаянието ще изчезне. Готови сме да съгласимъ, че разоблаченията ще прѣдпазятъ нашата младежь отъ една опа-

а сами вземат инициативата, да съберат отъ ветераните тия свѣдѣния, които тукъ ги молимъ да ни съобщатъ. Скромно, съ почителностъ нека се отнасятъ къмъ тѣхъ и ги распитватъ -- (това е прѣпоръчително, особено, въ тия случаи, дѣто испытваното лице отъ старостъ не може вече да владѣе перото, не притежава вече бодростъ на духа и свѣжестъта, която се изисква и отъ най-скромния писателъ) ние сме убѣдени, че тѣ нѣма да бждатъ посрѣщати съ надѣйностъ и начужереностъ. Любезността е едно отличителнѣ качества на българския старецъ, патриотизмътъ му е душата. Тия двѣ условия ни даватъ право и да се надѣваме, че настоящитѣ ни редове не сж писани съсѣмъ напраздно.

Д-ръ Нв. Д. Шимановъ.

и плачѣ, а той ѝ нареди полска свиня. И ми рече, че сега като побѣдних
ренцитѣ . . . Франекъ почна да повтаря : „а той ми рече и азъ му рекохъ“,
аъ послѣ Магда му истри съ рака сълзитѣ и се обърна къмъ Бартека, като
каза :

---

^ Продължение отъ 5 книжка, и край.

се измечкохъ барбосахъ рана. измечкохъ кой се обрече, а подмача мръска
всички се пръснаха. Бартекъ подиръ тѣхъ, гонеше ги, но за щастие, не сти
никого. Прѣзъ това време той отдишна и се опакти къмъ дома. Около дватъ
души нападатели налетяхъ пакъ на Бартека.

- Какво стана? питах надолитѣ.
 — Попихахъ нѣмскитѣ кратуни, отговори Бартекъ и припрѣ

VIII.

Работата стана опасна Нѣмскитѣ вѣстници обнародваха твърдѣ чувствителни статии за преслѣдванята, на които е наложено мирното нѣмско население отъ страна на варварската и дивашка станъ, подстрекавана отъ противодържавни агитации и религиозенъ фанатизмъ. Беге стана герой. Той, учителъ, тихъ и кроткъ, распространителъ на образованието по далечнитѣ краища на държавата, истински проповѣдникъ мѣжду варваритѣ, той падна първа жертва на бунтътъ; но за щастие, слѣдъ него стои сто милиона нѣмци, които нѣма да допуснатъ, щото и пр.

Бартекъ незнаеше каква буря се върти надъ главата му, напротивъ, той бѣ веселъ, вѣрваше, че ще побѣди и въ сѣдѣтъ. Нали Беге му би дѣтето и него прѣвъ удари, а сетне толкозина го нападнахъ!

Той бѣ длъженъ да се забрани, и главата му бѣхъ пробива. Чия глава? На този, когото спомѣнувахъ дневнитѣ прикази, който побѣди при Гравелота, който говори съ Щайнмеца, който носеше толкозъ кръстове! Некожеше да проутѣе какъ така, нѣмцитѣ да знаятъ всичко това и да го биятъ, какъ така да се хвали Беге на погненбинцитѣ, че сега нѣмцитѣ ще ги угнетяватъ за това, защото тѣ, погненбинцитѣ, тѣй юнашки бияхъ и разбияхъ френцитѣ. За него си, той бѣ увѣренъ, че и сѣдъ и правителство ще го закрилятъ; тѣ трѣба да знаятъ, кой е той и що е вършилъ. Ако не другъ, то Щейнмецъ ще го закрили. Зарадъ войната той задължи и осиромашъ, та нѣма да му откажатъ сираведливостъ. Прѣвъ това врѣме пристигнахъ въ Погненбинъ жандарми зарадъ Бартека. — Тѣ очаквахъ, види се, упорство, та бѣхъ дошле петина съ пълни пушки, но се дъжеха.

Бартекъ не мислеше да упорствува. Рѣкохъ му да сѣдне на талигата и той сѣдна. Магда само го оплакваше и нареждаше:

— Охъ, защо ти бѣ да се биешъ толкова съ френцитѣ? Сега тегли, сиромасо.

— Мълчи, мари гламо! отговаряше Бартекъ и доста весело се усмихваше по нѣтъ на селянитѣ.

— Азъ щя нѣтъ кажъ, тѣ кого биятъ, викаше той нѣтъ талигата, и съ кръстоветѣ си на гардитѣ, той отиваше въ сѣдѣтъ, като побѣдителъ.

Случи се та сѣдѣтъ се показа снисходителенъ, съгласихъ се, че има обстоятелства, които намаляватъ вината. Бартекъ бѣ осѣденъ лично на три мѣсеца затворъ. Освѣтъ това осѣдихъ го да заплати 150 марки възнаграждение на Беге, и на другитѣ „тѣлесно докачени“ колонисти.

„Злодѣецътъ обаче, пишеше въ слѣдебния си отдѣлъ *Rosener Zeitung*, не само че не указа никакво раскаяние слѣдъ прочитане на присѣдата, но избухна съ толкова непристойни думи и така безсрамно нареждаше заслугитѣ си къмъ държавата, щото е за чудение, защо прокурорътъ не подигна противъ него попо

свѣта, и ще-веще, та прие готовия условия. Се на саста трето парам, сиречь двойно повече отъ глобата, понеже и трѣбвахъ пари за работа. Бартекъ трѣбаше да подпише записътъ, и го подписа. Магда ходи парочно за това въ затворътъ. Побѣдителятъ бѣше унцъ, измуренъ и боленъ. Искане да пише жалба и да се тажи, но му отхвърлиха жалбата. Писаното въ *Rosener Zeitung* расположи къмъ него много злѣ мненіето на правителствениятъ кръгове. Ами, че не трѣбваше ли властѣта да закрили ширното нѣмско население, „което въ послѣдната война тъй нагледно доказа своята любовъ и пожъртвование за отечеството“? И затова справедливо бѣ отхвърлена Бартековата жалба. Той го отчая окончателно.

— Сега вече ще се опронастихъ до край, думаше на жена си.

— До край, повтори тя. Бартекъ се умисли.

— Голѣма кривда ми сториха, рече той.

— Беге гони момчето, каза Магда. Ходихъ да му се поля, но не исхока.

— На, сега въ Погненбинъ царуватъ нѣмцитѣ, не ги е страхъ отъ никого.

— Тѣ сега сж най-силни, рече Бартекъ съкрушено.

— Азъ съмъ проста жена, ама ти казвамъ: Богъ е по-силенъ.

— Той ми е надеждата, прибави Бартекъ.

Тѣ се замълчаха, а послѣ пакъ запита Бартекъ:

— Е, ами Юстъ?

— Ако даде Господъ, Бартекъ, ще му заплатимъ. И господарьтъ ще ни помогне, макаръ и той да дължи на нѣмцитѣ. Още прѣди войната говоряхъ, че щѣлъ да продаде имотитѣ си въ Погненбинъ. Освѣтъ ако се ожени за богатата мома.

— Ами скоро ли ще се върне?

— Кой знай. Слугитѣ казватъ, че наскоро, и ожененъ. Нѣмцитѣ ще го съспнатъ, като си дойде. Сѣ пуститѣ нѣмци! Втикатъ се, като червен. Дѣто погледнешъ, де се обрънешъ, въ село, въ градъ, навсѣдѣ нѣмци, зарадъ нашитѣ грѣхове! Помошь отъ никждѣ!

— Какво ще размислишъ, ти божешъ си умна жена?

— Какво да размисля, какво? Дали отъ добро зимахъ пари отъ Юста? Ами че колибата дѣто живѣемъ и нивити сж вече негови!

Юстъ е по-добъръ отъ другитѣ, но и той си гледа ползата, нѣма да ни юсти, както никому не е прощавалъ. Нема съмъ толкова глупава та да не я защо ми втика пари? Но що да сторя? що да сторя? викаме тя и кър-е ржцѣ, ти размисли, нали си умнъ. Френцитѣ знаеше да гонишъ, ами що "равимъ, когато останенъ безъ покривъ и безъ лъжица супа?

Гравелотскій побѣдovосецъ се стисна за глава.

Магда бѣше добродушна. Бартековата тажа я умили, и тя се обади веднага:

— Мълчи, селяку, мълчи! Не се стискай за глава, защото още те боли. Господъ да даде берекетъ! Ръжътъ е хубава—да я цалуенъ, и пшеницата

ВЪ МОГНЕНОПЕТЪ, ЗАЩОТО ГО ПОКАНИ ГОСПОДАРЪТЪ.

Той стоеше прѣдъ ландрата, както едно вѣше прѣдъ Щейнмеца, правъ, съ нападени гърди, съ свѣтъ коремъ, безъ дѣхъ въ гърдитѣ; нѣколцина офицери присѣдствуваха. Войната и военната строгостъ се изпречиха Бартеку прѣдъ очитѣ, като живи. Офицеритѣ го гледаха прѣзъ алатни очила, горли и надути, както подобава сиряко простъ войникъ и на полски селякъ отъ страна на прусски офицери; той стоеше неподвиженъ, а ландратътъ говореше съ повелителенъ гласъ. Той не се молеше, не убѣждаваше, ами заповѣдаше и заплашваше. Прѣдставителътъ умрѣлъ въ Берлинъ, ще станатъ нови набори:

— Ти полско говедо! Опитай се да дадешъ гласъ за г. Яжнски, — опитай се. И офицеритѣ се намръдниха. Единъ отъ тѣхъ гризеше цигара и повтори подиръ ландратътъ: „опитай се“, а пакъ побѣдителътъ едва се крѣпеше на крака. Като чу очакванитѣ: „Върви, маршъ“, той направи полукругъ въ лѣво, изгѣе и си издѣгна. Заповѣдаха му да гласува за Шулберга отъ Велика Кривда. Той не мислеше за тази заповѣдъ, но се успокои, понеже си отиваше въ Погненбинъ, да стигне за жѣтва у дома си, и защото господарътъ бѣ обѣщавалъ да заплати на Юста.

Изгѣе навѣтъ града, заобиколиха го полени съ уврѣли жита. Тежкъ класъ се удряше отъ вѣтъра въ другъ класъ та шумеше, — драго шумтене за всяко селашко ухо. Бартекъ бѣше още слабъ, слънцето го грѣеше. Хей! Колко е хубаво на свѣта! мислеше немаченъ войникъ. И Погненбинъ вече се показва.

Х.

Избори! Избори! Г-жа Мария Яжниска само за тѣхъ мисли, говори и бълнува.

— Госпожо, ти си великъ политикъ, дума ѝ единъ отъ съседитѣ, — и цалува дрѣбинитѣ ѝ рачици, а великий политикъ се руменѣе, като отговара изхитро:

— О, ние агитираме до колкото можемъ.....

— Г-нъ Иосифъ ще бѣже прѣдставителъ, убѣдително подизна благородний ^{фр.} политикъ, а великий политикъ отговаря:

— Много ми те ще, при всичко, че това е обща работа, и не е само фъ заинтересуванъ!

— Цѣлъ Бисмаркъ, Бога ми! — вика съседътъ и пакъ цалува дрѣбинитѣ чини, а послѣ и двамата се съвѣщаватъ върху агитацията. Съседътъ се натоя съ Кривда Малка и Мизерево (Велика Кривда е изгубена, понеже тамъ е топаръ Шулбертъ), а г-жа Мария ще се грижи въ Погненбинъ. Ката денъ

— Надѣвамъ се, казва подиръ това младата г-жа, — надѣвамъ се, Бартеко, че ще гласувате за мѣжа ми, а не за г. Шулберга.

— О, моя зорнице — вика Магда, кой би гласувалъ за Шулберга! да го поразн! (тукъ тя цалуна ръка на госпожата). Йена госпожо, не се сажото човѣкъ неможе да си въздържи езикътъ, като говори за нѣщи.

— Мѣжъ ми сега казваше, че ще заплати на Юста.

— Господъ да го благослови! И Магда се обърна къмъ Бартека: И стоишъ като прѣтъ? Той е, госпожо, много мълчаливъ.

— Ще гласувате за мѣжа ми, нали? пита госпожата. Внѣ сте по ннѣ сме поляци, ще се поддръжаме.

— Главата му откъсвамъ да не гласува! казва Магда. Какво стоишъ дърво? Той е много мълчаливъ! . . . Поклати се, де!

Бартекъ пакъ цалуна ръка на госпожата, но постоянно мълчи, и е нам денъ като номъ. Въ унѣтъ му стои хандратътъ.

* * *

Денѣтъ на изборѣтъ скоро настѣи. Господинъ Яжински е увѣренъ ще сполучи, въ Погненбинѣ надойдохъ изсѣдитѣ. Мѣжѣтъ се връщатъ града, вече сѣ гласували, а сега ще чакатъ въ Погненбинѣ извѣстия, конт донесе свѣщенникътъ. После ще има обѣдъ, а подиръ туй прѣдставителѣтъ съ жена си ще тръгне за Познанъ и за Берлинъ. Нѣкоя седа отъ избирателната околия гласувахъ вчера, резултатътъ ще бѣде познатъ днеска. Събрани расположени, госпожата е малко неспокойна, но пълна съ надежда и усмивка. Тя е тѣй услужлива, щото всички сѣ съгласни, че господинъ Иосифъ е въ кралевството истинско съкровище.

Това съкровище за сега не може да се спре мирно на мѣстото . . ., тѣча отъ гостенинѣ при гостенинѣ, и иска всякой да я увѣри, че „Иосифъ бѣде избранъ“. Тя въ сжщностъ не е честолюбива и не иска да стане мѣ и прѣдставителъ отъ пустолавие, но си е въдмила въ уна, че мѣжъ ѣ и иматъ да извършатъ голѣма миссия. Сърцето ѣ бѣе така живо, както въ вѣ

Въпроситъ се кръстосватъ, а нагледникътъ си дига шапката нагоръ.

— Иаранъ е нашия господаръ!

Госпожата сѣдна веднага на столъ и си стисна съ ръка развълнуванитъ гърди.

— Да живѣй! Да живѣй! вкратъ съсѣдитъ.

Слугитъ исконнахъ изъ мутвака: — Да живѣй! Пѣщитъ надвигъ! Да живѣй прѣдставителъ! И госпожата му!

— Ами свещеникътъ? нѣкой се обади.

— Сега ще пристигне, отговаря нагледникътъ, доброяватъ остатъкътъ.

— Сложете за обѣдъ! вика прѣдставителъ.

— Урра! повтарятъ всички.

Всички навлѣзохъ изново въ стаята. Ч стигъ анията на господаря и на госпожата сега течъхъ нѣ-спокойно; само госпожата не може да си въздържи радостта, и безъ да гледа на свидѣлитъ, прѣгрѣща нѣжи си. Но това не ѝ го хващатъ за кусуръ, напротивъ, всички сѣ трогнати.

— Е, още живѣемъ! обаждатъ се съсѣдътъ изъ Мизерово.

Въ сѣщото врѣме се чува топотъ, и въ залата влиза свещеникътъ а слѣдъ него старий Матей отъ Погненбинъ.

— Поздравяваме, поздравяваме! Какво е болшинството?

Свещеникътъ минуто жълчи, и веднага испуща въ противоположность на тѣзи всеобща радостъ двѣ кратки, остри думи:

— Шулбергъ избранъ!

Минуто смаяване, градъ върап и тревожни въпроси, на които свещеникътъ пакъ отговаря:

— Шулбергъ избранъ!

— Какво? Какъ така? Нагледникътъ каза, че не Какво стана?

Въ тѣзи минута г. Яжинскъ извожда бѣдната г-жа Мария, която си гризе кърницата за да не заплаче, или примре

— О, нещастие, нещастие! Повтарятъ събранитъ и си стискатъ главитъ.

Въ това врѣме отъ нѣжъ селото се чуватъ весели викове. Погненбинскитъ

привърсва въ вниманието.

Отъ нечаенното това явление не малко бѣхъ очуденъ. Наведеното надъ мене лице бѣше, дѣйствително, извънредно красно. Азъ и прѣди туй упознахъ бѣхъ значителна частъ отъ Италия и много красавица бѣхъ видѣлъ, и убѣдихъ се бѣхъ, че не сж били безосновни пѣснитѣ хваления, написани за грациозността на италианкитѣ: но бѣлиа овалъ, който увизваше блѣскавитѣ кждравини на косата ѣ, лучезарното онова ово подъ нѣжнитѣ кленки, тая очарователна и млада свѣжестъ на благороднитѣ чърти — всичко туй ме смути съвършенно. Прѣдставете си още и грациозността на нейната прѣкрасна снага, съ вкусъ облѣченитѣ дрѣхы, които обгръщахъ благородното тѣло и скривахъ подъ единъ купъ склпи тантели нѣжната контура на двѣ очарователни гарди.

Азъ станатъ и поздравихъ по италиански.

„Извинете, господине, че ви отдѣляхъ отъ вниманието“ продума съ усмивка дамата, но защо пишете тия слова тукъ, на брѣгътъ на величественното море? Nil admirari! Какво значение може да има, именно тукъ, това изрѣчение на Хорация, противъ което едно врѣме и великий Байронъ тѣй божественно бѣше възнегодувалъ. Трѣбва да обясните . . . Вие ще доволите да сѣдишъ за минута при насъ? Беппо, остави тукъ едното столче и заведи господари на обикновенното му мѣсто“.

Като говореше тия думи, тя се повърна нѣколко крачки. Тамъ стоеше старъ единъ слуга и носеше подъ мижница двѣ елегантни столчета, които се разгъваха за сѣдене, и подпираше съ другото си рамо прѣгърбенъ единъ чело-вѣкъ, вѣроятно, бащата на госпожицата. На този чело-вѣкъ едва-ли можеше нѣкой точно да опрѣдѣли възрастта. Високия му станъ изглеждаше като прѣчупенъ, лѣвиятъ му кракъ крохъ и спомогнатъ отъ патерница. Вѣждитѣ и коситѣ му бѣха черни, но брадата цѣла побѣлѣла; несиметрическото, некрасиво лице, бѣше пълно съ многобройни бръчки и прѣтворенитѣ клепачи показвахъ, че е — слѣвъ.

Слугата подаде на госпожицата едно отъ столчетата и лека полека по-сѣлния нейнъ баща по-близо до брѣгътъ.

Дамата турн столтъ си до камъкътъ, на който азъ сѣдѣхъ и сѣдѣхъ като локани чрѣвъ любезно едно киванне да последвамъ примѣрътъ ѣ, сѣдна и о имаше очитѣ си обѣрнати къмъ морето, каза: „Да, обяснете ми, господине, написате тия думи, именно тукъ, дѣто се вижда чудесното море“?

— „Вие знаете тѣхното значение? У насъ, на сѣверъ, напразно ще тър-чѣ будуаритѣ на една дѣвица латинска граматика“.

Дамата се засмѣ и каза: Вие ще намѣрите сжщо и мѣжду сегашнитѣ цери на Latium твърдѣ малко латинки. Азъ, впрочемъ, твърдѣ повърхно позна-ч класическия този езикъ. Нѣма да се хваля прѣдъ васъ ако кажа, че съмъ

сулруги, дѣца и роднини. Съ тѣхъ се върна и той, безъ отличие, сломенъ и сакатъ. Свѣтлината на очитѣ му за вѣгда бѣше огаснала, цѣлъ просиякъ! Него неочакваше пристанището на домашното спокойствие, слѣдъ лютитѣ тия борби — Той живѣе за щастieto на отечеството, а забрави своето. Отечеството за възнаграждение му приготви само черенъ гробъ, да лѣгне тамъ слѣдъ тъмнитѣ и скърбни ноци на живота, прѣзъ които го е водила чужда, взета подъ наше, рѣка . . . ."

Искахъ да заблѣжжъ че той е напѣрилъ утѣшение поме въ нея, любезната своя дъщеря, но наведнажъ се зачу гласъ отъ кидъ морето: „Кларино, Кларино!“

Хубавицата стана бързо и, като ни подаде рѣка, каза:

— Извинете, мжжъ ми ме вика.

— Какъ? Онези, слѣпния челоуѣкъ, е вашъ мжжъ?

— Да, мой мжжъ. Онова мѣсто той много обича. Той обича да му дука морския вѣтрецъ около главата и да слуша хученнето на морето . . . . Азъ често, цѣли часове, сѣдъ тукъ съ него . . . . Сбогомъ!

— Останете още минута, милостива госпожо, извикахъ азъ и я държахъ за нѣжната рѣка. Дозволете прѣдъ вашето лице да затрия това глупаво „Nil admi rari!“ Богохулство е да стоимъ тия думи тамъ, дѣто е стѣпилъ кракътъ ви.

Прѣвезъ Д-ръ Д-човъ.

Есень.

Днеска излѣзохъ вѣнъ на полето:
Накъ се засмѣла бѣдната есень,
Накъ е лазурно, свѣтло небето,—
Само въздуха безъ птиця лѣсень,

Само дръвята голи, безъ шума,
А тревницата безъ мило цвѣте;
Едното слънце, като за глума,
Съ пролѣтна сладость надъ земя свѣти.

Па ѣ говори: „Виждъ, азъ те грѣжъ
Съ мойтѣ най-нѣжни лучи небесни,
Сили и младость щедро ти лѣжъ . .
Дѣ твойтѣ рози? дѣ твойтѣ пѣсни?“

Надъ хълмнѣ днини мѣсецътъ изгрѣва
И надъ хоризонта ето че свѣтлѣй.
Чудна нощъ! Способна животѣ да радва
И много мечтанья земли да съгрѣй.

Колко струни живи въ себѣ ти виѣства,
Мечти що улетатъ, вълни що кипятъ;
Колко души бурни тазъ нощъ усмирява,
И подъ свойто крѣло прави ги да спятъ!

А. Усуповъ.

изгубило титлитъ си, вие ги намерите и му ги повърнатъ*. Г. Константинъ Иречекъ е внукъ на Шафарика. Той стори за България сѣщото, което значе-
нитѣй му дѣдо стари за славянитѣ, въобще. Чехъ по происхождение, професоръ
сега въ пражскій университетъ, той посвети сичкий си животъ на ученото
нѣслѣдване балканскій полуостровъ. Въ 1870 г. едвавъ слѣдъ калааянието отъ
колежията, той публикува първата *Библиография* на българската книжнина;
на 1875 г. той печаташе една *Българска История*. Три издания, едотъ чешско,
другото нѣмско, третото русско не исчерпахъ успѣха на тоя основателенъ трудъ,
комуто липсва до днесъ само честта на едно прѣводжане на френскій языкъ.
Щомъ политическа България биде създадена отъ берлинскій трактатъ, г. К.
Иречекъ отиде въ София и прие службата на главенъ секретаръ въ мини-
стерството на народното просвѣщение. Благодарение на службата си, той имѣ
възможность да посѣти, при най-стодни условия, най-важнитѣ кѣтове на
княжеството, и благодарение сѣщо на своята извѣстность, той на всякъдѣ биде
сърдечно принимаеъ. Книгата която напослѣдъкъ ни дава подъ скромното назва-
ние *Плтувание по България* е едно отъ най-точнитѣ и вѣрни съчинения по
балканскій полуостровъ.

За да прѣдприеме казаното плтувание и за да го напише, трѣбвашъ купъ
условия, които малцина могатъ да събератъ въ едно: съвършено познавание
на българскій языкъ и на нарѣчията му, разнообразни свѣдѣния по историята,
нумизматиката, археологията—защото подъ днешнитѣ пластове на българскитѣ
населения, касаеше се да се надиратъ по-древни народи, за чието сѣществува-
ние свидѣтелствуватъ надписитѣ, медалитѣ, могилиитѣ, паметниците много или
малко оцѣлѣли. Освѣтъ това, нотрѣбно бѣше жехѣно здравие неуморникъ мла-
дежки жаръ. На повечето страни изъ България и днесъ неможе да се плтува
инакъ, освѣтъ на конь или на муле; рѣдко можешъ да намеришъ едно легло
уредено по европейски, трѣба да си привикалъ да спиишъ на сѣно, или слама,
и да се еадоволявашъ съ най-груба храна. Отъ друга страна, нѣкои крайща се
още вѣрстосватъ отъ разбойници. За да ги минешъ трѣбва да си придруженъ
отъ жандарми и самъ добръ въоруженъ. Г. Иречекъ побѣди всички тие прѣпят-
ствия, които биха спрѣли по-малко енергични отъ него хора. Крѣпенъ отъ бла-
городната страсть къмъ науката, той прѣдолѣ сичкитѣ трудности и несгоди.
Подиръ извѣстната Каницова книга, никон друга отъ подобна важность за бал-
канскитѣ страни не се е появила. Нѣкои мѣста, наприжѣръ, централната група
на Сръдня-Гора, околноститѣ на Кюстендилъ, бѣдоха обикодени и описани отъ
Г. Иречка првъ.

Съчинението е раздѣлено на четири части: въ първата сѣ описани ста-
ритѣ и новитѣ столици: София, Пловдивъ, Търново; втората расправи за една
екскурзия прѣвъ 1881 г. въ планинитѣ на южна и западна България: Сръдня-
Гора, Трънскитѣ и Осоговскитѣ планини, и Рила; четвъртата резюмира една
обиколка сторена на 1884 на длъжъ по черноморскій брѣгъ, отъ турско-руме-
лийската граница до Добруджа.

*) Извѣщение изъ книгата: Russes et Slaves. Paris 1890.

Нѣма да се спирамъ на главитѣ, дѣто авторътъ ни описва познати крайща на България, поне ония крайща, които сж биле посѣвявани отъ западни пътешественици. Отъ откриванieto желѣзната линия Бѣлградъ — Цариградъ, София, Пазарджикъ и Пловдивъ сж станали интернационални станции. — Азъ посѣщавахъ тие градове и други пътъ, когато полуостровътъ не бѣше още отворенъ за Европа, и Балканътъ се минуваше съ твърдѣ голѣми разноси, съ кола, и трѣбваше да диримъ несигурното гостоприемство на първобитнитѣ и негодни ханове. Отъ нѣколко години насамъ тѣ, като че заприличахъ отъ малко малко на европейски; нови квартали испъкватъ тамъ, както въ младитѣ градове на сѣверна Америка. Г. Иречекъ съ благодарение описва тоя напрѣдъкъ. Историческитѣ и археологическитѣ коментари, които прибавя на описанията си, иматъ високъ интересъ, но трудно могатъ да се отгледатъ отъ останалото съдържание на книгата. Нѣкои подробности, обаче, заслужаватъ особено внимание. Така, прѣди тридесетъ години, прочутиятъ геологъ Амн Буе бѣше прѣдсказалъ хубавото бъдѣще на София: Тя има, пише той, въ своя *Recueil d'itinéraires en Turquie*, чудесно мѣстоположение, та ще стане единъ многолюденъ и прѣкрасенъ градъ, понеже е на равнина, въ срѣдата на Турция, на точката, дѣто се кръстосватъ седемъ или осемъ друма“. Въ онова врѣме никой не прѣдвиздаше ни интернационалната желѣзна линия, ни създаването на Българско Княжество. Въ прѣжню врѣме София се бѣше улучила на главниятъ друмъ на варварскитѣ нахлувания; прѣзъ нея фатално трѣбваше да минуватъ и всичкитѣ турски войски, които отивахъ противъ маджаритѣ. Пътниците съ удивление забѣлѣзвахъ, че портитѣ на къщата бѣхъ твърдѣ ниски. Казвало се, че ги праватъ такива, за да не могатъ турцитѣ да турятъ въ къщитѣ конетѣ си.

Едно подобно нѣщо порази и мене въ послѣдното ни пътувание: то е че селата, сякашъ, избѣгватъ главнитѣ пътища; въобще, тѣ сж на разданечъ три — четири километра отъ тѣхъ. Прѣдполагахъ, че тѣ се отстранявахъ така, едно за да се не намѣратъ на пътя на султановитѣ войски, а друго да бѣдѣтъ на завѣтъ въ политѣ на планинитѣ, дѣто има и сѣнка, и хладъ. Г. Иречекъ ни дава едно по-любопитно обяснение. Тая аномалия, която ни очудва, има а смѣстуванието си отъ прѣдтурското завоевание. Вилхелмъ Тирскій го посочвалъ вече въ XII вѣкъ. Въ епохата на византийскитѣ императори, или българскитѣ царе, на придружитѣ населении се налагаги разни тежки гарии. — Тѣ били длѣжни да даватъ квартира на императора, свитата му, чиновницъ. За да се отърватъ отъ тие тегоби, селянитѣ бѣгали въ вътрѣшъ. Успѣхитѣ на цивилизацията, безъ съмнение, ще ги привлечатъ пакъ на тища, които по нѣкога ставатъ твърдѣ монотонни за пътешественика.

Тие успѣхи влѣбчатъ послѣдствия доста странни и неосиждан пътъ София денѣ я пълнитѣхъ мушци, а нощѣ жеби, които произвеждахъ ... врява. Въ турско врѣме и най-голѣмитѣ градове на държавата не бѣхъ по-отъ тоя двоенъ блѣтъ. Тѣй, султанъ Селмъ II кѣмъ края на XVII в. валъ въ Одринъ, но билъ принуденъ да го напусне щомъ врѣмето „“.

особенно страдатъ отъ тия лоши условия, сирѣтността е значителна между тѣхъ. Истина е, че шолитѣ сж смятрани, като Бесотийцитѣ на България. До сега законътъ върху задължителното обучение не е произвелъ голѣмо дѣйствие у тѣхъ. Въ нѣкои села общитѣ сѣткѣ се държатъ общо на рабушъ. — Кассовата книга е една тояга по-дълга отъ другитѣ. Всичкий тоя материалъ се намира у кмета и рѣзкитѣ по тогитѣ за тоя магистръ сж по-непогрѣшнии отъ всѣка други напечатана книга. Въ Долни Пасерелъ, село отъ 750 души, г. Иречекъ посѣтилъ на 1883 г. както той шеговито го нарича, общинскиятъ архивъ. Той се състоялъ отъ сто и петдесетъ прѣчки — за данъкоплатцитѣ и отъ четири — за самата община. Кметътъ знаелъ на изусъ на кого била сѣвоя прѣчка; отъ своя страна, всякой жителъ познавалъ безъ никакво колебание знакътъ парѣзанъ на края на рабуша въ видѣ на кръстосани рѣзки. Отъ едната страна на тия работи е записано какво дължи, отъ другата — какво дава селянинътъ.

Днесъ, благодарение на желѣзницата, България можежъ да я прѣвинежъ лесно; но тежко на пътника, ако влакътъ бя се спрѣлъ ненадѣйно далечъ отъ градината, и ако би се принудилъ да проси гостоприемство въ мѣстнитѣ гостилници. Нанстина, може да му дадатъ ниле, млѣко, вино, но пилето е още живо и гостилничарътъ *цънцаринъ* още нѣма огънь; млѣкото ще е прѣсѣчено и виното ще има мириса отъ кухълъ. Влиянието на желѣзницата ще тури край на това. Въ Румелия, близо до станциитѣ, селата иматъ по-друга физиономия — нежелъ ония села, които се намиратъ въ прѣдѣлъ, прѣзъ който не минува желѣзната линия. Много отъ тѣхъ, по свидѣтелството на г. Иречека, сж по-привлекателни, по-гостоприемни, по-удобни, отъ колкото много села въ Маджарско и въ Галиция. При все това, благораазумиитѣ пътници ще сторатъ добръ да зематъ мѣрки за прѣдпазване, особенно, когато се отдалечатъ отъ друмищата; трѣбва да зематъ съ себе си храна поне за двадесетъ и четири часа и нѣкои лѣкарства, защото аптеки има само въ по-голѣмитѣ градове; трѣбва да се прѣдпазватъ отъ ястия сготвени въ сѣдове алѣ каланасани и отъ недопеченъ, въобще, хлѣбъ, който е ужасно неспилателенъ за непривикналии желѣдѣкъ.

II.

Обобщахъ да изуча, заедно съ г. Иречека, непознатата България; ще о-та-вямъ, прочее, на страна главний пътъ отъ София за Пловдивъ, и ще се заплитамъ къмъ по-отстраненитѣ околии. На сѣвероистокъ отъ Пловдивъ ще срѣщамъ най-напрѣдъ Стара-Загора, която турцитѣ наричатъ Ески-Загра. Съ желѣзенъ пътъ и съ кола може да се отиде отъ Пловдивъ до тамъ за единъ день. Мѣстността, прѣзъ която минува пътътъ, е безлюдна, защото селата повечето пати отстожатъ на страна. Стара-Загора жестоко пострада прѣзъ войната на 1877-1878 г. Когато г. Иречекъ я посѣтилъ двѣ хляди кащи биле още въ равнини, буренитѣ свободно расли по грамадитѣ камъне, или по останкиитѣ отъ стѣнитѣ. Прѣди страшната година, Стара Загора бѣше единъ отъ най-благоденствующитѣ градове на Южна България. Винарството, платнарството, мѣдникарството и таба-

бързо; тя биде изново направена по единъ новъ планъ. На 1880 г. тя броеше вече 1389 къщи; на 1885 — 2417., днесъ тя има повече отъ 15,000 жители трудолюбиви, търпеливи, даровити, тѣ даватъ на отечеството си голѣмо число прѣдставители на свободни професии.

Ако г-нъ Иречекъ и да е единъ точенъ археологъ, науката не убива въ него въображението Той знае да намира прочутовани звукове, изражения живописни, за да прѣдаде на читателя си впечатлението отъ природнитѣ губости, които срѣщаше на пътя си. Приятно ми е да цитирамъ нѣкои мѣста, като това, въ което ни описва известни прѣлестни кятове на Стара-Планина:

„Единъ хладенъ вѣтрецъ вѣе тамъ непрѣстанно и принася на туриста употелни иризми отъ гераниумъ; лѣската шумящи водопадчета, развеселявани отъ игритѣ на пѣстритѣ нѣнки, тежки костенурки дръматъ край потоцитѣ по нагорешнитѣ отъ слънцето камъне“.

Не мож да устоиш на удоволствието да приведѣхъ нѣколко прѣкрасни реда за нощнитѣ пътувания. Въ дунавската равнина, отъ Гуссе до Търново, отъ Свищовъ до Плевенъ, отъ Ломъ до София, обикновенно пътницитѣ сж принудени, прѣзъ лѣтнитѣ жегѣ, да пътуватъ отъ заходжането на слънцето до изгрѣваннето му: „Тия нощи пътемествия казва г. Пречекъ, иматъ особени прѣлести. Вне сѣдитѣ, въ откритата кола, впрегната съ четирѣ коня, успоредно. Около васъ се разстила равнината, въ леки вълнения, които и даватъ моголѣкитѣ и възвишенията, съ исклучение на посоката, дѣто се издигатъ надъ хоризонта чернитѣ връхове на Стара-Планина. Колата отиватъ мълчаливо по трѣвата или по пѣсьчавия път; звънитѣ на конетѣ сж единчкий шумъ, който оживява кѣра. Отъ наѣ-напрѣдъ, щомъ залѣзе слънцето, васъ ви хваща лека дръмка, но тя минува скоро и вие прѣкарвате цѣлата нощъ въ мечтателна замисленостъ. На морето, въ лѣтна нощъ, нѣма по-голѣмо удоволствие, отъ колкото това да лѣгнешъ на кувертата и да гледашъ небесний сводъ прѣзъ възвата и мачтитѣ. Така, и въ дунавската равнина, прѣзъ лѣтнитѣ нощи, вие ви е приятно да задълбочавате погледътъ си въ звѣздитѣ купове, които блѣсукатъ небосвода, да поздравите голѣмата Мечка, Орионовия поясъ, планетитѣ съ хипий колорирани отблѣсъкъ, да опитвате остротата на зрѣнието си върху Плеядитѣ или върху ситиниятъ Алкоръ. Сѣверний челоуѣкъ се удивлява тука нитезавната свѣтлина на небеснитѣ тѣла, и именко, на Млѣчния Пътъ. Тишината която се разлива на сѣкѣдѣ, подарява ти дълги часове пълни съ тиха мечтелностъ. Най-разнообразни впечатления се групиратъ въ армоническа цѣлостъ. Но нѣкогажъ тишината на пътуването се нарушава отъ прѣхването нѣкой конъ, отъ лаветѣ на кучета, или отъ вълци, които вийатъ на далечъ к луната, отъ блуждающитѣ огъневе на нощни кервани, отъ подозрителнитѣ

придруженъ отъ жандарми или приятели. Той доста спокойно обяснява причинитѣ по които разбойничеството съществува още въ България. То е единъ бичъ, твърдѣ старъ вече — днѣсь го съглеждатъ въ смѣтитѣ мѣстности, дѣто го имаше и въ турско врѣме. Българското правителство, отъ когато съществува, доста ограничи дѣйствието му, но не може да го прѣмахне; защото разбойничеството има за себе си двѣ благоприятни условия: разрѣдеността на населението и широчината на необитаемитѣ пространства. Той се съсредоточава въ два прѣдѣла: единиятъ който се заключава между Янтра и Черно-Море, другиятъ който се достѣга до турската граница и който заключава Рилска.а, Осоговската и Родопската планина, дори до морето. Въ първия просторъ разбойниците сѣ само турци; въ вториятъ прѣобладаватъ българитѣ, смѣсени съ гърци, албанци и куцовласи. По-пѣкога разбойничеството показва да има политически характеръ: турцитѣ, като да знаятъ ролята на прѣдставители на реакцията на побѣденитѣ мюсюлмани противъ християнското правителство; българитѣ претендиратъ, че тѣ сѣ почти ни хайдуци воюючи за о. вобождението на Македония. Въ сжщностъ, и единитѣ и другитѣ обиратъ еднакво, и съотечествениници, и невѣрници. Въ началото, подиръ отиването на руситѣ, турцитѣ сѣ бѣха въобразили, че тѣмъ лесно ще бжде пакъ да станатъ господари въ България, и разбойнически шайки се появиха по заповѣдъ отъ Цариградъ. Изкачилъ се обаче. Енергията на правителството ги принуди да се разпрѣснатъ; днесъ кражбата остана единичката побудителна причина на тѣхнитѣ експедиции. Впрочемъ, разбойничеството отъ денъ на денъ намалява, турцитѣ се населяватъ и се отказватъ да експлоатиратъ християнитѣ. На македонската граница става сжщото, което ставаше въ Италия, въ врѣмето, когато сжществуваше папската областъ: разбойниците не-прѣстанно прѣскачатъ границата. Когато Македония влѣзе въ българската държава, както папската въ Италия, разбойничеството съвсѣмъ ще исчезне. То върлува днесъ въ опрѣдѣлени мѣстности и нѣма прихѣръ да е изгнано изъ тѣхъ; така, пътятъ отъ Дунава до София никога не е билъ театръ на разбойническо нападение. Нека бѣдѣтъ свокоини туриститѣ, които пътуватъ съ Express-Orient. Въ полуострова тѣ сѣ много по-малко изложени отъ колкото прѣди нѣколко врѣме пѣтниците, които посѣщаваша Испания, или Неаполитанското кралство. Околноститѣ на София сѣ по-безопасни отъ колкото околноститѣ на Атина. . . .

III.

Въ Родопитѣ, г. Иречекъ е ималъ възможность да изучи една отъ най-любопитнитѣ групи на българската народность — *Помацитѣ*, или българитѣ мюсюлмани. Въ нашитѣ дни, мохамеданската религия не прави вече прозекции между християнитѣ, макаръ че не прѣди много вѣстниците ни обадиха за странното обращение на единъ арменски владика въ мохамеданско исповѣданне. Такива обращения днесъ сѣ твърдѣ рѣдки: не бѣше така, обаче, прѣвъ първитѣ вѣкове на османското завоевание: положението на раитѣ бѣше толкова нещастно, а

репегати (помаците) дадох на отоманското владичество цъйна помощъ. И, както често се случва съ неофити (новообращенци), тѣ бидох по-ревностни въ служенето си на султана, отъ колкото самитѣ мюсюлмани. Берлинскій трактатъ даде една частъ отъ помашката земя на Источна Румелия; но тѣ отказаха да се подчинятъ на едно християнско правителство, и съставляваще едно население отъ около 20,000 души, тѣ организираха единъ видъ самостоятелно правителство. Българи тѣ за вшутявка го наричаха „Помашката република“, но не сполучиха да покорятъ тая войниственна република. Помаци тѣ се договѣдиха даже да събиратъ десѣтъкъ отъ селата, които имаха нещастieto да бѣдатъ съседни на републиката. Нужни бѣха значителни сили за да се смиратъ, но румелийската милиция бѣше неопитна и се лишаваше отъ артилерия. Единъ отъ главатаритѣ на републиката бѣше ужасенъ Ахмедъ-ага (търгъшлиятъ) който взе важно участие въ стрѣхотитѣ прѣзъ 1876 г. Единъ день той срѣща единъ офицеритъ отъ румелийската жандармерия. Като се почерпватъ по нѣколко чаши ракия, Ахмедъ ага се распуца и казва весело на офицера:

— Ти на мене дължишъ това, и му показва златнитѣ еполети: на мене дължите вие, дѣто дойдох руситѣ и ви дадохъ княжество и една автономна област . . . . . Азъ ги докарахъ . . . . .

Когато избухна мирната пловдивска революция на 1885 г., която доведе съединението на автономната областъ съ княжеството, главатаритѣ на движението се погрижиха да си обезпечатъ неутралността на помацитѣ. За да ги възнаградятъ, селата нѣ, по силата на подписанитъ въ Цариградъ протоколъ, прѣзъ Августъ 1886 г. бѣха повърнати на Високата Порта (?). По тоя начинъ турцитѣ днесъ, владѣятъ единъ стратегически постъ, който нѣ позволява, въ случай на нужда, бързо да нападнатъ Пазарджикъ и Пловдивъ.

IV.

Сега да придружимъ г. Иречека въ екскурсията му до великото светилище национално, рилскій манастиръ, въ Рила планина. Г. Иречекъ не е първиятъ туристъ, който го е посѣтилъ. Ами Буе, Викелъ, Бартъ, руситѣ Григоровичъ и Хилфердингъ прѣди него сж се възкачили на знаменитата планина, единтъ да събиратъ тамъ геологически документи, другитѣ да призоваватъ въспоминанията на историята. Рила се възвишава почти въ срѣдата на балканскій полуостровъ; тя отстои еднакво надалечъ отъ Дунава и отъ Егейско море; отъ плещитѣ ѝ шурткатъ Искръ, дунавски притокъ, който тече близо при София и минува балкана прѣзъ една тѣсна клисура, Марица и Места, които отнасятъ буйнитѣ си вѣлни къмъ Архипелагъ. Рилската планина образува една пирамида съ продължени основания; най голѣмата ѝ широчина отъ истокъ къмъ западъ е петдесетъ километра, а отъ югъ къмъ сѣверъ — тридесетъ. Страната ѝ която е обградена къмъ сѣверъ, е стрѣйна, урваста и покрита съ богата растителность. — На истокъ тя се свързва съ Родопската грамада, а на югъ съ Пиринъ-планина. Главниятъ връхъ достига до 2930 метра височина; само Оливиъ и Шаръ го надминаватъ съ нѣколко метра.*) Формацията на скалитѣ ѝ, фауната и флората научаватъ на геолога типа на карнатскитѣ планини. Както тѣхъ, нея я оживяватъ многобройни езерца, които поляцитѣ и словацитѣ наричатъ „морски очи“. Разли-

*) Види се тукъ е думата за Муссалагъ.

стакла. — Дъвооки на яланката е покритъ съ лозя; дърветъ тѣ кажда потъвагъ въ шумата на орѣхитѣ, ябълкитѣ и смокинитѣ; бистри ручейки клочатъ изъ улицитѣ. Жителитѣ сж ирилични и здрави хора и съ приятенъ характеръ. Тѣ свѣятъ тютюнъ и обработватъ лозя. Слѣдъ половина вѣкъ тоя край ще да стане въсточна Швейцария и туриститѣ ще се стичатъ тамъ както въ Монтрѣе, Интерлакенъ, Шамуни. Школото е най-гиздавето здание въ селото; гръцки надписи и други остатки отъ дрѣвността наумяватъ за едно дълго историческо минало. Тукъ се е въздигалъ нѣкога-си византийски градъ Стобосъ; за археолозитѣ остана още много работи да откриятъ.

Мѣнастирътъ притежава въ село Рила единъ метохъ. Освѣнъ това, той има единъ духовенъ клонъ тамъ: община отъ стотина калугерици, които не живѣятъ въ една ограда, но изъ частнитѣ кѣщи и се радватъ на голѣма свобода. Между тѣхъ се виждатъ не само уважаеми матрони, но и хубави млади дѣвойки; тѣ предътъ и тжжтъ оня деликатенъ платъ, който българитѣ наричатъ *шаякъ*. Лошитѣ язици жълватъ, че калугеритѣ имъ идятъ на гости често, и съ наѣбрения, които нѣматъ нищо духовно.

Задъ село Рила срѣщате другъ единъ метохъ, — Орлициятъ, послѣ — селото Пастра. На 1100 метра по-горѣ отъ морската повърхность пристигате мѣнастиря. Ограденъ съ ажбчати кули, напробити съ мазгали, той мяза на срѣдновековенъ замъкъ; липсва му само единъ ровъ и единъ подвиженъ мостъ (*pont-levis*). Прѣди да влѣзешъ въ главната порта, минувашъ подъ една стрѣшина, на която стѣнитѣ сж покрити съ благочестиви изображения. Единъ пандуриизъ съ червенъ чепкенъ и съ бѣла ризница (фустанела) посрѣща пѣтницѣтъ и имъ поима и патапява конетѣ. Влѣзашъ въ твърдѣ голѣмъ травясълъ дворъ, който гърми отъ шуртеннето на многобройни кладенци (чешми). Дворътъ е обиколенъ отъ чърдаци на катове съ триста келли. Срѣдъ него стои шарена черкова, съ посрѣбренъ кубета, до нея се издига звънарницата съ почернѣли отъ врѣмето стѣни. Послѣ нѣкои здания въ Цариградъ, послѣ джамията Султанъ Селимъ и сараятъ въ Одринъ, атонскитѣ обители и вѣхитиятъ Диоклетиновъ дворецъ въ Салона, рилскій мѣнастиръ е най-голѣмото здание въ старопанинскій полуостровъ. Отъ нѣкои страни, видоветъ му сж закрѣпени вътъ голитѣ калари. Калугеритѣ, отъ прозорцитѣ на келиитѣ си, наслаждаватъ се на арѣлицето на единъ чуденъ амфитеатръ отъ планини и гори; съня имъ тихо улюлява сѣрѣбристий шумъ на водопадчетата, които скачатъ около светата ограда.

Прѣвѣстъ Ц-въ.

(Слѣдва).

тиновъ; „Братя Миладинови“ стихотворение отъ И. Вазова; „Начало отъ епилога“ на романа *Подъ Игото* отъ сжщия; „На Ангела Кънчевъ“ стихотворение отъ П. П. Славейковъ; „Записки на единъ осжденъ“ отъ Ив. Ев. Гешова; „Кървава кошуля“ отъ Жинзифова и „Моята Любовь“ отъ Гюро Якимичъ.

Публиката сърдечно акламира нѣкои отъ авторитѣ на писатѣ.

Парижското нѣсечно списание *La Nouvelle revue*, е обнародвало въ броятъ си отъ 15 Май 1890 г. една интересна студия на г. Ив. Ев. Гешовъ по земледѣлческитѣ и работнически дружества у насъ („*Les associations agricoles et ouvrières en Bulgarie*“). Тая студия, написана, както се види въ введеннето, отъ г. Гешова, по просбата на нѣкои французски економисти, резюмира любопитнитѣ му економически изслѣдвания, обнародвани въ *Пер. Описание на бѣлг. книжовно дружество* въ София. Нѣкои отъ тѣхъ видѣние прѣведени и въ русскитѣ журнали. Ние констатираме съ удоволствие тоя интересъ, който възбужда въ Европа трудоветѣ на нашия отличенъ економистъ.

Г. Луи Лезжé, професорътъ по славянскитѣ язици въ французската коллегия въ Парижъ, е обнародвалъ нова книга „Руси и Славяне“, (*Russes et slaves, études politiques et littéraires*, Paris, 1890). Въ тая книга почтеный професоръ е посветилъ и една статия подъ названне *Непознатата България*, за българитѣ, въ която излага вкратцъ нѣкои отдѣли отъ г. Иречковитѣ *Cesty Bulgarie*, като ги придружава и съ нѣкои свои сжждения. При всичко, че книгата е написана доста отрывисто и бѣгло, ний даваме прѣвода ѝ въ „Днища“, като считаме че сѣ ще има своия интересъ за читателитѣ ни, гдетѣ да сме се сдобили съ прѣвода на г. Иречковата книга.

Ц. 1.

*) Този епилогъ се печата сега въ 3-та книга отъ „Сборникъ за народни умотия, наука и книжнина“.

ките същества, които са въ тяхъ, и съ това често да спасяватъ отъ гибелния пръвъ ударъ побдириятъ кола, за които се плаща побсжпо.

Но за тие хуманни прѣсмѣтвания на управленieto на желѣзницитѣ нито минуваше на умъ нѣкому отъ оние, които стояхъ прѣдъ вагона, както и на юнацитѣ, които се бѣхъ нагуркали ватрѣ. Всички бѣхъ обладани отъ съвсѣмъ други мисли и вълнения. . . . Вратата се хлопна, знакъ, че скоро кондукторътъ ще навика: готово! Момчетата си свирахъ главитѣ на прозорцитѣ и разгѣняхъ послѣднитѣ прощални думи и климания съ испращачитѣ.

ържавали. Вчера той отиде при баща ѝ, Миля Каражелевъ, чорбаджиятъ, надутъ, гнѣвливъ и злорѣкъ селянинъ, но на часове съ добро сърдце, го завари току що испращаше гости.

— Бай Мильо, каза Младенъ, азъ утрѣ тръгвамъ съ нашитѣ за-
исни войници; дойдохъ да ти кажа прощавай, като на по-старъ и да
искамъ благословията. . . .

двѣ човѣшки фигури на сръща си; било отъ виделината на пожара, било по ходѣтъ имъ, той позна двама селене отъ селото си, и чевръсто се дръпна въ нивата, мина приведенъ задъ едни кръстци и излѣзе пакъ на пѣтя, увѣренъ че го не познахъ отминалиѣ селене. Като се успокои съ това доброволно заблуждение Младенъ повървѣ малко, но пакъ се сирѣ да види пожара. Той се испълни отъ жалость прѣдъ тая картина. Тукъ загнивалие безконечно количество човѣшкиа мжка, сбръ-

— Ти вчера ли пристигна?

— Вчера, господинъ капитанъ.

— Когато прѣношувахте при разваленния мостъ, ти ставѣ ли да ходишъ другагѣ нѣкъдѣ!

По това питаніе Младенъ разбра, че ходенето му въ селото е станало извѣстно. Той рѣши да не лъже, да исповѣда прѣстапленіето си и храбро да истегли наказанието си. Но само едно нѣма да каже: нѣма да обади за срѣщата си съ Цанка! Не, той нѣма да усрами момичето за нищо на свѣтътъ . . . Може да умре, но нѣма да каже!

На началниковото питаніе Младенъ отговори право, че е ставалъ и ходилъ до селото.

— Какво чини въ село?

Младенъ мълчеше.

— Лъжешъ, за селото не си ходилъ, ами до нивитѣ ми само!
вика Милю сърдито.

Младенъ падна въ друга изненада. Значи, срѣщата му съ Ц. е останала тайна. Това го зарадва. Но защо тогава той гнѣвъ отъ М. и какво иска да каже той? Той не разбираше.

— Отведи тогава въ гауптвахтата, заповѣда той на вѣстовоя.
Когато изведохъ Младена, офицеринътъ си обърна къмъ Миля:

— Чудно какъ това момче, по видъ и по характеръ, не из-
жда да . . .

— Цѣлъ пали-свѣтъ, ваше благородие, нали ти се исповѣда, като
бдѣ духовникъ? отъ комита баща какъвъ синъ искашъ? прѣсѣче му
во думата Милю.

Офицеринътъ го поизгледа, и излѣзе.

да не остави да се пръжжиятъ —
Единъ за другъ да плачатъ и жалѣятъ.
„Нек' дойде, думахъ, смъртъта,
Ще бѣде намъ спасенье
Отъ мукитѣ на старостъта,
И ще я срѣщнемъ съсь смиренъе;
На наш'тѣ дни
Животътъ е несносно брѣме,
Но молимъ ти се, Боже, ний
И двама ни ведно да земе“.

инакъвъ успѣшенъ опять неможеше да се направи за да се извлече пап-
вото отъ тоя пѣть. Климентъ XIV (1769—1775) плати съ животи си
то неща да припознае тая истина. Проникнатъ отъ най-възвишени
философски и чловѣколюбиви идеи, погнусванъ отъ мръсната роль, коя
бѣше зело върху си папството, той се опита да помири църквата съ
свѣтъ на новитѣ врѣмена, религията съ философията. Помирението бѣше
невозможно и той самъ стана жертва на своитѣ великодушни, но неис-

тръгна гордо-гордо съ отвърната надирѣ глава и испъкнала гуша и гърди, съ едни отпърени и стройни стъпки, както обикновенно вървят хубавитѣ дами, които знайт цѣната на своята красота. На скоро, слѣдъ нея, прилитна и друга нейна другарка. Тѣ тръгнахъ заедружно, една слѣдъ друга, но все така стройно, все така горделиво. Спрѣхъ се

1000

цѣла история. Неговите съвременници сѣ се възхищавали отъ него, нѣ безъ виждатъ въ драматѣ му онова величие, което виждаме ний сега. Смертьта Шекспира скоро е била последвана отъ смертьта на неговата слава: отъ

---

¹⁾ *Вижде Шекспира*. Розео и Джулиетта. Трөгедия въ 4 дѣйства. Прѣвели отъ . Д. Анчевъ и Д. Тончевъ. Сливница Ц. 80 ст.,

учениците. Би единъ учитель и остави садовското училище та мина в гимназията. Но и тамъ не мирува. Той добиваше лоши бълбъжки, - това намѣри системата на преподаването отвратителна, редътъ тира

Гороломовъ не спа. Отговорътъ на редакцията къснѣше. Той се без-
спокоеше изжително. Ту се яреше на себе си, че се е унизилъ да проси

надний законникъ и настрѣхна отъ наказанието, което се налагаше за влодѣяние, на каквото бѣ станала жертва Марийка. Послѣ, той познаваше баща ѝ: лютъ и рѣшителенъ опълченецъ. Ако го не далеше на смѣдъ, той бѣше способенъ съ кръвъ да измие позорѣтъ отъ лицето си
"а отиѣсти за дѣщеря си. А това бѣше по-вѣроятното . . . Горохо-

а като литераторъ щѣ идѣ далеко.

Другаритѣ му намѣрихъ справедливи словата му. Младитѣ нату-
сѣ великодушни.

— Нека да пише, каза Китеровъ, не е голѣма бѣда ако Българ-
има единъ нехеленъ докторъ по-малко. Всѣки отъ насъ има по нѣкак
ръкописче скрито въ дъното на ковчега си. . . но Гороломовъ не ер
наклонността си и вѣрва въ себе си. Това е добро. Може да има д'
ствително талантъ.

въ една шарлатанска душа. Такава необяснима мислодрема не оставя
тъ живота. . . Колкото се касае до формалната страна на съчинението
то тя изобличава голѣма неопитност и стои по-долу отъ всяка кри-

лптовъ перо, съ панчолестица лазурни сапфиръ и едри топази. дъвои-
та бѣше въ вѣсторгъ и той се върна упоенъ отъ нея. Свѣтли планове
чароихъ въ главата му. Той помисли даже да пише на баща си за

ното орилянтово перо той обаче скришно отнесъл изъ магазинътъ на търговецътъ изъ между многото, които той му бѣше показалъ за изборъ. Перото биде поискано и зето по твърдѣ вѣжливъ начинъ отъ благородната дѣвица, която остана, като тресната!

Гороломовъ прѣстоя въ затворъ два мѣсеца. Но унiversитетското начальство отъ снисхождение къмъ народността му и отъ щадене чести на заведението, потѣпка дѣлото. Гороломовъ биде само исключенъ и и пратенъ задъ граница.

Когато се озова на Унгени, пограниченъ градъ на Молдова, той с отдѣхна свободно. Той размисли кой пътъ да улови. Дѣлото на хлор форма стоеше, като единъ зълъ Церберъ на вратата на България.

Тогава той ѝ се огърби и трѣгна за Швейцария.

вашъ на старини!

само на идеята, и никакви сантименталности не признавам . . . Тъ
недостойни за единъ сериозенъ умъ . . . Гласътъ на чувствата, "а "

ругиго, но у Горолмова тѣ овѣхъ правдиво изражение на една въстър-
енна отъ високи идеали душа.

струни, ту кавърото се извивае по нозе, и всички момичини танцуват
ту привлечени и силни, ту страстни и нѣжи. Да, глупавия Йона имахъ
дарба божия! Скрѣбената гѣсенъ на нещастниятъ звучеше нѣкакъ си не-
своеврѣменно при говора на влюбената двойка и, по видимому, не про-
изводжаше нѣкакво особено дѣйствиe на нея: щастливцятъ бѣхъ твърдѣ
занети съ себе си, па освѣнъ това и бѣхъ привикнали на печалнитъ зву-
кове на Йоновата свирня: чловѣкъ привиква на сичко — даже и на
стенанието на умирающия отъ гладна смъртъ.

Освѣнъ това, залибенитъ не мѡжаха да видатъ Йона: той свири
нѣкъдѣ по-горѣ отъ тѣхъ.

Домътъ, въ който ний бѣхме живѣли, бѣше твърдѣ старъ и лъ
построенъ. Покривътъ му имаше двѣ лица, тъй да кажемъ: къмъ дворъ
къмъ улицата. Въ срѣдата му имаше оглавление, въ което сега бѣше

---

*) Махала въ Прага.

_____

_____

_____

1. The first line of the text is "The first line of the text is".

2. The second line of the text is "The second line of the text is".

решъ по-напредъ на въпроса:

учениците хрѣстоматии, грижливо съставени отъ естетическа страна. Обаче и нѣкои цѣли съчинения полезно е да имъ се даватъ въ рѣцѣтъ (пакъ въ русски прѣводъ, до като се не прѣведжтъ на български). Отъ нѣмската литература могатъ да се прѣпорѣчатъ на учениците, Шиллеръ (особно драмитъ му) и Гете (особно „Херманъ и Доротея“ и „Ифигения“), послѣ Хердеръ и Лессингъ. Отъ французската особно нѣкои драми отъ Мольера и Расина, а отъ отъ по-новитѣ такива, които и по съдържание и по форма иматъ трайна цѣна (напр. нѣкои драми отъ Сcribe, „Отечество“ отъ Сарду и др. т.). Отъ английската — по прѣлиму- щество Шекспиръ.

Колкото се отнася до *обяснението* на поетическитѣ произведения изобщо, трѣба тука повече отъ дѣто и да било другадѣ да се помни наръчението: „поп

¹⁾ Не би трѣбвало да се допушатъ въ ученическитѣ библиотеки нѣкои отъ Шекспировитѣ драми, а именно тѣзи: Периклъ, князь Тирски, Титъ Андроникъ, Цибелия

²⁾ Управителитѣ на ученическитѣ библиотеки ни засвидѣтелствуватъ, че „страстнитѣ“ книги между ученицитѣ не биватъ най-добри студенти. Впрочемъ безпѣриото четене не е ^{често} и за тѣлесното здравье.

въ самостоятелни, свои собствени изпълнения. Че това активно занимание нас
по-дълбоко се достига до вътрешността, по-определено прави да излизат
явни красотите на художествените творения¹⁾, и поради това и повече от

¹⁾ Това си има място и за поезията. За това напр. никой, който не
самъ опитвалъ да прави стихове, не би трѣбало да критикува поетическите произведения
приводить отъ тяхъ.

чуждеността на Еврипидовитѣ, за диалогическото майсторство на Платоновитѣ и ораторското могащество на Демостеновитѣ, за милата простота на Херодотовитѣ — въобще да се говори за съвършенството и по съдържание по форма на старогръцкитѣ литературни рождби, то значи, да се каратъ дър въ гората. Тѣзи тѣхни прѣимущества признаватъ и противникътѣ на грѣцк езикъ като прѣдметъ за изучаванье.

¹⁾ Мечтателното наслаждение и, тъй да се каже, топенне въ тоноветѣ, особено кога се гл въ тѣхъ нѣкоя дълбока и мистическа философия, — които нито се ява, нито може да м тума, — е само тъй една отъ причинитѣ на модерната културна болестъ — нервност

чужди за него. Именно въ съответствие съ тази идея може да се обясни
интересът на учениците върху такова множество хубави форми, колкото нийде
не се срещат. Дѣйствиелно, който подава на учениците да изучават наизуст цѣли
и нове латинско-гръцки думи, безъ да имъ показва нѣщата или поне тѣхните
изображения, той не само не ще да спомогне много на естетическото образу-
ване, но и на самата наука не ще послужи. На учениците ще се втѣрси и вооло-
чи и ботаника, като не виждатъ въ тѣхъ друго, освѣтъ една пропастъ жертви. ин-

длъжни сме да споменемъ още за единъ начинъ, какъ си могли да гледатъ природнитѣ прѣдмѣти изобщо, и растеніята особно. Поне при най-о'

---

¹⁾ Упражняватъ се тука срѣнкетъ и другитѣ чувства, познаването и сравняването, самцественитѣ и второстепеннитѣ знакове, и съ това се образува не само фантазията и сътъ, но и разумътъ.

принесли малко полза тамъ, защото по свой характеръ и по своята посока, сж недостъпни за народната маса. А въ Македония има нужда само отъ такива книги и списания, които могатъ да се четатъ и отъ послѣдния грамотенъ българинъ и които могатъ да събуждатъ, или поне да поддържатъ народната българска свѣсть.

За жалостъ и солунскитѣ *Книжници* не отговарятъ напълно на туй исканье: поне въ тѣзи четири книжки, за които ни е думата, има твърди много материятъ, достъпненъ само за по-образованна публика. Но фактътъ, че има и доста лекъ и лекопонятенъ материалъ, ни доказва, че редакцията е имала прѣдъ видъ и тѣзи цѣли, и се е старала, съ помощта на ония сили, съ които е располагала, да я постигне.

Нека се спремъ по-дълго върху нѣкои отъ статитѣ и разказитѣ.

Пд-голъмата частъ отъ повѣститѣ и разказитѣ сж леки и могатъ да джтъ прочетени отъ обыкновенни български — а въроятн и македонски ч тели. Такъвъ е, напимѣрь, разказътъ на Алфонса Доде за *Попското м*, въ който се расправя, какъ едно духовно — шансео — магаре ритнало едн подиръ шесть години *карези*. Сжщо тѣй лекъ е разказътъ на *Левъ Толст* *Деамата братя и златото*. Той е единъ религиозенъ разказъ, както и отъ дребнитѣ раскази на този оригиналенъ русски писател. Нѣма съмнѣ че за най-дебелия народенъ слой, както въ България, тѣй и въ Македония —

критика е пазинителемъ. Настоящия случай е единъ отъ тѣзи и то по слѣдующитѣ причини: 1 Критиката на Михайловски не бѣше *сокашка* — тя бѣше само прикрито строга и пристрастна. 2, тя съдържа фактически невѣрности, които нашата публика ще вземе за чиста монета — защото не е много учена и защото не е навикнала да чете критически. Ето кои причини можех да извинятъ отговора на Иванова; ето кои причини можех да го запазятъ отъ унижение, ако той желаше и умѣеше да даде единъ достолюбезенъ отговоръ. Г. Ивановъ обаче не е постигналъ тѣй; той не се е занимавалъ въ отговора

написанье въ чужди области, доказватъ и тѣзи „Нѣколко думи“, които съд-
жатъ разни литературни бѣлѣжки, написани съ голѣма литературна нам-
ноть. Тукъ се казва, напр.: Обичаме да възпѣваме жътварката и природни
красоти, а не се спираме да разислими за улекчението труда на сѣщата жѣ-
варка“. Колко слабо разбиране на литературнитѣ въпроси показва този чудес-
пасажъ; но още по-чуденъ става той, като се помни, че нализа отъ едно ес-
номическо списание, чийто работници трѣбва най-вече да бждатъ пр-

употрѣбява чужди думи. Подъ популяренъ езикъ, или слогъ, както и модъ популярно писанье ний разбираме легко, достъпно изложение, понятно за всѣки

отъ утопикитѣ по социализма." А колкото за стр. 126, ний, при всичко, че я прочетохме и дваждѣ и триждѣ, не можиме да намеримъ тамъ нищо въ полза на мнението на г. Страшимирова: тамъ се говори за едно съвършено невинно нѣщо — тамъ Колчо слѣпецътъ търси Огнянова въ черкова. Г. Страшимировъ по една, вѣроятно, печатна погрѣшка е привелъ и тѣзи страница като единъ доказъ за своето мнение и нѣма да бѣде тѣй пристрастенъ, щото да ни окривя насъ, ако не сме могли и не сме искали да намираме въ горѣприведенитѣ думи изъ „Подъ игото“ единъ точенъ доказъ, че студията и „Подъ игото“ принадлежатъ на една ръка. Отъ прѣписаната по-горѣ характеристика на Кандова — отъ г. Вазова, до студията за Любена Каравелова има за насъ цѣла пропастъ и самъ г. Страшимировъ, на стр. 444 въ VII кн. казва, че Величковъ е противоположенъ Вазову „въ начина на изложението“. Чудно е, че той не се варѣлъ да види тѣзи противоположностъ и тамъ, дѣто тя не е отбѣлгзана с единъ външевъ бѣлѣтъ — съ единъ подписъ.

По-нататкъ г. Страшимировъ обяснява защо билъ нарѣкътъ тѣзи студия *несериозна*. Туй обяснение не може да задоволи. Споредъ насъ епитетътъ не

---

*) Малцина ли има у насъ, които не употребаватъ чуждитѣ думи — защото не ги знаятъ, или ги не обичатъ — и които не само, че не са конуларии, но често и не са конуляри

набърза рисуване въ портфеля си въодушевенната фигура на оратора. Понеже Гороломовъ, попадналъ въ стихията си, бѣше успѣлъ въ кѣсо врѣме да стане знаменитъ: името му вдъхваше вече ужасъ!

Гороломовъ свърши словото си и сѣдна. Това бѣше сигналъ на страшна глъчка и шумъ, който дигахъ трийсетина души, като станахъ и се разбъркахъ. Гороломовата рѣчь, види се, хвърли масло на патриотическия огънь на събранието. . . Дѣвойкитѣ се накачихъ по мендеритѣ, за да избѣгнатъ натиска. „Прието!“ „Урра!“ „Долу!“ ехтахъ гласове срѣдъ общата шумотевица.

— Искамъ думата! искамъ думата! чувахъ се други.

— Азъ искамъ думата бре! ревеше гърлясто попѣтъ, като махаше съ сабята си надъ главитѣ. Тия внушителни знакове привлѣкохъ погледитѣ на негова страна.

— Почтенни мои, тукъ виждамъ азъ единъ скандалъ! кой го търпи него? и той посочи на два образа на царе затѣпени на стѣната.

— Долу варваритѣ! извикахъ нѣколко души.

— Да ги скѣсаме на парчета!

— Не, да ги хвърлимъ въ огъня, ауто-да-фе да стане; викаше единъ гимназистъ.

Гороломовъ тури калпака си и стана.

— Граждане! турихъ си шапката защото щѣ говорѣ за коронитѣ — да не мисли нѣкой, че имъ правѣ честь. Граждане, азъ съмъ врагъ на монархитѣ и на тиранитѣ. Монархитѣ сѣ врагове на човѣчеството, и като такива, тѣ иматъ цѣлото човѣчество противъ себе си! Тамъ, дѣто падатъ коронитѣ, дигатъ се народитѣ, казалъ великий Дантонъ. Жално ми е много, че французската революция откъсна главата само на Лудовика шеснайсетий, а не прѣкълца вратоветѣ на всѣхитѣ европейски тирани! Долу коронитѣ! срамъ! Шумни ржкоплѣскания. Въ единъ мигъ единия образъ биде прѣвърнатъ съ главата на долу, послѣ раздранъ; на другия се задоволихъ само да му извадатъ очитѣ.

Едвамъ се свърши тая езекуция, единъ гимназистъ прѣдложи да стане нова — съ шамбата закована въ единъ кѣтъ на кръчмата. Кръчмарьтъ се въспротиви. Гороломовъ махна съ рѣка, мълчанието се въцари.

— Граждане, нѣма защо да деремъ шамбата и да сърдимъ тоя почтенъ братъ. Тѣхния калпавъ Христосъ отдавна е изгоненъ изъ душитѣ ни, като машелникъ. Ние не се кланяме на богѣтъ, на който се кланя човѣшката гланъ и царетѣ. . . Нашето божество е друго. . . .

— Да! азъ припознавамъ само Господа Саваота! обади се попѣтъ.

— Мълчи, бе гурбетъ! не разбирашъ, забѣлѣжи му единъ.

— Граждане! продължи Гороломовъ, великата френска революция бутна олтаритѣ и идолитѣ, и на тѣхно мѣсто великий Робеспьеръ исправи една прѣкрасна дѣвойка, която прѣдставляваше божеството на разума, и тоявъ ѝ се поклони. . . . Нашето божество е свободата: азъ ѝ се покланямъ въ лицето на тая славна героиня.

— Им не си оръдъ на висотата си. . . . Тоя лице мина нито
принадлежи. Той ще остане капитал за комуната.

— Каква комуна? развикаха се от няколко края, — едвам не умираме от глад!

— Кой ви казва да гладувате, глупци? Локанти нѣма ли?

— Давах нѣколко пѣти, послѣ отказах ни.

— Какъ смѣхъ? Давайте имъ тогава расписки.

— Не ни приематъ и распискиѣ вече!

— Градский съвѣтъ ги неприпознава.

— Градский съвѣтъ е длъженъ да дава срѣдства на патрпотитѣ да живѣятъ! Ако ли пъкъ прави мѣкотни, щѣ пратѣ единъ день народътъ да го растури до основа, както стана съ Бастилията!

— Право, право!

— А който локантаджия не приема подписа ви, той е прѣдатель и шпионинъ, удрайте по мордата и харно удрайте! Нека да иде да се оплачи и на дявола — и той е съ насъ!

— Това си е право, обадихъ се много гласове, едни да си жертвуватъ живота за отечеството, а други да се гождъ отъ народния потъ.

— Търговциѣ сж пладнешни крадци!

— Трѣбва да имъ се разграби имота, да има сѣки!

— Ами какво правите, глупци неразбрани? Трѣбва ли да ви го казвамъ съ тъпанъ?

— Долу обскурантитѣ!

— Да живѣятъ сиромаситѣ!

Изъ единъ пѣтъ есна Ботевата молитва, подхваната отъ сичките задружно. При стихътъ: „Не ти, комуто се кланятъ калугери и попове“ аргосаниятъ попъ си тупна калимявката о земята, като викаше, че не припознава вече и Саваота. . . . Пѣсенъта ехтеше пиана и дива. Въодушевлението стана свирѣпо. Възвишенната Ботева молитва сега, въ устата на тая пошурѣла тълпа, бѣше отвратителна, като едно обълвано знаме. Гороломовъ заржча вино, чешитѣ се зачукахъ, здравицитѣ загърмяхъ. . Викове, псувни, смѣхъ. Патриотическата оргия настана, както всяка нощъ. . . . Въ едно мигновено затихване, въ кръчмата проникнахъ армонически звукове отъ военната музика. Тя свиреше на другий край на градината, прѣдъ зданието на градский съвѣтъ. Тамъ се даваше балъ на княза Александра.

— Да пратимъ депутация отъ народа при негово височество!

— Ура!

Това прѣдложение се прие едногласно, въ мигъ. Гороломовъ биде поранъ еднодушно, съ двама още яковинци, и изнесенъ изъ кръчмата на ржицѣ, като побѣдителъ. . . . Депутацията се запѣти къмъ градский съвѣтъ. Гороломовъ съняняваше на умигъ си слово, като политаеше и се любуваше до градинската ограда. Като отминахъ двайсетина раскраща идѣхъ единъ червеноризецъ, каченъ на оградата, че държеше распахнати съ силни ржкомахания, обрънатъ къмъ градината.

—сирѣчь, отъ ново разсерение, и частно за Пловдивъ, като отвѣтче лесно

Той трѣбваше поне отъ кумова срамъ, да покаже видъ, че е х
бъръ не само противъ безоружни и мирни граждани. Той се прѣ

лица донде и остана, то прислаб от първия уседна съвдърна лавка една малък сръбски отрядъ пѣшци, влѣзнахъ въ близкото село да ношува, отгатакъ бърдото.

— Момчета, продължи той, ето единъ случай да опитае сърцата си. . . . Ще починемъ тукъ до полунощъ, на ще потеглимъ къмъ селото.

Послѣ даде нужнитѣ распореждания и пакъ бодна коня си нататѣкъ.

Конниците се развълнувахъ и оживихъ. Гороломовъ ходеше блѣденъ и незнаеше какво става около му. Извѣстието за една блиска битка силно смути душата му. Той подирн началника и го достигна.

— Що има, Гороломовъ? попита го фамилиарно офицерътъ, чловѣкъ енергиченъ, но благоволещъ къмъ Гороломова.

— Господинъ Радиновъ, сериозно ли сте рѣшили да атакувате?

— Не чу ли, гълъбче? распореди ли се?

— Но има явна опасностъ за отряда. . . .

Капитанътъ го погледна безпокойно. . . .

— Господинъ Радиновъ, отрядътъ състои повече отъ гимназисти, и то доброволци. . . . Азъ мислж, че не трѣбва да ги налагаме.

— Какво ми пѣйшъ, Гороломовъ?

— Тѣ не сж обикновенни солдати.

— А проститѣ солдати съ двѣ души ли сж?

— Но това е интелигенцията на България!

— Толкосъ по-добрѣ. Интелигенцията ще се бие съ повече ентузиазмъ. Азъ мислж, че и за това сме дошли тукъ.

— Но интелигенцията. . . подзе Горолоховъ по-упорито.

— Поручикъ Гороломовъ! Тукъ се неразсждада, а се слуша.. прѣсѣче го офицеринътъ. . . Интелигенция, интелигенция!. . . на то е въпросъ още дали вие сте интелигенцията на България. Въ редоветѣ на войската има хиляди още интелигенти, като включимъ и стотина офицери съ високо образование. Тѣ отиватъ въ огъня и не се оплакватъ. Срамота!

— Радиновъ! мисли каква тежка отговорностъ зинашъ! . . каза Гороломовъ съ заплашителенъ тонъ.

Началникътъ съвсѣмъ изгуби търпение.

— Поручикъ Гороломовъ! Заповѣдамъ ти да изпълнишъ длъжността си, или щж заповѣдамъ да те разстрѣлятъ, ако деморализиранъ можешъ четата! — навика офицеринътъ и отидна.

Гороломовъ остана, като треспать.

Слѣдъ полунощъ отрядътъ потегли тихо въ тъмнината. Той измина дола, зави на западъ около бърдото и налѣзе на едно равнище, прѣсѣчено съ сухи долове и изринато отъ порои. . . . На въстокъ побѣ малко небето, но мърчината на земята бѣше още гъста. Конниците "

личахъ на призрци, никоѣ гласъ се не издаваше. Само конското туптене, омъртвено отъ размѣкналата земя, нарушаваше тишината. Селото, което нападахъ, не бѣ далеко. Ставаше дрезгаво. Сърдцето на Гороломова прѣмираще. Подиръ не дълго врѣме той, може-би, щеше да се гътне отъ коня, устрѣленъ отъ неприятелски крушумъ. . . . Всѣка стѣпка, която правеше напрѣжъ, рѣшаваше съдбата му. Той усѣщаше, че трѣбва да има мрътвеники-блѣдно лице сега, и подиръ половинъ часъ не ще може ни страхъ си да скрие, ни живота си да запази отъ опасностъ: бѣгането бѣше немислимо почти. Всяка минута бѣше скѣпа сега и невъзвратна. Отрядътъ навали пакъ въ единъ долъ, задъ който трѣбваше да се устрои за нападение. Мракътъ бѣше тука доста гъстъ още. Гороломовъ повече не мисли: той поизостана надирѣ, чакъ да се изгубатъ конниците по другий брѣгъ и бързо потегли изъ долътъ надолу. Той дезертиреше!

Той приличаше на чловѣкъ, който ходи на сънътъ си безъ нѣтъ и безъ съзнание. Той доста вървѣ тѣй, безъ да знае кѣдѣ. Небето се изѣсняше, върховетъ на храсталацитъ и на шубръкитъ по брѣговетъ се очъртавахъ пд-явно. Гороломовъ усѣщаше, че отива въ нѣкоя бездна. Той се раздѣляше отъ другари, и незнаеше какво ще срѣщне напрѣде си. Развидѣли се. Една гора се зачерни отъ прѣде му. Той се опѣти къмъ нея. Когато се потули въ гѣстака, той си малко отдѣхна. Слѣзна отъ коня, върза го и сѣдна да размишлява какво да прави. Какъ той жалеше за „Марково-Колѣно! Но то е далеко, далеко. . . . Той разбра, че сгупи дѣто рискува живота си. . . . Отдалечени пушечни гърмежи разцѣпиха въздуха. . . . Отрядътъ, навѣрно, нападнаше. Завръзваше се битката. Гороломовъ стоя безъ дихание. Прѣстрѣлката ту пд-силна ту пд-слаба трая около половина часъ, па прѣстана. Гороломовъ се распустна. Той усѣти сладко удовлетворение, че бѣ далеко отъ примедията. Никакво друго чувство го не движеше. Виделината бързо се въцаряваше и подъ клонитъ на гората. Той се озѣрташе безспокойно. Нищо още не бѣ нарушило глухотата на около. Той прогѣля напрѣдъ, погледна прѣзъ дѣнеритъ на обезлистениитъ дървета и позна, че отъ гората нататѣкъ е равнище, дѣто се мерджелѣше село. Дълги часове мисли какво да прави: да остане да прѣношува тука въ гората безсмысленно бѣше: той пакъ трѣбваше да я остави утрѣ; послѣ, гладътъ немилостиво дращеше желждѣка му съ нѣтетъ си. Да се мѣтне на коня, и да върви на вѣстокъ къмъ българската граница, бѣше крайно примедливо. Добрѣ ако сполучеше да мине въ България: тамъ бѣ увѣренъ въ своята безнаказанностъ. Но ако паднеше въ рѣцѣ на сѣрбитъ, което бѣ най-вѣроятно, щяхъ тозъ часъ да го застрѣлжтъ, като злосторникъ; тѣ отказвахъ на нашитъ доброволци качеството на военни люди. Тогава му дойде едно вдхновнение: той рѣши да се прѣдаде доброволно, на каквото сѣбско началство намѣреше въ селото. Като плѣникъ, живота му, па даже и честта му, бѣхъ спасени. Той знаеше съ каква басня да обясни послѣ изчезването си отъ отряда, при самото начало на битката. Той отдра, прочее, отъ дрѣхитъ си знаковетъ, които можахъ да

праздно отряда, какъ, въ отчаянето си, че ще помислятъ че е дезертиралъ, той рѣшилъ да умре геройски и съ голъ ножъ се хвърля въ сърбитѣ въ селото; какъ появлянето му причинило панически страхъ и проч. И, ето ти награди, повишения, слава. . . Тоя пътъ слѣпото щастие се нахвърна на него, и подпомогнато отъ ловкостта му, прѣвръщаше позорното му бѣгство на побѣдоносенъ триумфъ.

Въ това време на могилиѣ около Славница още прѣсени се чернѣяхъ гробоветѣ на други герои, които бѣхъ отивали къмъ неприятеля не съ бѣли кърпи, а съ щикове и ура.

Но честъ тѣмъ, тѣ и не бѣхъ се борили за слава, а за да изпълватъ една длъжностъ къмъ отечеството. Тоя високъ моралъ е единичката свѣтла и благородна луча въ войниѣ, които иначе сж отвратителни и гнусни, като плодъ на честолюбивий бѣсъ на оне, които ги прави необходими, или експлоатиратъ.

Непрѣстанни ура цѣпяхъ ликующия въздухъ.

А въ тоя сжщи часъ, на други мѣста въ столицата, бѣхъ възди и охкания. Болницитѣ отговаряхъ на улицитѣ. Това приличаше на едн протестъ.

востъ се наведе да види сестрата право въ лицето. И той потръпна: видѣ Марийка Недѣлкова.

Тя бѣше прилична, черноока, напѣта мома, съ дѣтски нѣженъ добъръ, но меланхолически погледъ, който скривахъ дълги клепачи. Червения крѣстъ на бѣло, зашитъ на гърдитѣ ѝ, придаваше ѝ видъ на жрица. Присѣтствието на младата дѣвойка въ това мѣсто на въздишкитѣ освѣтляваше го съ лучитѣ на упованието и надеждата. Тя чувствуваше на себе си погледитѣ на толкова страдалци и лучезарната усмивка се не губеше отъ печалното ѝ лице. Тя распита Спасова какъ се чувствова, приготви ловко потрѣбнитѣ нѣща за прѣвързване раната му, безъ да хвърли поне единъ погледъ на Гороломова. Спасовъ избѣгваше сжщо погледа му. Той видѣ, че е съвсѣмъ излишенъ тука, и си отиде пламналъ до ушитѣ, като изскърца съ жбѣи.

Той се завърна у тѣхъ си разяренъ. Той се не побираше въ кожата си, и не можеше да си прости унижението, въ което се постави прѣдъ тоя нищоженъ Спасовъ и прѣдъ тая загубена мома. Храчката на баща ѝ не го възмути толкова — тя нѣмаше свидѣтели, — колкото гордото прѣнебрѣжение на тие двѣ болнични сжщества. . . Но горчивитѣ му мисли бидоха прѣкъснати отъ денщика, който му връчи приглашение за вечеря въ двореца.

Мина се нѣколко врѣме. Гороломовъ играеше видна роль вече въ свѣтитѣ дѣто се рѣшавали сждбинитѣ на страната. Готвяхъ го за единъ високъ държавенъ постъ. Една заранъ, когато си бѣ облѣкълъ вече блѣстящия мундиръ и възсеукалъ чернитѣ мустаки съ маджарска помада, денщикътъ му доложи, че нѣкаква млада госпожа пита за него.

Лицето му свѣтна побѣдоносно.

— Мария е, каза си той, вчерашното ѝ расърдяне бѣше само женско кокетство, разбрахъ я . . . Пакъ ще ми дойде подъ ботуша.

— Помоли я да влѣзе, заповѣда той на денщика и хвърли брѣзъ погледъ на огледалото.

Влѣзе Зинаида Матѣевна!

Тя бѣше току що пристигнала, като сестра милосердия при амбулантата на швейцарскій червений крѣстъ.

— Ахъ скжпий Панайотъ Петровичъ! извика тя въсторженно и се спустана къмъ него.

Гороломовъ прие поздравленията ѝ крайно смутенъ.

— Здравствуй. любезна Зино, отговори той съ прѣсилена любезностъ. Очевидно, нейното дохаждане въ София го изуми неприятно.

Тя не заблѣжи това

— Какъ, ти се не надѣваше да ме видишъ тука, нали? Признай се: сюрпризъ! смѣеше се тя щастливо; — какво, трѣбваше и ние да помогнемъ на чловѣческитѣ бѣдствия . . Ну, поздравлявамъ те, гължбче,

— О не, да бѣше траяла войната — друго : карьера велика. . . Но тоя проклетъ миръ, който на сила ни навръзватъ . . . Не, господарственна карьера, и блѣстяща.

— Що, министръ, може би ?

Гороломовъ само климна и се усмихна.

Дѣвойката се позамисли на мигъ.

— А нашитѣ високи мечти ? А *Ураганъ* ? Значи, напуцаахъ ! каза тя удивена.

— *Ураганътъ* ? Ахъ Зинаида Матвѣевна, защо не кажеахъ : „нашитѣ дѣтински глупости ?“ Азъ изтрѣзяахъ вече отъ пиянството на смѣшний гуманизмъ и на разни урагани. Свѣтътъ е такъвъ какъвто си е . . . Никой неможе го управи . . . Най-умното е да се ползуваахъ отъ обстоятелства. Смѣхъ е да гонияхъ дивото, когато си уловилъ питомното.

— Странно, впрочемъ . . . Отдавна ли бѣше когато ти се възмущаахъ отъ народни паразити и вѣрвахъ въ доброто и въ прогреса ? . Какъвъ прѣломъ, Панайотъ Петровичъ, стидно ! каза дѣвойката живо . .

— Да, отдавна, отдавна, много отдавна бѣше ! — когато господъ ходеше по бѣли гащи, Зинаида Матвѣевна ! . . Но азъ изтрѣзяахъ ! Днесъ познавамъ само единъ богъ, само единъ прогресъ : личното щастие, и баста !

Гороломовъ произнесе това циническо признание съ раздраженъ гласъ, защото той чувствуваше, че разговорътъ непобѣдимо водеше къмъ неприятна нему тема. . . Ставаше му неловко. Зинаида Матвѣевна помнеше навѣрно, по-добръ словото му, отъ колкото самъ той — и му го наумяваше съ присѣтствието си. Тя му се навръзваше на врата сега, когато той имаше желание да бѣде свободенъ. Но той трѣбваше по-скоро, и веднажъ за всегда, да се расчиести съ нея. Той имаше единъ купъ способности, или жестоки, или ниски — той избра послѣднитѣ : тѣ по отговаряха на природата му. Той си направи печално лице и въздъхна дълбоко.

— Защо въздишаахъ, Панайотъ Петровичъ ? напраздно, ти трѣба да се радваахъ — ако не за друго — поне за дѣто виждаахъ твоя Зинаида, и тя го гледаше нѣжно.

— Ахъ, именно за това скърбъ, драга Зинаидо.

Дѣвойката изгуби цвѣтътъ си. Тя го погледна безпокойно и попита бързо.

— Що има, Панайотъ Петровичъ ?

— Зинаида Матвѣевна, азъ съмъ голѣмъ прѣстѣпникъ прѣдъ васъ. Азъ съмъ жертва на сѣдбата си и най-нешастний человекъ, каза той съ трагически видъ.

— Що е, за Бога ?

Той наведе глава и я хвана за рацѣтъ.

— Слушай моята исповѣдь, като честенъ человекъ, па прѣзирайте, или прости ме.

Гороломовъ съ убито лице, съ растроганъ гласъ ѝ расказа либенето и прѣди три години съ Марийка, клетвата, която ѝ бѣ далъ, нещастията, които донесе тая любовна свръзка на момата, и които, по сво-

ходилъ при Марийка та си ѝ нанесълъ гнусни оскърбления и ѝ си прилагалъ мерзости, за каквито само ти си способенъ. . . У тебе нѣ капка човѣщина!

— То е моя работа. . . Тебе каква ти е Мария та се грижиш....

— Годеница ми е, лъжливи герою!

И съ едно силно дръпане Спасовъ отпра еполетя му и махна го перне съ него по лицето.

Гороломовъ се отдръпна въ ужасъ, като викаше къмъ рускията:
— Сумасшедшій! Сумасшедшій!

Спасовъ го погледа растреперанъ, па излѣзе полека.

Курсистката присѣдствувá нѣмѣшката на тази сцена. Но тя разбра почти сичко. Нейната женска догадливостъ, позна че тука бѣше въпросъ за сжщата Мария, за която одеѣ ѝ говори Гороломовъ тѣй трогателно. По неговото страшно смущение тя позна, че сж истински калнитѣ дѣла, въ които го изобличаваше гостътъ, и че одеѣ е слушала лъжи, а по позорното и безотвѣтно приемане оскръблението, и още съ еполетя, тя видѣ прѣдъ себе си подлецъ.

Тя го изгори съ прѣзрителния си погледъ и искокна.

Гороломовъ дълго оста, като слисанъ. Отъ прѣхласнатостъ той даже неможеше да прочете визитнитѣ карточки на двама кореспонденти, които чакахъ на вратата му.

Мирътъ се сключи, но Господъ не даде миръ на България. Трусове продължаваха да я расклащатъ отъ основи. Черни облаци загуляха отъ нея слънцето на правдата и милосердието... Гороломовъ слѣдваше да става великъ. Изъ литературата, изъ науката, изъ идеологията, изъ армията и човѣщината той излѣзе банкротъ. Животътъ му оставяше една врата отворена: политиката. Той плуваше сега въ мътнитѣ талози на стихията си. Стана публицистъ и извика на животъ най-звѣрскитѣ инстинкти на сганѣта, писва кръвнишки членове, посипани съ барутъ и петролъ, които разнасяха изъ въздуха шумътъ отъ костоломието и миримзата на гробищата и салханитѣ. . . И славата на името му растеше!

* *
*

Мина се още врѣме. Въ събранието у единъ министръ, дѣто случайно присѣдствуваше и Китеровъ, дошгътъ наскоро отъ Росия, ставаше дума за запаздяннето единъ твърдѣ важенъ господарственъ постъ, осталь сега вакантенъ. Гороломовото име падна отъ сичкитѣ уста.

— Та вие знайте ли кой е Гороломовъ? каза Китеровъ очуденъ, той биде изгоненъ позорно отъ университета!

— За убѣжденията си, да, възрази министърътъ.

— За убѣждения? Не, той открадна едно брилянтово перо изъ единъ магазинъ, затова бѣ изключенъ.

Сичкитѣ запнаха въ недоумѣние, и недовѣрчиво.

— Азъ не ви говоря и за тукашната му репутация . . .

Събранието се пошушука една минута.

— Гороломовъ е една сила, каза внушително единъ министръ.

— Сила е, потвърди другий министръ.

— Сила, сила, отзоваха се важно и другитѣ.

Разговорътъ мина на другъ прѣдмѣтъ. . . .

И рано намами горчиви затрих
Върата ми въ сичко, що възсѣхъ, любихъ.
Видѣхъ, че мечтитѣ мечти си оставятъ,
Че на злото вѣчно далеко е краятъ.
И ази сърцето лирата разбихъ.

Не веднажъ чело ми срѣдъ бурята клонна,
Не съ една надежда света и безумна
Простихъ се на вѣки, и почти безъ жалъ. . . .
Тежкъ бѣ живота, и всякъ ударъ новъ,
Що падна възъ мене, единъ гробъ паровъ
За нѣкой сънь златенъ и ликъ омилятъ.

Видѣхъ силна младостъ безъ врѣме строшена
Въ усилъа безплодни; видѣхъ прѣдсмена
Мойта горда воля отъ страшний животъ.
Съ много вече кривди мълкоу помирехъ се
И сторехъ това азъ, и не възмущихъ се,
Стискахъ на теглата въ авѣрския хамотъ.

Видѣхъ какъ грунѣхъ моятъ кукири —
И какъ злото свѣтско безъ жалость истири
Всякой кулъ и вѣра изъ мойта дуна;
Видѣхъ въ какъ светитѣ мои идеали,
Знамената честни — оплюти парцали,
Съ които търгува шръсната лъжа.

Видѣхъ я азъ нея въ царска багряница,
 Честността — въ окови, правдата въ тъмница —
 Видѣхъ азъ на злото стихийната мощъ,
 Видѣхъ му и наглий триумфъ, тържеството,
 Изгубихъ азъ вѣра въ Бога и въ Доброто,
 И наста въ душа ми безконечна нощъ.

И сега, о музо, безъ олтаръ живѣя. . . .
 Любовта една би. . . . Уви, и отъ нея
 Ранитѣ щъ носж дор' бждж човѣкъ. . . .
 Изъ чашата ѿ сладка пихъ съсъ сичка сила,
 Но съ капката нектаръ море отъ горчица
 Испихъ, и отровенъ останахъ на вѣкъ.

За какво да пѣя? Дѣ изворъ за пѣсень?
 Въ душата ми само уломки и плѣсень,
 И тиня отъ бури, и отчаянъ мракъ.
 Искра свѣтла божия тамо не прониква
 И тя на доброто вечъ се не откликва,
 И дори да плаче тя забрави какъ!

Дѣ изворъ за пѣсни? Въ природата дивна?
 Тя ми стои чужда, като гробъ противна,
 Съ вѣчната си хубость и нетлѣнъ покой.
 Едно само чувство въ душата ми свѣти,
 Цѣфти и вирѣе, като майско цвѣте:
 Злобата — исчадѣе на мжки безъ брой.

Злобата, о музо, пѣкленната сила,
 Що сичко човѣшко въ менъ е угасила,
 Змия, що ме гложде и ми дава мощъ. . . .
 Кажи ми, анчарѣтъ ражда ли медъ прѣсни,
 Отровата — нектаръ и злъчката пѣсни?
 Остави ме, музо! Бѣгай! лека нощъ!

*
* *

Музата хвърчеше въ пространствата звѣдани.
 Единъ ангелъ, жителъ на висшитѣ бездни,
 Срѣщна я. „— Що плачешъ? Отъ дѣ тазъ тѣга?“
 Попита я трогнатъ, кат' видѣ съзгитѣ
 На музата кротка че блѣщатъ въ очитѣ.
 „— Отъ единъ покойникъ връщамъ се сега!“

Прѣди да трѣгнах азъ хвърлихъ погледъ на картата на руския главенъ
щабъ и видяхъ, че пътя ни бѣше прѣзъ селата Орландовци, Берлиново, К—

нища, Кожарица и Курилово, които се редяха право на сѣверъ, отъ лѣва страна на Искъръ. Последното лежеше до самата рѣка, въ подножието на планината,

Тая къса расходка азъ правяхъ на конь, споредъ прѣпорѣката на г. Иричка. Отъ Шарения Мостъ, пѣтьтъ ми мина прѣзъ циганската махала съ пѣстро-цвѣтнитѣ ѝ дрипи и тъмнокожи циганчета, прѣсѣче желѣзната линия, мина край новитѣ градски гробища населени вече съ стотни прѣсни гробове отъ зимашната инфлуенца, и нагаан прѣзъ нивята.

Тука той се обърна въ разквасенъ черноземъ, въ дълбоки дирути, изобразени отъ колата на керемѣчинитѣ. Коньтъ ми, истински росинантъ, остарѣла и охлузена кранта псдъ бичътъ на нѣкой талигаринъ, прѣстѣпяше мудно съ меланхолически наведена глава и клюмнали уши, печално замисленъ, вѣроятно за младитѣ си години. Но азъ го и не силяхъ да бѣрза. Прѣдъ очитѣ, ми се разваряхъ хубави картини: отъ юго-истокъ—кичестата бѣла грамада на вѣсточната половина на столицата, а задъ нея въ хоризонта — колосалната Витоша, съ тъмно-зелената мантия, а задъ германската планина пъкъ се бѣлѣяхъ, като редъ сахарови глави, нѣкакви снѣжни връхове, всичко това ярко освѣтлено отъ възхитителното пролѣтно слънце на България. А отпрѣде ми се простираше равното зелено софийско поле. заградено на сѣверъ отъ Стара-Планина съ живописнитѣ ѝ многомогилести хълбоци, съ подвижнитѣ и нѣжни отсѣнения по тѣхъ на срѣбристопаучнитѣ купове облаци, които се рѣяхъ надъ гърба на планината и завивахъ съ бѣла гѣзва, като на единъ халифъ, главата на Мургащ.

Не е тѣй висока и величественна Стара-Планина тукъ, както по на истокъ. Тя се сипшава постепенно, намалява се, слупва връховетѣ си и разлива плѣщитѣ си на талази, колкото отива по на западъ, като че се свива прѣдъ горделивия взоръ на Витоша, и сѣ по-смирена, сѣ по-спарушена, изчезва къдѣ Сливница, цѣла побѣлѣла отъ камѣнякъ, като че посипана съ градушка.

Показа се Орландовци.

Туй село, съ такова звучно и съ романтическа прѣлестъ дишущо име, и по-на-прѣдъ плѣняваше въображението ми, а сега още повече гѣдълчикаше любопитството ми. На какви странни обстоятелства длѣжеше то това име? Каква историческа личностъ наумяваше то? Въ ума ми неволно нахлухъ поетическитѣ сѣнки отъ „Orlando furioso“, и въспоминанията за срѣдновековнитѣ рицари, за цариградската латинска империя. . . Кой знай какъвъ графъ, баронъ или другъ рицаръ авантюристъ е далъ съществуване на това село, или е завършилъ своето въ него! . . . На вѣрно, тамъ ще има и травясалитѣ останки на нѣкой разрушенъ замъкъ, изъ който вѣе духътъ на срѣднитѣ вѣкове и старинни прѣдания. Кой знай, тамъ, около останкитѣ на тайственната старина, подъ мълчеливата сѣнка на джбоветѣ, дали не се крпе темата на нѣкой романтическа поема отъ епохата на кръстоносцитѣ, или пъкъ друга жива струя отъ поезия, която напразно би дхрилъ човѣкъ въ трѣсъкътъ и вѣчнитѣ прашни самуни на витошка улица. . . . Мене даже ми дойде на минута дѣтиското тшеславно желание да се отстранж лѣтосъ въ очарователната самотия и тишина на тоя кѣтъ и подъ пѣснитѣ, вдѣхнати отъ него, да бѣлѣжж и романтическото му име. . . .

Но коньтъ ми влѣзе въ Орландовци и азъ бѣхъ принуденъ да прѣкратж сладостнитѣ си мечтания. Никога измама по-нагла. Селцето е пусто, глухо и тъжно; никаква развалина или друга слѣда отъ старината не оживяватъ това мъртвило; даже десетината му къщи сж покрити съ нови тухли! а тоя неприятенъ дисонансъ отнимаше му и прѣлестъта на селскитѣ колоритѣ. При това, сѣнка никждѣ: ни дръвче, ни зелено клонче не стърчи надъ нажеженитѣ червени стрѣхи! Мислишъ, че минавашъ прѣзъ нѣкое арабско село край Мъртво-Море. Идеята да му станж гостаниитѣ бѣга на сто милиона километра отъ мене. Всичко ме канеше да излѣжж и да не стѣпамъ вече тамъ. Азъ даже се зарадвахъ, когато двѣ псета ме излаяхъ на края.

Сбогомъ, мой Ферней! сбогомъ мой Санъ-Суси! мой Салентъ!

никога във врата на шона. Тая раса, която се отличава физически от всички останали българи, още повече стои дадеко от тях по особеностите на своята нравствена природа, по умствената неподвижност и ограниченост, прославени чрез купъ сиѣшни приказници за несмислеността на шона, чието име даже е станало синонимъ на глупавъ чловѣкъ. Тая прѣсжда обаче не е съвсѣмъ справедлива: въ характера на шона се проявяватъ качества, които въ случай могатъ да се нарѣкатъ национални добродѣтели. Той е твърдъ, якоглавъ и упоритъ, като витолски гранитъ — вѣроятно за него смѣстествува турското изрѣчение „пнатъ гявуру“. Отвращението му отъ чуждото, крайната консервативност и неспособностъ за възприиманне нови елементи въ непоказнатиятъ си битъ на тие български бретонци, бѣж сложили гордостта на прѣжните нѣ господари — турци, които всичитѣ въ шонско се научаваха български, за да могатъ да се обясняватъ съ раята — шони. Явление забѣлѣжително и единствено въ цѣла България! Това обстоятелство е и съхранило по-чистъ отъ турски думи шонския говоръ. Веднажъ приятелътъ ми М. . . овъ въ единъ разговоръ по българската археология ме пазенада съ такива думи: „Искашъ ли да видишъ войницитѣ на царъ Симеона? ето ги!“ и той ми показа една тъмна яхнали на малки кончета шонци, които влаяха единъ пазаренъ день въ София. Ние нѣмаме никакви основания да се съмняваме въ това увѣрние; може сѣкло да се каже че отъ десетина вѣка насамъ, прѣжъ всичкитѣ политически трусове, шонътъ не е бутналъ нито една шарка въ костюма си, нито единъ прѣдразсѣдѣкъ въ душата си, нито една привичка въ живота си.

Минахъ Беримирци, което лѣжа нпщо любопитно, освѣтъ нлето си, и стигнахъ Куманица. . Това село се намира не далеко отъ Голѣмий Искъръ, срѣщу стариятъ му мостъ. Отсѣднахъ въ кръчмата „Искъръ“ да пия едно кафе. Вжтръ пълно съ селяне: азъ се надѣвахъ да бждѣтъ въ училището, което видѣхъ близо до кръчмата, укичено сега съ зеленина по прозорцитѣ и съ единъ голѣмъ полуѣнець отъ шума и полски цвѣта надъ вратата: тая сега ставаше испитъ. Но тие честни хора намираха по-вкусно укиселялото вино на кръчмача нежели онова, което ставаше въ школото. Азъ полюбонитствовахъ и отидохъ на тоя селски испитъ. Училището бѣше почти пусто отъ посѣтители: попитъ само, двѣ три жени и единъ селенинъ: по-малко отколкото въ черквата! Азъ съ удоволствие забѣлѣжихъ, че малкитѣ царвуланчета (това е само риторическа фигура) дѣцата сичкитѣ бѣж боси, или, както се изразява деликатно г. Л-овъ за свое ученици въ К. — *деколта въ краката*); забѣлѣжихъ, че малкитѣ царвуланчета четаха доста свободно по читанката за сѣнищата на царъ Фараона, за вулкнитѣ, и за Австралия. Сѣ едно, това ще бждѣтъ грамотни селяне, и азъ не можехъ да не излѣзъ изъ Куманица съ по-добри впечатления, отъ колкото изъ Орландовци, която, освѣтъ ново училище има и такава черква, както повсѣто села изъ софийско поле.

Хубаво, но това поле пѣма гори! То е голо, като дланъ, една степъ, особено въ западната си половина. Г-нъ Лавеле иска да го оприличи на римската *sampagna di Roma*. Това безлѣсно характеризира не само софийското поле, то загрозява цѣла България; то е страшиятъ ѝ и невидимъ неприятели, който краде плодородието на сочните ѝ полета, прѣсушава изворитѣ на рѣкитѣ ѝ, гони дъждоветѣ и довозда градушкитѣ. При всичката си картинностъ и естествена хубостъ, България се прѣдставя една тъжна и негостолюбива земя на онагова, който иде отъ западна Европа, напримѣръ, отъ Австрия, която прилича на единъ безконечна градина посѣяна съ великолѣпни паркове. Подиръ Сливница, ние привикнахме да се считаме въ всичко по-горни отъ сѣрбитѣ, но който е минавалъ прѣзъ земята имъ и е видѣлъ нейнитѣ кичести запазени гори, ще се убѣди, че сѣ има едно що да имъ подражаемъ. Забѣлжено е природното отвращение на българина къмъ дървото — и на развити и на простий българинъ. . . Той сѣче, сваля, унищожава — никога не сажда. Българинътъ е филоксерата на горитѣ, дѣто му достигне топора трева вече не никне. Ние напразно бѣдимъ турцитѣ въ опустошението на горитѣ у насъ; напротивъ, дѣто е прѣобладавалъ турското население тамъ страната е запазена по-гориста и растителността е по-богата. Безбройнитѣ и разнообразни овощни дървета, които украсяватъ дворищата ни и градинитѣ ни, сж донесени отъ турцитѣ изъ Азия, отъ тѣхъ сж присадени, облагородени и распространени по нашата земя. Турчинътъ почиташе дървото, и ми се чини, че строго наказание прѣдвиздаше турския законъ за унищожението му. Азъ бихъ желалъ драконовски законъ за насъ. Иде ми на умъ сега любопитната история, произлѣзла между най-първитѣ българци колонисти въ Бесарабия и генерала Инзова, губернатора ѝ. Понеже Бесарабия е страна гола и безводна, генералъ Инзовъ раздалъ семе на нашитѣ съотечественици да насятъ по нѣколко десетини джбова гора — всяка колония въ мѣра на си. Колониститѣ дошле въ ужасъ, но нѣмало какво да сторятъ и изпълнили заповѣдта, подъ надзора на властта. Скоро младоцитѣ се показвали отъ земята, но при всичкото имъ гледане и поливане тѣ упорно хванали да увѣхвватъ и съхнатъ. Недоумѣнието на Инзова било голѣмо, той хваналъ да подозира селенитѣ за това необяснимо и мистериозно умираше на дръвчетата. Той свикалъ по-прѣднитѣ членове отъ всяка колония и заповѣдалъ да имъ ударатъ по нѣколко нагайки, за да узнае истината. Какво излѣзло? Добритѣ хорица, подъ камшика, исповѣдали че попарвали съ гореща вода коренитѣ на фиданчетата, за да се отърватъ отъ грижата за по-нататъшното имъ отрастване!

Защо у насъ не стане задължително за всяка община насажданieto на гори, както е задължително първоначалното обучение, военната служба, даждията и други тежоби? Само по тоя начинъ ние ще видимъ нашитѣ пустини развеселени отъ цвѣтущи оазиси и нашето небе по-благодарно и благодатно. Мисли ли нѣкой за това? Може би и мисли, може би и да пише. Ние четохме даже неотдавна въ вѣстникитѣ — скоро подиръ ужасната градушка, която бомбардирѣ София — едно твърдѣ патетическо въззвание за това нѣщо, но отъ чашата до устата, както казва Шекспиръ, съществува цѣла пропастъ. Дѣло не виждаме. Ония, отъ които зависи, не праватъ нищо. Правителствата, — сичкитѣ — отъ начало и до днесъ, не сж считали въпроса доста сериозенъ, за да обърне вниманието имъ. Задоволявали сж се само, для очистения совѣсти, да издаватъ нѣкакви си жалки закончета за „запазване горитѣ на България,“ (които не съществуватъ въ по-голѣмата ѝ частъ), които сж излизали охтичави изъ министерската канцелария и сж умирали незабавно въ душнитѣ стаи на горскитѣ инспектори. . . . А малкото доблѣстни инициативи, нека бждемъ справедливи, за създаване законъ за задължителното горонасяване сж се разбивали въ злата воля на камаритѣ. . . . Печатътъ отъ своя страна, съ пълнѣйша апатия се отнася къмъ идеята за облѣсенieto на България, което ще бжде могущественъ лостъ за напредѣка на земледѣлнето ѝ и за нейното економическо повдигане. Или не, не-

Засѣ я яростно и двата свята
 И въздухътъ ехти, зловѣщо стѣне
 Отъ страшното на сабитѣ звѣнчене,
 Тѣзъ думи спомнихъ. Да, по-вѣщо
 Винкналъ е оня варваринъ въ туй нѣщо,
 Отколкото синътъ на вѣка днешни. . .
 Ахъ, доблеститѣ стари намъ сж смѣшни!

Всемирното злодѣйство пакъ възкрѣсва
 И лика на Медузата растрѣсва,
 И всичко живо пада му въ краката;
 Убийството геройско було мята,
 И отъ кръвта на синътъ и бащата,
 Кат' Банковия гробенъ духъ, вѣстава
 Прѣдъ насъ свирѣпата военна слава.
 Прогресътъ на човѣшкий духъ остава
 Назадъ едно столѣтье. . . .

Мислителю, тажи; скърби, поете!

II

Ехуда Халеви

Ехуда Халеви изъ пѣтя вървеше
 И похваля много слухътъ му ловеше.

Ехъ лѣстци, каза си, видатъ че минавамъ,
 Та ме тъй ласкаятъ — вѣра имъ недавамъ!

Но макаръ и скроменъ, силно му се щеше,
 Мнѣнието общо да знай какво бѣше.

Други пѣтъ случайно той чу хули бѣсни,
 Укори жестоки зарадъ свойтѣ пѣсни.

Злобници, каза си, наскѣрбенъ, обиденъ,
 Колко ми дотегва тоя сждъ безстиденъ!

Но кога дома си пакъ земя перото
 Той си каза гордо съ ясновѣ на челото:

Ахъ сега живѣж! Лѣйте се, о пѣсни,
 Хвалби ме не трогватъ, нито хули бѣсни.

Лѣйте се пѣзъ мойта душа мирналивни,
 Хвалби, хули чезнатъ — вий сте само живи!

Кога Богъ звѣздитѣ на небе запали,
 Не слушамъ той никакъ хули и похваля.

долу, хен, крилата: даже нѣвѣташь чистотѣ ослѣца
Пълни съ трудъ, и споръ, и радость, съ мили гвѣздица,
Днесъ Идилія, Невинность тѣ прогониха далечъ:
На немята, на небето нѣма поезія вечъ.

---

^{*)} Това стихотворение е взето отъ най-последний брой на чехското периодическое: „Lumir“.

въ съдържанието на равновесието. Тукъ намирахъ азъ съгласието се получава на имуществата, завѣщания на стари чехски землевладѣлци, съ правилата, по които билъ длъженъ да се подчинява простиятъ народъ на помѣщиците, а също и повѣствование за хуситскитѣ войни.

Изъ най новитѣ врѣмена достойни за внимание бѣхъ „патентитѣ“ (указитѣ) издавани отъ разни императори. Тѣй напримѣръ, „патентътъ“ издаденъ отъ Марія Терезия унищожава, съгласно папското разрѣшение, цѣлъ редъ празници. По-пататъкъ се намирахъ бѣлѣжки за прѣобразованіята на императора Франца Йосифа, наприм.: „патентътъ“ чрезъ който се унищожаваха множество католически мѣнастири; „патентътъ“ кой облекчаватъ участъта на простиятъ народъ: „патентътъ“ съ който се заповѣдаше да се погребватъ мъртвитѣ безъ ковчежи (гробове). Обаче, послѣдниятъ биде отмененъ поради роптанieto на народа.

Отъ Меттернихово врѣме тукъ се падахъ цѣлъ купъ тайни распорѣждания, които съдържахъ въ себе описание личноститѣ на бунтовници, напримѣръ: Тадеуша Костюшко, Лелевеля, Бланка, Фавра, и много други указания на висшитѣ власти за сѣществуването въ Италия на социалнитѣ кръгове: „Млада Италия“, Карбонария“ и пр.

Веднажъ, послѣ обѣдъ, въ май мѣсецъ на 1871 г., азъ прочитамъ договора отъ 1610 г. въ който се говореше слѣдующето: „Градъ Рогница, който до днесъ бѣ свободенъ, поради печалното и бѣдственното си положение, продава се въ „тѣлесно подданство“ на Георгия Еренрейха фонъ Шванберга за количеството 10,000 гулдена, съ дозволение да си извършва черковнитѣ обреди по Хусовото учение.“ Послѣдната точка обаче бѣше налицена, прѣди да се положи договора въ държавний архивъ, по повѣдение на императора Рудолфа. Току що довършвахъ прочитанieto, влѣзе при мене слугата и ме прикани отъ страна на барона, стопанътъ на замъка, да зема участие въ ловътъ, устроенъ противъ браконьерствата**) Кошевака.

Разуитѣва се, азъ се не отказахъ отъ участието въ таквъ единъ ловъ на човѣкъ, а при това още и мой училищенъ другаринъ.

Турихъ всичкитѣ книжа на мѣстата нѣтъ и се записихъ за Кошевака, когото баща му, дѣдо му и прѣдѣдо му пакъ тоя занаятъ държали. Кошевакъ бѣше 27 годишенъ момъкъ, твърдѣ безстрашенъ, хитъръ и още забѣлѣжителенъ стрѣлецъ. Въ село казваха за него, че той и въ тъмнината види добръ, като котката.

Понеже му остана бащиния една държава срѣдъ бароновата гора, той прѣз послѣднитѣ три години се занимаваше само съ ловъ нѣтъ господарскитѣ лѣси. и съ необикновена хитростъ, прѣдпазливостъ и ловкостъ умѣ да набѣгне

*) Чески писателъ и повѣствователъ Най-добритѣ му произвѣдения сѣ романътъ „Cavani“ и историческата драма „Септе дѣца“ съдържанието на която се върши около събитията на алополучиата за чехитѣ 1620 година, прочута по Вѣлогорската битка, дѣто се погребѣ незавина кростъта на чешкото кралство.

**) Човѣкъ, който се поминувѣ чрезъ неволноетъ ловъ въ държавата на друго ли

наз рѣцѣтъ на земската стража и на горските пазачи. Всичкиѣ жѣрки взети отъ враговетѣ му за улавянето му, останахъ безполезни. Стопанѣтъ на лѣса, баронѣ В., нализаше на кожата си отъ ядѣ. като мислеше, че единѣ никакѣвъ селачъ боравеше изъ земята му по-свободно, отъ колкото самѣ той.

Както казахъ по-горѣ, Кошевакѣ ми бѣше школки другарѣ: ние заедно посѣщавахме народното училище въ Гоници. Послѣ напуцане училището, азѣ се срѣщахъ съ него нѣколко пѣти. Прѣдпослѣдния пѣтъ, ние се срѣднахме тѣкмо тогава, когато той, като солдатинѣ, извършваше военната си тежба, въ който случай, съ помощѣта на кесията си, отървахъ го отъ голѣма неприятностъ, а може би и отъ друго нѣщо. . . .

Най-последнята ни срѣща бѣше твърдѣ своеобразна и любопитна, поне за мене.

Веднажѣ излѣзохъ отъ архива по-рано отъ други пѣтъ, нарамихъ пушката си и отидохъ въ гората. Слѣдъ нѣколко часа лутане изъ нея, азѣ се озовахъ надѣ брѣга на рѣчката и зехъ да се наслаждавамъ отъ гледката на картината, която се откри прѣдъ очитѣ ми. Веднага чухъ наблизо че шумолеше тревата; азѣ се извърнахъ: на десетина раскрача отъ менѣ стоеше Кошевакѣ, и като видѣ, че азѣ го видѣхъ, зе ме на нишанѣ, като викаше:

— Ако пристѣпите една крачка, щѣ ви убиѣ!

Азѣ хладнокрѣвно му отвърнахъ:

— Срамота е да заплаivate съ смъртъ вашияѣ старѣ приятелѣ и съученикѣ.

Като казахъ тѣя думи, азѣ сложихъ пушката си до скалата. По тѣя начинѣ останахъ съвсѣмъ обезоруженѣ. Извънредно очудване се исписа по глупавото му лице. Даже като казвамъ „глупаво“ азѣ му лѣстѣ, защото физиономията на тѣя скитникѣ се прѣдставяше просто идиотска. Челото му, като захранешъ отъ мѣстото дѣто му растѣтъ косми, силно бѣгаше назадъ; носѣтъ му бѣше сплесканѣ и твърдѣ дигнатѣ нагорѣ; челюстнитѣ кости рѣзко испъкнали; горнитѣ зѣби, като се досѣгахъ съ долнитѣ, съставлявахъ твърдѣ остърѣ жѣлъ, поради което устнитѣ много се издавахъ напредъ; очитѣ му нищо не изражавахъ; цвѣтътъ на лицето му бѣше кално-жѣлътъ, а растѣтъ кѣсъ. Облѣченѣ бѣше въ оваляна басмяна риза и въ такѣва пакѣ панталони; той бѣше босѣ.

Нѣколко врѣме въртеше той въ мене идиотскитѣ си очи, види се. не разбираше какѣ азѣ, който бѣхъ на баронова служба, се отнесохъ къмъ него дружелюбно. И сега видѣ прѣдъ себе си израженнето на лицето му; то произвождаше отгласквателното впечатление на глупостѣта, на крайната неодѣланностъ и безсмисленна тѣжностъ и неподвижностъ; другитѣ му душевни качества не би изброилѣ и Лафатерѣ самѣ. А при всичко това и той би се пѣжамилѣ! Въ тѣя, на пръвѣ погледѣ, идиотска глава, гнѣдаше се чудна хитростъ, бърза съобразителностъ и уврѣтливостъ. Да се бѣхъ сложили друго-яче обстоятелствата за него, той, при такѣва дарби, кой знае — може би станалѣ би человекѣтъ за въ работа и много по-полезенѣ за обществото.

Додѣто браконьерѣтъ гледаше на мене съ звѣрски погледѣ, азѣ извадихъ една цигарка и му я прѣдложихъ.

— Обичате ли да запушите?

Азѣ добрѣ знаяхъ, че слѣдъ пушката, най-голѣмо удоволствие за него бѣхъ добритѣ цигарки.

Моето прѣдложение още повече го смая. Азѣ продължихъ:

— Немѣ се пѣкъ бояте че щѣ изваджъ нѣкой револверѣ? И за да му покажѣ че азѣ съмъ съвсѣмъ безоруженѣ, хванахъ да обръщамъ прѣдъ него джебветѣ си.

— Ами ваша милостъ . . . издума едваѣтъ той.

— На единѣ старѣ приятелѣ не се вика „ваша милостъ“, прѣкъснахъ го азѣ, на продължихъ: защо се боишъ отъ мене? немѣ ние сме врагове единѣ други? Какво ме грижа мене че вие не сте биле добрѣ съ поѣщикѣтъ?

чаше цигарките. . . .

Кошевак не знаеше на явѣ ли е всичко това или на сънъ. Най-послѣ се руѣши и зе цигарката, безъ да оставя пушката, обаче, и безъ да изгѣни положението си.

— Запали, казахъ му и му поднесохъ своята цигарка. Той пакъ не погледна подозрително, помахъ се още една секунда и най-подиръ запали си цигарката отъ моята и не погледна въ очитѣ. Азъ неволно потръпнахъ: бѣлото на очитѣ му твърдѣ много намаляше изъ мургавото му лице.

— Какво желаешъ отъ мене? попита ме той.

— Да си поприказваме, както прилича на стари приятели.

Ние сѣднахме на сѣнка, и той отговори на питаннето ми какъ се помнѣва по слѣдующий начинъ:

— Остана ми земя отъ баща ми, но домакинство не го обичамъ, и азъ го прѣдадохъ на малкия си братъ.

— Защо се не задомишъ?

— Това ми е само драго на моя свѣтъ, и ми посочи двущѣвката си.

— Но това е опасна работа, възражихъ му азъ.

— О, това се не купува съ пари. . . .

Разговоритѣ ни се продължи доста дълго врѣме, но отъ това той не можа да мине на другъ прѣдметъ. Но азъ останахъ доволенъ отъ тая срѣща. Мене отдавна ме занимаваше живота и опасната страсть на браконьеритѣ, и сега азъ напълно я разбрахъ. Кошевакъ живѣеше само за това ужасно занятие. Опасността не го плашехъ, може дори да се каже, че още повече разпалихъ страстта му и го карахъ да измисли по-нови хитрости, които надминаваха първитѣ.

Картофорството се обръща по нѣкога на стрѣсть — но страстта за браконьерството е много по-силна: картофорътъ бѣдствува да изгуби състоянието си, а браконьерътъ — живота си. Съ една рѣчь Кошеваковий характеръ се изразяваше съ думитѣ: нѣма браконьерство — нѣма животъ.

— Приятелю, азъ те съветвамъ да оставишъ този занаятъ, защото имашъ способъ, който е измисленъ за твоего улавяне, една ли нѣма да сполучи: тоѣ ще ти докара голѣмо нещастие.

Събесѣдниктѣ ми не погледна въпросително при тие думи, но не се свути.

— Като на единъ приятель, азъ щѣ ти обаждъ какво сѣ намислили: скоро твоятъ помѣщикъ ще добие отъ Англия едно едро псе, и щомъ те подушатъ, ще го пуснатъ по дирята ти да те . . . Азъ недоверлихъ.

— Да не раскъса? завърши той хладнокръвно фразата вмѣсто мене.

— Да.

— Добръ че ми каза, много ти благодаржъ за извѣстието, но псето нѣма да не раскъса.

Послѣднитѣ думи той произнесе съ една таинствена усмивка; защо — азъ неможахъ да се досѣтъ, но мене ми хрумна, че той мисли съ помощта на другаръ да отрови кучето.

— Азъ те прѣдупрѣдихъ, прибавихъ му азъ внушително.

— Още веднажъ ти благодаржъ, каза ми той, на притуря: извини ме щѣ те поможа за нѣщо още.

— Говорете.

Азъ очаквахъ да ми каже нѣщо твърдѣ важно.

— Вашета цигарка изгѣе много хубава, и азъ, за старата дружба, осѣлявамъ се да ви попросжъ още единичка.

Прѣдставете си моето удивление: човѣкътъ комуто току щѣ съобщихъ опасността, която заплашваше живота му, мисли сега само да попуши още едъ хубава цигарка. Тая неустрашимостъ ми възбуди още повече въ мене.

Нощна молитва

Ти грѣйшъ отъ горѣ мѣсецъ алатни
Надъ безграничната земя,
И прѣскашъ лучи благодатни
Въ гори, въ долини и поля.

Прѣкрасни сѣнки ти рисувашъ,
Кога въ подобенъ миренъ часъ,
Отъ тамъ мечтателно исплувашъ
И грѣйнешъ съ лучи върху насъ.

Азъ шепна тихо и се моля
На Бога въ образа ти блѣдъ :
Да бди надъ всѣка зла неволя,
Да бди надъ всѣки отдикъ клетъ . . .

Огрѣвай мракътъ на полето,
Дѣ пжтникътъ е закѣснялъ,
И кораба останъ въ морето —
Въ стихията единъ останъ !

Огривай хижицата бѣдна
На безутѣшнний сиромашъ,
И възъ душа му — душа ледна
Хвърли ти лунния си смяхъ.

И на мечтателя въ туй врѣме
Огрѣй най-милитѣ мечти,
И мъченическото бreme
Снеми отъ слабитѣ гърди.

Огрѣй му пжтя за да може
Да хвърка съ млади си крила;
Духътъ му дѣто се тревожи,
И чудний даръ на мисльта;

На тѣзъ въ сумнѣнье що блуждаятъ
И гаснатъ отъ бѣди въ бѣди;
На тѣзъ що любатъ и страдаятъ
Заря спасителна бжди !

У.

ресъ на минутата; повечето сѣ се теглили отъ дѣятелността, недоволни отъ онова, което става, но мислейки, че може би сѣ се възтѣгали, и че освѣнъ тогъ напрасно биха се борили противъ течението. Въ една отъ послѣднитѣ сцени

романа, единъ прѣдставителъ на новото поколение, единъ прѣбогатъ *viveur*, осжда тия сърдити, обезсърчени хора за тѣхното бездѣйствиe, което той назовава мѣраелъ; той прибавя, че отъ двадесетъ и петъ години на самъ свѣтътъ е вървѣлъ — къмъ доброто или злото — нищо незначи, но той е вървѣлъ; трѣбва да приемешъ нѣщата, както сж, и да вървишъ напредъ. Тия пропаднали идеалисти обичатъ отечеството си, тѣ нѣматъ право да се изличатъ, да махнатъ съ ръка къмъ всяка дѣятелностъ, тѣ принадлежатъ на отечеството, то ще ги послѣдва ако знаятъ да му говорятъ езикъ, който то може да разбира днесъ. Съ такова заключение свършва романа. Г. Боборикинъ не е, обаче, безусловенъ възсвалителъ на миналото: той мисли, че миналото се е измавило, но се е измавило подъ вѣянето на възвишени идеи, съ които е желателно и настоящето да се надхваше. Това заключение не е ясно формулирано отъ автора, но такова впечатление остава книгата. Има проточености, наливности въ нея, но никой руски романъ не се е отървалъ отъ тоя недостатъкъ — изключаваше Тургеневитѣ. — Изобщо казано *На захожадне* е една отъ най-силнитѣ картина на днешното русско общество и едно отъ най-добритѣ произведения на руския романъ.

Г. Боборининъ бячува вѣкътъ си, но го тика напредъ. Графъ Левъ Толстой сжко го шибя, и по единъ строгъ начинъ, но въ нѣкои отношения, той го тласка назадъ. Въ новата си комедия: *Плодоветъ на цивилизацията*, той напада прѣди всичко като таквъ плодъ, манията за виждане всякаждѣ микроби, и още . . . отгадайте какво? . . . спиритизмъ. Микробоманията, като всяка прѣкаленостъ, заслужва присмиване, но това не прѣчи щото откритото на микробитѣ да бѣде едно отъ чудесата на съвременната наука. Що се касае до спиритизмътъ, то той не само че не е единъ плодъ на цивилизацията, но напротивъ, той е повръщане на варварството, единъ видъ компромисъ между ония прѣдрасѣдки, които графъ Толстой самъ изобличи въ *Власть тмы* и нововременната наука, която е врагъ на чудесното. Впрочемъ, само названieto на комедията е съхранително: самата пиеса съдържа добро чувство. Рамката е стара, тя е истърканото сръдство на нашата стара класическа комедия, но отъ това не слѣдва че Толстовата не е добра. Сичко зависи отъ онова, което се полага въ тая рамка, и онова което Толстой туря е твърдѣ забавително. Главното лице не иска да прѣдприеме ницоя работа, да сключи нѣкое съглашение додъ се не допита до духоветѣ. Една горнична, нѣщо като Лизетта — гризетка, заблудена въ славянска земя, има единъ *протеже*, въ полза на когото желае да добие отъ господаря си подписването на единъ кондратъ. Съ тая цѣль тя устройва спиритически сеансъ по формулата: удране, свирне на китара, ржцѣ които минаватъ по коленитѣ на господитѣ въ полумрака — нищо не липсва — и кондратътъ се подписва. Единъ маловѣренъ, обаче, открива връвтитѣ — връвтитѣ въ букваленъ смисълъ, — но протогонистътъ не се расколебавя въ вѣрата си и жена му постоянноува да вижда пакъ на сякаждѣ микроби.

Въ Франция, въ Италия много честь би било за спиритизмътъ да му посвѣтатъ такава дълга комедия, но въ Руссия това вѣрвание има още многобройни послѣдователи, дори въ висшитѣ класове. Извѣстно е за оная дѣвойка отъ висшата аристокрация, която се не посвѣни да се ожени, прѣди трийсетъ години нѣщо, за г. Хома, чийто любовитни хитрости ни бѣ тѣй духовито разказалъ Александръ Дюма. Графъ Толстой не е печаталъ комедията си: тя обикаля въ ръкописъ, както и другитѣ му на послѣдне врѣме съчинения.

Г. Свѣтловъ е обзетъ пѣкъ отъ друга национална мония въ своитѣ *Вспоминовение отъ Кримъ*. Руский патриотизмъ испита да тури на мода Кавказъ и Кримъ, като мѣста за лѣтувание. „Защо да ходимъ въ странство да дирижъ прѣкрасни мѣстности, когато ги толкова имаме у насъ си?“ Тия думи за Кавказътъ сж вѣрни, но има малко прѣувеличение въ отношение на Кримъ. Но нека кажемъ, че тия живописни страни иматъ единъ страшенъ врагъ: мажнотията, а особено баснословната муднотъ на пѣтуванията съ желѣзница. Повната е историята на

противостоитъ, прави крайно трудно или съвсѣмъ снѣра, денежнето на влакветъ.

поискаха. Никога не обличаха дрѣха, прѣди тя да бѣде стоплена прѣдварително съ челоуѣшка топлина. Тая длѣжностъ била повѣрена на двѣйца отъ шеснайсетъ до двайстѣ години. Слѣдъ тая възраст давали имъ други работи да вършатъ. Но сѣщй начинъ биле стопляни и възглавничкитѣ въ колата ѝ, прѣди да сѣдне въ тѣхъ. Тая служба била въложена на една дебела нѣжкия, която сѣдѣла половина часъ наирѣдъ на мѣстото, което трѣбвало да окупира господарката ѝ. Фотейлътъ ѝ сѣщо така се отоплявалъ.

Тя полѣка лека била привикнала на тия капризи и до нѣидѣ си баща ѝ билъ отговоренъ за това. Изгубила майка си още дѣте на възраст, тя остана единичко чедо на баща си и той я изгялялъ по сѣки напѣнъ. Тя била възпитана въ Смолний мѣнастиръ въ Петербургъ, а по малааянето изъ института, тя се залятила при баща си, който билъ генералъ губернаторъ въ Сибирь и тамъ я третирали, като една царица. По тая причина тя била твърдѣ мѣчна върху избора на единъ мжъ и се оженила твърдѣ кжсно, кждѣ четирйсетата си година. Никаква грижа и трудъ не трѣбало да я приближаватъ. Единъ отъ синовѣтъ ѝ билъ убитъ на дуелъ, и то ѝ обадилъ това само слѣдъ една година. Доходитѣ ѝ биле значителни, но тя никога не знаела смѣтката имъ, както я не знаела роднината ѝ Марья Тиховна Перская *векиль-харчката* ѝ. Марья имала единъ ковчегъ дѣто слагала рублитѣ, по стойността имъ, и отъ тамъ теглила безъ да смѣта, споредъ нуждата. Безредицата и кражбитѣ биле ужасни — най-послѣ въ дождѣтъ хванало да се чувстоува оскудия. Тогава заложили аржантерията най-наирѣдъ; а когато давали угощение нѣкому тѣ я откупували и пакъ я прѣзалагали на другия день. Най-послѣ настало разорението. Кжщата въ Москва била продадена, една друга, въ прѣдградията ѝ, имала сѣщата участь. Тогава ѝ зели подъ наемъ една скромна квартира, и когато господарката умрѣла, нѣмало съ какво да я погребатъ. . . . Тая Анна Ивановна не бѣ едно исклучение въ аристократическия свѣтъ въ Россия, тя бѣ само една закѣснѣла прѣдставителка негова, каквито не сж рѣдкость и днеска.

Особенно любопитни сж запискитѣ на онези, които ни въвождатъ въ живота на рускитѣ литератори, които ни праватъ да присѣтствоуваме прѣдъ раждането на образцовитѣ творения, отъ които ние се възхищаваме. Това именно прави привлѣкательността на мемоаритѣ на Сергея Аксаковъ: *Моитѣ сношення съ Гоголя*, които напълнятъ цѣля августовскій брой отъ *Русскан Старинъ* въ 1890. Сергѣй Аксаковъ интимно познавалъ Гоголя. А въ послѣднитѣ броеве на *Вѣстникъ Европы* г. Шенрокъ е напечаталъ статья, която се касае до првитѣ години на литературната кариера на Гоголя. И други подобни трудове на послѣдне врѣме се появихъ въ рускитѣ журналы. Публиката, прочее, има възможность да си състави точно мнѣние за личността на тоя загадоченъ писателъ.

И наистина, какво извъредно лице е този Гоголь! Ако, подиръ като прочетете главнитѣ му творения, вие се намѣрите прѣдъ единъ отъ портретитѣ му, които сж съхранени, вие ще помислите че това е една погрѣшка. Немислимо ще ви се покаже че това селско дяконче съ боязливъ видъ, съ погледъ лукавъ може да бѣде авторътъ на *Тарасъ Бульба* и на първата часть отъ *Мъртвѣтъ души*. Дѣйствително, два човѣка има у Гоголя, единиятъ свѣдливъ, нерѣшителенъ, другия наблюдетелъ, прозорливъ и присмѣхульникъ за дребитѣ работи, способенъ да ги възпроизвежда въ най-ситнитѣ имъ подробности съ едно леко прѣувеличение, което окарикатурва, като запазва приликата. Гоголь никога почти не се подчинява на собственната си инициатива: други го тласкажъ къмъ една цѣль, той отиваше дори до края, послѣ пристигналъ края, той се повръщаше смаянъ отъ това, което е направилъ и готовъ да се отрѣче отъ дѣлото си.

Подробноститѣ, що ни дава г. Шенрокъ за првитѣ години на Гоголя ни обясняватъ отъ части тие противорѣчия. Още дѣте, него забѣлжватъ че обича изтълко да изглежда всичко що го забикаля, не оставя нищо незабѣлжжено въ паметъта си, подражава удивително старитѣ, кжсогледитѣ, хромитѣ и

тѣ сѣ главни агенти. Гоголь, който съзнаваше тая наклонност на своя духъ, се опита да стане актьоръ, и той би безъ друго успѣлъ, ако да бѣше малко по-приличенъ и повечко гласовитъ. За да се прѣхрани той се опита да върши професорската длъжностъ. Дадохъ му катедрата по историята въ петербургскій университетъ. При първата лекция, която си бѣше приготвилъ, нѣя голѣма сполука, но отъ тамъ нататъкъ той се нагуби въ сжщитѣ дреболии, говори прѣсклено, сухо и безинтересно та досади на слушателятъ си. Принуди се да се откаже отъ катедрата си, дава частни уроци, стана гуверньоръ, но и тамъ не прокопса много. Тогава влѣзе регистраторъ въ една канцелярия, и тамъ се неотличи, но наѣтри случай да оплодотвори наблюдателната си сила и така биде създаденъ единъ *chef d'œuvre*: историята на Акакия Акакиевича и на *Шинелата* му.

Тоя пѣтъ това бѣше ново нѣщо, но повѣстѣта бѣше написана найвие и той не ѣ даваше повече значение отъ колкото на по-прѣжнитѣ си трудове: напротивъ, той тѣхъ ги прѣдпочиташе, защото му бѣхъ коштували повече трудъ. Той се опита въ театрални пьески: нѣкои сцени малазяхъ добръ, но онова което пишуваше, то бѣше цѣлността, главната идея. Такава бѣше модата въ начало на романтизмътъ: да уловишъ една народна приказка и да я обработвашъ, както единъ музикантинъ обработва една тема, за да я извади на мода. Това бѣше послѣдний плодъ на трубадурскій жанръ. *Вабата* на Виктора Хюго принадлежи на тоя родъ, както и *Вечера на змюръ близъ Диканьки* отъ Гоголи. Тие *Вечери* сѣ малорусски приказници, не въ простодушната нѣя народна форма, но одѣлани, прѣправени, окичени съ разни дяволщини; това е хубаво, но дребно. Онова, въ което се е отразило едно силно вдъхновение, то е *Тарасъ Булба*, единъ епически расказъ написанъ подъ влиянието на расказитѣ на единъ неговъ дѣдо казакъ, който е билъ можалъ да види, или поне да чуе, като расказватъ казацкитѣ самички своитѣ походи отъ героическия оня вѣкъ, но оние сжщитѣ стени, дѣто Гоголь се е луталъ въ дѣтството си, но оние безконечни равнини благоузимащи отъ диви цвѣти. . . .

Ревизорътъ достави Гоголю единъ още по-блѣскавъ триумфъ. Но тоя сюжетъ му даде Пушкинъ. Тукъ наблюдателятъ се озова въ своето срѣдище. Той бѣ видѣлъ на дѣло всичкитѣ тие давачи и приемачи на вѣтки, както бѣ видѣлъ дребнитѣ чиновници, които фигуриратъ въ *Шинель*; той групира въ единъ сионъ най-сѣбшнитѣ между низоститѣ и кражбитѣ, на които бѣ свидетель. Зрѣлището бѣ погнусително и Гоголь прѣвъ се уилани, но императоръ Николай, който се бѣше рѣшилъ да прѣчисти администрацията си, прострѣ благоволенieto си върху съчинението и тая дърска сатира стана популярна.

Пакъ Пушкинъ даде на Гоголя рамката на *Мрътвитѣ души*, едно подобие на *Жилъ Бла*, дѣто авторътъ щеше да наиде новъ просторъ за своя наблюдателенъ талантъ. Нѣкога въ Россия билъ каложень данъкъ върху числото на робитѣ, или *душитѣ* (както ги наричахъ тогава), които помѣщикътъ притежаваше: понеже изброяването ставаше веднажъ въ десетъ години, налѣзваше отъ това, че повечето помѣщичи плащахъ данъкъ за *души*, които сѣ укрѣли вече. Но друга страна, понеже недвижимитѣ имущества се цѣняхъ по числото на запитѣ *души*, то ако нѣкой сполучеше да запише върху себе си мрътвитѣ *души*, то той си създаваше на хартия, една недвижима собственостъ, чрезъ която можеше да прави заемъ, да спекулира и пр. като изпълни едно единчко условие: плащането на данъка. Отъ друга страна пъкъ, притежателятъ като отсѣпаше укрѣлитѣ си *души*, благодареше се че нѣма вече да плаща за едно нѣ отъ което никаква полза не извлечаше. Спекулацията, прочее, имаше

за успѣхъ, а авторътъ намѣри тукъ случай да прѣкара прѣдъ очитѣ ни цѣла една галерия отъ личности живущи и грубо смѣшни. Твърдѣ интересна галерия, наистина. Тукъ не му е мѣстото да я анализирамъ, цѣльта ми е да обясня контраста между характера и таланта на автора.

Макаръ че малко нѣщо тивната въ карикатура, картината е вѣрна. Само че тя не е ласкателна за руситѣ. Гоголь искусно я бѣ копираля, като се силеше да остане просто вѣренъ и като не помисли за послѣдствията, които можахъ да се извлекатъ отъ това. Тие послѣдствия критиката ги извади на мегданъ. Либералната критика расхвали на всички тонове Гоголя, за дѣто е искарялъ въ такава блестяща очевидностъ пороцитѣ и погрѣшкитѣ на администрацията. Гоголь остана, като грѣмнатъ! Той, консерваторътъ, привърженикътъ на правителството и на общественото чиновначалие, сега го прѣкарвахъ за разрушителъ! Възнегодувалъ противъ славата си, както Спартакусъ въ трагедията, той протестува въ единъ редъ писма противъ ролята, която му приписвахъ; той се обѣща да докаже че сж изопачили мисълта му, че не бѣше революционеръ, а напротивъ, единъ убѣденъ православенъ, и се опита да изпълни думитѣ си Въ едно продължение на *Мъртвѣтъ души* той нарисува картина отъ добротели и мѣдростъ и даде добрата роля на сжщитѣ ония, които по-прѣди бѣше подигралъ: но той пропадна жалко Подиръ първий злополученъ опитъ, той направи втори, който сжщо напусна. Той сѣщаше тѣй добръ вече безсилието си, щото, макаръ и да се не отличаваше съ скромностъ, той не даде да се напечататъ тие слаби работи. Той рѣши да се покае и да мисли за спасението на душата си и се хвърли въ една екзалтирана набожностъ.

Новитѣ публикации по Гоголя ни позволяватъ да разберемъ по-добръ тоя чудатъ писателъ, който сподучи съвършенно само въ онова, което не иска да стори, който осжди най-прѣкраснитѣ си творения, когато схвана значението имъ, стана единъ реформаторъ инстинктивно, безъ да подозре, и като искаше да направи съвсѣмъ друго нѣщо отъ онова, което правеше; великъ наблюдателъ, великъ писателъ, великъ живописецъ и дребнавъ духъ!

Но волею или неволею, той биде единъ прѣдтеча, и право сж казали нѣкон, че Достоевски и дори самъ Левъ Толстой, духове несумнѣнно по-високи, сж излѣзли изъ Гоголевата *Шинель*.

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ.

Историята на цивилизацията въ Европа, отъ паданieto на римската империя до французската революция, отъ Гизо, прѣвелъ П. Н. Даскаловъ.

Человѣкъ дохожда въ ужасъ, когато погледне грамадното и катадневно растящото количество на прѣводитѣ у насъ, едни отъ други по-лошави, по-безграмотни и главами . . . Особенно манията за прѣвождане изъ русската литература е обзела всичкитѣ знаещи криво-лѣво български, (не казвамъ руски) захвани отъ недоучений гимназистъ до разсильни. Родството на руский языкъ съ нашиятъ, и близостта му, която отъ день на день става по-голѣма, съблазняватъ и най-безграмотнитѣ хорица да се захващатъ да прѣвождатъ отъ языка на Пушкина и Лермонтсва, и да обогатяватъ нашата литература съ варварска и невѣжественна проза, нехелна за нищо! По тоя начинъ ние видѣхме на языка си обезобразени и Гоголя, и Пушкина, и Достоевски, и Тургенева, и онова, въ което най-силно се е отразилъ гениятъ имъ и на което почива тѣхната европейска слава, на български и излѣзло тѣй жалко и тѣй блѣдно, щото който е челъ тие писатели на родниятъ имъ языкъ, не ги познава вече, и който ги чете пръвъ пътъ въ български прѣводъ, повдига сличанъ рамена и се пита: „Боже мой,

г-на автора и някой от тях не вземе въру себе си лошите работи, които се бичуват въ трагедията и се счете съвършено непричастен въ тях! Тъ ще си излизатъ изъ театра (понеже авторътъ непрѣмънно за театра назначава произведението си, като дава и наставления на бъдещитѣ актьори), съ спокойна съвѣсть и благо расположение на душата, понеже всичко това, което сж чули и видели на сцената, не е огледало на тяхния животъ, на тяхната срѣда, на тяхнитѣ индивидууми. а изображение не прави и хора отъ други страни, отъ Сенегабия, напримеръ! Но тогава дѣ се крие „високата“ цѣль на г. Бъчварова и какво назначение дава на театрътъ, понеже свършва прѣдостережението си съ слѣдующитѣ мадри думи: „Само едно нѣщо трѣбва да се потруди́ме, *поне чрезъ театрътъ* да постигнеме онова (т. е. поправлението на пороцитѣ) което чрезъ дошътъ и училището за сега още неможемъ да постигнеме“.

Хубавъ театръ! По-добръ никога да го нѣмаме, ако ще е таквъ какъвто го разбира г. Бъчваровъ. Тогава много по-добръ да си се задоволяваме съ арена Пиза и Корнаки! Тамъ сичкиятъ свѣтъ ще остане задоволенъ. Като разгледахме по-нататкъ книгата на г. Бъчварова, убѣдихме се още единъ път колко е убийствена прѣдвзетата мисль и тенденцията за сѣко чисто литературно произведение. Г. Бъчваровъ е поискалъ да бѣде чисто и просто единъ сухъ моралистъ прокарвачъ на обикновенни правоучения, и за това и произведението му е невъзможно тежко при прочитането, а още по-тежко ще налѣзе при прѣдставлението, ако се удостои да излѣзе на сцената. Види се, обаче, че г. авторътъ вѣрва усърдно въ успѣха на трагедията си, понеже не е забравилъ да гуди на прѣдната ѣ корица: „първо издание!“ Блаженни вѣрующи! . . . .

Всѣгда върху земния животъ на Исуса Христа, спорѣдъ книгитѣ на четиритѣ евангелия, отъ Инокентія, архиепископъ Херсонскій и Таврическій. Пѣвелъ отъ руски и наредилъ Иванъ Ст. Визиревъ. Първо собствено негово издание София, 1890.

Най-напрѣдъ да искажемъ удивлението си, че срѣщаме подобна благочестива книга въ нашата литература, когато волтерианството и волнодумството сж модни добродѣтели, когато вѣтърътъ на скептицизмътъ и отрицанието, дошълъ у насъ отъ прѣзъ гори и планини, загасява въ дълбочинитѣ на душитѣ ни послѣднитѣ тошли искрици отъ вѣрата на бацитѣ ни и на дѣтството ни. Намстина, голѣмъ запасъ отъ мжжество и благочестие трѣбвало е да има у г-на Визирева за да налѣзе съ такава книга прѣдъ насъ, въ тоя вѣкъ на индеферентивность и да ни поразн съ таквъ единъ анахронизмъ! Впрочемъ, ние сме увѣрени, че г. Визиревъ и не за „модернитѣ хора“ е прѣвелъ бесѣдитъ на знаменитий руски духовенъ ораторъ, а за духовенството ни, нѣщо, което той е забравилъ да забѣлѣжи на прѣдната корица. Въ тая смисль ние я и прѣпорѣчваме на нашето свещенство, особенно, защото много по-прѣдпочита́ме да го видимъ занято, ако не съ другъ прочитъ, то поне съ таквъ, който да утвърдява въ душата му религиозното чувство, като му наумява и неговото специално и важно призвание, отъ колкото съ политиканство по кафенетата и да се поглѣща отъ интереси, които нѣматъ нищо общо ни съ черквата, ни съ небето. Языкътъ на прѣвода е посредственъ.

Демонъ, вѣсточна повѣсть, отъ М. Ю. Лермонтова, прѣвели отъ руски А. Константиновъ и П. П. Славейковъ („Библиотека Свети Климентъ“ книжки VIII и IX) София 1890.

Току що споменатото издание ни надари съ редъ прѣводи изъ чуждестраннитѣ изящни литератури, а особенно, изъ руската. Намъ е приятно да констатираме, че повечето отъ тяхъ сж доста сполучени, нѣкои даже прѣкрасни, и че въ това отношение „Библиотеката Св. Климентъ“ обогати съ цѣни работи на-

насъ! ние нимае вече преведени въ цялост „шолтава“ „мидри“ „демонъ“ и други нѣща, съ нѣкои отъ които най-напрѣдъ бѣхше се запознали отивочно отъ откъслечитѣ напечатани по-рано въ Христоматията на г-да Назова и Величкова. Като оставяме да поговоримъ другъ пътъ за нѣкои и другъ отъ тия трудове, ние сега ще кажемъ нѣколко думи за прѣвода на „Демона“ който, подиръ художественитѣ прѣводи на Д. К. Попова, държи първо мѣсто въ „Библиотеката“.

Като сравняваме нашия языкъ съ руский въ лексическо и синтактическо отношение, дължни сме да припознаемъ голѣмѣтъ органически недостатъци и несъвършенства на наши днешенъ книжовенъ языкъ. Самъ по себе си доста хубавъ и звученъ, българский языкъ губи много отъ паралела съ рускийтъ. Отсъствието у първия на цѣлъ купъ граматически форми, като падежи, причастия и неопредѣлено наклонение, отипнать на фразата му онака гладкостъ, каквато притежава руский языкъ. Всѣки свѣсенъ прѣводачъ отъ руски ще забѣлѣва тѣхъ неприятна расточеностъ, която е принуденъ да даде на рѣчтъта си, и нѣкогѣ да прибере нислитѣ въ сѣкий спрѣтнатъ калкъ, въ който стоиже така рельефно и твърдо заигнѣдени. Това се чувствава силно въ прозата, а въ стихътъ разликата е още по-голѣма и необорима. Прѣводачитѣ на „Демонъ“ прочее, трѣбавъ е да срѣщатъ и побѣждаватъ неодолими мачнотии въ работата си, да надържатъ упорна борба отъ трудъ и тръпнине за да ни дадѣтъ каква-тодѣ идея за гритиния и ефирно прозраченъ стихъ на Лермонтова. Признаваме, че тѣ сѣ направили всичко онова, което, при сегашната форма и степенъ на развитие на литературний ни языкъ, е могло да се направи въ тоя случай. Да земемъ за пригвѣръ първитѣ стихове за да се види по-нагледно това що казваме:

Оригиналъ

Печальный демонъ, духъ изгнанья,
Леталъ надъ грѣшнѣю землѣй.
И лучшихъ дней воспоминанья
Предъ нимъ тѣснилися толпой;
Тѣ дни, когда въ жилище свѣта
Леталъ овъ свѣтлый херувимъ,
Когда бѣгущая комета
Улыбкой ласковой привѣта
Любила помянѣться съ нимъ

Прѣводъ

Тажовний демонъ, духъ изгонень,
Надъ грѣшната земя лѣтѣлъ,
За прѣжни дни невесель споменъ
Въ глава му ярочно се въртѣлъ,
Когато въ свѣтлата вселенна
Той херувимъ блѣстящъ е билъ
И отъ когата устроена,
Съ усмивка ясна освѣтлена
Ловилъ и пращалъ погледъ милъ.

Внимателниятъ читателъ ще види колко трудно е било за г-да прѣводачитѣ да прѣведатъ високитѣ красоти на тия деветъ руски стиха въ деветъ български. Тѣ сѣ надържали юнашка борба, и остали сѣ побѣдени. За да запазятъ и на български разгвѣра на руский стихъ тѣ сѣ сторили насилствено измѣненния и опущения, които значително сѣ ослабили яркостъта на поетическата картина, изобразена въ тия стихове, и даже я искривили, като притурили самъ невѣрни краски. Така, стихътъ:

И лучшихъ дней воспоминанья.

е прѣведенъ:

На прѣжни дни невесель споменъ.

Свѣсѣтъ не това е искалъ да каже поетътъ съ стиха, който казва, че Той не е споменалъ какви сѣ възпоминанията му, но ако би счелъ за нутъ да каже това, то той непременно би ги нарѣкълъ *приятни* или *радостни*, а неже *лучшето*, хубавото минало не може да вдѣхва *невесель* споменъ, както и горното и грозното минало не може да вдѣхне *радостенъ* споменъ. Прочее, въ волно турената дума *невесель* е безгѣстна.

По-нататъшнитѣ стихове въ прѣвода :

И отъ комета устремена

Съ усмивка ясна освѣтлена

Ловилъ (отъ комета устремена) и пращаль (кому?) погледъ милъ.

сж твърдѣ присилени, а послѣдний не само несъгласенъ съ Лермонтовий, но и нелогиченъ, както види читателятъ.

Началото отъ „Демонъ“ ние намираме прѣведено по-рано и отъ г-нъ Вазовъ *). За любопитство на читателятъ ние ще си позволимъ да цитираме тука и двата прѣвода на слѣдующитѣ нататъкъ три глави.

А. Константиновъ и П. П. Слевейковъ

Ив. Вазовъ

II

И отъ тогазъ отверженъ плува
И скита се въ мирѣтъ великъ,
А вѣкъ слѣдъ вѣка сѣ минува,
Кат' часъ слѣдъ часъ, кат' мигъ слѣдъ мигъ
По строенъ редъ еднообразенъ :
Нищожната земя владѣй,
Безъ наслаждение злото сѣй
И въ туй искусно злорадѣние
Не срѣща той съпротивление.

III

Надъ върховетѣ на Кавказъ
Веднажъ Лукавий пролѣтъ,
Казбекъ надъ него, кат' ялмазъ,
Съ свѣгове си заблѣстѣ.
А на дълбоко се чернѣй
Дарѣалъ, извитъ, кат' нѣкой змѣй
И като яростна тигрица
Распѣненъ Терека ехти,
Реве, и хищенъ звѣрь, и птица,
Въ небето сине, кат' леги,
Се вслушватъ въ грозната му рѣчь,
И облаци го придружаватъ,
Отъ южнитѣ страни далечъ,
Съ вълнитѣ му къмъ сѣверъ плаватъ ;
И черни групи отъ скали,
Отъ сънь таинственъ упоени,
Надъ него свиснали глави,
Слѣдятъ вълнитѣ распѣнии.
Чернѣятъ се върху скалитѣ
Кули кат' грозни истукани,
Тѣ на Кавказа при вратитѣ
Стоятъ, кат' стражи-великани.
И Божий миръ бѣ чуденъ, дивъ, —
Но Духа враченъ, горделивъ,
Съ прѣзрително погледна око
Създанъето на Бога свой,
И на челото му високо
Остана сжщия покой.

II

Отъ памти-вѣка той блуждаялъ
Въ свѣта безъ отдихъ и безъ цѣль,
Не виждалъ край, нито прѣдѣль,
Минувалъ вѣкътъ подиръ вѣка,
Кат' мигъ слѣдъ мигъ, кат' сѣнка лека.
Властитель на земята лошъ
Той сѣялъ зло безъ наслаждение,
Не срѣщаль нигдѣ противление :
И злото му омързана вечъ.

III

И надъ Кавказътъ, тамъ далечъ,
Летѣлъ изгнаникътъ небесни,
Отдолу му Казбекъ чудесни
Кат' чистъ брилянтъ свѣтиль, горялъ
И съ вѣчни свѣгове сиялъ.
А долу Терекъ, като лвица
Съ космата грива на гърбътъ *)
Ревалъ ; и дивий звѣрь и птица,
Що волно хвърка по свѣтътъ,
Внимавали му на шумътъ ;
И облацитѣ свѣтли, али
Дошле отъ южнитѣ страни,
На сѣверъ него завождали ;
А надъ кристалнитѣ вълни
Дрѣмливо, тайнственно гледали
Ония каменни стѣни ;
И кули стари на скалитѣ
Стърчели грозни срѣдъ мъглитѣ,
Кат' великани съ погледъ дивъ,
Що пазатъ на Кавказа входа ;
И новъ и чуденъ и красивъ
Билъ Божий миръ подъ небосвода,
Но гордий духъ отъ тозъ просторъ
Прѣзрително отвърналъ взоръ
И на челото му унило
Се нищо неизобразило.

*) Българска Христоматия съставили И. Вазовъ и К. Величковъ, Пловдивъ 1884.

*) Тука г. Вазовъ останалъ вѣренъ на Лермонтова : „Съ косматой гривой на хребтъ“ и въ факти — косматъ и хребтъ : лвицѣтъ грива нѣмать.

мисленето и на музикалността.

Защото ние приемаме, че поета само поетъ може да го преводя, и може не сме партизани на принципа за анархията въ поезията, на който усърденъ апостолъ е станалъ г. Пешевъ, то мислимъ, че поетическото чувство на единъ поетъ не трѣбва да допуща никакви щърбавани въ стиха си, особено когато тѣ сж лесноизбѣжими. Нали поезията има за цѣль да представи сичко въ изящни и хармонически форми? Бъзъ съблюденето на това главно условие тя може да бѣде сичко друго, но не поезия. Бъзъ пластика нѣма истинска поезия, нѣма живописъ, нѣма музика, нѣма искусство.

Впрочемъ, преводътъ колкото отива по-нататъкъ става по-добъръ и ние щѣхме да останемъ несправедливи къмъ г-да преводачитѣ ако не свършихме рецензията си съ пълно съчувствие и похвала къмъ труда нѣтъ, и ако не признавахме, че той е дѣло добросъвестно и отъ голѣма цѣнность въ литературата ни. Подиръ подобни явления ние право имаме да кажемъ, че най-послъ и на рускитѣ поети провервъ у насъ.

Модартъ и Салиеръ и Скьперникъ Рипаръ, драми въ стихове отъ А. С. Пушкина, превелъ Т. Ц. Трифуновъ, Руссе 1889. Цѣна 50 сгот.

Г. Трифуновъ е сжко единъ добъръ преводачъ — на поети. Той досега вече това съ сполученъ стихотворенъ преводъ на Шекспировъ *Корина* а днесъ съ още повече успѣхъ той ни поднася превода на горнитѣ двѣ Пушкинови драмици. Напъ падна прѣдъ взора и другъ преводъ (въ ръкописъ) на *Модартъ и Салиеръ* отъ А. Маккавѣва и отъ сравнението спечели г-къ Трифуновъ трудъ. Ние съ истинско благодарение го прочетохме, и насъ ни приятно порази както вѣрността, съ която ни сж прѣдадени Пушкиновитѣ мисли, така и глътността и естествеността на стиха, макаръ, че преводачътъ е билъ — гуденъ

често да го порастака въ ущърбъ на естетическата сбраностъ, свойствена на рускиятъ гениаленъ поетъ. Да вземъ за примѣръ първитѣ стихове въ *Моцарта* и *Салиеръ*:

Оригиналъ.

Всѣ говорятъ: нѣтъ правды на землѣ.
Но правда нѣтъ — и выше. Для меня
Такъ это ясно какъ простая гамма.
Родился я съ любовію къ искусству
Ребенкомъ будучи, когда високо
Звучалъ органъ въ старинной церквѣ
нашей
Я слушалъ и заслушивался, слезы
Невольныя и сладкія текли.

Прѣводъ.

На тогъ свѣтъ нѣма правда, казва всѣкой.
Но на небето сѣщо нѣма правда.
За менъ е ясно *тѣа*, както е ясна
И всѣка гамма, Азъ съмъ се родилъ
Съ (съсъ) любовта си къмъ това
искуство.
Азъ бѣхъ дѣте когато сладкогласно
Ечахъ звуковетѣ на органа
Въвъ старата ни черква. Азъ ги слушахъ,
Залисвахъ се — и сладки незадръжни
Сълзи течахъ отъ очитѣ ми.

Г. Трифуновъ за да остане вѣренъ на Пушкина далъ е за осемтъ руски стихове десетъ български. Тая расточеностъ, обаче, произлѣзла отъ крайна нужда, сѣ си остая единъ недостатъкъ, една слаба страна и е опасно да се въведе въ правило. То значи да подмѣсяме вода въ чисто вино, то значи да смалимъ силата и яркостта на мислитѣ на поета, като ги прѣлѣбемъ въ нови, расхлатавени калѣпи.

Сжщата растегнатостъ и разлѣнностъ се забѣлѣзва и въ прѣвода на *Склер-никъ* (тъ) *рицаръ*, но повтаряме: тия отстъпления се дължатъ на языкови неодолими затруднения, каквито прѣдстави българскій языкъ въ случая. Но понеже г. Трифуновъ си дава подобна свобода, то по-малко можеть да му се простятъ нѣкои съкращения изуродования на думи, каквито се срѣщатъ, наистина, въ говоримий языкъ, но които въ поезията нѣматъ мѣсто, понеже сакатлѣжитѣ никога не сж хубави. Така, напр. видимъ на стр. 5-та *тѣа*, вмѣсто *това*, на 6-та, *га* вмѣсто *кога*, и пр.

Хубаво е сторилъ прѣводачътъ дѣто е крѣдшествовалъ всяка отъ двѣтъ пиеси съ пояснителни бѣлѣжи и съ краткитѣ отгиви на критиката за тѣхъ, която ги освѣтлява и подготвя читателя къмъ вѣрното схващанне и оцѣнение достоинства имъ. На корицата г. Трифуновъ ни е зарадвалъ съ извѣстие, че е приготвилъ за печать прѣводитѣ въ стихове на *Царъ Лура* отъ Шекспира, и на *Донъ Жуана*, колосалната поема на Байрона!

Желаемъ му добъръ успѣхъ.

Георги.

ВѢСТИ ИЗЪ КНИЖОВНИЙ СВѢТЪ.

Дружеството „Славянска Бесѣда“ въ столицата ни, е испратило поздравителна телеграмма до великиятъ славянинъ архиепископа Стросмайера въ Загребъ, по случай празнуването му четирийсетъ годишния юбилей отъ владикването му.

Излѣзълъ е на отдѣлна книга най-последний романъ на Жоржъ Оне: *L'âme de Pierre* („Петровата душа“), печатанъ по-прѣди въ парижската иллюстрация. Това произведение изобилно съ великолѣпни красоти на стиль и на мисли, се чете съ високъ и постоянно растящъ интересъ, какъвто сж способни да прѣдадѣтъ

ДЕННИЦА.

ЦОНЧОВАТА МЪСТЪ.

Разказъ отъ **Ивана Вазовъ.**

Цончо умрѣ прѣди руско-турската война. Сѣки отъ градеца го помни още. Гламавъ бѣше Цончо, малоуменъ отъ рождение, идиотъ, та още кривъ тѣломъ и сакатъ въ рѣцѣтъ. Обиденъ отъ природата, отхвърленъ отъ човѣцитѣ. Служеше за смѣхъ и за забавление на дѣцата, които му правяхъ опанка, колчемъ минуваше прѣзъ по-главни улици. Хранеше се съ просия бо чуждитѣ врати, нѣкога печелеше коравия си залъкъ съ дребни нищожни работи, каквито би могле да вършатъ недагавитѣ му вкочанясали прѣсти, напримѣръ, мѣтене прѣдъ дюкенигѣ, и често чрезъ пѣсни, или игри на купището на нѣкой мегданъ. Дѣчурлитата носяхъ тогава по нѣкой сухъ коматъ, и той рѣзваше лакомо хлѣба безъ да спира да играе. Но не само на тия искусства бѣше майсторъ Цончо: той вършеше и други чудеса. Той обръщаше котка, закрѣпчаваше се правъ на главата си, кукуригаше, като пересъ пѣтель, и то съ по-голѣмо усърдие, колкото повече публиката се увеличаваше около арената му. По неговото пожълтѣло изсъхнало и почерняло отъ гладъ лице, никога не бѣгаше една глупава, безпричинна усмивка, която държеше устата му вѣчно полуотворени. Тая веселостъ свѣтеше и въ сивитѣ му играющи малки очи, съ сухъ безжизненъ погледъ. Душата въ това сѣщество дрѣмеше въ плѣсеньта на прозябанието, и сичкитѣ му дѣйствия се дължахъ не на волята или на разума, свѣтило зажумѣло въ главата му, а на безсъзнателна привичка и на животинския инстинктъ, който само нуждата или чувството на болестъ пробуждаше у него. Но дѣцата, които сж надарени съ жестоката охота да мѣчатъ по-слабитѣ или да дразнятъ по-глупавитѣ създания отъ себе, бѣхъ узнали гядела на идиота, бѣхъ нашле слабата му струна, която отъ едно само засѣгане смущаваше, сирѣчь, будеше душата му, и снимаше изведнажъ отъ лицето му маската на замръзналата вѣчна усмивка. И често, въ най-голѣмата му веселостъ, въ разгарѣтъ на пѣнието му, тѣ му кажахъ лукаво:

дъщеря става по-малка, та се развляла драмата доори приключи, към нм :
урочаса щастieto, но сега Ненка не е вече прѣдшната, та не приема
подаркитѣ, и избѣгва срѣщитѣ на Цонча. А той, клетиятъ, се мачи
нея, топи се и страдае ужасно, колчимъ жестокиѣ малки присмѣху
ници, които забавлява, му науматъ за нея и го пробудатъ отъ тихата
и благодѣтелна апатия, въ която умътъ му и сърдцето му вкушаватъ
сладостно забвение.

Но на нещастният идиотинъ се готвяхъ нови мъки, по-нетърпими страдания. За да озлобятъ още повече жертвата си, дѣцата се сътихъ да му кажатъ единъ день, тъкмо когато той обръщаше три котки, а на четвъртото прѣмѣтане се закрѣпяше на главата си съ вирнати крака на горѣ, че крива Ненка ще се земе съ Дося просяка, едно момче епилептикъ и парализирано въ устата, което се хранеше отъ милостиня при черковнитѣ врата. Като чу тие думи, Цончо изведнажъ скокна на крака, съ лице измѣнено до грозотия, зе си турбата и тоягата и фукна нататѣкъ. Той тича до къщата, дѣто намираше прибѣжище дѣвойката, и тамъ остана, като закованъ о земята. До видѣтъ прѣдъ вратната сѣдяхъ Ненка и Доси и се печяхъ на слънце. Щомъ Ненка го видѣ, тя бързо се отмъкна въ двора, а Досю бѣга нататѣкъ. Цончу стоя още половина часъ на сѣщото мѣсто, той цѣлъ трепереше отъ глава до крака, и бузитѣ му бѣхъ се залѣли съ слъзи; безцвѣтнитѣ му очи свѣтахъ неподвижно, устремени сѣ къмъ вратната, дѣто исчезна любовта му, сърдцето му, цѣлиятъ свѣтъ! Сега, при сърдечнитѣ терзания, разбуди се въ гърдитѣ му и другъ нараненъ звѣръ, до сега спящъ мрътвешки сънь — гордостта му. Тя, Ненка, да сѣда съ Дося, да прѣдпочете Дося просякътъ, съ сакатитѣ и лигавитѣ уста! При тая мисль на бѣдния идиотъ се стори, че ще умре. Той си смисли, че когато ги видѣ, тѣ се смѣяхъ нѣщо, и тая тѣхна радостъ му причиняваше адски страдания. Сичкитѣ му нравственни факултети оживѣхъ сега, паметта, разсѣдѣкътъ, самолюбието, въ единъ мигъ се изострихъ и прояснихъ до най-висша степенъ за да направатъ болкитѣ му стократно по-чувствителни и неодолими. Любовта, ту химнъ небесенъ въ душата, ту разсвирѣпѣла, отрова хращуца фурия, прѣвѣрна тая немощна и недагава душа въ бѣсно развълнувано море. . . Най-послѣ Цончо припна къмъ полето, съ цѣлъ да побѣгне отъ нѣкого, отъ нѣщо страшно, може би отъ себе си, отъ макитѣ си, които горяхъ като въглени гърдитѣ му, бръмчяхъ въ главата му и го поддудявахъ. Той тичаше въ несвѣсть, като свинитѣ при генисаретското езеро, въ които бѣ миналъ духътъ на бѣсния. . .

Отъ тоя день дѣцата изгубиха единъ всегашенъ увеселителъ. Цончо се не мѣркаше на улицитѣ, нито го чу нѣкой да пѣе по купницата. Бѣхъ го видѣли само, че ходи по къра, къмъ планината, по посока на рудницата съ жълтата гнила; мисляхъ, че тамъ крива Ненка му назначава любовна срѣща, и, разбира се, лъжахъ се жестоко. Но прѣди това, знаяхъ че работилъ съ наѣница при постройката на арка на единъ чаркъ който се прокарваше прѣзъ една скала. Цончовата работа бѣше да расчистюва парчетата камъне, които се отчупвахъ отъ скалата посредствомъ мѣна.

Мина се единъ мѣсець нѣщо, приближи петровденъ. За тоя день, както прѣдъ сѣки голѣмъ день, както прѣдъ сѣки голѣмъ праздникъ, добритѣ къщовници подновявахъ стѣнитѣ си, като ги набивахъ съ

Ненка спокойно си копаше съ мотиката по стъпнитъ на дупката; бурното влизане на чужди човѣкъ я стресна и тя извика уплашена, но, като позна стариятъ си приятелъ, тя се намуси и се исправи сърдита, като стисна кжсата дръжка на мотиката мѣжду коленетъ си, а краятъ ѝ улови съ двѣтъ си рацѣ. Очевидно, тя зимаше отбранително положение. Макаръ че сакатитъ рацѣ на Цонча бѣха слаби за борба съ нейната здрава и мускуляста снага, но тя чувствование, че той, подиръ толкосъ дълго гнѣвене и несрѣщане, не за добро иде да я намѣри тукъ.

Единъ мигъ Цончо остана зяпналъ и смаянъ прѣдъ нея; на този часъ се сѣти и завика, като посочи на горѣ:

— Бѣгай, Ненке! Бѣгай, Ненке. . . мечката! . . .

Нещастниятъ забрави думитъ и не усѣщаше, че употреблява една вмѣсто друга.

Ненка опули въ Цонча голѣмитъ си черни очи и въ тѣхний апатиченъ погледъ се отрази сега безкрайно уплашване. Но Цончо не чака, той храбро я сграбчи съ немошнитъ си рацѣ, галванизирани отъ любовта и величието на опасността, затегли я къмъ исхода на дупката, като въ сжщото врѣме я цалуваше по главата, по челото, по шията съ едно свирѣпо сладострастие; на бѣдниятъ му се чинеше да утоли своята звѣрска любовъ и жажда въ това парливо прикосновение на устнитъ си до красивата глава на дѣвойката. Съ едно силно блъскане въ гърдитъ му Ненка отгласна Цонча и докопа мотиката си.

— Мечката! мечката! бѣгай! викане нещастниятъ и пакъ се спусна стремително, успѣ да я сграбчи заедно съ дигнатата мотика въ рацѣтъ ѝ и тъй както я държеше, гърбомъ хвана да я тегли на навънъ. Въ тоя мигъ единъ заглушителенъ трясъкъ се раздаде надъ главитъ имъ: мината избухна, сводътъ на пещерата се растресе, но не падна. При тоя гърмежъ, на който дѣвойката не знаеше причината, тя се облада отъ безуменъ ужасъ и инстинктивно се дръпна на вжтрѣ пакъ, и повлече съ себѣ си Цонча. Той се остави на това движение, като залѣпи горещитъ си устни на шията ѝ, като единъ кръволоченъ тигъръ който си забива жбитъ въ тлъстия вратъ на едно говедо. Тотава цѣлината отъ свода се провали и затисна двамата души съ глухо тѣтнене.

И послѣ нищо вече!

Това происшествие дълго врѣме остана непознато, защото никой се не случи да мине изъ тоя отстраненъ суходолъ и да забѣлѣжи за-сипването на Ненкината рудница.

Липсването изъ градеца на двѣтъ нещастни създания се истълкува отъ ония, които ги не мързеше да се занимаватъ съ такива дребни човѣчета, по съвсѣмъ веселъ начинъ. Гламавъ Цончо и крива Ненка се отменили и отишле по просия на други мѣста.

— А?

— Името какъ ти е?

— Химето? както го е турилъ попо! отговори селянинътъ, който очевидно, пътуваше инкогнито, на шлибна кончето си и отмина напръдъ пѣйки.

Тия отговори на шопа бѣхъ едно ново опровержение на мѣлвата за него че шопа е глупавъ и доказателство, че поне той се не счита за такъвъ. Но главното, което доказваше той, то бѣше, че е веселъ. . . Пб-веселъ отъ колкото хитъръ, пб-веселъ отъ колкото щастливъ, пб-веселъ отъ колкото пиянъ! Единъ повърхностенъ наблюдател би забѣлѣжилъ само послѣдното и би горчиво въздъхналъ за ниското нравствено състояние на тоя шопа. Чудно, азъ се благодарихъ, че видѣхъ единъ благорасположенъ чловѣкъ, както ме пб-прѣди благодари и горodom-ниятъ смѣхъ на невѣститѣ, които перяхъ при Блато! За да се прояви такава огромна веселостъ, и у единия и у другитѣ, не бѣхъ достатъчни нито нѣколкото чешки лошава сливовица въ комаричката кръчма, нито появлянето при рѣка Блато на единъ конникъ гражданинъ. Трѣбваше въ самата душа на тия хора да имаше нѣкакъвъ запасъ отъ веселостъ, отъ добра воля, отъ ясно възрѣние на свѣта и на живота... А смѣхътъ е добро нѣщо, и веселостта е богатство, бихъ казалъ добродѣтель. Тамъ дѣто има смѣхъ, нѣма злоба. смѣхътъ е несъвмѣстимъ съ чернитѣ помисли, съ нискитѣ побуждения. Само мѣлчаннето е подозрително, само начумеренността е застрашителна. Филипъ II не би билъ толкова свирѣпъ царъ ако бихъ го научили отъ малкъ да се смѣе. Отъ неговий смѣхъ би се усмихнали свѣтътъ. Ние българитѣ едни отъ сичкитѣ народи на всѣточна Европа сме сериозни. . . Ние криемъ чувствата си, ние задаваме смѣхътъ си, ние понижаваме гласътъ си, когато чувстваме свидѣтели на около си. Намѣрете се въ нѣкое интернационално кафене на Цариградъ, Вѣна, или Букурещъ и наблюдавайте прѣдставителитѣ на разнитѣ источни народности. Вие ще видите грѣкътъ смѣлъ, словоохотливъ и излиятеленъ до невъзможность; сѣрбинътъ сѣщо, ромънецътъ сѣщо. Нищо не стѣснява тѣхната бурна говорливостъ, която винаги знае да бѣде весела. Погледнете на оная маса, онова островче, което е събрало българската колонийка. Тамъ е шушукане, прѣдпазливостъ, би казалъ човѣкъ, че комплотъ се крои нѣкакъвъ; даже и рѣдкия смѣхъ, който би изскочналъ по нѣкога отъ тая компания, е бръсъ, сухъ, сиромашки, като че краденъ. Истина, пб-трѣзви сме и отъ грѣци, и отъ сѣрби,*) и отъ власи, и отъ руси; трѣзвенни сме ние при пийнето, склпи сме на говоренето, пестеливи сме при излиянето на чувствата си, особено на благитѣ чувства, аскети сме и отъ великодушни ощущения. Да кажемъ право — и малко ги има у насъ. Шило въ чувалъ не стои, да бѣ ги имало би се показали. . . . Незнамъ дали турското петѣвковено владичество е повлияло тѣй врѣдно на нашия националенъ характеръ, или други пѣкъ обстоятелства, но ние сме затворени, саможиви, мнителни, почти мрачни. Озлобени сме биле дълги вѣкове — и озлобениятъ става вѣлъ. Весело-

*) Вижъ Писма за Сѣрбия отъ Т. Икономова

училъ се е въ София, свършилъ е трети класъ на гимназията. Тукашенъ е. Заловихме разговоръ. Той ми разправи за неуреда въ общината, за тежкия поминъкъ на селото, за тазгодишното неплодородие. Азъ полюбопитствувахъ да узнамъ защо полето е тъй голо отъ дървета и дали черноземната тука почва не благоприятствува на това, както, нѣкадѣ ми казвахъ.

— О гора става, каза той, не е крива земята... но нашитѣ селяни не обичатъ да садятъ дървета, и дѣто ги има—сѣчатъ ги... Божтъ се отъ самодиви!

— Какъ отъ самодиви? попитахъ ахъ.

— Вѣрватъ, че самодиви идатъ да спятъ нощъ на дърветата!

Азъ спомнихъ, че сжщото суевѣрие сжествува и въ старо-загорско и други мѣста на Тракии. . .

— А вие не разправяте ли имъ, че това е глупостъ?

— Да имъ разкажъ? Трѣбва въ черковата да имъ държъ слово... а въ черква петъ души неможешъ да ги съберешъ! каза учителтъ живо; — нашитѣ селяне не обичатъ да се черкуватъ . . . Има такива, които сж биле въ черква само когато сж ги кръщавали, и ще идатъ пакъ когато ги опѣятъ . . .

— А пъкъ имате такава голѣма черква! казахъ азъ, като гледахъ прѣвъ плетищата високий покривъ на селската черква.

— Кой? тѣ ли сж я направили? Единъ турчинъ стана причина! извика момъкътъ. Азъ го изгледахъ очуденъ.

— Мустафа-ага, полякътъ,—той билъ проклетъ турчинъ—още въ турско врѣме, съ тояга ги е накаралъ да си сградятъ черковата, дѣто я виждашъ. Царътъ нече *динсизи*! рѣкълъ. Да не е билъ Мустафата и днесъ на дали щѣхме да имаме храмъ божий!

— Единъ турчинъ, чудно! казахъ азъ.

— Истина, казватъ, че Мустафата билъ потурченъ българинъ . . . но мене ми се чини, че отъ срамъ казватъ това . . . за да се не рече, че единъ невѣрникъ е билъ, тъй да се каже, ктиторъ на черквата. . . Много скръбно! Хичъ не сж набожни, нашитѣ курилчане.

Учителтъ би могълъ да каже: „нашитѣ шопи“ защото тая нерелигиозностъ и равнодушие къмъ вѣрата, съединени съ най-затѣпящото невѣжество, сж качества присжщи на цѣлото селско население въ западна България.

Азъ заплатихъ кафето на кръчмаря и прѣди да се раздѣлжъ отъ любезниятъ си събесѣдникъ, пожелахъ да се запознамъ съ него, и попитахъ го за името му. Когато и той узна моето, както и цѣлата на пътуването ми, той съ голѣма любезностъ ми прѣдложи услугитѣ си въ тоя случай. Азъ го поблагодарихъ сърдечно, защото се оказа, че тадыва Искъръ мостъ нѣма, а съ лодка се минува. Забравихъ да кажъ по-рано, че планътъ ми бѣше да посѣтж и курилскый мѣнастиръ Св. Иванъ, оттатѣкъ рѣката, така щото на връщане пътя ми да мине прѣвъ други мѣста... Стѣдъ нѣколко минути учителтъ дойде съ единъ другъ селянинъ, който щеше да ме прѣкара съ лодка.

До Искъръ ние слѣзохме по камънисти урви, дѣто едвамъ се закрѣпяхме кракътъ. Когато се наидохме на самия брѣгъ, Искъръ ми се глѣдъ колкото Марица. Величественно и импозантно влачеше

право, и така се поправила погрѣшката. По едно врѣме българското правителство кроеше прѣзъ него да прокара желѣзната линия, която ще свърже вътрѣшните градове на България (дунавска), но студията на инженеритѣ доказа, че трѣбвало да се съградятъ до четирийсетъ мостове на Искъръ, и планътъ биде парясанъ. Но въобразявамъ си на какво зрѣлище би се въсхищавалъ пжтникътъ тогава! Какви ту прѣлестни, ту грандиозни картини би прѣдставялъ пролома чрезъ своитѣ настрѣхнали кър-лавоцвѣтни гранитни стѣни, висящи надъ глухо шумящия Искъръ, чрезъ своитѣ прѣкрасни долинки, които се образуватъ между тѣхъ, и съ дивотата, и съ самотията, и чудната поезия на балкана . . .

Ладията е вързана за единъ колъ и тихо се полкулѣва по вълнитѣ. Тя не е нищо друго, а единъ плиткъ ковчегъ съ огроменъ размѣръ. Като казвамъ *ладията*, моля читателитѣ да не мислятъ, че хвърлямъ отпѣде имъ една руска дума. Уви, и азъ, признавамъ се, че до тоя день я мисляхъ за такава, а то моятъ простъ прѣвозачъ се *ладья* казваше на плувателния си апаратъ и безжалостно потопа моята филология въ вълнитѣ на Искърътъ! . . . Нѣмамъ сега Богоровия рѣчникъ у себе си, но облогъ правя, че тая дума не съществува тамъ, като не българска, или ако я има, то г-нъ Богоровъ е убѣденъ, че е руска, както е убѣдена всичката „пишуца братия“. Това свидѣтелствува колко бъркатъ нашитѣ филолози и очистители на языка, дѣто го изучаватъ по книгитѣ, а не въ живата рѣчь на простия народъ . . . Намъ е лесно да нарѣчемъ руски думи, и като такива да ги афоресаме, сички ония думи, които ние не сме чули въ мѣстността, дѣто сме родени или живѣемъ... Нашето филологическо тѣсногледство прави ни да забравимъ единството на произхождението на нашия и другитѣ славянски нарѣчия, че сичкитѣ сж се поили и поимали въ себе си богати струи изъ едното общо, непресушимо езеро на оня мрътавъ езикъ, който се зове „славянски“. Прѣдставямъ си какво възмущение би повдигналъ оня, който би писалъ на примѣръ: *тучна* ливада, *поздна* вечеръ, *тъмна замка* (сир. замъкъ). Тия думи, наистина мпришатъ силно на „московщина“, както миришене за мене и *ладья*, но колко бихме се излѣгали: тѣ се употребляватъ днесъ въ говоримия мекедонски языкъ! Защото отъ дѣто ги е зель — прапрадѣдото на Святослава, отъ тамъ ги е зель и прапрадѣдото на Самуила, а ако неговия учень потомкъ ги незнае, толкозъ по-злѣ за него...

Не безъ мъка вкарахме коня въ ладията и когато влѣзохме и ние, тя послушна на прѣта на дѣда Горча, заплува по жълтитѣ талази къмъ срѣщната наведена скала, въ подножието на която щехме да излѣземъ. Тая грамадна скала, съ която се захваща пролома, гладка и блѣстяща отъ слънчовитѣ лучи, има своята легенца, и доста поетическа. Разказа ми я дѣдо Горчо, докато трасне плуването. Нѣкога св. Иванъ рилски, който билъ родомъ отъ Курило (ужъ), дошълъ на гости на баща си въ съграденъ отъ него курилскій манастиръ. Неизвѣстно, обаче, по каква причина, св. Иванъ билъ принуденъ скоро да бѣга отъ тоя мѣнастиръ. Но кога дошълъ на скалата, и видѣлъ че никаква ладия не му оставили на Искъра,

стара черкова, азъ си казахъ, че на сѣщото това мѣсто, може-би Иванъ Шинианъ се е молилъ на колене Господу за погябающата си държава... И азъ мисленно въскръсахъ тоя трагически образъ прѣдъ мене си, и азъ го видѣхъ, и страни трыпки минахъ по цѣлото ми тѣло! . И кой може отрѣ, че той не се е молилъ, въ оные врѣмена на тепла вѣра, и не е цалувалъ земята тамъ, която сега тѣчеше равнодушниятъ му пототъкъ? Послѣ, мѣнастиритѣ сѣ единчкото украшение на нашитѣ безлюдни планини, гори и пуцинаци. Тѣ замѣнятъ въ тѣхъ хотелитѣ, вилитѣ, лѣтнитѣ дворци, стариннитѣ замъци, съ които сѣ порасени подобнитѣ мѣста въ западна Европа. Тѣ ги оживяватъ съ присѣствето си, -- съ расходкитѣ си, които привличатъ лѣтѣ градскитѣ семейства, съ сбороветѣ си, които свикватъ селското население, и праватъ да екине цѣлата планина отъ радостъ и животъ . . . Тѣ даватъ на християнската религия, доста тажна въ сравнение съ елинската, поетическа образъ. Всѣко очарователно катче въ нашитѣ планини, всяка райска долина дѣто шумоли горица и ключе ручейка, е дама прибѣжище на едно кѣсто мѣнастирче — доказателство, че нашитѣ дѣди не сѣ били тѣмъ неестетици, и че ако сѣ неписвали лоши картини, то познавали сѣ кои хубавитѣ . . . . Ето, такава е мѣстността, дѣто е основанъ мѣнастир св. Ивнъ рилски (курилски) който ми се бѣлна прѣзъ влометъ --

соката гора. . . Зеленина, сѣнка, прохлада; сладка успокоивающа тишина; само птичи пѣсни, само шопотъ на листата, само джхътъ на зефира. . . Животъ . . . . . Отъ сѣверъ планината съ дивитѣ си канари засланиа отъ вѣтроветѣ, като майка дѣтето си — отъ друга страна, Искърътъ блиска и охлажда, и приспива съ мелодическия си шумъ цвѣтущото оазисче, изъ което Калипсо на драго сърдце би изгонила игумена за да се посели въ него. Самото здание на мѣнастиря, обаче, е малко и сиромашко, а новитѣ поправки изъ вжтрѣ нарушаватъ очарованието на неговата старовѣковностъ. Старата черковка е ниска и потънала въ земята: прилича повече на гробъ. Сжщата дрипавостъ и плѣсенясалостъ вѣе и отъ почтенния старецъ игуменъ, който единчѣкъ се навърта въ мѣнастиря. Той излѣзе твърдѣ учтивъ челоуѣкъ, а главно, приказливъ, и ми зарасказва твърдѣ интересни епизоди отъ своето „давно прошедше“, но азъ се принудихъ да прѣсѣкж сладкорѣчието му на най-интересното мѣсто, както нѣкога направилъ Александръ Великий на една депутация въ единъ прѣвзаетъ градъ, и му поискахъ нѣщичко да пообѣдвамъ. Той съ традиционното гостолубие на мѣнастири.ѣ прѣдложи ми каквото даля Господъ: при другото — и паница прѣввсходно вино, благодатно произведение на мѣнастирскитѣ лозя, — лозя само въ тоя топълъ кжтъ — при Курило — ставатъ, въ цѣлото софийско поле. Като се наситихъ на божията трапеза, азъ възблагодарихъ почтенния старецъ и се накахъ да си трѣгнж. Но той ми не разрѣши това, додѣ не поспж подъ хладната сѣнка на горипата извънъ. — „Грѣхота е, каже, да дойдешъ на госте на св. Ивана и да не поспиншъ за здраве на тревицата, докато ти пѣятъ славеитѣ. Това си е законъ тука, господине!“ Азъ се покорихъ на това мѣнастирско правило за поклонниците и излѣзохъ на вѣнъ въ върбовата гора и тамъ се прострѣхъ подъ сѣнката на зеленитѣ клони. Наистина, цѣлъ оркестръ славеи пѣеше изъ шумата! Би рѣкълъ челоуѣкъ, че всичкитѣ въадущни първомайстори на пѣнието сж се стекли отъ софийското поле, като на нѣкое олимпийско поприще. Скоро, подъ упоенитото на мелодическитѣ рулади азъ се унесохъ въ царството на сладостнитѣ блѣнове и заспахъ съ сѣнътъ на единъ праведникъ. . . . . Когато се пакъ разбудихъ пѣснитѣ още продължаваха. Въ това врѣме видѣхъ, че се задаваше и дѣдо игуменъ съ щастлива усмивка на лицето и ме попита: спяхъ ли приятно. Искан ли дума? Азъ му благодарихъ сърдечно и яхнахъ коня си, испращанъ съ благословиитѣ му и съ любезната му покана пакъ да дойдж на гости. . . . да ми доискаже остатѣкътъ отъ своята интересна биография. Азъ общахъ пакъ да навѣстж Св. Иванъ разбира се, не да слушамъ историята на игумена му, а чуднитѣ игѣсни на славеитѣ му.

И. Вазовъ.

Такова нѣщо рисуваше тогава моята фантазия; такава бѣше най-любимата ми ученическа мечта.

Минахъ се години отъ тогава. Свърши се отдавна ученичеството ми. Сега съмъ свободенъ и самостоятеленъ, имамъ си хубава и спретната стаичка съ два прозораце, съ голѣма писменна маса, книги и хартии по масата, простичкъ кровать по на страна, масичка край него съ чаша и шише за вода, — такава сѣщо стаичка, за каквато си мечтаяхъ. И нѣма латински автори и гръцки неправилни глаголи. И никой за нищо ме не насилва, никой ми не заповѣда. Азъ съмъ си самъ господарь. Пиша и четъ кога какво ми се доиска. — Помислилъ би нѣкой, че напълно се е осъществила любимата ми ученическа мечта.

Ала тъй ли е въ дѣйствителность?

Често пѣти, като сѣдъ на масата си и си смѣтамъ кому колко дължъ и какви необходими нѣща трѣбватъ за въ къщи, и се чудъ и мая отъ дѣ да намѣръ пари за тѣзъ нѣща и за дълговетъ — или пъкъ, като се приберъ дома си развълнуванъ и разстроенъ отъ нѣкакви несполуки на моитѣ частни или общественни работи, или възмутенъ отъ подлоститѣ и безчестнитѣ дѣла на нѣкои влиятелни силни интеллигентни хора, и си полегна на кровати по гърба за да си поотдохна и да се поуспокоя; — често пѣти въ такива случаи азъ се поотвлѣчъ отъ тѣзи грижи и безпокойства, отъ тѣзи вълнения, загледамъ се въ своята богата библиотека. Позамисля се за друго, за своето минало, за своето ученичество, за нѣкогашнитѣ мечти и планове, и захласна се. И спомна си азъ сичко, каквото съмъ мечталъ, сичко каквото е кроило моето въображение въ открадатото отъ латинскитѣ и гръцкитѣ уроци врѣме, и поклатъ глава, и въздохна си за ученичеството, и речъ си:

-- Ехъ, мечти, мечти! Хубави, прѣкрасни бѣхте! Сладки и мили сте ми и сега, но сте неосъществими! Вие рисувахте бѣдѣето ми вѣнъ отъ житейскитѣ нужди и тревълнения, отъ житейското благо, вѣнъ отъ обществото и общественния животъ. Вие го поставяхте въ идеална обстановка. Но ето — това идеално бѣдѣе е дѣйствителность. И тази дѣйствителность е цѣла погълната отъ дрсболиитѣ на живота, отъ грижи и вълнения за хлѣба и дрѣхитѣ, отъ безпокойства за усигоряване положението, отъ множество дребни борби съ хорскитѣ глупости и прѣдразсѣдъци, съ закоравялата апатия на интеллигенцията . . . и нищичко или почти нищичко отъ живота не остана, за да се посвети на идеалното, на онова идеално, за което се е мечтало во врѣме на ученичеството и възъ което нѣкога се е градило цѣлото ми бѣдѣе!

често чете Светото Писание и рѣчта *ближний* му е добръ позната). Той ще да има около 60—65 години; растъ сръденъ, коса черна, но вече прошарена; на дѣсната буза има бѣлегъ отъ нѣкаква голѣмшка рана, а лѣвата му вѣжда е зета отъ сабя, но и тя е заживѣла: това му сж спомени отъ бойоветѣ за освобождението. Лѣвата рѣка тежко мърда, понеже е била счупена отъ камъкъ, когато съ барутъ пробивали голѣмъ пѣть прѣзъ една скала. Всегашниятъ му другаръ е една чепата дрѣнова тояга. Дѣдо Йованъ малко приказва, но селянетѣ намиратъ, че сѣка негова дума е на мѣстото си. По въпроси, които се досѣгатъ до вѣрата и черковата, до него се допитватъ и самитѣ попове; а въ распри между селяне, неговото мнѣние се счита най-правото и безпристрастното.

Отъ лѣво на попа сѣди Срътенъ, Йовановъ другаръ, само по-младъ на години отъ него, сладкопѣвецъ въ черквата, и ангелска душа въ живота; отъ дѣсно на Йовано — дълги Йокса, който и спеше съ пищове на силыха си. На Йокса му работеше честта: старитѣ битки не застигна, а нови не е дочакалъ, та се незнае какъвъ юнакъ ще бѣде. Но по-много обича да говори за война и за ловъ, нежели за оранъ и за копанъ. До Срътена пѣкъ — Дамянъ Марковъ, човѣкъ на приказки добъръ, но инакъ въ сичко несполучливъ; отъ дѣсно на Йокса — Миле Лукинъ, шегобиецъ, за когото селянетѣ казватъ че може „и мрътви уста да размѣе“. По-нататъкъ сѣдѣтъ други селяци.

Синоветѣ и внуцитѣ на покойния Игната гологлави шьтатъ на трапезата и точатъ вино, а женитѣ, дъщеритѣ и снахитѣ носятъ ястия.

На друга трапеза отдѣлно пѣкъ стоѣтъ женитѣ. И тамъ по-старитѣ и по-избранитѣ държатъ първитѣ мѣста, а другитѣ мѣста — по-младитѣ и по-долнитѣ; на чело на трапезата стои баба Стойна Срътенова, като най-стара, а не попадията, която, като по-млада, сѣди посрѣдъ.

До дворскитѣ врата, подъ старата дебела круша, сѣдѣтъ на земята единъ до другъ слѣпецътъ Здравко и водачътъ му Янко; а противъ тѣхъ сѣди Смиляна, обезумѣла една жена, родомъ изъ Р. . . която отколѣ изгубила паметта си и се скита така изъ село и изъ шумата около селото. Дѣто замръкне тамъ ношува, а дѣто осъмне тамъ и денува. Но по нѣкога изхожда въ една нощъ повече пѣтъ отъ колкото най-добриятъ конникъ.

На тие три мѣста ядѣтъ и пиятъ за упокой на душата. Комуто подадѣтъ чаша ракийка или винце, приеме и казва:

— Комуто е за душата, Богъ да му прости душата, и на осталитѣ животъ и здравье. И пие.

Разговорътъ при мжската трапеза се захвана, както е обичай на поменъ, за послѣдната болѣстъ на покойника. Оние, които по-често спомохождали покойния Игната, които сж му шьтали и свѣщта му запалили, разказватъ какъ е билъ боленъ, какъ е изглеждалъ страшно, какъ е берялъ душа, а пакъ е билъ съ умътъ си и пр.

-- Азъ съмъ човѣкъ вече на години, рѣче Йокса; -- и срамота е да кажа, но мжчно бихъ можалъ да гледамъ човѣкъ какъ умира: обзима

И закопахме Кирка у Орница, подъ оскорупата. Послѣ нѣколко дни почнахъ хората изъ селото да си шушнатъ:

— Вампирясалъ се Кирко.

Размири се цѣло село. Едни разказахъ какъ той иде нощѣ съ бѣлъ покровъ изъ Орница; други думахъ, че сж го видѣли на кладенеца, какъ се навожда да пие вода, трети пъкъ увѣрявахъ, че сж го забѣлѣжили посрѣдъ нощѣ че нѣщо мѣри прѣдъ механата. Азъ слушахъ сичко, но не вѣрвахъ; мисляхъ си, че луди момчетия правяхъ шега съ нѣкои страховити мѣже или съ женитѣ.

Кога дойде св. Архангелъ, есенесь, азъ подранихъ още прѣди пѣтти и дойдохъ на църква. Отключамъ вратията и влизамъ въ двора. Нощта, наистина, бѣше ясна, но много тъмна. Щомъ влѣзнахъ вжтрѣ, съпикасахъ, че нѣкой сѣди на она камъкъ прѣдъ черковата. Кой е можалъ да влѣзе прѣди мене нощѣ, додѣто вратията е била още заключена? Може би така ми се струва, помислихъ си азъ. Като приближихъ, увѣрихъ се, че не ми се струва, а наистина имаше една жива душа тамъ, която шавя.

— Добрутро! казахъ азъ.

Сѣнката мълчеше; нищо неотговаря; па хвана да се озърта къмъ гробоветѣ.

По кожата ми попълзахъ мравки! Кирко е! На, гледа къмъ онова мѣсто, дѣто се молеше да го закопаемъ. Така неволно си помислихъ, па извикахъ:

— Кой е тукъ?

Мълчи, като камика, на който сѣди.

Прѣкръстихъ се, отключихъ черковата, влѣзохъ вжтрѣ, а вратата притворихъ задъ себе си.

Додѣто цалувахъ иконитѣ прѣдъ олтаря, както си имамъ обичай, черковната врата се отвори, нѣкой влѣзна въ черковата, и хлопна вратата задъ себе си. Ходътъ му бѣше като ходътъ на босъ човѣкъ по тувли. Азъ четяхъ „Помилуй мя, Боже“, но Богъ нека прощава — азъ сѣ слушахъ какво иде задъ мене. Нови игли ме пронизахъ; азъ отидохъ при мангалчето прѣдъ олтаря, дѣто снощи бѣхъ оставилъ засипанъ огнь, разровихъ пепельта, извадихъ съ щипцитѣ вжгленъ, турихъ го на керемидя, напипахъ свѣщъта и хванахъ да духамъ вжглена за да я запалъ, (тогаъ нѣмаше още кибритъ, както днеска). Сѣнката дойде близо при мене — познахъ я по стѣпането ѝ . . . Слѣдъ дълго духане вжглена, свѣщъта се запали, но въ тоя сжщи мигъ сѣнката пухна — и свѣщъта угасна.

Студенъ потъ изби по мене.

— Кой си ти? извикахъ по-високо, повече уплашенъ отколкото напугенъ.

Сѣнката мълчи, ни гѣкъ не казва.

Пакъ хванахъ да се молъ Богу и да духамъ вжглена. Щомъ свѣщъта се запали, сѣнката пакъ духна и я загаси.

Та и тази приказчица
Знаятъ у насъ и дѣцата.

Често пжти при огнище,
При червената жарава,
Пукаше ни пуканички,
Бъбреше ни тя тогава.

Какви приказки незнайше
За страшнитѣ даали,
Еничери, арнаути,
Делибаши, кърджалии!

Наш'та хитра умна баба
Да приказва ехъ умѣйше;
Дѣтъ го рѣкли умни хора:
Изъ уста ѣ медъ се лѣйше.

Слушалъ съмъ я и отдавна
По сѣдѣникитѣ есенни
Отъ момцитѣ вироглави
И момитѣ подлудени.

Приказкитѣ азъ обичамъ;
Дяца малки катъ сме били,
Съ тѣхъ сж нази прѣспивали,
Съ тѣхъ сж нази и галили.

Колко сладостъ въвъ тѣхъ има,
Какво нѣщо въ тѣхъ се крие:
Туй отдавна вѣрвамъ азъ, че
Много добръ знайте вие.

Нявга, ехъ, че милий Боже,
К'ви нѣща не сж ставали!
Наш'тѣ дѣди, горски хайти,
Примѣръ явенъ намъ сж дали!

*
* *

Но да бжде разказъ веселъ,
Винце дайте азъ да пия,
Да развържж языкъ схванатъ,
На васъ всичко да раскрия.

МАЖКИ СЪРДЦА, ЛЕВСКИ СИЛИ.

Не могле тѣ вечъ да гледать
 Страшна грозна поразия,
 Какъ бѣснѣють тиранинѣ
 И какъ страда България.

Проливали тѣ безъ милость
 Крѣвь невѣрна — агарянска
 И гледали да закрилять
 Света вѣра християнска.

Но силния зѣлъ душманинѣ
 Цѣла прѣвзель България,
 И слѣдъ себе той оставилъ
 Огнь и крѣвь — проклетия!

Тежко врѣме настанало:
 Почти биле вечъ избити
 Все юнаци и войводи
 По полята и горитѣ . . .

Нажаленъ е самъ войвода
 И съсъ него вся дружина.
 Тежки дни сж настанали,
 За хайдути зла година.

И продума на юнаци:
 „Ехъ, другари мили мои,
 Ние тукъ сме днесъ събрани,
 Като братя, като свои.

Толковъ врѣме, какъ сме ведно,
 Лоша рѣчь си не казахме,
 Харно бѣхъме чакъ до сега
 И вѣвъ всичко се слушахме.

Сявга братски ний дѣлѣхъме
 Радость, скърби и неволи;
 Часто ведно ний стояхме
 Гладни, жѣдни, боси, голи.

Отъ фѣртуни, снѣгъ и бури
 Господъ до днесъ ни опази,
 Черни мѣки нищо бѣхъ,
 Не оплаши и смѣръ наши.

първъ човѣкъ проливаша.

Злато много да харижемъ
На черкови, мѣнастири
И на бѣднитѣ сюрмаци,
Че смърть има най подирѣ.

Товаръ тамянь, воскъ, свѣщи
Ние още да дадеме,
Давно Господъ прости наш'тѣ
Тежки грѣхове голѣми.

Само колко врѣме има
Катъ истински христиени,
Въвъ черква не сме били,
Не сме зели причестене!

Най-добрѣ е, калугери
Ний да станемъ, да се каемъ.
Едно нѣщо на туй пречи:
Азбукито ний не знаемъ.

За това пакъ чуй, дружино,
 Да си найдемъ красни жени,
 Та до нявга да оставимъ
 Подирѣ си поколѣнье.

Сѣ ще нявга туй потомство,
 Слѣдъ вѣкове и години,
 Зарадъ нази да си спомни
 И за туй що днесъ се чини.

Може пѣсень да искара
 Зарадъ нашитѣ теглила
 Иль приказка любопитна
 Зарадъ нашитѣ патила. . .“

Що да чинать, що да правать,
 Дълго врѣме тѣ мислили.
 Но случаятъ тѣй докаралъ,—
 Лесно въпросъ тѣ рѣшили.

По край лѣсътъ дивъ и страшенъ,
 По край тия мѣста диви,
 Еднажѣ везиръ тукъ минувалъ
 Изъ пжтеки горски, криви.

Ненадѣйно той попадналъ
 Въ тая глуха самотия.
 Стража момци извѣстила
 Бърво взели тѣ пусия

„Стой! . . .“ гласъ громко се обадилъ,—
 Всички тука сте избити!
 Нѣма кръвъ да се пролива,
 Само чуйте ни молбитѣ! . . .“

И везирътъ растреперанъ
 Спрѣлъ въ пжтѣчката извита;
 Спрѣли се и вси низами
 И цѣлата храбра свита

Прѣдъ везира самъ войвода
 Горделиво се исправилъ.
 „Молба, рѣкълъ, една имамъ“
 И мустаци си управилъ

КОНСТАНТИНЪ ФОТИНОВЪ.

Изъ „Библиография на българскитѣ вѣстници и списания“ *)

Ако прѣди два̀сетъ години бѣхте попитали нѣкой грѣкъ да ви каже каква разлика има въ умствено отношение между грѣцитѣ и българетѣ, живуци въ Турция, то грѣкътъ, безъ друго, щѣше да счете това за докачение и щѣше да ви каже, че е немислимо да се прави никакво сравнение между Аристотелевитѣ потомци и българитѣ, и че дивотата, неразвитостта и, въобще, некултурността на послѣднитѣ не подлежи на никакво съмнѣние. И наистина, питане е, дали грѣцитѣ въ Турция, общата масса взета, сж по-високо стояли отъ другитѣ народности въ сжщата страна? Условиата въ империята сж били почти еднакви, както за българитѣ, така и за грѣцитѣ, и нѣма съмнѣние, че резултатитѣ отъ приближително еднаквитѣ условия, немогѣтъ много да се различаватъ. Нѣщо повече даже: българитѣ сж се намирали винаги въ малко по-лоши условия, които прямо сж прѣчили на тѣхния успѣхъ. Днесъ е извѣстно, че първата българска печатница е отворена въ Солунъ въ онова врѣме, когато грѣцитѣ и другитѣ народности въ страната не сж имали още такава! Коя е причината на това? Дали наистина грѣцитѣ не сж имали право да се произнасятъ така прѣзрително зарадъ българитѣ? Да-ли по-ранното съзнаване могуществото на печатътъ и по-ранното му употрѣбление не показва, че българската нация се е намирала едно стъпало по-високо отъ останалитѣ други нации, които по-късно сж достигнали до това разбирание, до това съзнание?

Ако това е така, ние днесъ можемъ да кажемъ, че и въ периодическата пресса българитѣ не сж останали по-назадъ отъ грѣцитѣ, евреитѣ и пр., поданици на султана. Да видимъ какъ стои тая работа.

Създателътъ на периодическия печатъ въ Турция е билъ единъ французинъ, на име Александръ Блакъ, който въ начало на 1825 година дошълъ въ Смирна, дѣто основалъ газетата „Spectateur de l'Orient“, прѣобразована въ скоро врѣме въ „Courrier de Smyrne“. Той е билъ първия периодически и политически листъ, който е излизалъ въ Турция. Въ 1831 година Блакъ, повиканъ отъ султанъ Махмуда въ Цариградъ, основалъ тамъ „Moniteur Ottoman“, официаленъ органъ на Високата Порта, на французски языкъ. На слѣдующата година (1832) излизалъ първия турски вѣстникъ: „Таквими Вакаи“, нѣщо, като въспроизвеждане на „Moniteur Ottoman“. Слѣдъ ненадѣйната смъртъ на

*) Тоя любопитенъ трудъ е още въ ръкописъ. Ние горещо желаемъ да видимъ по-скорошното му появяване на бѣлъ свѣтъ. Р.

отново го е преименувалъ „Journal de Smyrne“. Следъ нѣколко години „Moniteur Ottoman“ билъ спрѣлъ и замѣненъ съ „Джезехи Хавадисъ“. Втората газета въ Смирна била „Echo de l'Orient“. „Journal de Smyrne“ и „Echo de l'Orient“ прѣминали въ Цариградъ и, като се съединили, образували единъ листъ подъ наименование „Journal de Constantinople, (1846 година). Въ замѣна на това, четири нови листа незакъснѣли да се появятъ въ Смирна, два на грѣцки, „l'Amalthée“ и „le Journal de Smyrne“, единъ арменски „l'Archalouis или „l'Aurore“, четвъртия „le Chakhar-Misrah“ или „l'Aurore de l'Orient“ на еврейски, (гледай А. Ubicini: Lettres sur la Turquie, seconde édition, p. 257—260).

Оъ горѣприведеното искаме да констатираме това: 1-о, че първи вѣстникъ въ Турция е излизалъ въ 1825 година — той билъ на французски языкъ; 2-о, че първия турски вѣстникъ е излизалъ въ 1832 година и 3-о, че първия грѣцки (а също арменски и еврейски) вѣстникъ въ Турция е излизалъ въ 1846 година. Отъ нашата библиография на българскитѣ вѣстници и списания, (тя е почти готова), любопитнитѣ читатели ще видатъ, че първия български журналъ е излизалъ въ 1844 година, значи 19 години по-късно отъ французския, 12 години по-късно отъ турския и 2 години по-рано отъ грѣцкия, арменския и еврейския!

Основателятъ на българския периодически печатъ е *Константинъ Фотиновъ*. Той е роденъ въ Самоковъ на 1800 или 1801 година. Първоначално се е училъ въ родното си мѣсто въ една отъ великитѣ на калугерския женски мѣнастиръ въ тоя градъ, а послѣ отишълъ въ Пловдивъ и тамъ се е училъ при нѣкой си Адамъ, учителъ. Отъ Пловдивъ той се върналъ въ Самоковъ и веднага слѣдъ пристигането си заминалъ да държи проповѣди въ църквата. Неговитѣ проповѣди, обаче, не сж биле добри посрѣщнати отъ самоковчани, които почнали да го подиграватъ и той билъ принуденъ да продаде единъ ханъ, находящъ се въ Самоковъ и негова собственостъ, и съ взетитѣ отъ тая продажба пари заминалъ за Атина да продължава науката си. Какво е училъ въ Атина азъ неможахъ да унаѣмъ, но слѣдъ като свршилъ тамъ, той се озовалъ за кратко врѣме въ Самоковъ, а отъ тамъ заминалъ за Цариградъ. Въ тоя послѣдния градъ той взелъ окончателно рѣшение да подкачи с то списание, но пожеже нѣмало печатница съ славянски букви тамъ, а такава имали протестантскитѣ миссионери въ Смирна, той заминалъ за м послѣденъ градъ и на свои разноски е издавалъ списанието си, то сжщеврѣменно е билъ учителъ въ тамошното грѣцко училище. Списан то му се казва: „Любословіе или повсемѣсячно списаніе“, отъ което излизали само 19 книжки, като е почнало отъ мѣсець Априлъ“ 14

година. Прѣзъ 1848 година той е проектиралъ да почне издаването на „Листъ любословни, повѣстни и тържищни“, за която цѣль е обнародвалъ обявление въ тогавашния „Цариградски Вѣстникъ.“ Събирането абонаменти за тоя вѣстникъ се е продължило дори до другата година, когато билъ дошълъ въ Цациградъ по църковния въпросъ, и окончателно рѣшилъ да подкачи вѣстника; но смъртта не го оставила да изпълни това свое рѣшение и той умрѣлъ въ Цариградъ на 1849 година. Неговата библиотека, ръкописи, имоти и пр. не сж били запазени и сж пропаднали безъ слѣда въ Цариградъ.

Фотиновъ е прѣвелъ на български; „География Всеобща“, (Смирна, 1843 година) и написалъ „Греческо-Болгарскій Разговорникъ“, (Смирна, 1845 годвна). Отъ запазенитѣ тукъ-тамъ писма се вижда, че той е кореспондиралъ съ Априлова и много други лица.

Обнародвамъ тѣзи биографически бѣлѣжки, за да подканж лицата, които иматъ възможность, да събератъ по подробни свѣдѣния за живота и дѣятелността на К. Фотинова. За излишно считамъ да справамъ, какво възпитателно значение има зарадъ насъ обществената дѣятелность на тоя българинъ, който е работилъ въ тъмнитѣ години. за да тури основата на българската периодическа пресса. Изучването на неговата дѣятелность въ свръска съ живота му има сжщо голѣмо значение и зарадъ нашата история.

Ю. Ивановъ.

О, често спомнямъ азъ за миналата младость,
За чиститѣ слъзи, за искренната радость,
И искренна печаль,

И чистата любовь — богатство на душата,
Коиго съ гордость азъ и жаръ изнесохъ жертва свята
На своятъ идеалъ!

Въвъ свѣтлитѣ мечти и въ свѣтлитѣ надежди
Азъ слѣпо вѣрувахъ, прѣдъ никакви примеждий
Въ смущенъе се не спрѣхъ;

Тѣ моя бѣжъ кръвъ и плътъ, азъ въ тѣхъ живѣяхъ,
И весь отдаденъ тѣмъ, за тѣхъ едни копѣяхъ,
За тѣхъ едни страдахъ;

И съ гордость, вдъхновенъ, летѣхъ въ неравни битви...
И пламенный вѣсторгъ на своитѣ молитви
Азъ тѣмъ го посветихъ —

Тѣй както и кръвта отъ своитѣ буйни жили . . . .
Азъ чувствавахъ въвъ себе неизтощими сили
И тѣхний поривъ лихъ! —

На агнето си.

(Изъ Хайне).

Азъ бѣхъ ти за овчаръ, о агне, даденъ,
 Да те закрилямъ на тозъ свѣтъ алораденъ.
 Азъ тебе съ халката си те жърмихъ,
 Съ вода отъ кладенеца те поихъ.
 Кога фучеше зимѣ вѣнъ бурана,
 Ти криеше се въ пазвата ми сгрѣна:
 Тамъ, до распаленото ми сърце,
 На тебе бѣше топло и добръ.
 Кога се лѣяхъ порои есенъ
 И вълци, и потоци своята пѣсенъ
 Нагласяхъ нощъ въ мрака по вѣнъ,
 Ти се не стрѣсваше отъ своя сънъ.
 Дори когато съ грѣхъ и съ блѣсъкъ есенъ
 Се сгромолясваше врѣхъ нѣкой пѣнъ
 Гърмежа — ти, отъ всѣко зло зачуто,
 Ми спѣше тихо и безгрижно въ скута.

Ржката ми слабѣе, приближава
 За менъ смъртъта — овчарството прѣстава . . .
 О, Боже, азъ ти връщамъ днесъ лавадъ
 Кривака. Чувай ми отъ жѣдъ и гладъ
 Ти мойто агне, съ прѣстъ когато мене
 Ще ме засипать, и недай да стене;
 Да плаче то не го оставяй ти
 По людскитѣ немилостни врати.
 О, чувай тѣлото му отъ трѣнаци
 И отъ блата, що вли оставятъ знаци;
 О, нека прѣдъ ногѣтъ му навредъ
 Храна да расте стрѣкъ до стрѣкъ безъ четъ,
 И нека спи безгрижно то, зачуто,
 Тѣй, както спѣше нѣвга менъ на скута.

А. Ялпуховъ.

еднакво на съждѣ да сподѣлимъ и да признаемъ за неоспоримо вѣрни нѣкои негови утвърждения. Напримѣръ, г. Цоневъ ни казва, че цѣлия български языкъ се дѣли на двѣ голѣми нарѣчия: на источно-българско и на западно-българско и то споредъ произношенето на *ѣ* то (*ѣ*-двойното) което въ Источна-България и Тракия се произнася, като *я*, а въ Западнитѣ, и съ тѣхъ Македония, се произнася като *е*. Споредъ, него тая била *най-главната* разлика между двѣтѣ *главни* нарѣчия. Това не е вѣрно, първо, защото буквата *ѣ* се изговаря *я* и на много мѣста въ западна България, напр въ Неврокопско, Костурско и др. мѣстности на Македония, то и въ самата България (княжеството), съдвоятелно, произнасянето *ѣ*-то не може да служи и за най-халтаво разграничение на *двѣтѣ* български нарѣчия; второ, и да бѣше това истина, пакъ *ѣ*-то не би могло да дѣли българскиятъ языкъ на двѣ главни нарѣчия, понеже само зарадъ него не може да се конфиндира родопското, напримѣръ, нарѣчие въ источнобългарското, когато разници много по-голѣми и своеобразни рѣзко ги дѣлжтъ едно отъ друго; нито пъкъ македонското, особено западно македонското нарѣчие, по сичко твърдѣ далеко и даже съвсѣмъ чуждо на нарѣчието въ собствена западна България (напр. шопското), може да се лиши отъ правото си да си остане съвсѣмъ особито и самостоятелно нарѣчие. Прочее, дѣлехтъ българ. языкъ на двѣ главни нарѣчия, споредъ насъ, е произволенъ, при всичкитѣ резерви, съ които г. Цоневъ забикаля утвърждението си, за да му не даде абсолютенъ характеръ, доказателство че може-би самъ съзнава успоредността му. Сжщо, ние нечитаме за възможно да приемемъ за основателни и нѣкои реформаторски погледнovenия на г. Цоневъ въ отношение на българското правописанне. Напримѣръ, сжщата буква *ѣ* г. Цоневъ намира за безполезна, неумѣстна и прѣпорѣчва нехвърлянето и замѣтнението на тая „паразитна“ буква изъ нашата азбука съ едно *е* съ качулке: *ѣ*, и това само въ оние случаи, дѣто *ѣ*-то се чува като *я*; така вмѣсто: хлѣбъ, вѣра, лѣто ще се пише: хлѣѣ, вѣра, лѣто; а въ случаи, въ които *ѣ* то се чуе, като *е* ще се пише просто *е*, като: хлѣбѣцъ, веренъ, летнина. — Хубаво г. Цоневъ, вѣрепъ да пишешъ съ *е* ами вярна („Дружина, *вярна*, сговорна“), какъ да пишешъ? съ *ѣ* пъкъ? Лѣтенъ съ *е*, а лятна какъ? Единъ пакъ стѣпилъ на тая слаба почва г. Цоневъ се улича въ още по-рпсковани мнѣния. Той казва на стр. 303: „споредъ това правило т. е. да се туря *ѣ* въ такива основни думи и тѣхнитѣ производни, въ които то пзмѣнява *подъ ударение* своя звукъ отъ *е* на *я* или обратно, — ще пишешъ въ нашия кипжовенъ языкъ *пред* а не *прѣдъ*; защото въ нкоя производна отъ той коренъ се не чува гласъ *я* намѣсто *ѣ*, а въ спичкитѣ сѣ *е*: *пред*, *преднина*, *напред*, *прѣденъ* и пр. (Ами папаягорското *напряжъ*?) Тѣй сжщо нѣма защо да пишешъ *ѣ* и въ думитѣ отъ коренъ *срѣт*, — защото ни въ една отъ тѣхъ се не произнася прѣполагаемото *ѣ* като *я*: *да срещне*, *срещнахъ*, *срещи* и пр. (Ами срящамъ?) По-нататѣкъ г. Цоневъ продължава: „като се държимъ о това правило нѣма да пишешъ *ѣ* ни въ едно отъ нарѣчията, нито въ прѣдлозитѣ, защото и тамъ *ѣ* когато е съ ударение произнася се като *е*, напримѣръ, пишешъ, *добре*, *зле* (ами *зля* и *добря* въ Старо-Загорско?), тѣй както и спичкитѣ прѣдлози, които съдържатъ въ себе си гласъ *е*: *пред*, *следъ*, *през* (ами *прязъ-море*, *прязъ-глава*?) *чрезъ*, *пре* (ами сѣвернотракийското *пряносъ*?) *сред* (ами *сряда*, *срядъ* *нощъ*?) Но ние неможешъ да гошимъ г. Цоневъ въ роякътъ още примѣри, които тѣй злополучно служатъ аргументацията му за „паразитността“ на буква *ѣ*. Ние видимъ каква бъркотия ще произлѣзе отъ махването на тая буква, която се оказва необходима, каго изразителка на звукъ свойственъ и прѣсжщъ на българската рѣчь. Теорията за неютрѣбността ѣ би излѣзла вѣрна, ако се касаше за руския языкъ, дѣто *ѣ* то никакъвъ особенъ звукъ отъ *е* нѣма. Но ако рускитѣ иматъ свои причини да го пазатъ, ние ги пмаме още по-важни.

Подиръ всичко това, ще кажемъ че ние не сме противъ нѣкои прѣобразованія въ нашата азбука, но мислимъ, че ще прибързае и ще сбъркаме, ако пристѣ-

раждающа се филология трѣбва да се ограничава само въ набирането, разборътъ и обяснението на скуднитѣ языкови материали, съ които разполага сега, безъ да се напѣва да прави непосилни радикални реформи въ языкътъ ни. Истина, лавритѣ на Караджича безпокоятъ доста млади и устремливи умове, които се подвизаватъ на полето на българската филология; но великитѣ прѣврати, въ които и да бѣде областъ, ставатъ, тогава когато узрѣятъ за тѣхъ хората, или врѣмето ги поиска. А у насъ, додѣто още главнитѣ закони на языка ни, зетъ въ всичкитѣ си нарѣчия, не сѫ изслѣдвани, додѣто не сме го упо-нали още въ сичкото му разнообразие и богатство, додѣто нѣмаме още единъ *Български рѣчникъ*, смѣло е, твърдѣ смѣло, всяко опитване за събаряне, исквърляне и унищожаване безъ да знаежъ още какво и колко имаме. Нашето днешно правописание слѣдъ многогодишни люшкания и игри най послѣ дойде до единъ халъ и се позакруши и съ малки изключения днесъ се държи сѣщото отъ сички книжовници български. Неразбираме, прочее, каква полза ще има за български напредѣкъ да се раздрѣнка изново заспалия сега, но толкова раздражителни въпросъ на правописанието, който, естествено, вѣсто да доведе до едно съгласие книжовницитѣ, ще внесе нова анархия въ правописанието, за голѣма утѣла на безграмотнитѣ писачи. Впрочемъ, това наше собственно мѣстие, може-би и да е погрѣшно, и за това спѣшимъ да заявимъ, че нашата консервативностъ е условна: ако се появи и у насъ единъ Караджичъ, който съ всеилнитѣ оръжия на логиката и науката да ни убѣди, то ние първитѣ ще прѣклонимъ глава прѣдъ законитѣ му, колко и радикални да бѣдѣтъ . . . . Като направихме тѣе размисления по поводъ на нѣкои точки отъ твърдѣ дѣлната инакъ и сериозна студия на г. Цонена, която прѣпорѣчваме на внимането на читателитѣ, ние бързаеме да посочимъ въ нея масса вѣрни, сериозни и отъ голѣмъ филологически интересъ надирвания по източнобългарски вокализмъ. Г. Цоневъ пръвъ пътъ налага прѣдъ българската читающа публика съ тоя си трудъ и ние въ него вадѣме обѣщание за бѣдѣщи още по-сложни и по-свършени дѣла по нашата млада филологическа наука.

Една бѣлѣжка отъ редакцията, която прѣдвожда статията „Материали за историята на българското възраждане“ ни дава да се надѣемъ да видимъ тази рубрика въ сборника особено богата и любонитна. Поменатата бѣлѣжка, която е конкретно възпроизвеждане на позивътъ на г. д-ръ Шинианова къмъ *Нашитѣ ветерани*, печатанъ въ *Денница*, се захваща съ слѣдующитѣ твърдѣ прави и хубави думи: „Отваряме единъ особенъ, самостоятеленъ отдѣлъ въ *Сборника* и му даваме назначение да служи за архива на сички документи, които се отнасятъ къмъ оная чудесна и величествена епоха, която създаде отъ незначителни начала, отъ рудименти, единъ народъ изленъ съ надежда и вѣра въ собственитѣ си сили, единъ народъ бодъръ и нравственъ и жеденъ за всички умствени блага. Удивителенъ е резултата отъ нашето възражение, още по-удивителенъ е самиятъ процесъ на пробуждането ни отъ вѣковната дрѣмка; но колкото първиятъ е очевиденъ, извѣстенъ, толкова вториятъ е тъменъ, неясненъ, неоскрѣтъ“. Тая бѣлѣжка се свърша съ една покана къмъ всички ония, които полагатъ съ подобни „материали“ като писма, моворафии, бѣлѣжки, въспонания отъ оная епоха да ги пращатъ за обнародване въ *Сборника*. Въ български патриотъ неможе освѣтъ да желае, щото тая покана да напѣри въ съчувственъ отзивъ, за да си имаме и ние скромниятъ, но трогателенъ паметникъ на работницитѣ и мъченицитѣ за българското възраждане.

Расказъ за Леля Гена, отъ Веселина, София 1890.

Въ послѣдната си тая повѣсть Веселинъ ни разказва (чрезъ устата на друго лице) трогателната сѣдба на една млада пирдопчанка, *Леля Гена*. Оженена по любовъ съ пирдопчаннина влахлия Марина, тя най-напрѣдъ прѣкарвала доста честити дни съ мъжа си; но, както винаги бива въ тоя скръбенъ свѣтъ, щастieto ѝ не било вѣчно и черни облаци хванали да го зомрачаватъ. По едно врѣме Маринъ хваща да се измѣнява, отношенията къмъ жена му ставатъ сѣ по-хладни и по-груби, става мълчаливъ, меланхоличенъ; животътъ съ Гена очевидно му дотегава и единъ день той напуска и къща, и жена и забѣгва въ Влашко. Много години Гена остава ни мжовница, ни вдовица, пѣшка, тегли, забравена отъ мъжа си, и пзкарва прѣхраната си чрезъ шѣтане по чужди къщи. Тя е дълбоко нещастна, но крие това отъ хората подъ булото на искусствена шеговностъ и веселостъ. Най-послѣ, подиръ освобождението, тя се научва, че Маринъ билъ прѣмѣнналъ въ Русчукъ и отворилъ тамъ гостилница. Безъ да мисли много, тя става и отива при него. Маринъ, вопрѣки ожиданието ѝ, я посрѣща добръ, като своя жена, туря я да му помага на кухнята и заедно снодѣлятъ трудове, грижи и радости. Маринъ, обаче, остая сѣ меланхоличенъ, студентъ и намръщенъ, макаръ, че люби искренно жена си, която му е дала и едно момченце. Всичко това е разказано просто, непретенциозно и съгрѣто отъ едно скърбно и хуманно чувство, което силно приврѣзва читателя къмъ героинята на повѣстѣта. Особени сѣ хубави и пълни съ вѣрна наблюдателностъ послѣднитѣ страници, дѣто авторътъ самъ разказва срѣщата си съ двамата супрузи въ Русчукъ. Ние изваждаме единъ късъ отъ тамъ:

Азъ отидохъ тамъ (въ гостилницата) между обѣдъ и пладнѣ. Нѣмаше никого въ гостилницата, но тоя часъ изъ заднитѣ врати влѣзе една жена и отиде при тенджеритѣ. Това бѣше леля Гена. Тя бѣше облѣчена въ граждански дрѣхы, които ѝ даваша ептенъ другъ изгледъ, тъй щото да я срѣснешъ влѣде по улицата, нѣмаше бихъ я позналъ; ала — иначе, въ лицето, леля Гена си бѣше сѣмъга: сжичитѣ весели и свѣтнали очи, въ дѣното на кити опипното око лесно распознава дълготрайна печаль и тѣга, сѣщия нѣтъ и засжичъ погледъ, който прикрива вжѣтѣшна нѣжаква неопредѣлена мисль и скръбъ, сжщото простодушно и открито лице, по което често, често прѣмине нѣжаква сѣнка и го прѣвѣрие въ угрижено и ухажжено; и бръчкитѣ ѝ по челото сжичитѣ, само че повече станале. Азъ се падѣвахъ, че щѣ видѣ леля Гена промѣнена, съ развѣдрено чело, съ жень и спокоенъ погледъ, съ весели и развеснени отъ напрѣдната тѣга очи, а ти пакъ сѣмъгата.

Леля Гена црѣкна отъ драгостъ, като ме видѣ и позна, очитѣ и цѣлото ѝ лице свѣтнаха. Тя отъ радостъ, дѣто го рекле, не знаеше де да ме турѣ, аки ме остави да стоя, а само токо малта и едне за мама, за дома, за нѣ село — за сичко отведнажъ, за група ма съ питене и екпене, тъй щото не оставаше редъ и азъ да я запитамъ за нѣщо.

Скоро дойде и мъжъ ѝ, бае Маринъ, съ голѣма кошница въ ржката си. Той билъ ходилъ да купува зеленчукъ отъ пазара. Леля Гена му распрачи кой съмъ азъ и отъ дѣ ида, и той се приближи та ма посрѣшна и поздрави малко усмихнитѣ, ала усмивката никакъ не притѣгаше на неговото лице. Той бѣше доста височекъ чивѣкъ, съ дълги, гжсти мустаци, малко возекуани на края, лице продълговато, голѣми черни очи, къмъ крайщата островержи и съ бръчки надъ крайщата; погледъ не игривъ, не веселъ, не миловиденъ или простодушенъ, а тежкъ, правъ и остарѣ, такъвъ дѣто като погледне човѣка приковава го на мѣстото. Отъ сичкото му лице вѣе нѣжаква студенина и нѣжаква сила, която кара човѣка да се боѣ отъ него и да го слуша и почита. Той бѣше съ черна сламена капеля, въ бѣлизниво, малко поизлиняло, ала иначе чистичко палто, подъ палтото прѣслагъ съ бѣла прѣстѣнка.

Бае Маринъ си свали капелата и си отри съ бѣла крѣпа потното чело. Челото му бѣше високо и отъ странитѣ падъ него голо. Косата му бѣ рѣдка и надъ слѣпнитѣ очи бѣ зела да се прошарва съ бѣли влакуа. Той ма понита, както сѣкога се нита въ такива случаи, що има по нѣма по тия мѣста отъ дѣто ида, ма сѣблѣче палтото си и по бѣли ржкаве, прѣслагъ съ прѣстѣнката, като сжщъ гостилничаръ, зафана да брѣжа и прѣвѣрва наредъ тенджеритѣ и отъ сѣка да накусува по малко.

А леля Гена изваждаше изъ кошницата зеленчукитѣ, дѣто ги бѣше донелъ бае Маринъ. и нареждаше сѣко по башка, и съ това врѣме тя срѣчено расправяше за мама, каква билъ добра, какъ хубаво си живувале и какъ се погждаде и обичале.

— Ти я знаешъ, на-ли, Марине? Че ти и при тебъ често ни спомождаше и нагледваше Немъ не повинишъ?

та ще не ще да го прочете; но понеже султанът не благоволи да стори това тоз часъ, то г. Андрѣевъ зима любезно възъ себе си тая обязаностъ и ни го прочита цѣлъ. Въе мислите че архивътъ се исчерпа съ това? Никакъ не. Цѣняриниътъ Дума на една бѣлградска площадь чете три дълги резолюции на сръбския митингъ, а г. Андрѣевъ на пукъ на Дума прочита султанскитѣ берати, съ които се испрацатъ нашитѣ владци въ Македония.

Нѣкои може да ни забѣлѣжатъ, че авторътъ е написалъ тая *драмма*, тая възмутителна подигравка съ искусството — щяхъ да кажъ съ публиката, — съ благородна и родолюбива цѣлъ.

Ние мислимъ че той е по-хитъръ, отъ колкото го показва драмата му: той е искалъ просто да спечели нѣкоя пара, като спекулира на патристическото чувство на проститѣ българи.

Г. Андрѣевъ самъ въ душата си може да отговори кое мнѣние е по-право.

Разрушение на естетиката, отъ Д. И. Писаревъ, прѣводъ отъ русски, печатницата на Спиро Гулабчевъ, Руссе, 1890.

Разрушение на естетиката! Само това ни не стигаше, да ни надаржтъ тъй бързо съ прѣвода на съчиненията на покойний Писарева! Проповѣдватъ ни сега разрушение на естетиката — *nota bene* — въ България! Защото въ България естетиката, сирѣчь науката за прѣкрасното и жаждата за него, ври и кипи, естетиката възрува, като люта епидемия, наводнила е мозъцитѣ, тече изъ крачулитѣ, прѣсѣтила е атмосферата ни; поезията, живописътъ, музиката, ваятелството, зодчеството сж привлѣкли и съсредоточили въ себе си всичкото ни внимание, умъ, сила, средства, плѣнили ни сж, омаяли ни сж, та не ни дохожда на ума даже хлѣбъ да ядемъ — отъ избитъкъ на естетически наслаждения. Когато Писаревъ се появи въ Россия, тя располагаше вече съ единъ Пушкинъ, съ единъ Гоголъ, съ единъ Лермонтовъ, съ Тургеневци, Толстовци, съ цѣла литература отъ високо естетически произведения, съ цѣла плеяда отъ гениални художници, които дадохъ на русската изящна литература оня колосаленъ потпкъ, който я туря на единъ редъ съ европейскитѣ и и спечели адмирацията и уважението на просвѣтенный свѣтъ. Но както всяко буйно движение прѣдизвиква друго — въ противна посока, реакция, то и въ Россия въ първото десетилѣтне на втората половина отъ тоя вѣкъ се образува едно ново отрицателно и крайно течение, което се обяви противъ изящнитѣ искусства, противъ поезията, като безцѣлни и безполезни занятия. Не ще сумнѣние, че това течение намираше своето оправдание въ неудовлетворителнитѣ политически и социални условия, въ които бѣ поставенъ да се развива руский народъ, които налагахъ и други задачи на мислящата частъ отъ него. Може-би и за това то се засили, когато прѣдставителъ и ръководителъ му стана младий Писаревъ, можъкъ надаренъ съ необикновено силенъ умъ, съ огроменъ писателски талантъ, съ силна логика и убѣдителностъ. Съ такива единъ страшни оръжия той поведе страстна борба противъ руската поезия и естетиката, въобще, и успѣ въ скоро до такава степенъ да замехети умоветъ на руската интеллигенция, щото въспрѣко опова, което въскрѣщаваше до прѣди малко младото поколение, въ областъта на прѣкрасното, сега подъ плѣняющата сила на отрицателната Писарева критика, се прѣобърна на смѣшно и глунаво — Пушкинъ отъ гениаленъ поетъ падна до степенъ на жалъкъ и празенъ ритмоплетецъ. Поезията биде афоресана и нѣколко години „Отечественния записки“, най-главний журналъ въ Россия, не даде гостоприемство нито на едно стихче на страницитѣ си... Истина е, че тоя вѣтъръ скоро прѣмѣнна Писаревъ умре, и заедно съ него учевитѣ му, а Пушкинъ накъ въскрѣсна, и днесъ всичкитѣ школи, лагери, течения въ Россия въ единъ гласъ го припознаватъ за най-мощното проявление на руский духъ, за най-лъскавата слава на руския народъ.

щната, не се стъпяваше, съ радост и съ съчувствие отъ всички българини съ с.
це и душа българска. Ние прочетохме съ покъртено отъ скръбъ, и същеврѣми
отъ национална гордостъ сърдце, описанията на героическата и въ смъртъ на
въ поля на България, смъртъ толкова ранна за тѣхъ и която завѣнчава
славно тѣхното кратковрѣменно съществуване на земята. Нищо друго не го
да даде по-пълна идея за гражданската доблестъ и самопожертвуване го

честното, нито да ги впише въ едно честно сърдце, както прочетът на подобна една книга. Ние желаем нейното разпространение особено въ редоветъ на младата ни армия. Нека пригърнитъ отъ лична храбростъ и стопческо посрещане смъртта, каквито имъ даватъ тѣхнитъ братя по оръжие, да служатъ на нашитъ офицери и войници благороденъ стимулъ къмъ самопожертвуване за честта и независимостта на отечеството.

При това, *Портретитъ и Биографиитъ* иматъ и друго по-трогателно и интимно значение: тѣ ще послужатъ за сладка утѣха на семействата и приятелитъ на покойнитъ герои, които чрезъ това се избавятъ отъ забвение-то и се обезсмъртяватъ съ имената си и съ пригърнитъ си въ паметта на нашия народъ. Авторътъ, който скромно се е подписалъ съ буква Д. (офицеринъ нѣкой, мислимъ), посветилъ е труда си на „българскитъ майки“ водещъ отъ едно много истинско и деликатно чувство.

Портретитъ сж твърди върни и хубаво изработени.

Прѣпоръчваме горещо книгата.

X.

Приехъ се въ редакцията слѣдующитъ нови книги и издания:

Учителя като лѣкарь, книга необходима за учители, родители и въспитатели, съ 20 фигури. Прѣгледана и подобрена отъ Мин. на Нар. Просвѣщение. Прѣвелъ отъ нѣмски С. Поповъ, София, издава книжарницата на Ив. Б. Касаровъ, 1890, цѣна 60 ст.

Стара История съ 50 фигури въ текста. Съставилъ Георги Дерманчевъ, за горнитъ класове на срѣднитъ училища. София, 1890, цѣна 4½ лева.

Какво да се прави? (что дѣлатъ) романъ отъ Н. Г. Чернишевски, книга I. Прѣводъ отъ руски. Руссе 1890, цѣна 1 левъ 20 ст.

Дума, литературно-научно-политическо мѣсечно списание, книжка V—VI, редакторъ Н. Йонковъ-Влашкинъ. Пловдивъ, 1890.

Искра, научно-литературно списание № 11—12 редакторъ и издатель В. Юрдановъ. Шуменъ 1890.

Малка Христоматия, читанка за първий класъ на гимназиитъ и три-класнитъ общински училища. Съ граматически бѣлѣжки и тълкованца. Съставилъ Д. В. Манчовъ. Пловдивъ 1890, цѣна 1 левъ.

Христоматия за долнитъ класове на гимназиитъ и общинскитъ класни училища. Томъ III. Съставилъ Ст. Костевъ и Д. Мишевъ. Пловдивъ, 1890 цѣна 1 левъ.

Библиографический прѣгледъ на нашата математическа литература, съставилъ Н. Начовъ Шуменъ 1890 година.

Am Ur Quell monatschrift für Volkskunde, herausgegeben von Friedrich S. Krauss. Heft. II. Band.

Желѣзни струни, отъ Ст. Михайловски. Руссе, печатница на С. Роглевъ 1890 цѣна 1 левъ.

Террористка, расказъ, прѣвелъ отъ руски Д. С. Свищовъ, 1890 цѣна 20 ст.

Хигиена на любовта, отъ К. Ев. Чернецкий, прѣвелъ отъ руски Р. Х. Овчаровъ, Свищовъ, 1890 цѣна 2 лева 25 ст.

Войвода Люба. повѣсть отъ Д. Стерева, Руссе, 1890 цѣна 80 ст.

„Ижиния“ трагедия от Силвия Пелико.

прѣводъ отъ К. Величкова, прѣдставена на 6 октомврий 1890.

Какво е очаквалъ всѣки отъ насъ отъ първата вечеръ, отъ първото прѣдставление на единъ български театъръ? Ласкаемъ се, че ставаше отзивъ на една всеобща мисль, ако кажемъ, че всѣки е очаквалъ, българския театъръ да бѣде, поне първата вечеръ, *български народенъ* театъръ, очаквалъ е, че ще се употребятъ всички възможни усилия да се намѣри една българска — отъ българскъ написана или поне наъ българския животъ взета — трагедия или комедия, за да се въплати поне театъръ, въ тѣзи вечеръ една идея, за да се постави това важно учреждение въ свръзка съ българския духъ, съ българския народъ. Това очакване за жалость не се сбъдна: първото прѣдставление прѣдстави на октомврий 1890 прѣдставяше италианския, а не българския животъ. Някой пиша да одобри това, нито да се зарадва, особено затова, защото българскій духъ не е толкова бѣденъ, щото да не може да задоволи едно тъй скромно желание, щото да не е било невъзможно да се постигн патриотически, безъ да се поврѣди на чистото искусство, стига само управлението на театъра да е стояло на висотата на своето положение и да е съзнавало всичката важность на своята задача „Иванко, убиецътъ на Асѣния“, погледнатъ отъ естетическа точка, е много слабъ; „Невенка и Свѣтославъ“, „Михалаки чорбаджи“, „Криворазбраната цивилизация“, „Райна княгиня“ и др. не сж никакъ по-силни отъ „Иванко“, но тѣ а особено „Иванко“, сами по себе сж много силни, защото сж станали на обществена сила. Тѣмъ прочее се надаше непрѣмънно чествата да бѣдатъ първигъ въ репертуара на първия столиченъ театъръ.

Но нека не папираме толкова върху тѣзи грѣшка, защото не ни сж точно пзвѣстни мотивигъ и съображенията, които сж наложили този изборъ. Ще добавимъ само, че ако на управлението на театъра се е видѣло, по какваго и да е причина, невъзможно да постигн патриотически — като постави на сцената наша пиеса — тогава то е трѣбвало нецѣлѣнно да постигн чисто художествено и да избере за първата вечеръ една безсмъртна по своигъ естетически достоинства и по своето високо съдържание, класическа трагедия или комедия. Само тогава, само прѣдъ величието на единъ всемирень гений, може би патриотическото ни чувство, пародната ни гордостъ скромно ще отстъпятъ и българскій духъ да стори мѣсто на духа на човѣчеството, но никога не на една посредствениа сълзодобилна и сантиментална италианска пиеса! . . .

Врѣме е, обаче, независимо отъ този въпросъ да разгледаме и оцѣнимъ обективно самата игра. Обективно, казваме ний, защото ни е страхъ да не би да бѣдемъ твърдѣ пристрастно-отстъпчиви къмъ слабостигъ, които би се намѣрили въ едно похвално и трудно прѣдприятѣ.

Общото впечатление отъ играта, отъ способностигъ, прилѣжното изучаване и „пейлженнето“ на ролитъ бѣше доста задоволително. Публиката цѣла е излѣла изъ театъра доволна, съ добро мнение за играчигъ и съ още по-добри надежди за бѣдѣще. . . Но може да ни се овърне, че публика, като нашата, не може да бѣде комитетна сѣдителка — и ний сами видѣхми тѣзи вечеръ единъ подобень фактъ, и чухме ржкоплѣскание и викове *bis* подиръ едно явленне (да не го казваме кое е), което се игра песносно, петърпно: по намъ ни се иска да вѣрваме, че пейний истинигъ често пакъ я води вѣрно.

Прѣди всичко приятно ни поразн невѣроятната за България точность: начеванието на играта тъкмо въ 8 часа, както гласеше обявлението. Жално е само, че почиташмата публика не бѣше счела за пуждно да се съобрази съ обявлението и че голѣма частъ отъ нея беспокоеше и смущаваше прѣвъ врѣмето на първия актъ. Ще ни радва, ако управлението бѣде всѣка вечеръ тъй точно, щото това не само, че ще бѣде само по себе си похвално, но и ще служи

може да се приложи, за да се намери първата и последната част на частната стая предъ огледалото. Първата и последната задача на

търор е да бъде способен безгранично и произволно да мѣнява израза на лицето си и то да го мѣнява тъй, както живитѣ хора си мѣняватъ лицето, когато разни страсти и душевни вълнения движатъ гражданѣ пмѣ. За първото се изисква продължително и неуморно упражнение, а за второто — знание. Нека никой отъ нашитѣ актьори не жали труда да въспитае мускулитѣ на лицето си, нека му дава ту това, ту онова изражение и скоро ще се види съ неограничена властъ върху израженията на лицето си. За да постигне това актьорътъ, никакъ не е потребно да знае психологическитѣ закони, споредъ които душата, душевнитѣ състояния влияятъ върху тѣлото, и нашата воля. Нашето лице да имаме насърбенъ или веселъ, отчаянъ или ядосанъ изгледъ незабавно отпечатва на лицето ни именно тѣзи вътрѣшни състояния. Ний често ще имаме случай да се повръщаме върху този въпросъ — азбуката на драматическото искусство, — а за сега се задоволяваме съ общата бѣлѣжка, че необходимо условие и за първото и за второто е това: актьорътъ искрено да играе, т. е. да се прѣдава съвършено на онова душевно състояние, което прѣдставлява, да се идентифицира досущъ съ лицето, което играе, да забравя, че „играе“, че се прѣструва. Нека когато прѣдставя моментъ на отчаяние сърдцето му да се свива отъ истинско отчаяние, а когато прѣдставя моментъ на радостъ и екстазъ, сърдцето му да се движи по очитѣ му да свѣтатъ отъ истинска радостъ. . . нека, съ една дума, прѣживява силно и дълбоко всичко, щото прѣдставлява.

По своето сполучливо изпълнение, както и по силното впечатление, което направи на публиката, второто дѣйствие стои несравнено по-горѣ отъ първото, и отъ всичкитѣ други. Обаче тѣзи похвала, това признание заслужава не цѣлото второ дѣйствие, а само оная частъ отъ него, въ която на сцената оставатъ двамата любовници: Ижиния и Жулио. За пояснение на това дѣйствие нека служатъ слѣднитѣ думи: Трагедията „Ижиния“ се гради върху враждата на двѣтѣ извѣстни сръдновековни партии въ Италия: гвелфската и гибелниската. Фамилната на консула Еврарда е гибелниска; Ижиния е дъщеря на Еврарда. Жулио по произхождение е гибелинъ, по той пѣмѣнитѣ убѣжденията на своитѣ прадѣди и станалъ гвелфъ. Той либи страстно Ижиния и тича въ къщата ѝ, да ѝ каже да вземе мѣрки за прѣзъ слѣдующата нощъ, въ която ще възстане разярения противъ гибелнитѣ народъ, и да се отдалечи отъ къщата на баща си, защото тѣлната щѣла да нападне и съсипе къщата. Онова, което образува драматичната ситуация въ този актъ, то е горѣ-помянатитѣ партизански законъ на сената, санкциониратъ и отъ нейния баща, законъ, споредъ който, тя или баща ѝ подлежи на смъртъ, защото въ тѣхната къща се крие гвелфъ. Поради всичко туй Ижиния е взнѣ себе си и негодува противъ Роберта, нераздѣлната ѝ другарка, защото го е приела и скрила. Онѣзи частъ отъ този актъ, въ която приказватъ само двѣтѣ жени, се изигра твърдѣ монотонно, поради нехубавата, неестествена и твърдѣ бърза, „заучена“ декламация. Тука Ижиния трѣбваше не само съ думи, а и на дѣло да покаже едно силно вълнение, пълно съ страхъ състояние; говорътъ и тонътъ ѝ трѣбваше да бъде нервозенъ, прѣкъснатъ и логически несвързанъ; гражданѣ също тъй трѣбваше да се напиратъ въ силно движение, което да се изразява въ често поиманье и конвулсивно издигане и снемане и най-сетнѣ заедно съ всичко туй да се вижда едно плахо почти безсъзнателно избръщане, а не надничане ту на единтъ, ту на другитѣ врати. Ето съ какви външни признаци трѣбва да бъде придружено едно душевно състояние, като това, страхътъ отъ опасното за живота и честта на единъ баща присѣстване на любимия ней човѣкъ, вълненето отъ това, че той всѣки часъ може да налѣзе на прѣде ѝ и нерѣшителността ѝ, какъ да го посрѣщне. Въ подобно възбудено състояние Ижиния сполучи да се прѣнесе въ време на разго-

сата едва ли би заслужвала — нито пъкъ да посочваме на отдѣлните грѣшки на актьоритѣ. Само една капитална грѣшка и единъ хубавъ моментъ ще ни спратъ вниманието. Хубавото е — умирането на Едварда въ V актъ; капиталната грѣшка състои въ невѣрното прѣдставяване на полудата на Ижния Майстор-самата игра на Ижния въ II актъ ни кара да вѣрваме, че при по-голямо старание и изучаване отъ нея може да се очаква вѣрна и сполучлива игра въ IV актъ, въ полудата. Този пътъ обаче Ижния никакъ не сполучи, защото въ нейната игра нѣмаше нито единъ отъ вѣншипитѣ признаци на лудостта. А колко силенъ ефектъ може да се произведе, когато на сцената се яви едно страшно и малко фантастично облѣчено женско същество, съ разплътени дълги коси, съ малко неестествени, но живи, честни и разнообразни движения на раждѣ съ диво блуждающъ погледъ, съ широко отворени очи, съ полуотворени устни, съ лице почти вдъхновено, но расѣяно . . . . Едва ли има друго душевнo състояние и друго несчастье, което въ такава степенъ да може да покърти въ основата душитѣ на зрителитѣ, да възбуди тѣхното състрадание и страхъ, които върши тъй лудостта, прѣдставена поне колко-годи близо до прирѣ-

„Женидба“ комедия отъ Гоголя,

прѣводъ отъ И. Ивановъ, прѣдставена на 21 октомврий 1890 г.

Поради разболяването на едно отъ актьоритѣ, г. В. Костова, театъра не можѣ да дѣйствиува близу 10 дена и едвамъ на 20 окт. се повторѣ *Ижигия*, а на 21-й *Женидба*. Ний пѣмахме възможность да видимъ първото прѣдставление на Гоголевата *Женидба*, и нашѣ бѣлѣжки що се отнасятъ само за играта на актьоритѣ при второто ѣ прѣдставление.

Прѣводътъ на *Женидба* е много добъръ. той е български прѣводъ, той е такъвъ, каквито имаме твърдѣ, твърдѣ малко. Ако комедията нѣмаше чисто руски колоритъ, то языкътъ би накаралъ зрителя да си помисли, че слуша единъ български авторъ. Но за жалостъ прѣводачътъ, въ своето стремление къмъ българщина отишълъ твърдѣ надалечъ и „опошилъ“ прѣвода си. Улични думи, като „дигване“, „боклукъ“ и пр., двусмислени изрази, кални каламбури изобилуватъ въ него. Тѣзи особености на прѣвода не го правятъ вѣренъ на оригинала и не го приближаватъ къмъ духа на Гоголевата „Женидба“, защото Гоголевскій езикъ не е такъвъ. Ний сравнихме съ оригинала почти всички ония изрази, които ни карахъ да се червимъ въ театъра, и нахѣрихме, че у Гоголя нѣма $\frac{1}{2}$ отъ тѣхъ. А колкото за употреблението и дѣйствието на двусмисленоститѣ върху зрителитѣ, драго ни е, че можемъ да услужимъ на четене съ подробни съобщения. Почитаемата столична публика съ четири уши слушаше и ловеше всѣка двусмислена дума за да се прѣдаде на сърдеченъ двусмисленъ смѣхъ и да испустне нѣкой звукъ или пъкъ цѣла фраза. Ако Шиллеръ имаше щастието да приѣтствува на едно такава българско прѣдставление и да наблюдава отъ една страна сърдечния хохотъ, а отъ друга срамежливото поглеждане на долу на невиннитѣ момински души, то той смѣло би нарѣкълъ прочутата си статия: „Театърътъ като безправствено учрѣждение“. Тежко на престижа на българското искусство, на българския театръ, ако той още отъ първитѣ дни на своето сѣществуване даде поводъ даже да се помисли туй за него! . . . Българската публика и интеллигенцията и безъ туй е извѣстна, като такава, която не умѣе да бѣде остроумна и занимателна, освѣнъ когато е цинична, а какво ще стане, ако и въ театъра се даде храна на тѣзи нейна наклонность, ако театърътъ заприлича на българско общество? . . . Питаме сега, кой е прамий винокникъ на това зло? Прѣводача можемъ да оставимъ съвсѣмъ на страна, защото и да е виновенъ той прѣдъ българската публика, актьоритѣ сѣ единичкитѣ виновници прѣдъ *столичната* публика. Забѣлѣжката, че тѣй е писано въ книгата, не може да служи нито за най-малко извинение, защото актьоритѣ сѣ длѣжни да работятъ съзнателно и да се съобразяватъ съ каквото трѣбва . . . Може прѣдъ друга по-просвѣтена и съ по-идеална посока публика сжжитѣ думи да не направятъ този ефектъ, но тука за жалостъ го направихъ. . . И трѣбва да признаемъ, че много, сами по себе си невинни изречения, се изопачавахъ отъ публиката, отъ извѣстна частъ отъ нея, и поради нейния двусмисленъ смѣхъ ставашъ цинични. Но какво можемъ да чакаме отъ една публика, която е навикнала да си прѣкарва времето въ софийскитѣ кафе-шантани и въ арената на Ангело Пизи и др. нему подобни и която и сега се стича тамъ, а театъра стои половина празденъ! . . .

Общото впечатление отъ играта бѣше пакъ много хубаво. Само би било желателно младитѣ актьори да не ламтѣтъ толкова къмъ ефекти, защото туй тѣхно ламтение, ако и да може твърдѣ отъ рано да ги покрѣе съ лаври, но то ще насочи тѣхния талантъ къмъ съвършено крива и неестествена посока, която ще стане причина твърдѣ скоро да увѣхнатъ тѣзи рано цвѣтнали лаври. По-хубаво и по-полезна ще бѣде за младитѣ жреци на Талия и Мелпомена да се стремятъ къмъ точно разбиране и проникване на ролитѣ си — и то ще имъ спечели сега по-малко похвали и по-малко шумни ржкоплѣскания, нъ тѣзи похвали ще

ВЪСТИ ИЗЪ КНИЖОВНИЙ СВѢТЪ.

По-миналий мѣсець се помина французский писателъ Алфонсъ Каррь, осемдесетъ и двѣ годишенъ старецъ. Той е авторъ на прѣкрасний романъ *Sous les Tilleuls*. Освѣтъ купъ повѣсти и раскази еднакво хубави, Каррь е редактиралъ и перподическото издание *Оси*, въ което третиралъ съ голѣма сполука разни политически и литературни въпроси. Отъ много години той се бѣше оттеглялъ въ уединение на краеморското градче Санъ Рафаель, дѣто прѣкарваше тихата си старость въ мирни занятия съ градинарство и риболовство. Смъртъта му се дължи на една силна настивка, приобита въ едно патуване по морето въ рибарската си лодка, прѣзъ което билъ връхлѣтянъ отъ страшний циклонъ на това лѣто. Француската литература губи въ Алфонсъ Карра единъ отъ най-популярнитѣ си и талантиливи прѣдставители.

„Vesmir“ иллюстриранъ чешски вѣстникъ, съобщава, че братя Шкорпилови приготвятъ за печатъ голѣмо иллюстривано съчинение на чешски языкъ: „Балканъ“. Това съчинение, което за насъ има специална важность, е резултатъ отъ многогодишнитѣ плодотити изслѣдвания, пзвършени отъ братя Шкорпилови въ страната ни.

Въ новий французский вѣстникъ *L'Anthropologie*, Paris 1890, е обнародвана критика за забѣлжителната книга на сжцитѣ бр. Шкорпилови: „Паметници изъ Българско, Часть I, Тракия, 1889.“ Критиката се отзовава съчувственно за труда имъ и свършва съ думитѣ: „La decouverte de monuments mégalithiques en Thrace est un fait archéologique capitale“. Археологическитѣ и геологическитѣ трудове на братия Шкорпилови сж извѣстни на съотечественицитѣ ни и нѣма нужда да казваме отъ каква важность сж за науката за бълг. отечествознание.

Трѣбва да кажемъ че единчкия най-подробенъ и най-добъръ учебникъ по географията на България е съставенъ отъ тѣхъ.

Въ обнародвания рапортъ на Г. Блека, (английски вице-консулъ въ града ни), до английското правителство, върху економическото състояние на България, нампраме и нѣколко твърдѣ интересни статистически свѣдения за положението на училищното дѣло у насъ. Г. Блекъ е ималъ възможность да се ползува, както отъ статистикитѣ на надлежното министерство, тъй и отъ свѣдѣнията, които е придобилъ отъ канцеларията на сжщото учреждение, и това гарантира вѣрнosityта на неговитѣ данни. Което обаче е най-любопитното на тия страници, то е сравнителний прѣгледъ, който г. Блекъ ни дава за числото на началнитѣ училища и на ученицитѣ въ четиритѣ Балкански държавици: България, Гърция, Сърбия и Ромжния, и резултатитѣ отъ това сравнение, сж твърдѣ насърчителни за насъ. Излѣзва, че България притежава най-голѣмото число народни училища

3844. Слѣдъ нея иде Ромжния съ 2743 училища, Гърция съ 2281 и най-сѣтитъ Сърбия, само съ 544! Той редъ се измѣнява, ако вземемъ въ внимание числото на населението, обаче, България заема пакъ първо мѣсто (на 1000 души се падатъ 1.21 училище), Ромжния отстъпва второто мѣсто на Гърция, която е прѣдставена съ 1.15 pro mille, а сама заема третето (съ 0,51⁰/₀₀) и най-сѣтитъ

радваше душата! Той наумяваше топлиннта, олагоденствието, задоволството, което окръжаваше щастливите на тоя свѣтъ, на пукъ на мразоветѣ, на витопките фъртуни, на ледното вмѣртвяюще дихание на зимата...

Именно, на тая гледка со наслаждавахъ отъ провореца си, сѣднали на мекото канапе, г-нъ и г-жа Юрданови, женени прѣди година и половина. Цанко Юрдановъ, важенъ чиновникъ въ едно министерство, чедовѣкъ образованъ, свѣтски, и страстно привързанъ на младата си жена, вѣшаваше мъжчеливъ погледъ нѣкъдѣ къмъ снѣжните хълбоци на Витоша. — Очевидно, той нито гледаше нѣщо тамъ, нито бѣ пъкъ занятъ отъ нѣкаква опредѣлена мисль, защото лицето му пазеше изражението на оная спокойна — безгрижна разсѣянность, която обладава неволно човѣка когато душата му е мирна, когато животътъ му тече плавно и гладко, и когато той отъ една топла стая, оживена отъ една прѣкрасна супруга, при веселото бумтение на собата, гледа на вѣнъ въ бѣсно-хучащите вѣяния на зимата. Сякой е испытвалъ това щастливо-эгоистично, сънепо-
мно состояние.

ковачица, на другия му край, дѣто огнището омекчаваше болко ѝ

въздуха. Само майката остана въ стаята да запушва тамт
ното болнаво и сухо лице се мърна въ тѣхъ, като едно
Но въявната размахти съ снѣжни облаци въздуха и прѣи
съпрузи зрѣлицето.

Тогавъ тѣ се обърнаха насамъ и погледитѣ имъ п
тинитѣ, въ богати кражила що висяха на стѣнитѣ, на
ламби, положени на орѣховъ столъ, на свиленикѣ кресла, на
килимитѣ, бибелотитѣ, статуйкитѣ и украшенията, що пълнях
широката затоплена стая. Тая гледка на личното имъ
охолностъ завчасъ изгони одѣвешното имъ настроение
шата имъ. Една дебела завѣса падна между честитата
на нещастнитѣ. Добритѣ чувства моментално исчезнахъ
това се видеше. Тя стана за нѣщо си, и като мина в
хвърли бръвъ и щастливъ погледъ на бѣличкото, мимо
лиценце, което видѣ въ голѣмото стъкло.

— А пророз, забравихъ, ами ти какво направи съ д
тя живо мжжа си.

— Коя дрѣха? попита г. Юрдановъ.

— Какъ, забрави ли? *Sortie de bal'*-тъ.

— Ахъ *sortie de bal'*-тъ? Наистина, забравихъ .

— Хубава работа . . Да забравишъ . . Какъвъ
Цанко! каза Вѣра полусърдато, като си поправаше на

Цанко стана и замисленъ се да ходи изъ стаята.

— И чуешъ ли? обърна се пакъ Вѣра, — иди у
на мадамъ. . . У нея видѣхъ азъ чудесенъ единъ сортъ
брокаръ чудо, прѣлестъ! . . Безподобно нѣщо.

— Но той е соленичкъ, пиленце . .

— Соленичкъ? Сто и трийсетъ лева! Та такава
ричанъ соленичко! Или искашъ да ме сконфузишъ . .
ще бждемъ пригласени на балътъ у . . . третия день
ми е необходима наметката, като въздуха, който дишамъ

— Прѣкрасно, прѣкрасно.

— Не е достатъчно да кажешъ прѣкрасно, Цанинъ
да побързаешъ, да не би нѣкоя друга хубостница да купи
дрѣха . . . Прѣдстави си, то ще бжде просто ужасъ .

— Но, драга Вѣрке . . . захвана Цанко съ сери-

Тя прѣвидѣ, че той ще прави нѣкакви възражени
рѣшително:

— Нѣма „драга Вѣрке“, въпросътъ е рѣшенъ. .

— Ти знаишъ, че азъ нищо не съмъ ти отказвалъ

— Безъ „но“ Цанинце! извика Вѣра, като плѣ
си по бузата и го залѣ съ блѣсъкътъ на чуднага си ус
бваше самъ да ми направишъ единъ приятенъ сюрпризъ
а ги правишъ, и по най-деликатенъ начинъ . . .

СТРАНИЦА ИЗЪ ИСТОРИЯТА НА МАКЕДОНИЯ ВЪЗРАЖДАНЕ.

Въ шестата книжка на „Деница“ напечатан подъ наименование: „Нѣщо за нашитѣ ветерани“ дръ Ив. Д. Шишмановъ. Авторътъ на тази статия себа къмъ ония лица, които могатъ да способствуватъ яснение дѣятелността на инициаторитѣ и главнитѣ шето възраждане, които сж имали за оръжие книжницата и църквата — да запишатъ всичко, каквото обществена дѣятелностъ и дѣятелността на всички съвременници, или, ако тѣ немогътъ, да сторятъ то. Не можемъ да се несъгласимъ съ автора на поменатата бѣлѣжки ще прѣдставляватъ едни отъ най-цѣннитѣ рията на нашето духовно и политическо възраждане народъ миналото си, да изучи причинитѣ, които с възраждане, и да си обясни условията, при които — това значи на половина да си е опрѣдѣлилъ пътя. А това изучаване и това обяснение у насъ, струва ми. Ние не сме изучили своето недалечно минало по дѣятелността, която се подразумѣва въ изречѣнието не сме развили. И Алкивиадъ е ималъ право, като на учителя, у когото не се е намѣрила настолната по кого книга — Омиръ! . . .

И така, съзвивайки важността на една такава дѣл години отъ какъ се занимаваме съ събиране и телитѣ, които първи сж основали и поддържали бы Македония, борили сж се противъ всичкитѣ прѣпятс дали на своитѣ замѣстници едно отъ най-добритѣ с нето на масата и едно отъ най-благороднитѣ знам жаване. Ние откъсваме частъ отъ тѣзи свѣдѣния з тия. Тя се отнася до отварянето на първото с училище въ Прилѣпъ.

Ако отварянето на българскитѣ мъжки учили дѣлжи на мъжка инициатива, то отварянето на дѣв тая страна и популяризирането колко-годѣ идеята, че да знае училището, както и момчето, — това се д Македония иматъ право да се гордѣятъ, че, макар мъжетѣ, но за това пъкъ жени сж почнали основат китѣ училища. На нѣкои мѣста, даже, като въ чка Динкова е отворила първа дѣвическо-мъжко

напразно харчени пари за дѣвическото училище; но гъркоманите

КАЛОФЕРЪ ВОЙВОДА*)

Отъ **А. Начева.**

III

Буйно скача Тунджа мътна
Изъ камъни и дървета.
Вѣтръ вѣй, и лѣсъ приглаша
Пѣсень сладка, пѣсень вѣга.

Горско пиле чудно пѣе,
Като пѣе чурулика:
„Трѣбватъ момку очи черни,
Трѣбва му вече и прилика!“ . . .

Подъ единъ дѣбъ старъ корубастъ
Младъ войвода си почива.
Тяженъ е той и умисленъ,
Скърбъ сърдцето му облива.

Що ѝ умисленъ пакъ войвода?
Що му ѝ нему на сърдцето?
На туй горско пиле лудо
Що му ѝ мрачно тѣй лицето?

Фирманъ има отъ Султана
Воленъ да е да си ходи,
Да владѣе все, що може
Въвъ два дена да обходи.

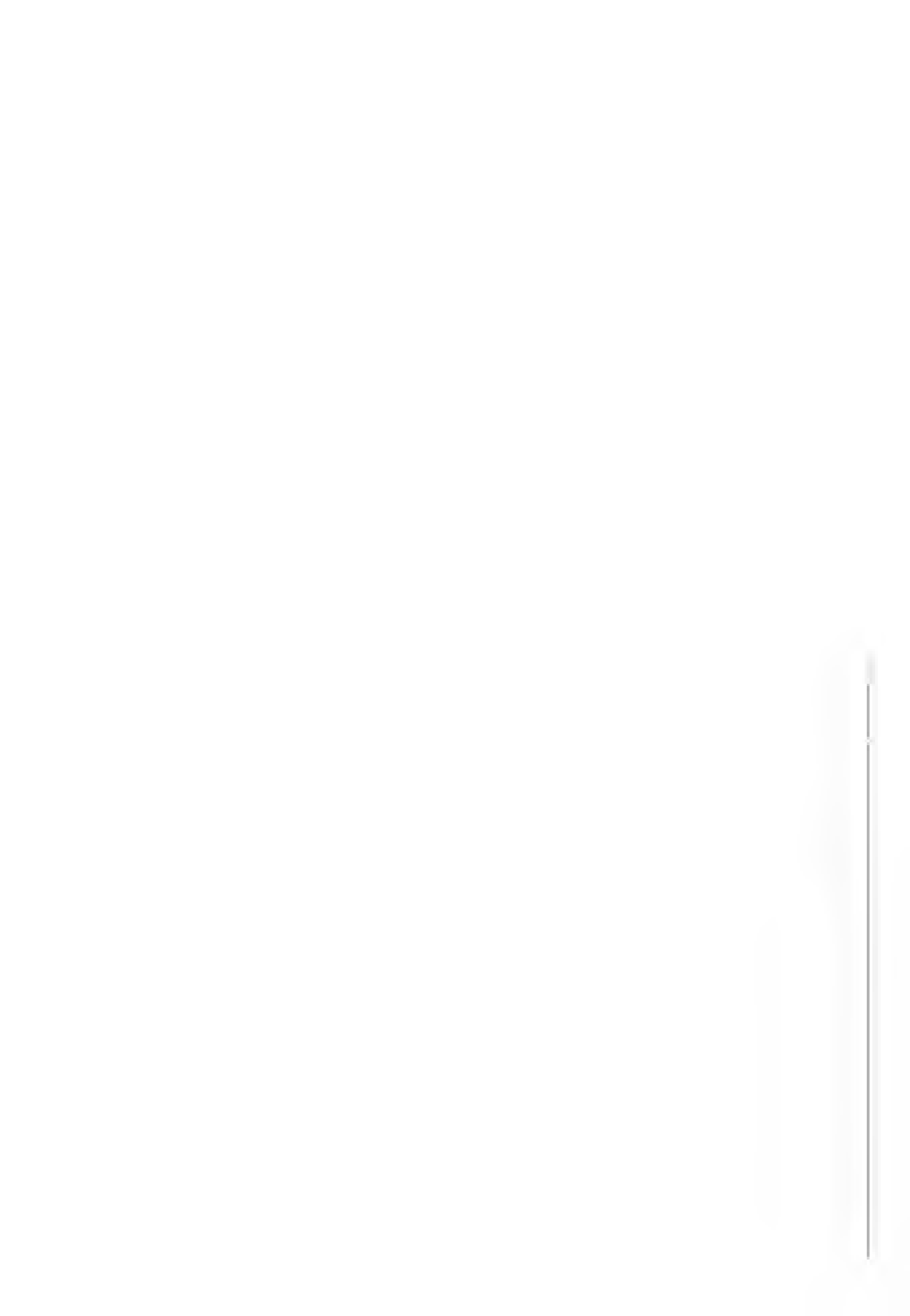
Не му ѝ тѣсно въвъ балкана,
Бистра вода пакъ се лѣе,
А изъ горскитѣ усой
Славейчето пакъ си пѣе.

Бабки има съсъ товари.
Цѣли стада вакли овни,
Цѣлни пещи съ хлѣбъ пшениченъ —
Той и момци — вси доволни.

Но защо е тѣй посърналъ?
Какъвъ червякъ лютъ яде го?

---

*) Продължение отъ 11 книжка, и край.

Очи черни — кат' черепи,
Снага иматъ, кат' тополя,
Въжди вѣти — чудосѣя,
Коса черна — черна смѣла.

~~Самая же суть при —~~
Нивга радость не видѣла,

съ лактитѣ и си пробихъ пѣтъ въ живата стѣна. Тогава видѣхъ, че онова, което бѣ сбрало толкова любопитни погледи, бѣше, какво мислите че бѣше? — единъ помазанъ отъ пайтонъ чловѣкъ? единъ пълнокръвенъ падналь отъ апоплексия? или друго нещастие на чловѣкъ или на животн? уви — защото нещастията будатъ любопитството, както щастieto — завистѣта — или пъкъ нѣкоя нещастна мишка хваната въ капанъ?

Не, една жена избѣгала изъ своя!

Тая жена бѣше селянка и сѣдѣше на земята. . . Млада, мурголина, съ черни хубави очи, до колкото можахъ да видя, — понеже тя ги че вдигаше отъ земята, — и напѣто прѣмѣнена, безъ бѣлата невѣстина а-брадка, като мома, съ гиздавъ безрѣкавенъ шопски кланиникъ, кѣ го оставяше да се видатъ живописно обшититѣ рѣкави и поли на снѣл о-бѣлата риза, съ каквито се бѣлнува всѣки петѣкъ софийскій пазар

Прѣдъ навалицата, до самата селянка, правѣ, стоеше мажа ѣ, ви и русъ момѣкъ. Азъ напразно се слияхъ да прочетѣ въ лицето му тресающитѣ чувства, които трѣбваше на тоя мигъ да испитва. Въ нѣко-

мътъ и негодованието дойдохъ до върха си, когато мажътъ, изведнажъ, изъ крайна апатия дойде въ свирѣпостъ и удари съ нѣколко юрука жена си по лицето, за да смири упорството ѝ.

— Боже мой! какво нащастие! навиеа студентътъ и се спусна връзъ жандарина и мажътъ, като да имъ истегли изъ рацѣтъ жертвата. И подъ сѣщия импулъсъ, като галванизирана, сичката тълпа направи сѣщовъ движение и се затече на помощъ на селянката. Нѣмаше вече ни единъ гласъ, ни една душа, ни единъ погледъ който да не бѣше за нея. Стълкновението бѣше немикуемо между възмутената човѣшка съвѣсть и „законното право“; но въ сѣщия мигъ селянката биде хвърлена на пайтона, въ който се качиха и жандаринътъ и мажътъ. Навалицата навалица се сирѣ поразена, като видѣ че колата тръгнахъ; но тозъ часъ видѣхме че неравната борба се поднови и въ колата между двамата маже и жената, и тя, види се, подиръ героически усилия, успѣ да се исправи цѣла, съ очевидната цѣль да се хвърли отъ колата. Навалицата се спусна. Но появлението на селянката исчезна, като едно в Тя се пакъ смъкна въ пайтона, подъ единъ дъждъ юруци и ти се видеше само главата на жандарина, а отъ страни стърчаха сам крака обути въ царвули на селянката. Пайтонътъ закри новата улица, която е между митрополията и Дондуковъ булеварта тогава пакъ видѣхме цѣлата група: селянката бѣше прострена въ на колата, въ краката на жандарина, а мажътъ ѝ съ цѣлата си бѣше се тръшналъ връзъ нея за да ѝ прѣсѣче всяка възможностъ скубане, а съ една ръка ѝ запушваше устата за да не вика.

Ние останахме смаяни на мѣстото си, съ погледъ прикованъ на отходящия пайтонъ, който скоро исчезна. Тълпата бавно се разотиде. Нѣколко жени равнѣяха послѣднитѣ си впечатления.

— Та какъвъ животъ ще бѣде подиръ това? питаше една.

— Не видишъ ли, какъвто е билъ я до сега, клетата женица, т-зова се друга състрадателно.

— Истина, той я много биятъ. . .

— Така ли? та коя нѣма да стори, като нея? пое друга.

— Я си гледайте работата, извѣрна се една, която тръгваше, — си е хубостница: какъто дирила намѣрила. . .

Всичкитѣ се обърнаха въпросително къмъ говорещата.

Тя прибави:

Comme ça, on a des chances d'avoir été au moins une fois dans le vrai.

По поводъ на Левититѣ :

Oh ! le lévitisme, ça n'a pas toujours été ce que c'était du temps de Jos
Dans les premiers temps, comme le culte était très compliqué, il fallait

espèces de sacristains très forts, connaissant très bien leur affaire: c'étaient les lévitecs. Mais le lévitisme organisé en corps sacerdotal, c'est de l'époque de la reconstruction du temple.

Най-послѣ, азъ схващамъ случайно крайща отъ фразы: „Bien, oui, c'est compliqué“. — Cette redaction du Levitique ça a-t-elle été finie? Non, ça a cessé“. — „Ah! parfait, le Deutéronome! Ça forme un tout. Ah! celui là a pa'été coupé!“

Боже се тука да не измачка г. Ренана подъ прѣдлогъ да възпроизведж точно живото му слово. Същамъ харно, че откъснати отъ самата личност на оратора, отъ всичко което ги придружава и подига, и спасява, тие откъслещи, малко раздъжкани, добиватъ смъшенъ видъ. Това ти докарва на умъ единъ Лабинъ *) тълкователъ на светитѣ книги, единъ критикъ на Писанията изложенъ отъ Леритиера прѣдъ дупката на суффлерътъ, въ нѣкой си фантастически монологъ. Но никакъ не, честта ме заставлява да прѣдизвѣстж читателя за това. Истина, азъ не мислж че Рамисъ, Ватабъ или Буде сж държели лекциитѣ си на такъвъ тонъ; и това отсъствие на всяко украшение и това распуснато благодушие при една отъ най-високитѣ катедри въ Французската Коллегия! Но справедливо е да прибавимъ, че фамилярността на фразата, и даже на произношенето, се пскупуватъ чрѣзъ сърдечността на гласа и тихата приятна усмивка. Тие „Oh!“ „Ah!“ „pour ça non! j'sais pas“, „Ca c'est vrai“, могатъ да се видатъ достосмѣшни, или просташки, или просто обичливи. „Небрѣжността“ на г. Ренана сж въ послѣдний случай. Той си приказва, това е сичкото, съ една стара публика, твърдѣ вѣрна нему и при която той се чувствова охолень. Вие сега улавяте тона, рѣчтѣта, изгледа на тие бесѣди. Тѣ сж нѣщо твърдѣ живуще. Г. Рамисъ се види че твърдѣ силно се интересува отъ онова, което обяснява и много му е драго. Не вѣрвайте, дѣто казва нѣкъдѣ си за историческитѣ науки „тие дребни палеонтологични науки“. Той ги обича, каквото и да казва, и ги намира че сж увеселителни . . . . Но особено е любопитень да го видишъ когато срѣщне (безъ да го търси) нѣщо смѣшно! Мощната глава, климната кждѣ рамото и дръзната назадъ се освѣтлява; очитѣ блѣщатъ, и контрастътъ е неопцѣнимъ между полуотворенитѣ тънки уста, изъ които се вгдѣт малки зъби, и бузнитѣ и подбузницитѣ богати, епископски, широко и дебело искроени. Това ти научава оня сочни и чудесенъ реліефъ на лица, съ които Гюстивъ Дорѣ е нарисилъ иллюстрациитѣ си въ *Rabelais* или въ *Contes drolatiques*, и които доста ти е да ги погледнешъ за да кипнешъ отъ смѣхъ. Или по-добрѣ, чувствувашъ въ него цѣла проицеска поема, една твърдѣ деликатна и пѣргава душа, завиеена въ много материя, и която се настанява добрѣ тамъ, която даже извлича голѣма полза отъ това, като прави да свѣти по сичкитѣ точки на тая широка маска присмѣхулно изражение, като че съ едно по-широко лице человекъ по-добрѣ и по-пълно може да се присмива на свѣта!

IV.

Сѣ едно, испитвашъ, че си излъганъ, ако на разочарованъ. Г. Ренанъ нѣма съвсѣмъ онова лице, което книгитѣ му и животътъ му би трѣввало да му нараватъ. Това лице което си въобразявалъ вкамънено отъ високій скептицизмъ, наирамъ го че повече прилича на единъ bon vivant на Беранже. Въобразявамъ какъ единъ артистъ на ораторски движения би намѣрилъ тука прѣкрасенъ слухъ да упражни таланта си.

— Тоя человекъ, бл казалъ той, е прѣкаралъ най-ужасната морална криза, ято една душа може да мине. Той е билъ длъженъ, на двацетъ години, и въ ливия, които сж правилли особено жжителенъ и драматиченъ набор, да гла-

*) Понѣкъже, име дадено на първитѣ петъ книги на Вѣхитъ Заветъ.

ние твърдъ ясно се очудвате, господине хитрецо. То е като да казъ.
„Тоя чловѣкъ е чловѣкъ, и той има смѣлость да бѣде веселъ“! Не вна.
че веселостта му е зловѣща, защото азъ щя ви докажъ, че тя е героиче
Тоя мадрець прѣкара една строга младостъ; той признава, подиръ триъ
години студии, че самата тая строга младостъ е била едно тщеславие, че --

---

*) Френски комическа драматистъ.

билъ измаменъ самъ отъ себе си, че само простацитъ и лекоумнитъ иматъ право, но че не е вече време днѣс да се повърне. Той знае това, и го каза сто пѣти, и при все това той е веселъ. Това е великолѣпно!

V.

Не! Имамъ съмнѣние че тая веселостъ не е ни зловѣща, ни героическа. Остая да мисля, прочее, че тя е естествена, и че г. Ренанъ се задоволява да я поддържа чрезъ всичко онова, което знае за човѣцитъ и нѣщата. И това е позволително, защото, ако тоя свѣтъ е наскърбителенъ, като загадка, той е забавителенъ, като врѣлище.

Може да се тикне още по-далечъ обяснението. Нѣма причина щото пиррониянецътъ или най-смѣлнй отрицателъ да не бѣде единъ веселъ човѣкъ, и това даже като приемешъ че негацията или съмнѣнето въ всичко прѣдполагатъ едно вървѣние на свѣта и на живота обязательно и неизлѣчимо мрачно, нѣщо, което не е още доказано. Въ всѣки случай това може да бѣде вѣрно само за хора съ истъчнена култура и съ нѣжно сърдце, защото негодницитъ не се стѣсняватъ да бѣдятъ пълни отрицатели и весели хорица въ едно и сѣщо време. Но въ дѣйствителностъ, никакъ не е нужно да бѣде нѣкой долежъ човѣкъ за да е веселъ, съ една скръбна философия. Ние сме скептици, пессимисти, нихилисти, когато мислимъ за това: останалото време (и това време е почти цѣлий животъ), човѣкъ живѣе, отива, иде, приказва, пѣтува, има своитъ работи, своитъ удоволствия, своитъ дребни занятия отъ всякаквъ видъ. Научѣвате си какво бѣ казалъ Паскаль за и доказателствата на метафизическия Богъ: тие демонстрациии поразяватъ само прѣвъ мигътъ, въ който ги схващатъ; слѣдъ единъ часъ забравятъ се. Прочее, много лесно може да има контрактъ между пдеитъ и характерътъ на единъ образованъ човѣкъ. „Моя разсѣдкъ, казва Монтенъ захваща у мене едно първостепенно мѣсто . . . Той оставя свобода на моитъ апетити . . . Той върши отдѣлно своята роля“. Защо не би вършилъ тъй сѣщо своята роля отдѣлно омайникътъ писателъ на *Философическитъ диалози*? Да се опитаме, прочее, да узнаемъ отъ дѣ и какъ той може да бѣде щастливъ.

Най-напрѣдъ неговий оптимизмъ е прѣдвзетъ и той го високо афишира при всѣки удобенъ случай, па и дори при неудобенъ и въ най-непрѣдвиденитъ минути. Той е щастливъ защото иска да бѣде щастливъ: това е най-добрий начинъ който е напаметренъ за сполучаване щастнето. Той дава съ това единъ примѣръ, който мнозина отъ свърженицитъ му не е алъ да подражатъ. Отъ многото оплаквания себе си, ние ще станемъ дѣйствително нещастни. Най-добрий цѣръ противъ скръбта е може-би да я отричаме колкото можемъ повече. Чувствителността е твърдъ човѣшка, твърдъ благородна даже, но е опасна сѣщо. Трѣбва да работимъ безъ да хленчимъ и да помагаме на ближниятъ си безъ да го поливаме съ слъзи. Незнаемъ, но може-би „бѣдниятъ народъ“ е още по-малко щастливъ отъ когато хванахъ да го оплакватъ по-силно. Телзта му бѣхъ по-големъ другъ пѣтъ, но азъ вървамъ, че тогава той бѣше по-малко за оплакване, именно защото по-малко го оплаквахъ.

Гоговъ съжъ, обаче, да се съгласъ съ слабодушнитъ, че не стига всякога да искашъ, за да бѣдешъ щастливъ. Животътъ, въобще, не е служилъ твърдъ алъ г. Ренана, и доста го подкрѣпи да издържи *басътъ* си, и той благодари нѣжно въ края на *Воспоминанията* си тъжната „първоначална причина“ Всичкитъ му стѣннища сж биле осществени. Той е членъ на двѣтъ Академии; той е администраторъ на Французската Коллегия; той билъ обичанъ, казва ни самъ, отъ три жени, любовта на които му е много важла: сестра му, жена му и дъщеря му; най-послѣ, располага съ честна охалностъ, състояща не въ благороденъ металъ, който е твърдъ материална и подчинающа вещь, но въ акции и облигации, нѣща леки и които сж по вкуса му, които сж едни въ флѣкци,

волствията на надирването, и по нѣкогажъ, на изнамирването). — Г. Ренанъ се наслаждава на гениятъ си и на ума си Г. Ренанъ прѣвъ се наслаждава съ ренанизъмъ.

Интересно ще бжде — и доста безполезно между прочемъ — да съставимъ списъкъ на противорѣчията на г. Ренана. Неговътъ Богъ ту съществува, ту го нѣма, той е личенъ или безличенъ. Безсмъртното, което мечтае по нѣкога, ту индивидуално, ту колективно. Той вѣрва и не вѣрва въ прогреса. Мисълта му е свръшна и духътъ веселъ. Обича историческитѣ науки и ги прѣзира. Той е мистикъ и дяволитъ. У него нампраменаивностъ съ непроницани хитрования. Той е Бретонецъ и Гаснонецъ. Той е художникъ и при все това стилътъ му е най-малко пластиченъ. Той ти се вижда точенъ и ти избѣгва, като вода между прѣститѣ. Често мисълта е ясна и паражепнето тъмно, или лѣкъ противното. При външнитѣ свръзки, той прави невѣроятни идейни скокове, постоянно злоупотреблява съ думитѣ, двусмислия неуловими, често възхитителна галиматия. Той отрича въ сжщото врѣме когато утвърждава. Той се така старае да не бъде измаменъ отъ мисълта си, щото не сиѣе нищо колко-годиъ сериозно да каже безъ да се не усмѣхне и вшуги тутакси слѣдъ това. Той прави утвърждения, на които слѣдъ една минута, показва видъ че невѣрва . . . Но знае ли той самичкъ добръ дѣ се почва и свършва иронията му? Неговитѣ публични убѣждения така се прилагатъ въ неговитѣ „мисли изъ отзадъ главата“ щото той самъ-сичини ми се, се побръква и се загубва прѣди насъ въ тайнствеността на тие „полусѣнки“.

Всичкитѣ феи богато недалили малкиятъ Армориканецъ. Тѣ му дали ний, въображение, тънкость, постоянство, веселость, доброта. Феята Ирония шла на реда си и му казала: „Носж ти единъ прѣкрасенъ даръ; но ти го въ такова изобилие щото той задава и покваря всичкитѣ други. Ще те обича но ще се боужтъ да ти кажатъ това отъ страхъ да не минатъ за глупавъ“ ще се подигравашъ съ хората, съ вселенната, съ Бога, ще се подиграва съ себе си и ще свършишъ съ това, щото да загубишъ вкуса и грижата истината. Ти ще развиашъ иронията въ най-сериознитѣ размишления, въ

сания безкрайно уплътнители
на свѣта не ще се е разст
трѣбва да признаемъ, че
Ренанъ прѣвъ се радва о

Прѣди година той п
устроява за себе си; неки
се стараежъ да направимъ
разно⁶. Трѣбва да отдаде
Христа, че хубаво имъ е
сѣмѣнне, той е единъ от
Трѣбва ли да го укорява!
врѣме божественниятъ имъ
се веселимъ на комедията
билъ по-печаленъ ако да

*Угомыкътъ отъ една 7
година 17 августа:*

. . . И азъ сжщо у
рове. Азъ бѣхъ единъ доб
колко електрически растрѣ

Ето защо, накаръ и
старостъ една дѣтинска в
да сжмъ благодаренъ отъ

Нѣкой си критикъ н
задължавала да бѣжд без
ство моето добро располо

Добрѣ, азъ щѣмъ ви

Азъ съмъ много вес
седялъ когато бѣхъ млад
послѣ, и това е по-серioз
сжмъ павършили въ живо
бихъ искали освѣтъ да н
сжмъ остарѣлъ десетъ год

Азъ не съмъ единъ
цѣтъ на дълга тъмна вер
номията, която сж направ
бѣдни хорща, които ми
живи наслаждения.

Тамъ е секретътъ и

Ние сме готови да
Человѣшката група, на к
бира. сж славянитѣ; защ
е живота и аптични въ

рецензентът отокраше поне малко от тази наука, щеше махдро да си замъга. Но, разбира се, рецензентът убохва рѣчената истина съ факти: ето тази фаг желалъ бихъ да знамъ. казва той, коя е тази история, която показва, че образоваг- се било прѣдавало непрѣяснато отъ единъ народъ на другъ, тъй

народи, а въ това число и хунитѣ и вандалитѣ, щомъ сж се явявалъ на историческата сцена, почвали да се продължаватъ науката и искуството отъ тамъ, дѣто се биле спрѣли неговитѣ прѣдшественници.“ Питамъ, дѣ съмъ казалъ, че хунитѣ и вандалитѣ сж исторически народи? За дивитѣ хунски народи се говори въ историята, защото тѣ съ своитѣ нападения сж прѣдизвикали онова много важно събитие, което се казва велико прѣселение на народитѣ; а за вандабитѣ се говори, защото тѣ сж часть отъ германцитѣ. За тѣхъ се говори, както се говори за всѣкое германско племе — като за часть отъ цѣлото. Дали рецензентътъ схваща тази разлика незнамъ.

IV. Рецензията се чуди на това, що се говори въ началото на § 2 4 „До — исторически врѣмена, като забѣлѣзва, че азъ тържествено съмъ заявявалъ че историята се почва собствено отъ това врѣме отъ когато сж ни останали паметници и раскази, писани отъ хора, които сж знаели добръ това, което сж писали. Това се опровергава по слѣдующия начинъ: „Но, читателю, недѣйте мислп, че това сж мисли г-нъ Дерманчеви. Не, тѣ сж чужди мисли взети отъ чужди книги и само изопачени отъ г. Дерманчева. Недѣйте мисли, тѣ сжщо, че г. Дерманчевъ вѣрва или по-добръ, разбира това, което ржката му певѣрно е скопирвала отъ чужда за него непонятна книга. Не, г. Дерманчевъ нито вѣрва, нито пъкъ разбира това. За да се увѣрите въ истиността на думитѣ ми, обърнете на стр. 7 и прочетете 7-й и 8-й редъ Тѣ гласятъ: „Стара истояия, която се почва отъ това врѣме отъ когато съ явяватъ първитѣ държави.“ Съ други думи, рецензентътъ иска да каже, че между двѣтъ опрѣдѣления има противорѣчие, което азъ не съмъ можель да забѣлѣжж, защото, споредъ него, изобщо съмъ кралъ, и то механически, чужди мисли отъ разни книги, които не съмъ разбиралъ за това и съмъ ги изопочавалъ. — Прѣди всичко, трѣбва да кажж, че въ една книга може да има противорѣчие, безъ да сж заемани и изопочавани чужди мисли. Ако наистина има изопочени чужди мисли, нека се докаже (само голи думи на сж доказателство), а понеже това въ рецензията не е сторено, тогава остая важно само питането да ли има противорѣчие. Прѣди всичко ще кажж, че тукъ рецензентътъ си е позволилъ хитрость: той не е цитиралъ всичко, което би трѣбвало да цитира отъ 1-та стр. за да се даде истинския смисълъ на това, което съмъ писалъ. А азъ съмъ писалъ, че историята се почва *собствено* отъ това врѣме, отъ когато сж ни останали паметници и расказа писани отъ хора, които сж знаели добръ това, което сж писали. Но прѣди да дойде това врѣме, отъ всѣки народъ сж останали басни, които сж се прѣдавали отъ уста въ уста и въ които истината е тѣй прѣувеличена или извѣрната, щото мисълъта на тѣзи басни остая и до сега още тъмна. Не значи ли това, че историята, взета въ строгъ смисълъ на думата, се почва отъ онова врѣме отъ когато има положителни свѣдѣния? Но нейна принадлежностъ сж и баснитѣ; а отъ кое време има басни? не е ли отъ това врѣме, отъ когато се явяватъ първитѣ стари държави? Слѣдов. историята (като не ж вземеме въ строгъ смисълъ на думата) се почва съ баснитѣ или пъкъ съ появяването на първитѣ държави. Но не е ли сжщото опрѣдѣление за старата история, сир. че тя се почнува отъ това врѣме отъ когато се явяватъ първитѣ държави? Какво противорѣчие има тукъ?

V. Въ сжщото опрѣдѣление, сир. че старата история се почва отъ това врѣме отъ когато се явяватъ първитѣ държави, рецензентътъ намира и друго противорѣчие. Той казва, че нѣмало правило безъ изключение и че подтвърждето на това той наипралъ на 97-а стр. на моя учебникъ, дѣто е било казано, египетската монархия е била основана отъ Макеи, но че прѣди това грѣцитѣ правявали въ продължене на нѣколко врѣме страната. Подобно нѣщо въ моя учебникъ нѣма. За Макеи никакъ не се говори, а за Грѣцитѣ се говори не въ началото на египетската история (9 стр.), а на края, когато тѣ въ врѣме на саметиха сж дошли въ Египетъ. Защо рецензентътъ самъ си позволилъ да изопочава „чужди мисли“, всѣки се досѣща.

рава съ карикатурни филологически укувания, (!) като какво съмъ писалъ азъ за происхождението на думата „илтъ“. Въмѣсто тѣзи недостойни подигравки, щѣше да бъде по-добръ, ако бѣше ми се указало някоя по-сгодна българска дума. Тукъ се цитира и Дичку, но този цитатъ е така не на мѣсто, щото нѣма какво да го опровергаважъ. Не само Дичку, но всички еднакво пишатъ фактитъ, че въ края на септемврий водитъ на Нилъ се дръпватъ и оставятъ „илтъ“.

Х. Осъжда ме защо съмъ писалъ, че въ Египетъ е имало 26 династии, а не 30, както казва Масперо. Рецензентътъ тукъ се пита, кой има право и отговаря, разбира се, че Масперо. Отъ тукъ се вижда, че рецензентътъ нѣма понятие отъ египетскитъ династии, защото народни династии сж 26, а ако вземемъ и чуждитъ династии, сир. и династиятъ, които сж владѣли подиръ покорението на Египетъ, то тѣ надхвватъ 30 и даже повече. Масперо е взелъ всичкитъ династии и народнитъ и чуждитъ, и за това ги нахвърва 30, а азъ съмъ взелъ само народнитъ.

XI. Защо съмъ писалъ, че египетската история се дѣли на 3 части: 1) Старо царство отъ 1-та до 11-та династия; 2). Средно царство отъ 11-та династия до нахлуването на Хикейтъ и 3). ново царство отъ нахлуването на Хикейтъ до завладяването на Египетъ отъ Перситъ. Рецензията казва, че това е букваленъ прѣводъ отъ Масперо, и че не съмъ разбиралъ, какво казва Масперо, защото той казва, че обикновено така дѣлятъ историята, но по-нататъжъ той отрицъря това мнѣние. Какво казаше тукъ? ето какво: самъ Масперо казва, че така дѣлятъ обикновено историята, слѣдов. азъ съмъ я раздѣлялъ, както

типография Б. Зилберъ 1890. Цѣна 60 ст.

Хрестолатия за долните классове на гимназиите и общинските класни

търа расположение за всички ония, които сж го посѣщавали отъ 6 окт. насамъ и сж гледали безпристрастно на работата.

Дѣто ний толкова настояваме за капитални чужди пиеси, то си има една особена причина. Колкото и да е отъ деликатно естество тѣзи причина ний нѣма и този път да я прѣизличимъ, защото ни е страхъ, че нѣма да бѣдемъ разбрани. То е нашето желание да се подложатъ на единъ видъ испитъ, на единъ *experimentum crucis*, както би казалъ Беконъ, практичный, но малко тежъкъ въ рѣцѣтъ праотецъ на практичната английска философия, талантитъ на актьоритѣ и да се види, кои отъ тѣхъ ще бѣдѣтъ за въ работа. А *rigori* е за вѣрване, че нѣкои отъ тѣхъ ще бѣде нужно да се замѣнятъ постепенно съ други сили, било поради тѣхната неспособностъ за тѣзи работа, било поради тѣхната неразвиеностъ и неподготвеностъ. Критиката нѣма да се посвѣни споредъ силитѣ си, открито да каже, да ли вѣщо е изиграна една сериозна роля и да ли е разбрана тя отъ играча — но за това трѣбватъ *роли* въ истинското значение на думата, роли, които да изискватъ отъ актьора да напргне всичкитѣ си умствени сили, роли, отъ играта на които да може безъ биене на съвѣстѣта да се заключи за дарбата или бездарността му. Ония роли, които гледахме до сега, ни казватъ много, но тѣ не ни казватъ всичко — за това се мисли още да си въадържаме мнѣнието и да не казваме, че сме видѣли само двама-трима бѣдѣщи артисти и 4—5-ма такива, които искатъ много голѣма внимателностъ за да не поврѣдѣтъ на работата. А това — да се покаже кои сж способнитѣ и кои не способнитѣ актьори — е най-първата и най-трудната, но и най-света длъжностъ не само на критиката, но и на управлението на театъра.

Надѣждата ни пакъ е за напргѣдъ. Ако и до сега да гледахме само повърхностни, дори и зевзешки прѣдставления, на които вѣроятни, за прония бѣше прикачена. титлата „знаменито“ (напр. на Малперовий „Благородникъ“, *Le bourgeois gentilhomme*), ний пакъ не губимъ надежда, нито пъкъ се отчайваме. Фактътъ е самъ по себе неприятенъ, неутѣшителенъ, но той има една причина, която до нѣидѣ ни примирява съ него: то е другий фактъ, че театрътъ още не располага съ нуждитѣ сили. Грижата за туй принадлежи обаче на М-вото на Нар. Просвѣщение, слѣдователно ний можемъ прѣспокойно да чакаме, щото то похвално да довърши, да реализира една похвална инициатива, и да вѣрваме, че то при първа възможностъ ще го извърши. Ний ще си позволимъ по този поводъ да искажемъ само едно скромно желание. Една жизненна нужда за този театръ ни се вижда единъ истински режисьоръ, единъ режисьоръ, който да стои на висотата на задачата си и да има нуждитѣ знания и нуждната опитностъ. Кой е сегашний режисьоръ, ний не знаемъ, но знаемъ, че нѣкои актьори и актриси играятъ тѣй наивно, тѣй примитивно, като да не имъ е казвано, или да не сж разбрали нищо отъ правилата на драматическото искусство. Кой е виновникътъ на това, ний не можемъ каза до тогава, до дѣто понатѣшниятъ вървежъ на работата не ни освѣтли повече. Но въ всѣки случай единъ добъръ режисьоръ, който да бѣде и истински актьоръ ще бѣде голѣма благодать за театъра: той ще може да оцѣни актьоритѣ, да посочи и отстранн бездарнитѣ, но и лека по-лека да въспитае по-млади сили. Да се жертвуватъ 5 или 8000 л. за едно такова лице, ако трѣбва и може да се достави отъ вънъ, ще бѣде тѣй на мѣсто, щото суммата можемъ да считаме нищоженъ. А сега на въпроса.

Въ четвъртъкъ, на 25 Октомврий се прѣдстави комедията Михо Мисиръвъ, побългарилъ А. Поповъ отъ Молиеровий *Monsieur le Pourceaugnac*.

Тѣзи Малперова комедия, която прилича повече на фарсъ, и е прѣпълнена съ чисто външна, да не кажемъ, по нейдѣ банална комика, не е съвѣтъ за изхвърляне изъ репертуара на единъ театръ за българския народъ, който

Този път „Жендбата“ се игра по-хубаво и по-живо от колкото втория път. Драго ни е да констатираме, че забърбанахме въ актьорите и актрисите малък успех. Особено трите дами, на които ний първия път не искаше да направим този двусмислен комплимент — да ги поменем и да кажем, че не играх до там живо и естествено, този път по-хубаво си изиграх ролите. И актьорите играх съ по-голямо разбиране и внимание при всичко, че някои моменти издъхнах малко по-слаби въ сравнение съ първото. — Нещо твърдо естествено. Подколесникът изигра по-естествено онуй място, за което го укорявахме въ първата си статия. Обаче има два момента, които този път бях по-слаби, защото, вероятно се е стремил да бъде по-ефектен. Тези моменти сж: бързото ставане от стола и грабване на шапката въ любовната сцена, т. е. въ сцената, дѣто се обяснява и си приказва съ годешицата; то беше достатъчно машинално и ненадѣйно, съканих по вдъхновение „свише“, по за единъ Подколесникът твърдо енергично и живо. И когато скачаше изъ прозореца, не беше умѣстно да извика тъй бодро и високо: „Мечка страхъ, а менъ не“. Първия път туй съвсѣмъ липсуваше и по-хубаво беше: Подколесникът не е способенъ да си дава толкова куражъ и прѣводачътъ се е отнесълъ твърдо свободно съ оригинала и го е измѣнилъ несъгласно съ негова духъ, като е замѣстлъ Гоголевото „Благослови, Господи“ съ „мечка страхъ, а менъ не“, — Пържените яйца, г. Попповъ, беше най-дѣ неестественъ въ пченъето си и не изговаряше името си тъй естествено и не афектирано както първия път. — Слугата на Подколесника вече не прѣбѣгваше къмъ никакви палишни кривения и смѣхории.

Колкото за прибавката, „Птиченце“, то не е лишено съвсѣмъ отъ остроумие, отъ духовитостъ, ако и малко глупичка и банална; но то изнеква голямо искусство, именно за ролите на съблазнителя и съблазнената госпожа, искусство, което нашите актьори нѣматъ и по-добре, че го нѣматъ ... Но независимо отъ играта, ний сме по принципъ противъ този пиеса. Този принципъ, който трѣбва да ръководи Дирекцията при избора на една пиеса, е въпросътъ: узрѣла ли е българската публика за нея, за онова душевно състояние, което се прѣдставява въ нея, и ако не е узрѣла, *трѣбва* ли искусствено да ѝ се помогне? Но този въпросъ има два отговора: първо, положителенъ — да ѝ се помогне, ако това възнашава и облагородява духа на публиката; второ отрицателенъ — да не ѝ се помага, ако съ това тя не се облагородява, а се „опошлява“. Къмъ кой случай принадлежи „Птиченцето“, което ни прѣдставява едно опитване за безнравствено съблазняване и страха на виновниците, да не бъдатъ открити? очевидно е, че то принадлежи къмъ втория видъ пиеси. Въ западна Европа напистина подобни комедийки се играхтъ твърдо често и то за тамъ е твърдо умѣстно, защото съ тези пиеси западно-европейската публика се запознава съ себе си.... Посѣтителите на тези пиеси тамъ си иматъ и особена цѣль: тамъ хората се подлагатъ взаимно на испитъ — мъжатъ жена си, а жената мъжа си.... Нашиятъ семеенъ животъ не е падналъ тъй ниско, щото да бъде позволено или необходимо да се прѣдставява комедийка за невѣрна жена, за да се засрами всѣка прѣлюбодѣйка отъ своя собственъ образъ.... Ний гордо можемъ се похвали прѣдъ Европа, че нашата фамилия още не е изгнила и не се е расканала, като тяхната.... А прѣдъ една невинна жена да прѣдставишъ такава сцена, въ която се играе прѣлюбодѣйство, значи да я развратишъ; развратътъ е още по-голямъ, когато всичко туй става легко, почти на шега и най-сетнѣ чрезъ поглѣщането а едно книжно птиченце — любовното писмо — виновниците се избавватъ отъ тѣко наказание. Това е нашето мнение за „Птиченцето“, и то, както казахме, независимо отъ играта на актьорите, които съ своята примитивна неумѣлость да прѣдставяхтъ най трудния и най-деликатния моментъ — когато мъжатъ заваря при жена си любовника ѝ и намира писмото — още единъ път доказватъ, че още не сж узрѣли нашите хора за такива сюжети.

на българската простодушна глупост и наивност. Истинно е да ходи тя — за напредъ, нека доде въ театъра..... излишна става и сръдната.

Комедията *Le bourgeois gentilhomme* не е написана отъ Мохнера — тейцята да бже знаменита, и обявденната му правѣхъ, единъ колкото ласе толкова и двусмисленъ комплиментъ, като им наричамъ „знаменито произведение“. Но и тя, както и „Михо Мисирковъ“ не е за изхвъргане, защото и въ България има много нови и стари благородници, които твърдѣ приличатъ на Мероуи, защото и у насъ има безбройно много хора, които нехатъ да женятъ дритѣ си само за голѣмици, — били тѣ въ цивилна, или въ военна униформа:

ито ще се видятъ въ театъра осмѣяни и подиграни, ако и по единъ твърдъ страненъ и за насъ неестественъ и невѣроятенъ начинъ.

Играта задоволителна; ефектътъ принадлежеше на главния герой, господинъ Йорданъ. Слугината Николина, облѣчена като българска селенка, много خوبаво въспроизведе движенията на главата и на цѣлото тѣло тъй както се забѣлѣзватъ тѣ въ нашитѣ хитри, но простодушни, дяволити но наивни селенки. Само нейнитѣ прѣкалено-свободни обноски съ слугата на Драгана, както и неговитѣ подкачания излизахъ внѣзъ отъ границата, ако не на приличнето, то на уиѣреното.

Нѣкои съвършенно лесноотстраними и явни грѣшки, които забѣлѣжихме въ играта на нѣкои отъ дампитѣ, ни каратъ да мислимъ, че режисъорството не се е взирало твърдъ въ играта имъ, може би отъ прѣюлѣма кавалерска деликатностъ. Тѣй напр. когато г-нъ Йорданъ казва на Драгана, че не му дава дѣщеря си и го праща да си търси lika прилика, то дѣщерята гледа и слуша всичко туй съвършенно хладнокрѣвно като че то никакъ не се отнася до нея. — И друго: разликата мѣжду майката и дѣщерята бѣше съвсѣмъ микроскопическа, да не кажемъ, че никакъ не съществувахе. А мѣжду това, искусството ако и да е идеално и вѣчно младо, но пакъ изисква, щото, онова, което по идеята си трѣбва да е по-старо, да личи, че наистина е по-старо. То става твърдъ лесно: малко пудра и на косата, или поне малко тънки линийки по челто или бузитѣ и зрительтъ изведнѣжъ ще повѣрва, че гледа напредъ си майка и дѣщеря. И тѣзи дреболии не бива да се забравятъ....

На 15 Ноемврий, въ четвъртъкъ, *Благородникътъ* се повтори съ сѣщия успѣхъ, ако и въ присѣствнето на много по-малко публика. И при повтаряннето пѣсните се пѣ и хорото се игра, както и неможеше и да бѣде друго-яче.

Въ четвъртъкъ, на 9 Ноемврий се прѣдстави пропавденнето на нѣкой си Италиански гений Гайтано Монтекини, *Галилей*, историческа трагедия. Театъра бѣше буквално пълненъ, или по-право, прѣпълненъ — пръвъ нѣтъ касниерътъ биде принуденъ отъ рано да затвори кассата, и да върне мнозина отъ публиката, защото всички мѣста бѣха заети.*) Колко радостно явление! Колко по-вече радостно и насърдително за ония, които сѣ се нагърбили съ тежката, несносно тежката задача да основатъ българския театъръ! На и какво похвално нѣщо отъ страна на нашата публика, за която никой — и нашата скромностъ даже, нѣма твърдъ високо и лестно мнение. Едно само ни бѣше жално въ тѣзи обща радостъ и въсторгъ: тѣзи жалка трагедия не заслужаваше толкова честъ.....

Играта на актьоритѣ този пътъ бѣше посредствена, защото и неможеше да бѣде друго-яче при такава безсмисленна трагедия; впечатлението отъ цѣлото слабо, блѣдно. Онова, което особено приятно ни порази, бѣше справедливата присѣда, която прочетохъ въ много измѣчени отъ „сјука“, отъ Langeweile лица измежду публиката.... Склонни да се въсихаваме и отъ най-малката доза отъ доброто у насъ, ний този пътъ просто се забравихме и едвамъ се въздържахме отъ своята лудешка мисль: да ржкоплещемъ на публиката защото тя не ржкоплеска на тѣзи глупава пиеса, а се повѣсхити малко, слѣдъ много дрѣманье, едвамъ къмъ края, когато трогателното, т. е. ужасното, отвратителнитѣ злодѣйства додохъ до върха си.

*) Ако не сѣ съвсѣмъ криви наблюденията ни, то трѣбва да е вѣрно, че празниците привличатъ въ театъра най-много публика; поне до сега най-много публика се е стичало въ празникъ: този пътъ — на Св. Архангелъ Михаилъ и при третото повтаряне на женитба, въ недѣля. Обръщаме вниманието на Дирекцията да не пропуска празникитѣ и днитѣ срѣщу празникитѣ — както много пъти е ставало до сега, и да гледа да се съобразява съ времето: да не загубва прѣкраснитѣ дупни ноци и по възможностъ да не назначава прѣдставления въ извънредно расписани и жални дни.

Толкова години ставатъ какъ се чудимъ ния на гениалността на наштъ „прѣводачи“, да намиратъ, да откриватъ най-бездарнитѣ и най-безсмислени прѣизведения и да ги прѣвеждатъ на български езикъ. Чудимъ се, ето вече оная година, и неможемъ се начуди. И прѣводачитѣ на този окаянъ Галилей — нѣкои си Басьянъ и А. Поповъ — като български прѣводачи, заминали великитѣ италиански трагически и комически поети и композитори — Алфиера, Голдони, Гоци, Метастазео и др., вѣроятно защото не сж ги знаели — и сѣднали да вадятъ очитѣ на ншата отъ отдавна вече безока литература съ прѣвеждане на една мизерна трагедия „Галилей“ отъ нѣкой си Монтекини, за нцето на когото ний държаваме единъ тържественъ басъ, че не е познато даже и на сътрудницитѣ на 13-то издание на прочутия Брокхаусовъ *Conversationslexikon*.

Д-ръ Е. Кръстевъ

ВѢСТИ ИЗЪ КНИЖОВНИЙ СВѢТЪ.

Видѣхме IX и послѣдний выпускъ отъ български рѣчникъ на покойния А. Дювернуа: *Словарь болгарскаго языка, по памятникамъ народной словесности и произведениймъ новѣйшей печати* Составль А. Дювернуа. Москва 1890. При всичко, че тоя огроменъ трудъ е дѣло на чужденецъ, той е извършенъ твърдѣ внимателно и вѣрно. Освѣтъ леснотията, която той ще достави на руситѣ за изучаване български языкъ, той може да удовлетвори въ голѣма степенъ и вопиющата нужда, за единъ пространенъ български рѣчникъ, който до днесъ липсуваше на българската литература.

Францъ Батембергъ, братъ на бившии български князь, е напечаталъ на послѣдъкъ готвената си отдавна книга върху икономическото състояние на България. Авторътъ се е ползвалъ за тоя си трудъ, както отъ своитѣ лични наблюдения прѣзъ врѣмето на своето прѣбыванне въ отечеството ни, така и отъ даннитѣ на официалната ни статистика. При многото си вѣрни свѣдѣния, тоя трудъ се отличава и съ живо съчувствие къмъ България и нейното свободное развитие.

Г. Д-ръ Н. Геннадиевъ, който изучава правото въ Брюкселъ, е държалъ на послѣдъкъ прѣдъ белгийското кралско географическо общество една конференция върху Македония, въ която съ силни научни аргументи е защитилъ наштъ права на тая нераздѣлна частъ отъ отечеството ни. Рѣчьта на конфератора е била приета съ твърдѣ съчувствени изявления отъ страна на слушателитѣ.

Ц. вѣ.

This book should be returned to
the Library on or before the last date
stamped below.

A fine is incurred by retaining it
beyond the specified time.

Please return promptly.